बृहत् नगर विकास योजना

(भाग २)

(अन्तिम मस्यौदा प्रतिवेदन)

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

छिन्चु, सुर्खेत

२०७५

भेरीगंगा नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
छिन्चु, सुर्खेत

नेपालको संविधान, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४, स्थानीय तहको योजना तथा बजेट तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७४ ले स्थानीय तहलाई आ-आफ्नो क्षेत्रको वार्षिक, आवधिक तथा रणनीतिक र दीर्घकालिन योजनाहरू तयार गर्ने, कार्यान्वयन गर्ने र अनुगमन गर्ने जिम्मेवारी प्रदान गरेको छ । सो अनुसार नगरपालिकाको रणनीतिक/आवधिक, एकीकृत एवं वार्षिक योजना तर्जुमा र नतिजा अनुगमनकोलागि क्षेत्रगत स्थितिसहित नगरपालिकाको वस्तुगत विवरण तयारी आवश्यक हुन्छ । यस नगरपालिकाको आर्थिक, सामाजिक, भौतिक पूर्वाधार, वन तथा वातावरण र संस्थागत विकास तथा सुशासनका क्षेत्रको विकासकोलागि नगरपालिकाभित्र संचालन गरिनु पर्ने कार्यक्रम तथा आयोजनाहरुलाई व्यवस्थित एवं तर्कबद्धढंगबाट प्रस्तुती आवश्यक हुन्छ । यसैको परिमाण स्वरुप यस भेरीगंगा नगरपालिकको यस बृहत् नगर विकास योजना तयार गरिएको छ ।

नगरपालिकाको समग्र नेतृत्व, जर्मन सहयोग नियोग (न्क्षा० व्यवस्थापकीय सहयोग तथा राजनीतिक दलहरु,नीजि क्षेत्र नगरपालिकाका समग्र सरोकारवालाको सहभागितामा बृहत् नगर विकास योजनाको दोस्रो भागको रुपमा भेरीगंगा नगरपालिकाको यस बृहत् नगर विकास योजना तयार गरिएको हो । यस बृहत् नगर विकास योजनाले यस नगर क्षेत्रको समग्र विकासमा मार्गदर्शन गर्ने विश्वास लिएको छ । नगरपालिका एउटा सरकारको रुपमा स्थापित भै सकेको बर्तमान अवस्थामा यस नगरपालिकाले आफ्नो नगर क्षेत्र भित्र गर्नुपर्ने कार्यहरुको लागि आवश्यक नीति, रणनीति तथा कार्यक्रम र योजनाहरु तय गरिएको यस दस्तावेजले जनप्रतिनिधिहरुलाई मार्गदर्शन गरी आफ्नो लक्ष्यमा पुग्न सहयोग पुर्‍याउने विश्वास लिएको छ ।

अन्त्यमा, भेरीगंगा नगरपालिकाको यस बृहत् नगर विकास योजना तयारीको कार्यमा आर्थिक सहयोग गर्ने GIZ र प्राविधिक सहयोग प्रदान गर्ने परामर्शदाता विलिङ्ग कन्सल्टेन्ट्स र सोको तर्फबाट सहजीकरण गर्नुहुने परामर्शदाताहरुको, परिश्रम र योगदानको कदर गर्दछु । यसका अतिरिक्त सम्पूर्ण जनप्रतिनिधिहरू, सरोकारवाला निकायहरू, नगरपालिकाका कर्मचारीहरू तथा सामाजिक कार्यकर्ताहरु योगदानको उच्च कदर गर्दै धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु ।

धन्यवाद ।

....
भुपेन्द्र बहादुर चन्द
नगर प्रमुख

भेरीगंगा नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
छिन्चु, सुर्खेत

नेपालको संविधानको संविधानले ३ वटा तहको सरकारहरुको व्यवस्था गरे अनुसार हाल स्थानीय तहमा नगरपालिका तथा गाउँपालिकाहरु स्थानीय सरकारको रुपमा कार्य गर्दैछन् । संविवधाले नै उनीहरुलाई विभिन्न जिम्मेवारीहरु सुम्पेको छ । त्यसको अतिरिक्त स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४, ले स्थानीय तहको योजना तथा बजेट तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७४ ले स्थानीय तहलाई आ-आफ्नो क्षेत्रको वार्षिक, आवधिक तथा रणनीतिक र दीर्घकालिन योजनाहरू तयार गर्ने, कार्यान्वयन गर्ने र अनुगमन गर्ने जिम्मेवारी प्रदान गरेको छ । सो अनुसार स्थानीय सरकारको रुपमा रहेका नगरपालिकाहरुले पनि आफ्नो क्षेत्रभित्रको समग्र विकासको लागि रणनीतिक/आवधिक, एकीकृत एवं वार्षिक योजना तर्जुमा गर्ने त्यसको प्रभावकारी कार्यन्वयन गर्न जरुरी छ । यसै आवश्यकता बोध गरी यस भेरीगंगा नगरपालिकाको लागि नतिजामा आधारित यो बृहत् नगर विकास योजना तयार गरिएको छ । यसको प्रभावकारी कार्यन्वयन मार्फत यस नगरपालिकाको आर्थिक, सामाजिक, भौतिक पूर्वाधार, वन तथा वातावरण र संस्थागत विकासको क्षेत्रमा सुधारा भै जनताको जीवनस्तरमा सुधार हुने अपेक्षा गरेको छ ।

नगरपालिकाको समग्र जननिर्वाचित नेतृत्व, जर्मन सहयोग नियोग (न्क्ष०को व्यवस्थापकीय सहयोग तथा राजनीतिक दलहरु,नीजि क्षेत्र नगरपालिकाका समग्र सरोकारवालाको सहभागितामा बृहत् नगर विकास योजनाको दोस्रो भागको रुपमा भेरीगंगा नगरपालिकाको नगर वस्तुगत विवरण तयार गरिएको हो । यस योजनाले यस नगर क्षेत्रको विकासमा मार्गदर्शन गर्ने विश्वास लिएको छु ।

अन्त्यमा, भेरीगंगा नगरपालिकाको विकासको मार्गदर्शको रुपमा तयार भएको यो बृहत् नगर विकास योजना तयारी कार्यमा आर्थिक सहयोग गर्ने GIZ र प्राविधिक सहयोग प्रदान गर्ने परामर्शदाता विलिङ्क कन्सल्टेन्ट्स सहजीकरण, परिश्रम र योगदानको कदर गर्दछु । यसका अतिरिक्त सम्पूर्ण जनप्रतिनिधिहरू, सम्पूर्ण सरोकारवाला निकायहरू, नगरपालिकाका कर्मचारीहरू तथा सामाजिक योगदानको उच्च कदर गर्दै धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु ।

धन्यवाद ।

....

रेणु आचार्य
नगर उपप्रमुख

भेरीगंगा नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
छिन्चु, सुर्खेत

नेपालको संविधान, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४, स्थानीय तहको योजना तथा बजेट तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७४ ले मार्ग निर्देशन गरे अनुसार स्थानीय तहले आ-आफ्नो क्षेत्रको वार्षिक, आवधिक तथा रणनीतिक र दीर्घकालिन योजनाहरू तयार गर्ने, कार्यान्वयन गर्ने र सो को कार्यान्वयनको अनुगमन समेत गर्नु पर्ने हुन्छ । सो को लागि स्थानीय सरकारको रुपमा रहेको नगरपालिकाले आफ्नो कार्य क्षेत्रभित्रको समग्र विकासकोलागि रणनीतिक/आवधिक, एकीकृत एवं वार्षिक योजना तर्जुमा गर्ने र सो को प्रभावकारी कार्यन्वयन समेत गर्नुपर्ने हुन्छ । सोही मर्म अनुसार नै यस भेरीगंगा नगरपालिकाको लागि यस बृहत् नगर विकास योजना निर्माण गरिएको हो । यसको कार्यन्वयन बाट यस नगरपालिकाको समग्र विकासमा महत्वपूर्ण योगदान पुग्ने अपेक्ष गरेको छु र यसको सफल कार्यन्वयको लागि शुभकामना पनि व्यक्त गर्न चाहन्छु । नगसपालिकाका सम्पूर्ण जनप्रतिनिधिज्यूहरुले यसलाई आत्मसात गरी यसको प्रभावकारी कार्यन्वयनमा ध्यान दिनुहुनेछ भन्ने पनि अपेक्ष गर्दछु ।

नगरपालिकाको समग्र नेतृत्व, जर्मन सहयोग नियोग (नक्ष० व्यवस्थापकीय सहयोग तथा राजनीतिक दलहरु,नीजि क्षेत्र लगायत नगरपालिकाका समग्र सरोकारवालाको सहभागितामा बृहत् नगर विकास योजनाको दोस्रो भागको रुपमा भेरीगंगा नगरपालिकाको बृहत नगर विकास योजना गरिएको छ । यस बृहत् नगर विकास योजनाले यस नगर क्षेत्रको विकासमा मार्गदर्शन गर्ने विश्वास लिएको छु ।

अन्त्यमा, भेरीगंगा नगरपालिकाको वस्तुगत विवरण तयारीको कार्यमा आर्थिक सहयोग गर्ने जर्मन सहयोग नियोग GIZ र प्राविधिक सहयोग प्रदान गर्ने परामर्शदाता विलिङ्क कन्सल्टेन्ट्स सहजीकरण, परिश्रम र योगदानको कदर गर्दछु । यसका अतिरिक्त सम्पूर्ण जनप्रतिनिधिहरू, सम्पूर्ण सरोकारवाला निकायहरू, नगरपालिकाका कर्मचारी मित्रहरू उच्च कदर गर्दै धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु ।

धन्यवाद ।

....
कृष्ण प्रसाद खरेल
प्रमुख प्रशाासकीय अधिकृत

तालिका सूची

1. परिचय 1
1.1 पृष्ठभूमि 1
१.२ सहरी विकास योजनाको औचित्य तथा नीतिगत व्यवस्था 1
१.३ अध्ययनको उद्देश्य/अपेक्षित उपलब्धि 2
१.४ प्रमुख कार्यहरू 2
१.५ अध्ययनको सीमा 3
2. योजना तर्जुमा विधि र प्रक्रिया 4
२.१ योजना तर्जुमाको अवधारणा 4
२.२ योजना तर्जुमा कार्यशाला 5
२.३ विषय क्षेत्रगत कार्यशालाहरू 5
2.4 अन्तिम कार्यशाला 6
3. बृहत् नगर विकास योजनाको अवधारणा 8
३.१ पृष्ठभूमि 8
३.२ नगरपालिकामा विकासको प्रयास र प्रवृत्ति 8
३.३ अवस्था विश्लेषण 9
३.४ परिवर्तनको चाहना 12
३.५ दीर्घकालीन सोच 12
३.६ परिवर्तनको सिद्धान्त 13
३.७ निर्देशक सिद्धान्त 18
३.८ रणनीतिहरू 19
३.८.१ आर्थिक विकास 19
३.८.२ सामाजिक विकास 20
३.८.३ भौतिक पूर्वाधार विकास 20
३.८.४ वन, भूसंरक्षण, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन 20
३.८.५ संस्थागत विकास तथा सुशासन 21
३.९ प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र 21
4. विषय क्षेत्रगत विकास योजना 23
4.1 आर्थिक विकास योजना 23
4.1.1 कृषि तथा सिंचाइ 23
क) सम्भावना, अवसर तथा समस्या विश्लेषण 23
ख) सोच तालिका 24
ग) क्रियाकलाप तथा कुल बजेट अनुमान 25
घ) क्रियाकलाप वार्षिक बजेट अनुमान 26
ङ) कार्यनीति 28
4.1.2 पशुपालन 29
क) सम्भावना, अवसर तथा समस्या विश्लेषण 29
ख) सोच तालिका 29
ग) क्रियाकलाप तथा बजेट अनुमान 30
घ) क्रियाकलाप तथा वार्षिक वजेट अनुमान 31
ङ) कार्यनीति 32
4.1.3 उद्योग, पर्यटन, व्यापार, व्यवसाय 32

क) सम्भावना, अवसर तथा समस्या विश्लेषण 33
ख) योजना सोच तालिका 33
ग) क्रियाकलाप तथा बजेट अनुमान 35
घ) क्रियाकलाप तथा बजेट अनुमान 35
4.1.4 बैंक, वित्तीय संस्था तथा सहकारी 37
क) सम्भावना, अवसर तथा समस्या विश्लेषण 37
ख) क्रियाकलाप तथा बजेट अनुमान 37
ग) क्रियाकलाप तथा वार्षिक बजेट अनुमान 38
घ) कार्यनीति 38
4.2.सामाजिक विकास योजना 39
4.2.1 शिक्षा 40
ख) सम्भावना, अवसर तथा समस्या विश्लेषण 40
ग) योजना सोच तालिका 41
घ) कार्यक्रम तथा बजेट 43
घ) कार्यक्रम तथा वार्षिक बजेट 43
ङ) कार्यनीति 45
4.2.2 स्वास्थ्य 45
ख) सम्भावना, अवसर तथा समस्या विश्लेषण 46
ग) योजना सोच तालिका 46
घ) कार्यक्रम तथा बजेट 47
ङ) कार्यक्रम तथा बजेट 48
च) कार्यनीति 50
4.2.3 महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग 50
ख) सम्भावना, अवसर तथा समस्या विश्लेषण 51
ग) योजना सोच तालिका 51
घ) कार्यक्रम तथा बजेट 52
ङ) कार्यक्रम तथा बजेट 52
च) कार्यनीति 53
4.2.4 युवा तथा खेलकुद 54
ख) सम्भावना, अवसर तथा समस्या विश्लेषण 54
ग) योजना सोच तालिका 55
घ) कार्यक्रम तथा बजेट 55
ङ) कार्यक्रम तथा वार्षिक बजेट 56
च) कार्यनीति 56
६.सहरी तथा भौतिक विकास योजना 58
६.१ पृष्ठभूमि/वर्तमान भू उपयोग 58
६.२ जनघनत्व 58
६.३ छिञ्चु बजारको ऐतिहासिक विस्तारीकरण 59
६.४ जनसंख्या प्रक्षेपण 61
६.५ भेरीगङ्गा नगरपालिकाको संभाव्य क्षेत्रहरु 62
६.६ प्रस्तावित भौतिक विकास योजना 63
क) मुख्य सडक सञ्जालको स्तरोन्नति 64

ख) खानेपानी आयोजना निर्माण, मर्मत तथा ब्यबस्थापन 65
ग) छिञ्चु, झिलमिले तथा मदानेचौर बस्ती विकास 66
घ) फोहोर मैला व्यवस्थापन 74
ङ) औद्योगिक ग्राम स्थापना 75
६.८ औद्योगिक ग्राम स्थापना गर्ने प्रक्रिया 76
६.९ भौतिक पूर्वाधार विकास योजनाको सोच तालिका 79
६.१० कार्यक्रम तथा बजेट 80
६.११ खानेपानी तथा सरसफाइ 83
६.११.१ सम्भावना, अवसर तथा समस्या विश्लेषण....83
६.११.२ योजना सोच तालिका....83
६.११.३ कार्यक्रम बजेट 84
६.११.४ कार्यनीति....86
७. वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन योजना....87
७.१ पृष्ठभूमि 87
७.२ वन तथा वातावरण....87
७.२.१ अवसर, सम्भावना तथा समस्या विश्लेषण 87
७.२.२ योजना सोच तालिका....87
७.२.३ कार्यक्रम बजेट 88
७.२.४ कार्यनीति 90
७.३ भूसंरक्षण तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापन 90
७.३.१ सम्भावना, अवसर तथा समस्या विश्लेषण....91
७.३.३ कार्यक्रम बजेट....92
८.संस्थागत विकास तथा सुशासन....95
८.१ पृष्ठभूमि....95
८.२ सम्भावना, अवसर तथा समस्या विश्लेषण....95
८.३ कार्यक्रम बजेट....96
९.बजेट विश्लेषण 98
९.१ नगरपालिकामा प्राप्त हुन सक्ने सम्भावित श्रोत 98
९.२ योजना कार्यान्वयनमा आवश्यक अनुमानित बजेट 99
९.३ योजना कार्यान्वयनमा अपुग रकम र सो रकम परिपूर्ति गर्ने रणनीति 100
१०.अनुगमन तथा मूल्याङ्कन पद्धति.... 102
१०.१ पृष्ठभूमि.... 102

अनुसूचीहरु 104
अनुसूची १: निर्देशक समितिका पदाधिकारीहरुको नामावली 105
अनुसूची २: आर्थिक विकास समितिका पदाधिकारीहरुको नामावली 106
अनुसूची ४: भौतिक पूर्वाधार विकास समितिका पदाधिकारीहरुको नामावली 108
अनुसूची ५: वन वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारीहरुको नामावली.... 109
अनुसूची ६: संस्थागत विकास तथा सुशासन समितिका पदाधिकारीहरुको नामावली 110
अनुसूची७: प्रारम्भिक कार्यशाला गोष्ठीमा सहभागीहरुको नामावली 111
अनुसूची ८: दीर्घकालीन सोच कार्यशाला गोष्ठीमा सहभागीहरुको नामावली.... 113
अनुसूची ९: आर्थिक विकास योजना तर्जुमा कार्यशाला गोष्ठीमा सहभागीहरुको नामावली 116

अनुसूची १०: सामाजिक विकास योजना तर्जुमा कार्यशाला गोष्ठीमा सहभागीहरुको नामावली.......... 118
अनुसूची ११: भौतिक पूर्वाधार योजना तर्जुमा कार्यशाला गोष्ठीमा सहभागीहरुको नामावली 119
अनुसूची १२: वन, वातावरण तथा विपद् जोखिम योजना तर्जुमा कार्यशाला गोष्ठीमा सहभागीहरुको नामावली 121
अनुसूची १३: संस्थागत विकास तथा सुशासन योजना तर्जुमा कार्यशाला गोष्ठीमा सहभागीहरुको नामावली 122

1. परिचय

1.1 पृष्ठभूमि

नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३ जारी भएसँगै नेपालको राज्य व्यवस्था एकात्मकबाट संघीय व्यवस्थामा रुपान्तरित भयो र नेपालको संविधान २०७२ जारी भई सो संविधानअनुसार नेपाल राज्यका तीनवटै तहका सरकारहरू क्रियाशील भएसँगै राज्यव्यवस्था रुपान्तरण संस्थागत भएको छ । यस ऐतिहासिक राजनीतिक परिवर्तनसँगै स्थानीय सरकारमा संवैधानिक रुपमै पर्याप्त अधिकारहरू प्राप्त भएको छ। यसबाट नागरिकमा स्थायित्व र समृद्धिको चाहना पुरा गर्ने वातावरण तयार भएको महसुस भएको छ । यस परिप्रेक्ष्यमा नेपाल सरकारले समृद्ध नेपाल, सुखी नेपालीको दीर्घकालीन सोच अगाडि सारेको छ भने यस भेरीगंगा नगरपालिकाले जर्मन सरकार/जर्मन अन्तर्राष्ट्रिय सहयोग संस्था (जि.आई.जेड.)को आर्थिक सहयोग तथा परामर्शदाता कम्पनी विलिङ्क कन्सल्टेन्ट्सको प्राविधिक सहयोगमा नगरपालिकाको विकासलाई दीर्घकालीन सोच, रणनीति तथा प्राथमिकताहरूसहित योजनाबद्ध हिसाबले अघि बढाउन यो बृहत् नगर विकास योजना तर्जुमा गरी जारी गरेको छ ।

राज्यव्यवस्था रुपान्तरणको यस ऐतिहासिक घडिसँगै नेपालको सामाजिक, आर्थिक बनोट मूलतः ग्रामीणमुखीबाट सहरमुखी भइरहेको छ । रोचक तथ्य त यो छ कि नेपाल विश्वमा सहरीकरण कम भएको मुलुकमध्येमा पर्छ भने विश्वमै सहरीकरण तीव्र भएका १० वटा मुलुकहरूमध्येमा पनि नेपाल पर्दछ । नेपालमा भइरहेको यसखालको तीव्रस्तरको सहरीकरण प्रभावकारी योजनाको कमी तथा तिनको कार्यान्वयन फितलो हुन जाँदा जोखिममा पर्न जाने तथ्यसमेत विभिन्न अध्ययनहरूमा औंल्याइएको पाइन्छ ।सहरीकरण प्रक्रिया थालनी भएका बजार केन्द्र र वरिपरिका गाउँहरूलाई समेटेर नगरपालिका घोषणा भएको परिवेशमा यस बृहत् नगर विकास योजनाले यस नगरपालिका क्षेत्रभित्र हुन सक्ने सम्भावित अनियन्त्रित सहरीकरणलाई समयमै नियमित, व्यवस्थित, योजनाबद्ध गरी आइपर्न सक्ने जोखिमको न्यूनीकरणगर्न तथा विकासको गतिलाई तीव्रता दिंदै प्राप्त प्रतिफललाई दीगो बनाउन सहयोग पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

१.२ सहरी विकास योजनाको औचित्य तथा नीतिगत व्यवस्था

माथि संकेत गरिएझैं नेपालका पुराना सहरहरूमा अनियन्त्रित, अव्यवस्थित सहरीकरणका कारण यातायात, ढल, विभिन्न किसिमका प्रदूषणको साथै खुला स्थान तथा सहरी सौन्दर्यको अभावका कारण सहरलाई आधुनिक र व्यवस्थित बनाउन कठिनाइ भइरहेको अवस्था छ ।भेरीगंगा नगरपालिकालाई त्यस्तै अस्तव्यस्त बन्नबाट समयमै जोगाई आधुनिक, व्यवस्थित र समृद्ध नगरपालिका बनाउन सहयोगी संस्थाहरूको सहयोगमा यो योजना तर्जुमा गरिएको हो । यस योजनाले यस नगरपालिकाको आर्थिक, सामाजिक, भौतिक, वन तथा वातावरण क्षेत्र तथा संस्थागत विकासका साथ साथै नागरिकले प्राप्त गर्ने सेवा प्रवाहलाई सरल, सहज, प्रभावकारी बनाउन समेत महत्वपूर्ण भूमिका खेल्ने विश्वास नगरपालिकाले लिएको छ ।सहरीकरणलाई व्यवस्थित बनाउँदै लैजाने हुँदा यस योजनाको कार्यान्वयनबाट यस भेरीगंगा नगरपालिकाको सहरी सौन्दर्य अभिवृद्धि गर्ने तथा सहि रुपमा दिशा-निर्देश गर्दै सहरीकरणलाई दीगो, स्वस्थ, समयानुकूल बनाउनसमेत योगदान पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ ।

संविधानको व्यवस्था बमोजिम स्थानीय तह सञ्चालनसम्बन्धी संघीय कानून स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले गाउँपालिका तथा नगरपालिकालेस्थानीयस्तरको विकासकालागि आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रका विषयमा आवधिक, वार्षिक, रणनीतिक क्षेत्रगत मध्यकालीन तथा दीर्घकालीन विकास योजना बनाई लागू गर्नु पर्ने व्यवस्था गरेको छ । उपरोक्त ऐनको परिच्छेद ६ दफा २४ उपदफा १ ले गाउँ/नगरपालिकाले आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्रका विषयमा स्थानीयस्तरको विकासका लागि आवधिक, वार्षिक र विषय क्षेत्रगत मध्यकालिन तथा दीर्घकालिन विकास योजना बनाई लागू गर्नुपर्ने कुरालाई स्पष्ट पारेको छ ।यस प्रकारका योजना बनाउँदा नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारको नीति, लक्ष्य, उद्देश्य, समय सीमा र प्रक्रियासँग अनुकूल हुने गरी सुशासन, वातावरण, बालमैत्री, जलवायु परिवर्तन अनुकूलन, विपद् व्यवस्थापन, लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरण जस्ता अन्तरसम्बन्धित विषयलाई ध्यान दिनु पर्ने व्यवस्था रहेको छ । यो योजना तर्जुमा गर्दा उपरोक्त नीतिगत व्यवस्थालाई समेत ख्याल गरिएको छ ।

१.३ अध्ययनको उद्देश्य/अपेक्षित उपलब्धि

प्रस्तावित अध्ययन कार्यको मूल उद्देश्य भेरीगंगा नगरपालिकाको बृहत्सहरी विकास योजना तर्जुमा गर्नु हो । यस अध्ययनका अन्य विशिष्ठ उद्देश्यहरू निम्न हुन् :

- भेरीगंगा नगरपालिकाको आधार नक्सा अद्यावधिक गर्ने
- भेरीगंगा नगरपालिकाको रुपरेखा/वस्तुस्थिति विवरण (Profile) तयार गर्ने
- सहरी विकास योजनालाई निर्देशित गर्ने दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, नतिजाहरू, सूचकहरू, तदनुसारका कार्यक्रमहरू पहिचान गर्ने तथा सोका लागि आवश्यक बजेटको पूर्वानुमान गर्ने
- नगरपालिकाको बहुविषय क्षेत्रगत लगानी योजना तयार गर्ने

१.४ प्रमुख कार्यहरू

अपेक्षित उद्देश्यहरू हासिल गर्नका लागि यो योजना तर्जुमाका क्रममा मुख्यतया निम्नअनुसारका कार्यहरू सम्पन्न गरिएको छ :

- विभिन्न श्रोतबाट सान्दर्भिक कागजात, प्रतिवेदन, नक्साआदि सङ्कलन, अध्ययन तथा समीक्षा
- स्थलगत रुजुसमेत गरी आधार नक्साको अद्यावधिकीकरण
- उद्देश्य, प्रक्रिया र अपेक्षित उपलब्धिको विषयमा विचार विमर्शहरू
- योजना तर्जुमाका लागि निर्देशक समिति तथा विषयगत समितिहरू गठन
- स्थलगत निरीक्षण, सर्वेक्षण, आवश्यक तथ्याङ्क तथा जानकारी सङ्कलन गर्न विषयगत सूची तयारी,
- प्रमुख पूर्वाधारहरूको अवस्थिति नक्साङ्कन तथा सङ्कलित तथ्याङ्क र सूचनाको पूर्णता परीक्षण
- नगरको रुपरेखा तयार गर्न सामाजिक, भौतिक, आर्थिक तथा अन्य जानकारी सङ्कलन
- सहरको सामाजिक, आर्थिक स्थिति झल्काउने गरी विगतको प्रवृत्तिको विश्लेषण
- नगरपालिकाको वित्तीय र संस्थागत क्षमताको विश्लेषण
- जनसंख्या प्रक्षेपण र सेवाहरूको आवश्यकता अनुमान

- विकासको अवसर, बाधा, कमजोरी, सम्भावना तथा अवरोधहरूबारे अध्ययन
- विद्यमान भू-उपयोगको विश्लेषण
- दीर्घकालीन सोच निर्धारण, प्रमुख क्षेत्र र रणनीतिक आयोजनाहरूको पहिचानको लागि सरोकारवालाहरूसँग छलफल गर्न कार्यशाला सञ्चालन
- नगरपालिकाको भू-उपयोग सम्बन्धी क्षेत्र विभाजन र नगर विस्तारसहितको भौतिक विकास योजना तयारी
- आर्थिक, सामाजिक, भौतिक, वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन रसंस्थागत विकास योजनाहरू तर्जुमा
- बहुक्षेत्रगत लगानी योजना तयारी
- कार्यान्वयन तथा अनुगमन ढाँचा तयारी

१.५ अध्ययनको सीमा

यो योजना तर्जुमा गर्ने समयमा नगरपालिका पुनर्गठन भएको धेरै नभएको हुँदा साविकका गाविसहरू र नगरपालिकाको तथ्यांकलाई एकीकृत गरी नवगठित नगरपालिकाको भौगोलिक क्षेत्र र वडा विभाजनअनुसारको तथ्यांक प्राप्त नभइसकेको अवस्था रहेको थियो । समय र श्रोतको कमीका कारण तथ्यांक संकलनका लागि विस्तृत सर्भेक्षण गर्न नसकिएको हुँदा नगरपालिका, जिल्ला तथा राष्ट्रियस्तरमा रहेका तथ्यांक तथा नगरपालिका पदाधिकारी र स्थानीय समुदायसँगको छलफलका आधारमा आवश्यक तथ्यांकहरू संकलन गरिएको छ। आवश्यकता अनुसारको सम्पूर्ण तथ्यांकहरू प्राप्त हुन सकेको छैन । योजनाको लागि पहिचान भएका आयोजनाहरूको लागत अनुमानमा आधारित छ । सरकारी, गैरसरकारी र अन्य विभिन्न पक्षबाट आगामी पाँच वर्षको अवधिमा नगरपालिकामा प्राप्त हुन सक्ने श्रोतको सही विवरण प्राप्त हुन नसक्ने हुँदा सम्भावित कुल बजेटमा आउने फरक यकीन गर्न सकिने स्थिति रहेको छैन । यद्यपि हालका वर्षहरूमा यस नगरपालिका क्षेत्रमा प्राप्त हुने गरेको वार्षिक बजेट, विगतको बजेट वृद्धि र पछिल्लो परिवेशलाई मध्यनजर गरी सम्भावित बजेटको आँकलन गरिएको हुँदा योजना तर्जुकामा दृष्टिले अनुमानित बजेट धेरै हदसम्म यथार्थपरक रहने अनुमान गर्न सकिन्छ ।

2. योजना तर्जुमा विधि र प्रक्रिया

२.१ योजना तर्जुमाको अवधारणा

भेरीगंगा नगरपालिकाको यस बृहद् नगर विकास योजनालाई बढी व्यवस्थित तथा प्रभावकारी बनाउनका लागि विभिन्न समसामयिक विधि, पद्धति तथा अवधारणाहरूलाई योजना तर्जुमा प्रक्रियामा अवलम्बन गरिएको छ । उक्त अवधारणाहरू देहायअनुसार रहेका छन् :

- योजना तर्जुमामा सहभागितामूलक योजना तर्जुमा पद्धति (Participatory Approach) अवलम्बन गरिएको छ। नगरका विभिन्न वडाका विभिन्न लक्षित समुदायसँग सम्बन्धित क्षेत्रमा गई सहभागितामूलक ढंगमा छलफल गरी योजना तर्जुमा प्रक्रियामा समुदायस्तरसम्मको सहभागिता सुनिश्चित गरिएको छ । कार्यपालिकाका सम्पूर्ण पदाधिकारीहरू, कर्मचारीहरू तथा सरोकारवालाहरूको सहभागितामा पटक–पटक छलफल, अन्तरक्रिया गरी सर्वसम्मत ढंगले सर्वोत्तम विकल्पमा साझा सहमती गर्दै योजना दस्तावेज तयारी गर्ने प्रक्रिया अघि बढाइएको थियो ।
- आगामी पाँच वर्षपश्चात् नगरपालिकाको अपेक्षित चित्र/अवस्था हासिल गर्नेतर्फ दिशा निर्देश गर्ने प्रयास गरिएको छ ।
- संघीय सरकारको दीर्घकालीन सोच, राष्ट्रिय तथा जिल्लास्तरका विगतको क्षेत्रगत आवधिक/रणनीति योजनाका लक्ष्य, उद्देश्यहरूसँग तादात्म्यता कायमहुने गरी सूचनामा आधारित भई योजना तर्जुमा गरिएकोछ ।
- उपलब्ध तथ्यांकहरूलाई लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण (GESI) को अवधारणालाई मध्यनजर गर्दै विश्लेषण गरिएका छ ।
- कृषि, शिक्षा, स्वास्थ्य लगायतका यस नगरपालिकाका सम्भाव्य क्षेत्रहरूमा व्यावसायिक र दीगो विकासका लागि विपद् प्रतिरोधी पूर्वाधार आवश्यक छ भन्ने मान्यतामा आधारित रही स्थानअनुकुलको ढाँचा तथा स्थानीयस्तरका प्रमुख विपद्हरू प्रतिरोध गर्न सक्ने क्षमतामा प्रस्ताव गरिएको छ ।
- यस योजनाले नगरपालिकामा भइरहेको सहरीकरणको गतिलाई पहिलेभन्दा व्यवस्थित, नियन्त्रित, दिगो र पहिलेभन्दा बढी सहरी सौन्दर्यसमेत हासिल गर्ने दृष्टिकोणसहित कार्यक्रमहरू तय गरिएका छन् ।
- यस योजनालाई नगरपालिकाको विकासको समग्र पक्षहरूलाई समेट्दै अन्य सबै खालका योजनालाई दिशा निर्देश गर्ने हिसाबमा तर्जुमा गरिएको छ ।
- स्थानीय तह सञ्चालनसम्बन्धी संघीय कानून स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले गाउँपालिका/ नगरपालिकाले योजना बनाउँदा प्राथमिकता दिनु पर्ने विषयहरुका अतिरिक्त विकासका कार्य सञ्चालन गर्दा लागत न्यूनीकरण, श्रोत साधनको अधिकतम उपयोग वा प्रभावकारी सेवा प्रवाह तथा अन्य गाउँ/ नगरपालिकासँग साझेदारी, सम्झौता र संयुक्त व्यवस्थापन गर्न सक्ने विषयहरु समेत तोकेको छ । यो योजना तर्जुमा गर्दा उपरोक्त विषयहरुसमेतलाई मध्यनजर गरिएको छ ।

२.२ योजना तर्जुमा कार्यशाला

क) पूर्वतयारी एवम् अभिमुखीकरण कार्यशाला

प्रारम्भिक कार्याशालामा योजनाको बारेमा जानकारी, यसका सहयोगी संस्थाहरू, योजना तर्जुमाका प्रस्तावित विधि र प्रक्रिया, संलग्न जनशक्ति तथा प्रस्तावित समय सीमाका बारेमा जानकारी गराउन आयोजना गरिएको थियो। मिति २०७५।०१।२६ गते नगरपालिकामा आयोजित यस कार्यशाला गोष्ठीमा नगरपालिकाका प्रमुख, उपप्रमुख, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, वडाध्यक्षहरू, सदस्यहरू, नगरपालिका कर्मचारीहरू, प्रमुख राजनीतिक दलका प्रतिनिधिलगायत कुल ४५ जनाको उपस्थिति रहेको थियो जसमा महिलाको संख्या ८ र पुरुषको ३७ रहेको थियो। उपरोक्त कार्यशाला गोष्ठी पश्चात् योजनाको पहिलो भाग (वस्तुस्थिति विवरण) तयारीका लागि प्रारम्भिक तथा द्वितीय श्रोतबाट तथ्यांक संकलनको काम प्रारम्भ गरियो।

ख) वस्तुस्थिति विवरण प्रस्तुती तथा दीर्घकालीन सोच कार्यशाला

संकलित तथ्यांकहरूमा आधारित रही वस्तुगत विवरणको प्रारम्भिक खाका तयार गरिसकेपछि मिति २०७५।०४।०८ गते नगर वस्तुस्थिति विवरण प्रस्तुती तथा दीर्घकालीन सोच निर्माण कार्यशाला सञ्चालन गरियो। उपरोक्त कार्यशालामा नगरपालिकाका प्रमुख, उपप्रमुख, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, वडाध्यक्षहरू, सदस्यहरूलगायत कुल ४२ जनाको उपस्थिति रहेको थियो जसमा महिलाको संख्या ८ र पुरुषको ३४ रहेको थियो।

उपरोक्त गोष्ठीमा सर्वप्रथम नगर वस्तुस्थिति विवरणको सारांश प्रस्तुत गरी सहभागीबाट आवश्यक सल्लाह सुझाव संकलन गरियो। दीर्घकालीन सोच तर्जुमा गर्ने दौरानको सुरुमाबृहत्नगर विकास योजनाको अवधारणा, दीर्घकालीन सोचको स्थान, महत्व र आवश्यकता तथा यसका चरित्रलगायतका विषयमा सहभागीलाई प्रष्ट पारियो। तत्पश्चात्सहभागी सबैलाई मेटाकार्डमा आफूले देख्न चाहेको नगरपालिकाको आदर्श अवस्थाका बारेमा लेख्न लगाइयो।यसपश्चात् सबै सहभागीलाई चारवटा समूहमा विभाजन गरी सहभागीबाट आएको आदर्श अवस्थालाई सुधार गरी प्रस्तुत गर्न लगाइयो।

उपरोक्त कार्यशालामा बृहत् नगर विकास योजना तर्जुमाका लागि विकासका समग्र विषय क्षेत्र समेट्ने गरी विभिन्न पाँच विषयगत समितिहरू आर्थिक विकास समिति; सामाजिक विकास समिति; भौतिक पूर्वाधार विकास समिति; वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन समिति र संस्थागत विकास तथा सुशासन समिति गठन गरियो।

२.३ विषय क्षेत्रगत कार्यशालाहरू

क) आर्थिक विकास कार्यशाला

आर्थिक विकास क्षेत्रको कार्यशाला बैठक आर्थिक विकास समितिका संयोजक तथा वडा नं. ७ का अध्यक्ष श्री कर्णबहादुर मिजारको अध्यक्षतामा मिति २०७५।४।११ मा सम्पन्न गरियो। उपरोक्त कार्यशाला गोष्ठीमा कुल २८ जना सहभागीको उपस्थिति रहेकोमा महिलाको संख्या ७ र पुरुषको संख्या २१ रहेको थियो। उपरोक्त समिति अन्तर्गत कृषि, पशुपालन, उद्योग, व्यवसाय, बैंक तथा वित्तीय संस्था, सहकारी पर्यटनलगायत विषयगत उपक्षेत्रहरूको उद्देश्य, अपेक्षित प्रतिफलहरू, सूचक तथाविद्यमान अवस्थाका बारेमा छलफल गरी सामुहिक सहमतिका आधारमा हरेक सूचकको लक्ष्य निर्धारण गरिएको थियो। यसबाहेक प्रगति अनुगमनका लागि पुष्ट्याइँका आधार र जोखिमको विश्लेषण गरी पूर्वानुमान समेत गरिएको थियो।

ख) सामाजिक विकास कार्यशाला

सामाजिक विकास क्षेत्रको कार्यशाला बैठक उक्त समितिका संयोजक तथा वडा नं. ८ का अध्यक्ष श्री पदमबहादुर खत्रीको अध्यक्षतामा मिति २०७५।४।१० मा सम्पन्न गरियो ।उपरोक्त कार्यशाला गोष्ठीमा कुल २२ जना सहभागीको उपस्थिति रहेकोमा महिलाको संख्या ६ र पुरुषको संख्या १६ रहेको थियो । उपरोक्त समिति अन्तर्गत शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसफाइ, युवा तथा खेलकुद, महिला तथा बालबालिका, सीमान्तिकृत तथा अन्य लक्षित समुदायलगायत विषयगत उपक्षेत्रहरूको उद्देश्य, अपेक्षित प्रतिफलहरू, सूचक तथा विद्यमान अवस्थाका बारेमा छलफल गरी सामुहिक सहमतिका आधारमा हरेक सूचकको लक्ष्य निर्धारण गरिएको थियो । यसबाहेक प्रगति अनुगमनका लागि पुष्ट्याइँका आधार र जोखिमको विश्लेषण गरी पूर्वानुमान समेत गरिएको थियो ।

ग) भौतिक पूर्वाधार विकास कार्यशाला

भौतिक पूर्वाधार विकास क्षेत्रको कार्यशाला बैठक उक्त समितिका संयोजक तथा वडा नं. १० का अध्यक्ष श्री मानबहादुर बुढाको अध्यक्षतामा मिति २०७५।४।१२ मा सम्पन्न गरियो । उपरोक्त कार्यशाला गोष्ठीमा कुल २७ जना सहभागीको उपस्थिति रहेकोमा महिलाको संख्या ४ र पुरुषको संख्या २३ रहेको थियो। उपरोक्त समिति अन्तर्गत सडक, विद्युत्, दूर सञ्चार, वस्ती विकास, सार्वजनिक भवन, मन्दिर गुम्बालगायत भौतिक पूर्वाधार क्षेत्रको विद्यमान अवस्थाका बारेमा छलफल गरी सामुहिक सहमतिका आधारमा हरेक सूचकको लक्ष्य निर्धारण गरिएको थियो । यसबाहेक प्रगति अनुगमनका लागि पुष्ट्याइँका आधार र जोखिमको विश्लेषण गरी पूर्वानुमान समेत गरिएको थियो ।

घ) वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन कार्यशाला

वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन क्षेत्रको कार्यशाला बैठक उक्त समितिका संयोजक तथा वडा नं. ११ का अध्यक्ष श्री शेरबहादुर कामीको अध्यक्षतामा मिति २०७५।४।११ मा सम्पन्न गरियो ।उपरोक्त कार्यशाला गोष्ठीमा कुल १२ जना सहभागीको उपस्थिति रहेकोमा महिलाको संख्या ४ र पुरुषको संख्या ८ रहेको थियो। उपरोक्त समिति अन्तर्गत वन, वातावरण, भूसंरक्षण, विपद् जोखिम व्यवस्थापनलगायतको अवस्थाका बारेमा छलफल गरी सामुहिक सहमतिका आधारमा हरेक सूचकको लक्ष्य निर्धारण गरिएको थियो। यसबाहेक प्रगति अनुगमनका लागि पुष्ट्याइँका आधार र जोखिमको विश्लेषण गरी पूर्वानुमान समेत गरिएको थियो ।

ङ) संस्थागत विकास तथा सुशासन कार्यशाला

संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्रको कार्यशाला बैठक उक्त समितिका संयोजक तथा वडा नं. ३ का अध्यक्ष जितबहादुर सुनारको अध्यक्षतामा मिति २०७५।४।१० मा सम्पन्न गरियो। उपरोक्त कार्यशाला गोष्ठीमा कुल १५ जना सहभागी उपस्थिति रहेकोमा महिलाको संख्या २ र पुरुषको संख्या १३ रहेको थियो ।उपरोक्त समिति अन्तर्गत संस्थागत विकास तथा सुशासनको अवस्थाका बारेमा छलफल गरी सामुहिक सहमतिका आधारमा हरेक सूचकको लक्ष्य निर्धारण गरिएको थियो। यसबाहेक प्रगति अनुगमनका लागि पुष्ट्याइँका आधार र जोखिमको विश्लेषण गरी पूर्वानुमान समेत गरिएको थियो ।

2.4 अन्तिम कार्यशाला

यस योजना तर्जुमा सम्बन्धी अन्तिम कार्यशाला गोष्ठी तथा यस योजना तर्जुमाका सिलसिलामा गठित निर्देशक समितिको बैठक मिति २०७५ असोज १२ गते सञ्चालन गरियो। कुल ५८ जनाको उपस्थिति

रहेको उक्त गोष्ठीमा नगरपालिका प्रमुख, उपप्रमुख, कार्यपालिका सदस्य, प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत, राजनितीक दल, कर्मचारीहरु, सरोकारवाला तथा बुद्धिजीविहरुको उपस्थिति रहेको थियो ।

गोष्ठीमा प्राविधिक टोलीका तर्फबाट तयार गरिएको मस्यौदाको मुख्य विषयवस्तु प्रस्तुत गरिएको थियो । यसपश्चात् नगरपालिका कार्यकारी बोर्ड तथा कर्मचारीहरुबाट यस प्रारम्भिक दस्तावेजमा सुधारका लागि आवश्यक सल्लाह सुझाव मागिएको थियो । प्राप्त सल्लाह सुझावलाई सम्बोधन गर्ने गरी उक्त बैठकबाट यस योजनाको अनुमोदन गरियो ।

3. बृहत् नगर विकास योजनाको अवधारणा

३.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपालको राज्य संरचना संघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहको हुने र नेपालको राज्य शक्तिको प्रयोग संघ, प्रदेश र स्थानीय तहले संविधान तथा कानुनबमोजिम गर्नेछन् भनी उल्लेख गरेको छ। यस्तै, सोही संविधानले संघ, प्रदेश र स्थानीय तहले आफ्नो अधिकारभित्रको आर्थिक अधिकारसम्बन्धी विषयमा कानुन बनाउने, वार्षिक बजेट बनाउने, निर्णय गर्ने, नीति तथा योजना तयार गर्ने र त्यसको कार्यान्वयन गर्नेछन् भनी उल्लेख गरेको छ। संविधानले परिकल्पना गरेका स्थानीय तहहरूमध्ये भेरीगंगा नगरपालिका एक भएकाले संविधान प्रदत्त दायित्व तथा अधिकार प्रयोग गरी नगरपालिकाले नगर विकासका समग्र पक्षहरूको बृहत्तर अध्ययन पश्चात् उपलब्ध संभावना, अवसर, समस्या, बाधाहरूलाई मध्यनजर गर्दै दीर्घकालीन सोचका साथ नगर विकास प्रक्रियालाई अघि बढाउनु यो बृहत् नगर विकास योजनाको मूल अवधारणा हो ।

यस नगर विकास योजनाको समग्र उद्देश्य नगरवासीको साझा भविष्य कोर्न सरोकारवालाहरूसँगको समझदारीमा साझा दस्तावेज तयार गर्नु हो। यसले नगरको दीर्घकालीन सोच, नगर विकासको समष्टिगत लक्ष्य तथा उद्देश्य निर्धारण गरी सो प्राप्त गर्नका लागि आवश्यक नीति, रणनीति, प्राथमिकता पहिचान तथा परिभाषित गर्दैनगर विकासको भविष्यको मार्गचित्र तयार गर्दछ। यो योजना स्थानगत विशेषताहरूमा आधारित बहुविषयगत योजना तथा नगरस्तरीय विभिन्न विषयगत योजनाहरूका लागि मार्गदर्शक योजना हो यद्यपि यो योजना नगरपालिकामा आवश्यक भूउपयोग योजनाको भने विकल्प होइन ।

३.२ नगरपालिकामा विकासको प्रयास र प्रवृत्ति

नगरपालिकाको समग्र विकासका लागि दीर्घकालीन सोच र योजना बनाउनु अघि विगतको विकास प्रयास र प्रवृत्तिको लेखाजोखा गर्नु सान्दर्भिक हुन जान्छ। यसर्थ यस शीर्षकमा यहाँ गत २० वर्ष (२०५५-२०७५) को अवधिमा विकासका प्रमुख विषय क्षेत्रमा देखिएका विकास प्रवृत्तिको लेखाजोखा गर्न खोजिएको छ।

सडक यातायातको कुरा गर्दा वि.सं. २०६५ भन्दा अघि रत्न राजमार्ग बाहेक अन्य उल्लेख्य सडक भएको पाइँदैन। नगरपालिकाका केही वडाहरू (३, १०, ८,) मा नाली नभएका धुले सडकको निर्माण सुरु भएको देखिन्छ। यस समयमा सामान्यतया ३ मीटर मात्र चौडाइका धुले सडकको ट्र्याक खोल्ने काम सुरु भएको पाइन्छ भने त्यसपश्चात् सडकको चौडाइमा वृद्धि गर्ने प्रवृत्ति आएको देखिन्छ र हाल सामान्यतया ६ मिटर चौडाइका सडकहरू ट्र्याकहरू खोल्ने गरिएको पाइन्छ। हाल आएर सडकमा नाली खोल्ने कामलाई समेत केही प्राथमिकता दिने गरेको देखिन्छ भने नयाँ ट्र्याक खोलिएका सबै सडकको गुणस्तर भने धुले नै रहेको पाइन्छ। हाल पनि केही वडाहरू (१०, ८ र ६) बाट मात्र दैनिक रुपमा छिञ्चु आवत जावत गर्न सार्वजनिक यातायातका साधनहरू (जिप, अटो रिक्सा) को उपलब्ध भएको पाइन्छ।

शिक्षातर्फ कुरा गर्दा विद्यालय जाने उमेरभन्दा माथिल्लो उमेर समूहका करिब ७५ प्रतिशत नागरिक साक्षर भएको अनुमान छ। हाल आएर बालबालिकालाई विद्यालय पठाउने प्रवृत्तिमा भने धेरै सुधार भएको देखिन्छ।केहि बालबालिकाहरु अझै पनि विद्यालय जाने नगरेको पाइन्छ। नगरपालिकाभरिका धेरैजसो विद्यालयमा हालका वर्षहरूमा एसएसइमा ए प्लस र साविक एसएलसीको प्रावधान हुँदा विशिष्ठ श्रेणी

ल्याई उत्तीर्ण गर्ने विद्यार्थीहरूको संख्या भने अत्यन्त नगण्य रहेको पाइन्छ, यसबाट शिक्षाको गुणस्तरमा भने धेरै सुधार गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

स्वास्थ्य सेवाको कुरा गर्दा यस नगरपालिकामा हालसम्म सरकारी तथा निजी अस्पताल रहेको पाइँदैन, कतिपय वडाहरूमा त स्वास्थ्य चौकी, बर्थिङ सेन्टर, औषधी पसलहरूसमेत भएको पाइँदैन । स्वास्थ्यतर्फ विगत समयमा खासगरी झाडापखालाको प्रकोप बढी रहेको पाइन्छ भने हाल आएर टाइफाइड, जण्डिस, पत्थरीजस्ता रोगहरू पनि बढेको पाइन्छ ।

अझैपनि खानेपानी यस नगरपालिकाको सबैभन्दा ठूलो समस्याका रुपमा देखिन्छ ।हालसम्म पनि सीमित बजार क्षेत्रमा मात्र पाइपधारा वितरित खानेपानीको उपलब्धता रहेको देखिन्छ भने धेरैजसो वडाहरूमा खोला, इनार, कुवा, ट्यूबवेल खानेपानीको मुख्य श्रोतको रुपमा रहेको छ ।

खेलकुदको पूर्वाधार तथा खेलकुद विकासको दृष्टिकोणले नगरपालिका प्रारम्भिक अवस्था रहेको पाइन्छ । विद्यालयस्तरमा हुने केही प्रतियोगिताहरू बाहेक अन्य नियमित खेलकुद प्रतियोगिताको अभ्यास हुने गरेको छैन । मुख्य खेलकुद मैदानहरू विद्यालयमा रहेका खेलकुद मैदानहरू नै हुन् । हाल आएर मेयर कप आयोजनाको लागि बजेट विनियोजन गरिएको छ । जिल्लास्तरीय खेलकुदका लागि मैदान वा कभर्ड हलको अभाव रहेको छ भने नगरपालिकामा राष्ट्रियस्तरका खेलाडीहरू रहेका छैनन् ।

हाल करिब ८५ प्रतिशतभन्दा बढी घरधुरीमा मोबाइल सेवा भएको पाइन्छ भने २० वर्षअघि करिब पाँच प्रतिशत घरधुरीसँग मात्र मोबाइल सेवाको पहुँच रहेको अवस्था रहेको थियो । यसबाट सञ्चारतर्फ खासगरी मोबाइल सेवामा उल्लेख्य प्रगति भएको देखिन्छ ।

ऊर्जाको श्रोतमा पनि उल्लेख्य परिवर्तन आइरहेको देखिन्छ । करिब २० वर्ष अगाडिसम्म धेरै घरधुरीले बत्तीका लागि खासगरी मट्टितेल प्रयोग गर्ने गरेको पाइन्थ्यो भने हाल आएर धेरैजसो घरधुरीमा बिजुली बत्तीको पहुँच पुगेको छ । यस्तै, खाना पकाउने प्रयोजनको लागि २० वर्ष अघिसम्म धेरैजसो घरधुरीको मुख्य श्रोत दाउरा थियो भने अब विस्तारै ग्याँस, बिजुली खाना पकाउने मुख्य ऊर्जाका रुपमा स्थापित हुँदै गएका छन् ।

अधिकांश घरधुरीको मुख्य पेशा कृषि नै भए पनि आम्दानीको प्रमुख श्रोतमा भने विस्तारै परिवर्तन आएको छ । विगत विगत २० वर्षअघि करिब २०५५ सालतिर अधिकांश घरधुरीको आम्दानीको मुख्य श्रोत कृषि एवम् ज्यालादारी रहेकोमा हाल आएर कृषि तथा ज्यालादारीलगायत वैदेशिक रोजगारी, व्यापार व्यवसाय, नोकरी पनि आम्दानीको मुख्य हिस्साका रुपमा बढ्दै गएको देखिन्छ ।वैदेशिक रोजगारी त अहिलेको प्रमुख आम्दानीको श्रोत बन्न पुगेको छ। करिव ७५ प्रतिशत घरधुरीबाट रोजगारीको लागि विदेश गएको अनुमान गर्न सकिन्छ ।

आफ्नो आम्दानी/उत्पादनले वर्षैभरि खानपुग्ने घरपरिवारको संख्यामा पनि यस अवधिमा उल्लेख्य सुधार हुँदै आएको पाइन्छ । गत २० वर्षअघि करिब ६५ प्रतिशत घरपरिवारलाई आफ्नो आम्दानी/उत्पादनले वर्षभरि खान नपुग्ने अवस्था थियो भने हाल आएर करिब ७० प्रतिशतभन्दा बढी घरपरिवार आफ्नो आम्दानी/उत्पादनले वर्षभरि खान पुग्ने अवस्थामा पुगेको देखिन्छ ।

३.३ अवस्था विश्लेषण

नगरपालिकाको सर्वाङ्गिण विकासका लागि विद्यमान सम्भावना, अवसर, कमजोरी र चुनौतिहरू के के छन् भनी समूह कार्य गरिएको थियो, जसअनुसार नगरपालिकाको अवस्था देहायअनुसार रहेको छः

तालिका : सबल पक्ष, दुर्वल पक्ष, अवसर तथा चुनौती विश्लेषण

सवल पक्ष (Strength)	**कमजोर/दुर्वल पक्ष (Weakness)**
• उत्तरतर्फ कर्णाली प्रदेश प्रवेश गर्ने प्रवेशद्वारका रुपमा रहेको र दक्षिणतर्फ नेपालगञ्ज उपमहानगरपालिकाबाट नजिक अवस्थित रहेको हुँदा उद्योग, व्यापार, व्यवसाय विकास गरी बजार प्रवर्द्धन गर्न सकिने • सुर्खेत जिल्लाको दोस्रो ठूलो बजार क्षेत्रका रुपमा रहेको र अवस्थिति र भूबनोटका कारण अझ ठूलो बजार केन्द्रका रुपमा विकास गर्न सकिने	• नगरपालिकाको अवस्थिति र भूबनोटलाई उपयोग गर्ने हिसाबले योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन हुन नसक्नु
• वडा नं. ४ देखि १३ सम्मका वडाहरू सडक सञ्जालमा आबद्ध हुनु	• वडा नं १, २ र ३ मा सडक सञ्जाल नहुनु • वडास्तरका सडकहरू कच्ची भएको हुँदा वर्षायाममा यातायात कठीन हुनु • सडकमा नालीको अभाव हुनु
• वडा नं. ६ देखि १३ सम्म शिक्षा तथा स्वास्थ्यको आधारभूत सुविधा उपलब्ध हुनु • शिक्षा र स्वास्थ्यको आधारभूत पूर्वाधार उपलब्ध हुनु	• वडा नं. १ देखि ३ सम्मका वडाहरूमा शिक्षा तथा स्वास्थ्यको आधारभूत सुविधा उपलब्ध नहुनु • उपलब्ध शिक्षा र स्वास्थ्य सेवा गुणस्तरीय नहुनु, उच्च शिक्षाको अभाव हुनु • प्राविधिक शिक्षाको अभाव हुनु • अस्पताल नहुनु
• व्यावसायिक कृषि र पशुपालनका लागि उपयुक्त जमिन र हावापानी उपलब्ध हुनु • लिफ्ट सिंचाइका लागि उपयुक्त श्रोत (भेरी)	• कृषि र पशुपालन आधुनिक र व्यावसायिक हुन नसक्नु • कृषि तथा पशुपालनबाट उत्पादित वस्तुले उपयुक्त बजार नपाउनु • सिंचाइ सुविधाको अभाव हुनु
• नगरको ठूलो क्षेत्रवनजंगलले ढाकिएको हुँदा जडिबुटी तथा अन्यगैरकाष्ठ वन पैदावर तथा अन्य विधिबाट वन क्षेत्रलाई जीविकोपार्जनसँग आवद्ध गर्न सकिने	• वनमा आधारित उद्यमहरुको उल्लेख्य विकास हुन नसकेको
• प्राकृतिक रुपले मनोरम, धार्मिक सांस्कृतिक रुपले महत्वपूर्ण धेरै सांस्कृतिक सम्पदाहरू(रामजानकी हरित पार्क, चमेरे गुफा, डुमकोट, देउती बज्यै मन्दिर बाहुनडाँडा) उपलब्ध भएको हुँदा पर्यटन प्रवर्द्धन गर्न सकिने	• पर्यटन प्रवर्द्धनका लागि न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार तयार भइनसकेको
• नगरका धेरै वडाहरूमा विद्युतीकरण भएको हुँदा उद्योग धन्दा चलाउन सहज हुनु	• सबै वडामा विद्युतीकरण नभएको
• सार्वजनिक स्थल प्रशस्त भएको हुँदा औद्योगिक ग्राम	• खानेपानी आपूर्ति, ढल निकास, फोहोर

सवल पक्ष (Strength)	कमजोर/दुर्वल पक्ष (Weakness)
स्थापना गर्न, नगर व्यवस्थित गर्न, खुला स्थानहरू छुट्याउन सहज • शित भण्डार, फलफूलका जुस उत्पादन गर्न उद्योग संचालन गर्न सकिने	व्यवस्थापन र सार्वजनिक शौचालयको अभाव • वस्ती व्यवस्थित हुन नसक्नु
• नगरपालिकाको मुख्य बजार क्षेत्रमा सहरी, बैंक तथा वित्तीय संस्थाको उपलब्धता भएको हुँदा उद्योगी, व्यवसायीका लागि कर्जाको सुविधा उपलब्ध हुनु	• नगरपालिकाको सबै वडामा सहरी, बैंक तथा वित्तीय संस्थाको उपलब्धता
• नगरपालिकाको संस्थागत संरचना र निर्वाचित जनप्रतिनिधिको उपलब्धता • नगरस्तरीय विभिन्न नीति, नियम, कानुनहरू निर्माणाधिन अवस्थामा रहनु	• भूउपयोग योजना बनाउने र सोअनुसार कार्यन्वयन गर्ने परिपाटीको विकास भै नसक्नु • नगरस्तरीय प्राथमिकताको आधारमा भन्दा पनि वडा स्तरीय गौरवका योजना छनौट गर्नमा प्रतिस्पर्धा हुनु • शून्य भ्रष्टचार सिद्धान्त लागु हुन नसक्नु, फजुल खर्चमा बढोत्तरी हुनु • कर्मचारी, जनप्रतिनिधिहरू तथा राजनीतिक दलहरूबीच आवश्यक छलफलको अभाव
• प्रदेशस्तरीय विमानस्तरका लागि उपयुक्त जमिन उपलब्ध हुनु	
• भेरी नदिबाट खानेपानी तथा सिँचाईको सुविधा उपलब्ध गराउन सकिने	
• तुलनात्मक रुपमा विकट जमिनको मात्रा कम हुनाले कम रकममा विकास गर्न सकिनु	
• धार्मिक सहिष्णुता र जातीय सद्भाव हुनु	

अवसर (Opportunity)	बाधा (Threat)
• भेरी बबई डाइभर्सन योजनानिर्माणाधीन हुनु। यसबाट सबै वडामा विद्युत्को आपूर्ति हुने अवसर प्राप्त हुनु	• बाढी र पहिरोको उच्च जोखिम (वडा नं. १,२,३,४, ५, ६ र ११ मा)
• राष्ट्रिय गौरवको योजना भेरी बबई डाइभर्सन योजना निर्माणाधीन हुँदा विद्युतीकरण, सिंचाइ सुविधा विस्तार र अन्य फाइदाहरू लिन सकिने अवस्था रहनु	• मानिसहरूमा रहेको अशिक्षा, जातीय तथा लैंगिक भेदभाव • टाठाबाठाहरूको हालीमुहाली र निर्णय प्रक्रियामा उनीहरूको प्रभाव
• पशुपंक्षी, मौरीपालन लगायत आयमुलक कार्यक्रम संचालनमा रहनु, विभिन्न राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघसंस्थाहरू कार्यरत रहनु	• राजनैतिक हस्तक्षेप, राजनैतिक भागबण्डाको पद्धति

३.४ परिवर्तनको चाहना

नगरपालिकाका सम्पूर्ण पदाधिकारीहरु, प्रमुख राजनीतिक दल, विषयगत शाखा प्रमुख तथा अन्य सरोकारवालाको उपस्थितिमा भेरीगंगा नगरपालिकालाई आगामी पाँच वर्षभित्र के कस्तो देख्न चाहनुहुन्छ भनी मष्तिष्क मन्थन र छलफल गरिएको थियो । उक्त छलफलबाट सहभागीमा नगरपालिका भविष्यमा निम्न अनुसार परिवर्तनको चाहना राखेका थिए ।

- कम्तिमा नगरपालिकाका १३ वटै वडा कार्यालयसम्म पुग्ने पक्की सडक भएको
- सबै नगरवासीहरुकोलागि आधारभूत स्वास्थ्य र शिक्षाको पहुँच पुगेको
- सबै कृषियोग्य जमिनको पहिचान र वर्गीकरण भएको र ती जमिनमा माटो र हावापानी सुहाउँदो खेती भएको
- आधुनिक कृषि, पशुपालन, उद्योग, व्यवसायको विकास भई सबै युवाहरूले नगरपालिकाभित्रै रोजगारी प्राप्त गरेको
- सडक, विद्युत्, खानेपानी, विद्यालय, दूरसञ्चार, सिंचाइलगायत सबै आधारभूत भौतिक पूर्वाधारहरू सबै वडाको आवश्यकताअनुसार पूरा भएको
- तयार गरिने पूर्वाधार वातावरणमैत्री, बालमैत्री,अपांगमैत्री र विपद् प्रतिरोधी भएको
- आधुनिक प्रविधियुक्त छिटो, छरितो सेवा दिने र सबै नागरिकको पहुँचमा भएको नगरपालिका
- नगर हरियालीयुक्त र स्वच्छ वातावरण युक्त भएको
- खाद्यान्न र रोजगारीमा आत्मनिर्भर तथा गार्हस्थ उत्पादन सकारात्मक भएको
- पक्की सडक, खानेपानी आपूर्ति, विद्युतीकरण, इन्टरनेट, फोहोर व्यवस्थापनसहितको आधुनिक बसाइयुक्त बसोवास भएको
- पर्यटन, धर्म संस्कृति तथा परम्पराको प्रवर्द्धन भएको
- नगरबासीहरुसुरक्षित वासस्थानमा बस्न पाएको
- कृषि उत्पादनमा आत्मनिर्भर भई निर्यात गर्न सक्ने अवस्थामा पुगेको
- मानिसको सोच र व्यवहारमा सकारात्मक परिवर्तन भएको
- नगरपालिका भ्रष्टाचारमुक्त सुशासनयुक्त भएको
- समृद्ध भेरीगंगा, आत्मनिर्भर र प्रविधियुक्त भेरीगंगा

३.५ दीर्घकालीन सोच

नगरपालिकाको अवस्था विश्लेषण, जनप्रतिनिधि, कर्मचारी तथा सरोकारवालाहरूको परिवर्तनको चाहनासमेतलाई मध्यनजर गर्दै उपस्थित सहभागीहरूलाई चारवटा समूहमा विभाजन गरी कम्तीमा आगामी २० वर्षपश्चात्को समयलाई मध्यनजर गर्दै नगरपालिकाको समग्र विकास निर्माणलाई दिशा निर्देश गर्ने दीर्घकालीन सोच के हुन सक्छ भनी बृहत् छलफल गरिएको थियो ।उक्त चारवटा समूहलाई समायोजन गरी सानो समूह बनाउँदै पुनः छलफल र विमर्श गर्ने क्रममा नगरपालिकाको दीर्घकालीन सोचका विभिन्न अवधारणाहरू प्राप्त भएका थिए । उक्त दीर्घकालीन सोचमा समेटिएका विषयवस्तु र

भावना समेटी प्राविधिक टोलीबाट नगरपालिकाको लागि निम्नानुसार दीर्घकालीन सोच प्रस्ताव गरिएको छ :

"आत्मनिर्भर नगरपालिका, स्वाबलम्बी नगरबासी"

यस दीर्घकालीन सोचले कृषिको आधुनिकीकरण तथा उद्योगको विकास र विस्तारगर्ने, विपद् प्रतिरोधी पूर्वाधारहरूको विकास गर्ने, शिक्षामा गुणस्तरीयता तथा सुशासन कायम गरी नगरपालिकाभित्रै पर्याप्त रुपमा आकर्षक रोजगारी र आम्दानी वृद्धिका अवसरहरू सिर्जना गर्दै आत्मनिर्भर नगरपालिका, स्वावलम्बी नागरिक तयार गर्ने विषयलाई समग्र विकास निर्माणको दीर्घकालीन गन्तव्यका रुपमा परिकल्पना गरेको छ । सहभागीहरुबाट प्राप्त दीर्घकालीन धारणाहरु **अनुसूची-१५** मा प्रस्तुत गरिएको छ ।

आत्मनिर्भर नगरपालिका, स्वालम्बी नगरबासी बनाउने दुरदृष्टि लिएको यो योजना नगरबासीकालागि, नगरबासीद्वारा बनाइएको नगरबासीको आफ्नै योजना हो । परामर्शदाताहरुको भूमिका सहजीकरण मात्र हो । यस योजना निर्माणको मान्यता के हो भने यहाँको समस्याहरुको, सम्भावनाहरुको र समाधानका उपायहरुको सबैभन्दा बढि जानकार यहाँ बासिन्दाहरुनै हुन् ।

३.६ परिवर्तनको सिद्धान्त

नगरपालिकाको उपरोक्त दीर्घकालीन सोचतर्फ उन्मुख बृहत् नगर विकास योजना तर्जुमा गर्ने क्रममा यस योजनालाई नतिजा खाकामा आधारित रही तर्जुमा गरिएको छ । यस योजनाले नगरपालिकाको आत्मनिर्भर नगरपालिका, स्वालम्बी नगरबासी बनाउने दुरदृष्टिलाई पछ्याउने गरी ५ वटा अन्तर सम्बन्धित क्षेत्रहरुको पहिचान गरेको छ । ती विभिन्न पाँच विषयगत क्षेत्र (आर्थिक विकास, सामाजिक विकास, भौतिक पूर्वाधार विकास, वन वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन र संस्थागत विकास तथा सुशासन) को छुट्टाछुट्टै तर्कसङ्गत खाका तयार गरिएको छ । ती विषयगत क्षेत्रहरुको रणनीतिक लक्ष्यहरुले कसरी यस बृहत नगर विकास योजनाको समग्र रणनीतिक उद्देश्य तथा लक्ष्य तर्फ डोऱ्याउँछन् भन्ने कुरा तलको परिवर्तनको सिद्धान्तको खाकामा देखाइएको छ । यहाँ ५ वटा अन्तर सम्बन्धित विषयगत रणनीतिक लक्ष्यहरुलाई बृहत् नगर विकास योजनाको समग्र उद्देश्य तथा लक्ष्यमा पुऱ्याउने बाटाहरुको रुपमा लिइएको छ ।

क) पहिलो बाटो (आर्थिक विकास) :

यस नगरपालिकाको अधिकाँश भाग ग्रामीण परिवेशको नै छ र अहिले सम्म यहाँ प्रमुख आर्थिक गतिविधिको रुपमा कृषि नै रहेको छ । व्यपार तथा उद्योगहरुले आर्थिक गतिविधिमा ठाउँ लिएको छ । त्यसै गरी रोजगारीको रुपमा विदेशीने प्रवृत्ति यहाँ व्यापाक मात्रामा रहेको छ । विशेष गरी युवाहरु भारतको रोजगारीमा भरपर्ने गर्दछन् । कृषि तथा पशुपालनको आधुनिकीकरण र व्यवसायीकरण युवाहरुलाई रोजगारमुलक सीपको विकास नै यहाँका मानिसहरुको आर्थिक विकास प्रमुख आधारको रुपमा पहिचान गरिएको छ । नगरबासीको आर्थिक अवस्थामा दिगो ढंगको सुधार ल्याउने नै यस क्षेत्रको रणनीतिक लक्ष्य रहेको छ । यसका लागि मानिसहरुलाई कृषि तथा पशुव्यवाय तर्फ आकर्षित गर्नुपर्ने हुन्छ । मानिसहरुलाई आकर्षित गर्न कृषिको उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउनुको साथै उत्पादित उपजले सहजै बजार पाउनु उचित मुल्य पाउनु पर्ने हुन्छ । यदि कृषिकालागि आवश्यक सिँचाई सुविधा, माटो परीक्षणको व्यवस्था, गुणस्तरीय मल तथा विउको समयमा व्यवस्था, प्राविधिक सरसल्लाह र उत्पादित उपजको बजारको लागि कृषि उपज संकलन केन्द्र आदिको व्यवस्था हुनेछ । यसको साथै कृषि उपजको भण्डारण गरी सुरक्षित गर्न शितगृहको निर्माण गरिनेछ । उत्पादित कृषि उपजको बजार पवर्द्धन गर्नको लागि

कृषिमा आधारित उद्योग संचालनमा प्रोत्साहन गरिनेछ । कृषि तथा पशुपालनको लागि आवश्यक ऋणको पहुँचमा बृद्धि गर्ने व्यवस्था मिलाइने छ । यसबाट कृषिप्रतिको आकर्षण बढ्नुको साथै मानिसहरुको आर्थिक अवस्थामा सुधार आउने छ । त्यसैगरी उद्योग तथा व्यवसाय विकासको लागि युवाहरुलाई उद्यमशिल तालिम तथा विद्यालयमा प्राविधिक धारको शिक्षा संचालन गरिनेछ भने वित्तीय सहयोगको व्यवस्था गरिनेछ । पर्यटनको सम्भावन भएका ठाउँमा पर्यटन विकासका कार्यक्रमहरु संचालन गरिनेछ । यि समग्र प्रयासहरुबाट यहाँका मानिसहरुको दिगो आर्थिक उन्नती हुनेछ ।

यस लक्ष्यको पछाडि प्रमुख रुपमा स्थानीय सरकारको रुपमा रहेको नगरपालिका, प्रदेश तथा संघीय सरकारको प्राथमिकता कृषि तथा पशुपालन व्यवसायलाई निर्वाहमुखी अवस्थाबाट आधुनिकीकरण तथा व्यवसायीकरणमा हुनेछ र तद्अनुसारको कार्यक्रम तथा बजेटहरुको व्यवस्था हुनेछ र मानिसहरुको कृषि तथा पशुपालन व्यवसायप्रतिको सोचमा पनि परिवर्तन आउनेछ भन्ने मान्यता रहेको छ ।

ख) दोस्रो बाटो (सामाजिक विकास) :

शिक्षा व्यक्ति एवं समाज विकासको लागि मेरुदण्ड हो । आधारभूत शिक्षा तथा माध्यमिक शिक्षास्थानीय तहको अधिकार क्षेत्रमा परेकाले यस क्षेत्रको व्यवस्थापनमा नगरपालिकाको दायित्व बढेको छ । हालको अवस्था हेर्दा यस नगरपालिकामा विद्यालय शिक्षाका लागि आधारभूत पूर्वाधार तयार भएको छ । शिक्षण संस्थाहरूमा पूर्व प्राथमिक तहको पढाइ हुने प्राथमिक विद्यालयदेखि उमाविसम्म पढाइ हुने विद्यालयहरू रहेका छन् । तर गुणस्तरका हिसाबले शिक्षाको अवस्था भने कमजोर रहेको छ । नगरपालिकाका धेरैजसो विद्यालयमा ए प्लस वा ए ग्रेडमा उत्तीर्ण गर्ने विद्यार्थी पाउन निकै मुश्किलको अवस्था छ ।प्राविधिक उच्च शिक्षाका लागि क्याम्पसको अभाव छ । शैक्षिक सत्र २०७४ मा कुल १४,१४० विद्यार्थी विद्यालय भर्ना भएको अभिलेख छ जसमध्ये आधारभूत तहमा ७० प्रतिशत र बाँकी ३० प्रतिशत माध्यमिक तहमा भर्ना भएका छन् । २०७५ को घरधुरी सर्भेक्षण अनुसार ६ वर्षभन्दामाथिको कुल जनसंख्यामध्ये करिब १० प्रतिशत मानिस निरक्षर, करिब ७७ प्रतिशत साक्षर, १० प्रतिशत एसएलसी उत्तीर्ण, ३.२ प्रतिशत प्रवीणता प्रमाणपत्र तह वा सो सरह उत्तीर्ण, १.० प्रतिशत स्नातक तह उत्तीर्ण, ०.१ प्रतिशत स्नातकोत्तर तह उत्तीर्ण र २ जनाले विद्यावारिधी गरेका छन् । यहाँको अधिकाँश युवाहरु ज्याला मजदुरीको लागि भारत र खाडी मुलुक जाने अवस्थाले यहाँ कमजोर शैक्षिक अवस्थाको संकेत गर्दछ ।

त्यसै गरी यहाँको स्वास्थ्यको अवस्था पनि त्यति राम्रो देखिँदैन । स्वास्थ्य शिक्षा तथा आर्थिक अवस्था एक अर्कासँग प्रत्यक्ष रुपमा एक आपसमा सम्बन्धित हुने भएकाले यहाँ स्वास्थ्यको अवस्था राम्रो देखिँदैन । अझै पनि खोला तथा कुवाको पानी खान पर्ने यहाँ मानिसहरुको बाध्यताले यहाँ स्वास्थ्य अवस्थालाई झल्काउँछ । झाडापखाला, दम, टाइफाइड, जुका आउँ जस्ता रोगहरुले वर्षेनी मानिसहरु पिडित हुने गरेको अवस्था छ ।

शिक्षा र चेतनाको प्रत्यक्ष सम्बन्ध सशक्तीकरणसँग रहन्छ । यतिमात्र नभइ प्रचलित कानून तथा नीतिनियमले पनि यसमा प्रभाव पार्दछ । अहिलेको कानुनी प्रावधान अनुसार नगरपालिकाको निर्वाचनमा उप-प्रमुख लगायत पदहरुमा महिलाहरुको प्रतिनिधित्व हुन सकेको छ । **यस बृहत नगरविकास योजनाले नगरपालिकामा नागरिकहरुले गुणस्तरीय शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसफाइको सेवाको अवसर प्राप्त गरेका हुनेछन् र लैंगिक, जातीय लगायत कुनैपनि भेदभावको न्यूनीकरण भएको हुनेछ ।**

नगरापालिकाका बिद्यालयहरुमा आवश्यका गुणस्तरीय शिक्षकबाट पढाउने व्यवस्था हुनेछ, आवश्यक उपयुक्त कक्षा कोठा, खेलकुद मैदान, व्यवस्थित शौचालय, विज्ञान तथा कम्प्युटर प्रयोगशाला जस्ता भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्था गरिनेछ र विद्यायलयहरुलाई बाल मैत्री, छात्रा मैत्री का अपाङ्गमैत्री बन्नेछन्

। विद्यालयहरुमा व्यावसायिक शिक्षाको अवसर पनि प्राप्त हुनेछ । त्यसै गरी नगरपालिका भित्र भएका स्वास्थ्य संस्थाहरुलाई व्यवस्थित ढंगबाट संचालन गर्नुको साथै एउटा नगरपालिका स्तरीय अस्पताल पनि संचालनमा ल्याइने छ । त्यसै गरी सरुवा रोग नियन्त्रणणका उपायहरु अवलम्बन गरिनेछ र सचेतना कार्यक्रमहरु पनि संचलान गरिनेछ । महिला, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक अल्पसंख्यक आदिलाई सहयोग पुग्ने खालका कार्यक्रमहरु संचालन गरिनेछ ।

यस लक्ष्यको पछाडि प्रमुख मान्यता के छ भने स्थानीय सरकारको रुपमा रहेको नगरपालिका जिम्मामा रहेको शिक्षा तथा स्वास्थ्यको प्रवर्द्धनको लागि प्राथमिकताका साथ काम गर्नेछ । नगरपालिकाबाट शिक्षा स्वास्थ्य तथा लक्षित समूहका विनियोजना गरिने बजेटको अंशमा बृद्धि हुनेछ ।

ग) तेस्रो बाटो (सहरी तथा भौतिक पूर्वाधार विकास) :

दुईवटा राजमार्गहरु रत्न राजमार्ग तथा छिन्चु जाजरकोट राजमार्गले चिरेर गएको यस नगरपालिका सडकको केहि पूर्वाधार तयार भएको छ । यी सबैको गरी जम्मा ६८ किमी कालोपत्रे सडक यस नगरपालिका भित्र रहेको छ । नगरपालिकाको १३ वटा वडाहरु मध्ये हालसम्म १० वटाका वडा केन्द्रहरु बाह्रै महिना चल्ने सडकबाट जोडिएका छन् । त्यसमध्ये ६ वटा वडाहरु पक्की सडकले जोडिएका छन् । वस्ती विकासको दृष्टिकोणबाट सम्भावना बोकेको नगरपालिका हो यो । यहाँ अहिले छिन्चु, जहरे र रामघाट गरी तीनवटा वजार केन्द्रहरु रहेका छन् । तिनको वस्ती विकास योजना नभएकाले पछि समस्या उत्पन्न हुने देखिन्छ । खानेपानीको पूर्वाधारको राम्रो विकास भैनसकेकोले मनिसहरु अझै पनि भेरी नदी तथा अन्य खोल्चा खोल्चीबाट पानी बोकेर खान वाध्य देखिन्छन् । जुन कुरा स्वास्थ्यको दृष्टिकोणले, शिक्षाको दृष्टिकोणले तथा आर्थिक दृष्टिकोणले पनि नकारात्मक आवस्था हो । आजसम्म पनि केवल ५० प्रतिशत मानिसहरुलो मात्र धाराको पानी प्रयोग गर्न सक्ने अवस्थामा छन् ।

त्यसै गरी सहरीकरण स्वरुप ठोस फोहोर परिमाण दिन प्रतिदिन बढदै गएको छ तर त्यसको व्यस्थापनको कुनै पूर्वाधारा तयार भएको छैन । यहाँ हालसम्म ल्याण्डफिल्ड साइट वा फोहोर संकलन तथा व्यवस्थापन केन्द्र स्थापना र संचालन भैसकेको छैन । उर्जाको हिसाबले हालसम्म करिव ६७ प्रतिशत मानिसहरुले उज्यालोको लाीग विद्युत को प्रयोग गर्ने गरेका छन् । संचारको कुरा गर्दा करिव ७५ प्रतिशत घरधुरीमा मोवाइलको कभरेज पुग्न सकेको छ तर इन्टरको कभरेज भने केवल १० प्रतिशत घरमा मात्र पुग्नसकेको अवस्था छ । यस अवस्थामा भौतिक पूर्वाधार विकासको रणनीतिक लक्ष्य व्यवस्थित वस्ति, सडक, संचार र सफा उर्जाको पहुँचमा विस्तार गर्नु रहेको छ । हालस्म्म एउटा पनि वस्ती विकास नभएको अवस्थामा छिन्चु, जहरे तथा झिलमिले जस्ता ठाउँहरुमा वस्ति विकासको काम शुरु गरिनेछ र व्यवस्थित वस्ति विकास गरिनेछ । सबै वडाहरुलाई सडक सञ्जालबाट जोडिनेछ र १३ वटै वडाहरुलाई बाहै महिना चल्नसक्ने सडकले जोडिनेछ । खानेपानीको लागि थप आयोजनाको निर्माण तथा संचालित आयोजनाहरुलाई व्यवस्थित ढंगले संचालन गरिनेछ । ठोस फोहोर व्यवस्थपनकालागि एउटा फोहोर मैला व्यवस्थापन केन्द्र संचालन गरिनेछ र कुहिने फोहोरलाई घरमा व्यवस्थापन गर्ने व्यस्था मिलाइने छ । विद्युत र संचारको थप विस्तार गरिनेछ ।

भौतक पूर्वाधारमा नागरिकको पनि ठूलो चासो रहेकाले भौतिक पूर्वाधार विकासमा प्रभावकारी ढगले जनसहभागिता थप हुनेछ । निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरुको पनि निर्वाचनको समयमा गरेको प्रतिवद्धता विशेषगरी भौतिक पूर्वाधार विकाससँग सम्बन्धि भएकाले उनीहरुको सहयोग पनि बढि नै प्राप्त हुनेछ जनसहभागित जुट्ने सम्भावना पनि बढि हुन्छ भन्ने मान्यता रहेको छ । भौतिक पूर्वाधार विकास खासगरी सडकको विकासलाई आर्थिक विकाससँग जोड्न सकेमा केन्द्र सरकार तथा दातृनिकायहरुबाट

पनि थप सहयोग प्राप्त हुनेछ । तर सँगसँगै के जोखिम पनि रहेको छ भने प्राथमिकता आधारमा योजनाको छनौट नहुने स्रोतका सबैले बरावर भाग खोज्न जाँदा कुनै पनि योजना सम्पन्न नहुने अवस्था आउने र योजनाको लक्ष्य पनि हासिल नहुने हुन सक्दछ ।

घ) चौथो बाटो (वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन) :

भेरीगंगा नगरपालिकामा कुल क्षेत्रफलको करिब ७३ प्रतिशत भूगोल वन क्षेत्रले ढाकेको छ । त्यसै बनको क्षेत्रफलको हिसावले यो नगरपालिका सम्पन्न अवस्थामा छ तर त्यसको वैज्ञानिक व्यवस्थापन मार्फत यहाँका मानिसहरुको आर्थिक अवस्था सुधारमा खासै योगदान पुर्‍याउन सकिएको छैन । यहाँका बासिन्दाको आर्थिक अवस्थामा योगदान पुर्‍याउने उद्देश्य राखिएको सामुदायिक वनबाट पनि हालसम्म खासै योगदान पुग्न सकेको छैन । यहाँ रहेका भेरी नदी, बबई नदी, गोचे खोला, छिञ्चु खोला, मुरली खोला, झिंगनी खोला तथा नाच्ने खोलाहरुबाट हरेक बर्ष मानिसहरुले क्षति बेहर्नु परेको छ । यो नगरपालिका विशेषगरी बाढी तथा पहिरोको उच्च जोखिममा रहेको नगरपालिकाको लिन सकिन्छ **। वन तथा जैविक विविधताको संरक्षण, संवर्द्धन र वातावरणीय सुधार गर्ने र स्थानीय मानिसहरुलाई वनबाट प्राप्तहुने आर्थिक लाभ बढाउने यस योजनाको रणनीतिक लक्ष्य रहेको छ**, । वनको वैज्ञानिक व्यवस्थापकालागि वनका सरोकारवालाहरुको क्षमता विकास गरिनेछ जसबाट वनको खासहकवालाहरुले वनबाट पाउनुपर्ने लाभमा बृद्धि हुनेछ । वनसम्पदामाथिको अतिक्रमण कम गरिने छ । समुदायको सक्रिय र अर्थपूर्ण सहभागितामा वनको वैज्ञानिक व्यवस्थापन गरिनेछ । वन अतिक्रमण तथा क्षति कमी गर्न समुदायको क्षमता विकास गरिनेछ । वैज्ञानिक वन व्यवस्थापनबाट वनजन्य उत्पादनको बृद्धि हुनेछ वनको व्यवस्थापनमा संलग्न सामुदायिक वनको उपभोक्ताहरुको आर्थिक अवस्थामा सुधार हुनेछ ।

परिवर्तनको यो बाटोको मान्यता के हो भने वन व्यवस्थापनमा समुदायका अर्थपूर्ण सहभागिता अभिबृद्धि हुनेछ । वनको आर्थिक महत्व बढाउन निजी क्षेत्रको संलग्नता हुनेछ । वन जन्य उत्पादनमा आधारित उद्योगहरु जस्तै जडिबुटी प्रशोधान, फर्निचर आदिको स्थापनामा निजी क्षेत्रको संलग्नता हुनेछ ।

ङ) पाँचौं बाटो (संस्थागत विकास तथा सुशासन)

:नेपालको कानूनी व्यवस्था अनुसार स्थानीय तहको विकासकाको प्रमुख जिम्मेवारी स्थानीय सरकार अर्थात गाउँपालिका वा नगरपालिकाको रहेको छ । नगरपालिकाको चुनाव सम्पन्न भएर जनप्रतिनिधिहरु आएको अवस्था छ । तर स्थानीय तहको पुनर्संरचना भर्खरै भएको र जनप्रतिनिधिहरु निर्वाचित भएर आएको पनि धेरै नभएको र कर्मचारी समायोजनको काम पनि सम्पन्न हुन नसकेकोले नगरपालिकाको संस्थागत क्षमता भौतिक पूर्वाधारको दृष्टिकोणले, जनप्रतिनिधिको क्षमता विकासको दृष्टिकोणले र जनशक्तिको दृष्टिकोणले कमजोर अवस्था रहको छ । सरकारको रुपमा रहेको नगरपालिकाको संस्थागत क्षमता विकास विना योजना तथा कार्यक्रमहरु कार्यन्वयन गर्न तथा सुशासन अनुभुति हुनेगरी सेवा प्रवाह गर्न सकिँदैन । हालसम्म नगरपालिकाको कार्यालय तथा वडा कार्यालयहरुको लागि आवश्यकता अनुसारको भवन, फर्निचर, यातायात तथा उपकरणहरुको व्यवस्था भएको छैन भने जनप्रतिनिधिहरुलाई योजना तर्जुमा कार्यान्वयन, अनुगमन तथा प्रचलित कानून आदि सम्बन्धी तालिमको व्यवस्था भै सकेको छैन । **यस सन्दर्भमा संस्थागत विकास तथा सुशासन बाटोको लक्ष्य नगरपालिका लगायत सार्वजनिक निकायहरुको क्षमता विकास र नपाको आन्तरिक स्रोत अभिबृद्धि रहेको छ ।** यसका लागि नगरपालिका कार्यालय तथा वडा कार्यालयहरुमा भौतिक पूर्वाधार तथा मावन संसाधानको व्यवस्था गरिनेछ । जनप्रतिनिधिहरु तथा कर्मचारीहरुको लागि क्षमता विकास कार्यक्रमको व्यवस्था भएको हुनेछ ।

नगरपालिकाको आन्तरिक स्रोतको वद्धिको लागि आवश्यक योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गरिनेछ। सुशासन प्रवद्धर्नका औजारहरुको प्रभावकारी कार्यान्ववय गरिनेछ।

यस परिवर्तनको बाटोका मान्यता के छ भने नगरपालिकाको भवन लगायतका भौतिक पूर्वाधार निर्माणमा संघीय सरकारबाट आवश्यक सहयोग प्राप्त हुनेछ। जनप्रतिनिधिहरुमा पनि प्रचलित कानून तथा सुशासन सम्बन्धी ज्ञान र अनुभवमा स्वाभाविक रुपमा बृद्धि हुनेछ। जनताको चेतनाको अभिबृद्धि हुनेछ जसबाट सुशासन अभिबृद्धि हुनेछ। नगरपालिकाको आन्तरिक स्रोतहरुको थप खोजी परिचालन हुनेछ।

माथि उल्लेखित ५ वटा पारस्परिक सम्बन्धित रणनीतिक लक्ष्यहरुको कार्यान्वयन मार्फत यस बृहत् नगर विकास योजनाले लिएको समग्र उद्देश्य तथा लक्ष्यहरु हासिल हुनेछ।

परिवर्तनको सिद्धान्तको साराँश

समष्टिगत उद्देश्य: भेरीगंगा नगरवासीको आम्दानी, खाद्यसुरक्षा तथा स्वास्थ्यमा गुणात्मक सुधार गर्ने ।

समष्टिगत लक्ष्य: भेरीगंगा नगरवासीको जीवनस्तरमा दीगो र गुणात्मक सुधार गर्ने ।

रणनीतिक उद्देश्य १: कृषि प्रतिको आकर्षण बढ्ने साथै मानिसहरुको आर्थिक अवस्थामा सुधार आउने छ ।	कृषिकोलागि आवश्यक सिँचाई सुविधा, उन्नत मल विउ तथा प्राविधिक ज्ञानको उपलब्धतामा परिमाणत्मक तथा गुणात्मक सुधार हुनेछ । पर्यटन, उखोग तथा व्यपारको विकास तथा विस्तार हुने छ र वित्तीय सेवाको विस्तार नगरका सबै वडाहरुमा भएको हुनेछ ।
रणनीतिक उद्देश्य २: नागरिकहरुले गुणस्तरीय शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी तथा सरसफाइको सेवाको अवसर प्राप्त गरेका हुनेछन र लैंगिक, जातीय लगायत कुनैपनि भेदभावको न्यूनीकरण भएको हुनेछ ।	शिक्षा तथा स्वास्थ्यका लागि आवश्यक पूर्वाधारहरु तथा जनशक्तिको व्यवस्था भएको हुनेछ । व्यवशायिक सीप भएको दक्ष जनशक्ति उत्पादन हुनेछ । मानिसहरुको आधारभुत स्वास्थ्य सेवाको पहुँचमा बृद्धि हुनेछ । नागरिकहरुको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थामा सुधार भएको हुनेछ । महिला बाल बालिका, ज्येष्ठ नागरिक लगायतका लक्षित वर्गको क्षमता विकास भएको हुनेछ । सार्वजनिक सेवाकोपहुँचमा बृद्धि भएको हुनेछ । धर्म संस्कृति तथा परम्पराको संरक्षण तथा सम्बर्धन भएको हुनेछ ।
रणनीतिक उद्देश्य ३: व्यवस्थित वस्ति, सडक, संचार र सफा उर्जाको पहुँचमा विस्तार भएको हुने ।	सडक पूर्वाधारको गुणस्तर तथा परिमाणमा बृद्धि भएको हुनेछ ।सम्भावित स्थानहरुमा व्यवस्थित वस्ती विकास सम्बन्धी पूर्वाधार तयार भएको हुनेछ । नगरभित्र पैदाहुने फोहोरको उचित व्यवस्थापन भएको हुनेछ । खानेपानीको पूर्वाधार थप भएका हुनेछन् । उर्जा तथा संचारको परिमाण तथा गुणस्तर बृद्धि हुनेछ ।
रणनीतिक उद्देश्य ४: वन तथा जैविक विविधताको संरक्षण, संवर्द्धन र वातावरणीय सुधार र स्थानीय मानिसहरुलाई वनबाट प्राप्तहुने आर्थिक लाभ बढेको हुने ।	वनको वैज्ञानिक व्यवस्थापनभएको हुनेछ । वन सम्पदा माथिको जोखिम न्यूनीकरण भएको हुनेछ । वनजन्य उत्पादन र आम्दानीमा वृद्धि भएको हुनेछ । कृषि तथा गैर कृषि भूमिको क्षयीकरणमा कमी भएको हुनेछ । पानीका श्रोतहरूको संरक्षण भएको हुने छ । विपद्को पूर्व तयारी भएको हुनेछ ।
रणनीतिक उद्देश्य ५:नपा लगायत सार्वजनिक निकायहरुको क्षमता विकास र नपाको आन्तरिक स्रोत अभिबृद्धि भएको हुने ।	नगरपालिका तथा वडा कार्यालयहरुमा भौतिक पूर्वाधारको तथा मानवश्रोतको व्यवस्था भएको हुनेछ । कर्मचारी तथा जनप्रनिधिहरूको क्षमता विकास भएको हुनेछ । नगरपालिकाको वित्तीय प्रणाली सुदृढीकरण र आन्तरिक श्रोतमा वृद्धि भएको हुनेछ ।

३.७ निर्देशक सिद्धान्त

नगर विकासको दीर्घकालीन सोच तथा लक्ष्यतर्फ उन्मुख हुनका लागि देहायअनुसारका निर्देशक सिद्धान्तहरू देहाय अनुसार हुनेछ :

भूउपयोग, वस्ती विकास र व्यवस्थित सहरीकरण : उपलब्धी भूमिको अधिकतम र दीगो उपयोगका लागि भूउपयोग योजना तर्जुमा सो अनुसार वस्ती क्षेत्र (सहरी तथा ग्रामीण), कृषि क्षेत्र, वन क्षेत्र, औद्योगिक क्षेत्र, खुला मैदानआदिको निर्धारण र कार्यान्वयन गरिनेछ। सहरीकरणकालागि आवश्यक सडक, भवनलगायत पूर्वाधार निर्माण गर्दा राष्ट्रिय तथा प्रदेशस्तरीय मापदण्डहरूसँग तादात्म्यता हुने गरी नगर स्तरीय मापदण्डहरुको निर्माण र कार्यान्वन गरिनेछ।

सहभागितामूलक विधि र नागरिक भावनाको सम्मान : योजना तर्जुमा, कार्यान्वन तथा अनुगमनमा सम्बन्धित सबै सरोकारवालाहरूको सहभागिता सुनिश्चित गरिनेछ। योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनमा गर्दा नागरिकका अपेक्षा, आवश्यकता र भावनाको कदर गरिनेछ।

आधुनिक प्रविधिमा जोड : सूचना तथा सञ्चार लगायत क्षेत्रमा आधुनिक प्रविधिको प्रयोग गरी नगरपालिका भित्र सार्वजनिक निकायहरुबाट प्रवाह गरिने सेवालाई छिटो, छरितो (smart) बनाइनेछ।

मानव अधिकार र सामाजिक न्याय :विश्वव्यापी आधारभूत मानव अधिकारहरूको सुनिश्चित गर्दै न्यायपूर्ण समाजको सिर्जनामा जोड दिइनेछ।

सरकारी, निजी र गैरसरकारी क्षेत्रबीच साझेदारी :उपलब्ध तथा सम्भावित श्रोतहरूको अधिकतम उपयोगका लागि सरकारी, निजी र गैरसरकारी क्षेत्रबीच साझेदारी अघि बढाइने छ।

सुशासनको प्रवर्द्धन: सुशासनका लागि आवश्यक जवाफदेहिता, पारदर्शिता,जन सहभागिता, उत्तरदायीपना. को प्रवर्द्धन गरिनेछ। आफ्ना काम, कारबाहीप्रति सम्बन्धित सबैलाई जवाफदेहि बनाइनेछ। योजना पद्धतिलाई सूचनामा आधारित र नतिजामूलक बनाइनेछ। नगरपालिकाका काम कारबाही तथा निर्णयहरूलाई पारदर्शी बनाइनेछ। वस्तीदेखि नगरपालिकास्तरका सबै तहका सबै कार्यक्रममा स्थानीय समुदायको समानुपातिक सहभागिता कायम गरिनेछ।

वातावरण सन्तुलन र दीगो विकास : विकास निर्माणका काम तथा प्राकृतिक श्रोतको उपयोग गर्दा वर्तमान तथा भविष्यका पिंढीको आवश्यकतासमेतलाई मध्यनजर गरी समुचित उपयोगमा ध्यान दिइनेछ।

नतिजामूलक व्यवस्थापन प्रणाली : योजनाको तर्जुमा, अनुगमन तथा मूल्यांकनमा नतिजामूलक ढंगलाई जोड दिइनेछ।हरेक विषयगत क्षेत्रको उद्देश्य, प्रतिफल, हालको अवस्था तथा आगामी पाँच वर्षपछिको अवस्था झल्काउन सूचकहरूको प्रयोग गरिनेछ। योजनाको अनुगमन, मूल्यांकनका क्रममा यी सूचकहरूलाई आधार मानिनेछ। आयोजना तथा कार्यक्रमको तेश्रो पक्षद्वारा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरिनेछ।

३.८ रणनीतिहरू

३.८.१ आर्थिक विकास

- कृषि, पशुपालन,व्यापारर उद्योग क्षेत्रलाई नगर विकासको अग्रणी क्षेत्र र प्रमुख माध्यमको रुपमा लिई ति क्षेत्रहरूको विकासका लागि आवश्यक सहयोगी वातावरण निर्माण।
- पशुपंक्षी व्यवसायलाई आर्थिक तथा सामाजिक रुपमा पछि परेका महिला तथा युवा र विभिन्न कारणले जोखिममा रहेका लक्षित वर्गको स्वरोजगार तथा दिगो आयस्रोतको रुपमा विकास गर्ने।
- बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको विकास तथा विस्तारको लागि सहयोगी वातावरण निर्माण गरी तिनको सेवा वडास्तरसम्म विस्तार गर्ने

- स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगहरू स्थापनाको लागि चाहिने पूर्वाधार निर्माण तथा नीतिगत व्यावस्था गरी तिनको विस्तारमा जोड दिने ।
- युवाशक्तिलाई सरल र सुलभ रुपमा कर्जा पाउने व्यवस्था मिलाईआधुनिक कृषि, पशुपालन तथा उद्योग व्यवसाय क्षेत्रमा आकर्षित गरी रोजगारी अभिवृद्धि गर्ने ।
- सन्तुलित एवं समावेशी विकास, रोजगारी सिर्जना, सामाजिक सद्भाव र गरिबी न्यूनीकरण र दीगो शान्तिमा योगदान पुग्ने कार्यक्रममा जोड दिने ।
- जलवायु परिवर्तन र प्रकोपबाट पर्ने नकरात्मक असरलाई न्यूनीकरण गर्ने खालका प्रविधिलाई जोड दिने ।

३.८.२ सामाजिक विकास

- प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षाको विस्तारमा जोड दिने ।
- सामुदायिक विद्यालयको शैक्षिक गुणस्तर सुधारमा थप लगानी र आवश्यक नीतिहरुको निर्माण गर्ने ।
- मूल प्रवाहको एलोप्याथिक चिकित्सा पद्धतिका अतिरिक्त अन्य चिकित्सा पद्धति (आयुर्वेदिक तथा प्राकृतिक) को प्रवर्द्धन गरी स्वास्थ्य सेवामाथिको पहुँच र गुणस्तर सुधार गर्ने ।
- खाद्य उपलब्धता वृद्धिको लागि कृषिमा विशिष्टीकरण तथा विविधीकरण गर्ने ।
- स्थानीय स्तरमा उपलब्ध जडीबुटीको व्यवस्थापन र उपयोग गर्दै आयुर्वेद चिकित्सा प्रणालीको प्रवर्द्धन गर्ने ।
- संघ, प्रदेश र साझेदार संस्थाहरुसँगको सहकार्यमा खानेपानीको अभाव समाप्त गर्ने ।

३.८.३ भौतिक पूर्वाधार विकास

- नगरपालिकाका प्रमुख बजार केन्द्रहरुमा जग्गा एकीकरण तथा वस्ती विकास गरी व्यवस्थित सहरीकरणको आरम्भ गरिनेछ ।
- एकीकृत सेवा प्रवाहसहितको गाउँ कार्यपालिका भवन र वडा कार्यालय भवनहरू निर्माण गरी स्थानीय तहले प्रदान गर्ने सेवा सुविधा प्रवाहलाई सहज र प्रभावकारी बनाइनेछ ।
- सुरक्षित आवासको विकासको लागि आवश्यक नीतिहरुको तर्जुमा र दक्ष जनशक्ति उत्पादन गरिनेछ र भवन निर्माण आचार संहिता कडाइका साथ कार्यान्वयन गरिनेछ ।
- नगर यातायात गुरुयोजना तर्जुमा गरी सोको प्राथमिकता अनुसार सडक (पिच, ग्राभेल, नयाँ निर्माण) निर्माण गरिनेछ ।
- भू-उपयोग योजना, एकीकृत व्यवस्थित वस्ती तथा सहरी विकास,उपजलाधार र संरक्षण क्षेत्रको योजना तर्जुमा गरी प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने

३.८.४ वन, भूसंरक्षण, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन

- जलवायु परिवर्तन, विपद् जोखिम व्यवस्थापन, पर्यावरण तथा विकास आयोजना तथा कार्यक्रमहरूमा साझा सबालको रुपमा सम्बोधन गर्ने ।
- उपलब्ध वन क्षेत्रको समुचित उपयोग गर्दै जीविकोपार्जनसँग आवद्ध गर्ने ।

- भौतिक पूर्वाधारलगायतका विकास गतिविधिमा जलवायु परिवर्तन, विपद्जोखिम व्यवस्थापनका अवधारणाहरू आवद्ध गर्दै दिगो विकास तथा व्यवस्थापनमा जोड दिइनेछ ।
- फोहोर व्यवस्थापनका लागि अनावश्यक खपत नगर्ने, पुनर्प्रयोग गर्ने, रिसाइकल गर्ने (reduce, reuse, recycle) मार्फत् फोहोरलाई मोहोर बनाउने अवधारणालाई व्यवहारमा रुपान्तरण गरिनेछ ।

३.८.५ संस्थागत विकास तथा सुशासन

- योजनाको नियमित प्रगति समीक्षा, प्रभाव मूल्याङ्कन र तेस्रो पक्षको संलग्नतामा समग्र योजनाको नतिजामूलक ढाँचामा वार्षिक समीक्षा, सामाजिक परीक्षण, मद्यावधि तथा अन्तिम मूल्याङ्कन गरी नतिजाहरू सार्वजनिक गर्ने ।
- नतिजामुखी अनुगमन प्रणालीको अवलम्बन गरी विकासको प्रक्रियालाई प्रभावकारी बनाउने
- मोबाइल एप्लिकेसनलगायत अन्य आधुनिक सूचना प्रविधिको प्रयोग गर्दै नगरपालिकाले प्रदान गर्ने सेवा सुविधाहरूलाई छरितो, छिटो र प्रभावकारी (smart) बनाउने ।
- स्थानीय शासनलाई जनमुखी, उत्तरदायी र पारदर्शी बनाउन, अध्ययन तथा सर्वेक्षण, नागरिक संलग्नता, पालना अनुगमन, सार्वजनिक संवाद, नतिजा मापन तथा प्राप्त नतिजाहरूको प्रसारण र प्रकाशन गर्ने
- आयोजनाको सञ्चालनको अवस्था तथा सम्पन्न भएपछि आम उपभोक्ता तथा सरोकारवालाको सहभागिता र नागरिक समाज संस्थाको सहजीकरणमा सार्वजनिक सुनुवाई, सार्वजनिक परीक्षणलाई अनिवार्य गरी आयोजनाको पारदर्शिता, प्रभावकारिता र जवाफदेहीता अभिवृद्धि गरिनेछ ।

३.९ प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्र

नगरपालिकाको दीर्घकालीन सोचतर्फ अग्रसर हुने प्रयोजनका लागि नगरपालिकाले वार्षिक र अन्य आवधिक बजेट कार्यक्रमहरू तर्जुमा गर्दा निम्न विषयहरूलाई प्राथमिकताप्राप्त क्षेत्रका रुपमा स्थान दिनेछ ।

- **कृषि तथा पशुपालन:**अहिले पनि नगरपालिकाका अधिकांश वासिन्दाको मुल पेशा कृषि तथा पशुपालन नै हो । नगरपालिकामा पर्याप्त कृषियोग्य जमिन तथा उपयुक्त हावापानी रहेको छ भने पशुपालनका लागि समेत उपयुक्त हावापानी, जमिन र आहार व्यवस्थापनको संभावना छ । कृषि तथा पशुपालनलाई आधुनिक र व्यावसायिक बनाउन सकिएको खण्डमा यो पेशाबढि प्रतिफलमूलक हुन सक्नेछ । यस क्षेत्रबाट नगरपालिकाको समग्र गार्हस्थ उत्पादन बढ्ने सम्भावना रहेको छ ।त्यसैले आगामी पाँच वर्षसम्म कृषि तथा पशुपालन व्यवसायलाई थप आधुनिक बनाई बढी भन्दा बढि प्रतिफलमूलक बनाउने हिसावले प्राथमिकताका साथ लगानी गरिनेछ ।

- **भौतिक पूर्वाधार:**भौतिक पूर्वाधार विशेषगरी सडक सबै विषयगत क्षेत्रको लक्ष्य, उद्देश्य हासिल गर्न पूर्व शर्तका रुपमा आवश्यक पर्ने विषयको रुपमा स्थापित भएको छ । नगरपालिकामा हाल भौतिक पूर्वाधार खास गरी सडक विकासको अवस्था परिमाणात्मक तथा गुणात्मक हिसावले कमजोर रहेको र त्यसको वितरण पनि समानुपातिक नभएको अवस्था छ । कृषि, उद्योग, व्यवसाय, शिक्षा, स्वास्थ्य, पर्यटनलगायतसबै विषयगत क्षेत्रहरूका लागि आवश्यक न्यूनतम्, गुणस्तरीय र विपद् प्रतिरोधी भौतिक पूर्वाधार निर्माण गरी अन्य विषयगत क्षेत्रको विकासमा तीव्रता दिइनेछ ।

- **शिक्षा र स्वास्थ्य** :आधारभूत शिक्षा र स्वास्थ्य सेवामा पहुँच सबै नागरिकको संविधान प्रदत्तअधिकार हो। नगरपालिकाले विद्यमान शिक्षा र स्वास्थ्य सेवालाई गुणस्तरीय तथा सबैको सधैंको पहुँचमा पुग्ने गरी विस्तार गर्ने।

- **उद्योग, व्यवसाय** :भेरीगगा नगरपालिका सुर्खेत र नेपालगञ्जजस्ता ठूला उपमहानगरपालिकाको आवत-जावत गर्ने मुख्य सडक मार्गमा अवस्थित छ। यहाँ उद्योग धन्दा खोल्न पर्याप्त जमिन र रहेको छ भने यो ठाउँ तराइ क्षेत्रसँग नजिकसमेत रहेको छ। कच्चा पदार्थ आपूर्ति गर्न सहज र उत्पादित वस्तु बिक्री गर्न नजिकै ठूला बजारहरूसमेत रहेको सन्दर्भमा उद्योगहरूको स्थापना र विस्तार यो नगरपालिको लागिप्राथमिकताका क्षेत्र हुन।

- **पर्यटन** :यस नगरपालिकामा पर्यटकीय सम्भावना बोकेका स्थानहरुमा चमेरे गुफा, डुमकोट जस्ता स्थानहरु हुन् ।यद्यपि प्राकृतिक रुपमा मनोरम, सांस्कृतिक, धार्मिक रुपमा महत्वपूर्ण स्थलहरू गंगामाला, देउतीबज्यै, दुर्गा मन्दिर, शिव मन्दिर, कालिका मन्दिर, बिश्वकर्मा बाबा मन्दिर, गणेश मन्दिर, रामजानकी मन्दिर तथा खैराबाङ मन्दिर रहेका छन्। पर्यटकीय दृष्टिकोणले महत्वपूर्ण यिनै सम्पदाहरूको संवर्द्धन र प्रवर्द्धन गरी पर्यटन क्षेत्रको विकास गर्न नगरपालिकाले प्राथमिकता दिनेछ।

- **सुशासन**:नगरपालिका कार्यालय लगायत स्थानीयस्तरमा कार्यरत सबै सार्वजनिक संघसंस्थामा सुशासनको प्रवर्द्धन गर्न पारदर्शिता, जवाफदेहिता, कानुनको शासनलाई उच्च प्राथमिकता दिई नागरिकमा सुशासनको प्रत्याभूति दिलाइनेछ।

4. विषय क्षेत्रगत विकास योजना

4.1 आर्थिक विकास योजना

सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपालको संविधानले स्वाधिन, समुन्नत तथा समाजवाद उन्मुख अर्थव्यवस्थामार्फत् समृद्ध नेपालको निर्माण गर्ने परिकल्पना गरेको छ। नेपालको चालु चौधौँ योजना (आ. व. २०७३/७४ - २०७५/७६) ले वि.स. २०८७ सम्म नेपाललाई मध्यम आम्दानी भएको मुलुको रुपमा विकसित गर्ने लक्ष्यका साथ कार्यन्वयनमा रहेको छ भने यस योजनाले स्वाधीन, समुन्नत तथा समाजवाद उन्मुख राष्ट्रिय अर्थतन्त्र एवम् समृद्ध नेपालीको दीर्घकालीन सोच राखेको छ । उपरोक्त राष्ट्रिय सोच अनुसार देश विकासको क्रमलाई अघि बढाउनका लागि हरेक स्थानीय तहहरूको आर्थिक विकास योजनाको उत्तिकै महत्व रहेको हुन्छ। साथै आधुनिक, समृद्ध तथा सुविधासम्पन्न नगरपालिका निर्माणको लागि पनि आर्थिक विकास योजनाको महत्व उच्च रहेको हुन्छ ।

यस नगरपालिकामा आर्थिक विकासका लागि सम्भाव्य प्रमुख आर्थिक क्षेत्रहरूमा कृषि, पशुपालन, व्यापार/व्यवसाय, उद्योग, पर्यटन रहेका छन् भने यहाँका वासिन्दाहरूको पेशामा कृषि, वैदेशिक रोजगारी, पशुपालन, ज्यालादारी प्रमुख रहेका छन् ।यस नगरपालिकाका यिनै प्रमुख तथा संभावित आर्थिक क्षेत्रहरूको विद्यमान अवस्थाको विश्लेषण गरी आर्थिक विकास योजना तर्जुमा गरिएको छ ।

4.1.1 कृषि तथा सिंचाइ

यस नगरपालिकाको आर्थिक विकासका लागि कृषि एक प्रमुख सम्भाव्य क्षेत्र हो ।यस नगरपालिकाको कुल भूमिको १६.६ प्रतिशतअर्थात् ४७.०१ व.कि.मी. क्षेत्रफल उर्वर अर्थात् कृषियोग्य भूमि रहेको छ ।यस नगरपालिकाका कुल घरधुरीमध्ये ७४ प्रतिशत घरधुरीको मुख्य पेशा कृषि (खेति तथा पशुपालन) रहेको छ ।नगरपालिकाका अधिकांश घरधुरीको आयश्रोतको मुख्य माध्यम कृषि रहेको भए पनि कृषि पेशा निर्वाहमुखी रहेको छ, आधुनिक र व्यावसायिक हुन सकेको छैन ।सिंचाइका लागि भेरी, बबई, छिन्चु, तथा झिंगीनी लगायतका विभिन्न नदीको पानीबाट कुल १२४ किमी कुलो निर्माण गरिएको छ ।कृषि क्षेत्रको उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गरी आर्थिक वृद्धिमा टेवा पुऱ्याउने लक्ष्यका साथ यो योजना तर्जुमा गरिएको छ ।

क) सम्भावना, अवसर तथा समस्या विश्लेषण

यहाँ कृषकहरुमा कृषिको व्यवसायीकरणकालागि आवश्यक ज्ञान, सीप र पूँजीको कमी रहेको छ ।पर्याप्त सिंचाइ, कृषि सडक,विद्युतीकरण तथा कृषि पूर्वाधारहरूको विकास हुन नसक्दा व्यावसायिक कृषिका लागि आधार तयार हुन सकेको छैन । उत्पादित कृषि उपजको भण्डारण, व्यवस्थापन तथा बजारीकरणका लागि आवश्यक पूर्वाधार, संयन्त्र, ज्ञान, सीपको कमी रहेको छ। कृषि पेशा आधुनिक, प्रतिफलमूलक तथा सम्मानित हुन नसक्दा युवा पुस्ता कृषि पेशाप्रति आकर्षिक हुन सकेको छैन ।सहरीकाणको प्रभाव स्वरुप भएको कृषि भूमिको खण्डीकरणले कृषिको उत्पादनमा ह्रास आइरहेको छ। कृषि श्रमिकको ज्यालादरमा वृद्धि, सिंचाइको कमी, मल, बीउको मूल्य वृद्धि तथा समयमा गुणस्तरीय मल, बीउ नपाइनुलगायतका कारणले कृषि उत्पादनको प्रति एकाइ उत्पादन मूल्य बढ्दैजानुका साथै कृषि उत्पादनमा कमी हुनु र

उत्पादित कृषि उपजले उपयुक्त मूल्य नपाउँदा कृषिप्रतिको आकर्षण घट्दै गएको छ। कृषि बीमा प्रभावकारी हुन नसक्दा कृषिमा आश्रित र वैकल्पिक आयश्रोत नहुने वर्गमा गरिबीको चाप बढेको छ।

ख) सोच तालिका

कृषि तथा सिंचाइ क्षेत्रको विषयगत उद्देश्य, अपेक्षित प्रतिफल, सूचक तथा हालको अवस्था र लक्ष्य देहायअनुसार पहिचान गरिएको छ :

अपेक्षित प्रतिफल	सूचक	हालको अवस्था (२०७५/७६)	लक्ष्य (२०७९/८०)	पुष्ट्याइँका आधार	पूर्वानुमान
विषयगत उद्देश्य १ : कृषिजन्य वस्तुको उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धि गर्ने।	खाद्यान्न बाली क्षेत्रफल(हे.) उत्पादन(मे.टन) उत्पादकत्व (मे.टन/हे)	508 1975 3.8	508 2200 4	कृषि सर्भेक्षण	कृषि क्षेत्रमा योजनाअनुरुप लगानी भएको हुनेछ।
	तरकारी बाली क्षेत्रफल (हे) उत्पादन (मे.टन) उत्पादकत्व	5.3 116 21.8	5.3 128 24.8		
	तेलहन बाली क्षेत्रफल (हे) उत्पादन (मे.टन) उत्पादकत्व (मे.टन/हे.)	23.4 29 1.22	23.4 32 1.3		
	फलफूल बाली क्षेत्रफल (हे) उत्पादन(मे.टन) उत्पादकत्व (मे.टन/हे.)	2.5 10 4	2.5 11 4.5		
प्रतिफल १.१ :माटोको गुणस्तर सुधार भएको हुनेछ।	माटो उपचार गरिएको कृषि भूमिको क्षेत्रफल (प्रतिशत)	0	10	नपा/कृषि शाखाको वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन	कृषि पेशाप्रति युवाहरूमा आकर्षण वृद्धि भएको हुनेछ।
	नगरपालिकामा माटो परीक्षण ल्याबको संख्या	0	1	नपा/कृषि शाखाको वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन	कृषि क्षेत्रलाई नगरपालिकाले प्राथमिकताप्राप्त क्षेत्रका रुपमा व्यवहार गरेको हुनेछ।
प्रतिफल १.२ :आवश्यक समयमा गुणस्तरीय मल, बीउ सुपथ मूल्यमा सहज तरिकाले प्राप्त भएको हुनेछ।	मल, बीउ खरिद गर्न समयमै अनुदान प्राप्त गर्ने किसान परिवार संख्या	40	70	नपा/कृषि शाखाको वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन	नपा र निजी क्षेत्रबीच सहकार्य भएको हुनेछ।
	वडास्तरमा भएका कृषि मल बिक्री डिपोको संख्या	0	1	नपा/कृषि शाखाको अभिलेख	कृषि क्षेत्रमा नगरपालिकाको लगानी वृद्धि भएको हुनेछ।
	कुल कृषि मल डिपो तथा एग्रो भेटको संख्या	0	1		

अपेक्षित प्रतिफल	सूचक	हालको अवस्था (२०७५/७६)	लक्ष्य (२०७९/८०)	पुष्ट्याइँका आधार	पूर्वानुमान
प्रतिफल १.३ :किसानहरुमाकृषि गुणस्तरीय प्राविधिक सेवाको पहुँचमा वृद्धि भएको हुनेछ ।	नगरपालिकास्तरमा कृषि प्राविधिकको संख्या	1	14	नपा/कृषि शाखाको वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन	नेपाल सरकारको कर्मचारी समायोजन कार्यक्रमले मूर्तरुप पाएको हुनेछ ।
	कुल जेटिएको संख्या	8	13		
	माटो परीक्षण प्रयोगशाला संख्या	0	1		
प्रतिफल १.४ :किसानहरूमा कृषि सम्बन्धी ज्ञानको पहुँचमा वृद्धि भएको हुनेछ ।	नगरपालिकाभित्र भएका अगुवा कृषक संख्या	26	52	नपा/कृषि शाखाको वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन	कृषि क्षेत्रमा नगरपालिकालगायत राष्ट्रिय अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थाको लगानी वृद्धि भएको हुनेछ ।
	कृषि बीमा गर्ने कृषक प्रतिशत	NA	50		
	नियमित रुपमा कृषि कार्यक्रम हेर्ने र कृषिसम्बन्धी पत्रपत्रिका पढ्ने, कृषि एप्स वा अन्य सूचना प्रविधि प्रयोग गर्ने कृषकको संख्या	300	3000	कृषि सर्भेक्षण प्रतिवेदन	
	व्यावसायिक कृषिमा आवद्ध कृषकको प्रतिशत	NA	20		
	कृषि तालिम प्राप्त कृषकको संख्या (वार्षिक)	100	250		
	कृषि सहकारी संख्या	40	50		
	कृषि अवलोकन भ्रमण गर्ने कृषकको संख्या	25	50		
प्रतिफल १.५ :सिंचित जमिनको क्षेत्रफलमा वृद्धि भएको हुनेछ ।	खेतीयोग्य जमिनमध्ये बाह्रै महिना सिंचित हुने जमिनको प्रतिशत	15	25	सिंचाइ सर्भेक्षण	स्थानीय, प्रदेश तथा केन्द्रबाट सहयोग प्राप्त हुनेछ ।
	वर्षात्को समयमा मात्रसिंचित हुने जमिनको प्रतिशत	50	65		
प्रतिफल १.६:कृषि उपजको बजार विस्तार भएको हुनेछ ।	सञ्चालनमा आएका कृषि उपज संकलन केन्द्र संख्या	2	13	नपा, कृषि शाखाको अभिलेख	नपा र निजी क्षेत्रबीच समन्वय र सहकार्यमा वृद्धि भएको हुनेछ ।
	कोल्ड स्टोरेज संख्या	0	1		
	वार्षिकरुपमा सञ्चालन हुने कृषि मेला वार्षिक संख्या	0	1		

ग) क्रियाकलाप तथा कुल बजेट अनुमान

कृषि तथा सिंचाइ क्षेत्रको उपरोक्त अनुसारका उद्देश्य तथा प्रतिफल हासिल गर्नका लागि देहायअनुसारका कार्यक्रम तथा बजेट अनुमान गरिएको छ :

(बजेट रु ०००)

क्र.सं.	प्रतिफल अनुसार प्रमुख क्रियाकलाप	५ वर्षको लक्ष्य		कुल बजेट	कार्यान्वयन वर्ष र लक्ष्य				
		इकाई	परिमाण		१	२	३	४	५
1.	कृषि उपज संकलन केन्द्र स्थापना	वटा	13	13,000	1	5	5	2	
2.	कोल्ड स्टोरेज प्लान्ट स्थापना	वटा	3	30,000		1	1	1	
3.	सहकारीहरूलाई मल कारोबार गर्न सहजीकरण	पटक (वर्ष)	2	20	1	1			
4.	अगुवा कृषक तालिम	वटा	50	2,500	10	10	10	10	10
5.	सिँचाइ कुलो निर्माण	वटा	13	100,000	2	4	4	3	
6.	कुलो मर्मत	वटा	71	3,250	15	20	20	16	
7.	डिप बोरिङ सञ्चालन	वटा	3	3,000	1	1	1		
8.	कृषक भ्रमण आयोजना	वटा	5	1,000	1	1	1	1	1
9.	कृषकहरूको लागि तालिमको व्यवस्था	वटा	15	1,000	3	3	3	3	3
10.	कृषि प्राविधिकहरूको व्यवस्था	जना	13	1,625	13				
11.	माटो परीक्षण शिविर	स्थान	26	750	5	10	11		
12.	मिनी ल्याब स्थापना	वटा	1	600		1			
13.	मल बिउमा अनुदान	संख्या	1000	1,000	1	1			
14.	कृषि मेला आयोजना	वटा	5	1,000	1	1	1	1	1
15.	टिम्मुर, बेसार, अदुवा तथा अन्य जडिबुटी संकलन तथा प्रशोधन केन्द्र स्थापना (मैनतडा)का लागि आंशिक साझेदारी	वटा	1	500	1				
16.	मनिरामकाँडादेखि सत्यकाँडासम्म सामान ढुवानीका लागि रोप वे (सम्भाव्यता अध्ययन र निर्माण)	वटा	1	20,000	1				
17.	छिञ्चु खोलादेखि उत्तरी (बायाँ) किनारमा तरकारी, फलफूल तथा जडिबुटीको थोक तथा खुद्रा बजार स्थापना	वटा	1	1,000					1
	कुल बजेट			**190,245**					

घ) क्रियाकलाप वार्षिक बजेट अनुमान

माथिका कार्यक्रमहरुको वार्षिक खर्च अनुमान तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

क्रसं	प्रतिफल अनुसार प्रमुख क्रियाकलाप	कुल बजेट	कार्यान्वयनको लागि आवश्यक अनुमानित लागत				
			१	२	३	४	५
1	कृषि उपज संकलन केन्द्र स्थापना	13,000	1,000	4,000	4,000	2,000	2,000
2	कोल्ड स्टोरेज प्लान्ट स्थापना	30,000	-	10,000	10,000	10,000	-
3	सहकारीहरुलाई मल कारोवार गर्न सहजीकरण	20	10	10			
4	अगुवा कृषक तालिम	2,500	500	500	500	500	500
5	सिँचाइ कुलो निर्माण	100,000	20,000	20,000	20,000	20,000	20,000
6	कुलो मर्मत	3,250	600	600	600	600	850
7	डिप बोरिङ सञ्चालन	3,000	1,000	1,000	1,000		
8	कृषक भ्रमण आयोजना	1,000	200	200	200	200	200
9	कृषकहरूको लागि तालिमको व्यवस्था	1,000	200	200	200	200	200
10	कृषि प्राविधिकहरूको व्यवस्था	1,625	325	325	325	325	325
11	माटो परीक्षण शिविर	750	250	250	250	-	-
12	मिनी ल्याब स्थापना	600		600	-	-	-
13	मल बिउमा अनुदान	1,000	200	200	200	200	200
14	कृषि मेला आयोजना	1,000	200	200	200	200	200
15	टिम्मुर, बेसार, अदुवा तथा अन्य जडिबुटी संकलन तथा प्रशोधन केन्द्र स्थापना (मैनतडा)का लागि आंशिक साझेदारी	500	-	250	250	-	-
16	मनिरामकाँडादेखि सत्यकाँडासम्म सामान ढुवानीका लागि रोपवे (सम्भाव्यता अध्ययन र निर्माण)	20,000	-	5,000	5,000	10,000	-
17	छिञ्चु खोलादेखि उत्तरी (बायाँ) किनारमा तरकारी, फलफूल तथा जडिबुटीको थोक तथा खुद्रा बजार स्थापना	1,000	1,000	-	-	-	-
18	छिञ्चु खोलादेखि उत्तरी (बायाँ) किनारमा तरकारी, फलफूल तथा जडिबुटीको थोक तथा खुद्रा बजार स्थापना	10,000					10,000
	जम्मा	**190,245**	**25,485**	**43,335**	**42,725**	**44,225**	**34,475**

ङ) कार्यनीति

विषयगत उद्देश्य तथा अपेक्षित प्रतिफल प्राप्त गर्न कार्यक्रम र बजेट मात्र पर्याप्त हुँदैन ।सहयोगीखालको नीतिगत व्यवस्थाले कार्य गर्ने उपयुक्त वातावरण तयार गर्ने, लगानी आकर्षण गर्ने, समन्वय र सहकार्य अभिवृद्धि गर्ने लगायतका महत्वपूर्ण कार्यहरू गर्दछ । यसर्थ कृषि क्षेत्रको प्रवर्द्धन गरी निर्दिष्ट उद्देश्य र अपेक्षित प्रतिफल प्राप्त गर्न नगरपालिकाले यस योजना अवधिमा विभिन्न नीतिहरूको अवलम्बन गर्नेछ जुन देहायअनुसार हुनेछ :

- कृषि समूहहरूलाई आवश्यक ज्ञान, सीप र चेतना अभिवृद्धिमार्फत् आधुनिक र व्यावसायिक बन्न उत्प्रेरित गरिनेछ ।
- सहकारी संस्थाहरुसँग आर्थिक साझेदारी गरी कोल्ड स्टोरेज प्लान्ट स्थापनामा लाग्ने खर्च व्यवस्थापन सहज बनाइनेछ । निर्मित कोल्ड स्टोरेज प्लान्टको व्यवस्थापनका लागि सम्बन्धित सहकारी संस्थाहरुसँग समन्वय गरी नगरपालिकाबाट कार्यविधि तर्जुमा गरिनेछ ।
- सहकारी संस्थाहरुलाई मल कारोबारमा सहजीकरण गरी सुपथ मूल्यमा सहज तरिकाले समयमै मल प्राप्त गर्न सक्ने व्यवस्था सुनिश्चित गरिनेछ ।
- विद्यमान कुलो मर्मत संभारका लागि जनसहभागिता परिचालनमा जोड दिइनेछ । बढी खर्च आउने मर्मत संभारका लागि नगरपालिकाबाट खास मापदण्ड बनाई सो आधारमा अनुदानको व्यवस्था गरिनेछ ।
- राम्रो काम गर्ने अगुवा कृषक तथा व्यावसायिक कृषकहरुलाई वार्षिक रुपमा प्रोत्साहनका कार्यक्रमहरु आयोजना गरी कृषि क्षेत्रमा युवा वर्गको आकर्षक वृद्धि गरिनेछ ।
- सूक्ष्म जलवायु तथा माटोको गुण तथा अन्य परिसूचकहरूका आधारमा तुलनात्मक लाभ लागत विश्लेषण गरी भौगोलिक क्षेत्रअनुसार कृषि पटेक क्षेत्रहरू पहिचान गरिनेछ ।
- पहिचान भएका कृषि पकेट क्षेत्रहरूमा तोकिए अनुसारका कृषि बालीहरूको व्यावसायिक खेती गर्ने कृषकहरूलाई सहयोगार्थ नगरपालिकाले विभिन्न संघसंस्थासँग समन्वय गर्नेछ अथवा आफ्नै श्रोतबाट समेत आवश्यक ज्ञान, सीप प्रदान गर्नेछ ।
- चक्लाबन्दी, करार वा सहकारी खेती प्रवर्द्धन गर्न आवश्यक नीतिगत व्यवस्था गरिनेछ ।
- स्थानीय बजारमा समयमा गुणस्तरीय रासायनिक मल तथा बीउको उपलब्ध भए नभएको सम्बन्धमा हरेक वर्ष कृषि शाखाबाट प्रतिवेदन प्राप्त गरी कृषकहरूको यसमा पहुँचका लागि नगरपालिकाले पहल गर्नेछ ।
- सिंचाइ सुविधाको विस्तार, कृषि सडक निर्माण, शीत गृह निर्माणजस्ता प्रमुख कृषि पूर्वाधार निर्माण गर्नप्रदेश तथा संघीय सरकारसँग थप कार्यक्रम, बजेटका लागि पहल गरिनेछ ।
- नगरपालिकाले बैंक तथा वित्तीय संघसंस्थाहरूसँग सहकार्य/ सम्झौता गरी विना धितो ऋण, न्यूनतम ब्याजदरको ऋण लगायतका विभिन्न प्याकेज कार्यक्रमहरू मार्फत् युवा जनशक्तिलाई व्यावसायिक कृषिप्रति आकर्षित गरिनेछ ।
- स्थानीयस्तरमा रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना गर्न सक्षम सफल व्यावसायिक युवा कृषकहरूका लागि हरेक वर्ष पुरस्कारको व्यवस्था गरिनेछ ।
- कृषिलाई पर्यटनसँग आवद्ध गरी कृषि पर्यटनका लागि सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ ।

4.1.2 पशुपालन

यस नगरपालिकाको आर्थिक विकासका लागि पशुपालन एक प्रमुख सम्भाव्य क्षेत्र हो। यस नगरपालिकामा पालिने मुख्य पशुहरूमा गाई, गोरु, भैंसी, बाखा, भेडा आदि प्रमुख छन् । नगरपालिकामा पालिएका ३०,९४९ पशुमध्ये १,१२७ वटा अर्थात् ३.६ प्रतिशत पशु उन्नत जातका र ९६.४ प्रतिशत पशु स्थानीय जातका भएको पाइन्छ । नगरपालिकामा दूध उत्पादन प्रति वर्ष वार्षिक १,१३,६४२ लिटर भएको तथ्यांक उपलब्ध छ। नगरपालिकाको कुल जनसंख्या ४१,३९९ रहेको हुँदा प्रतिव्यक्ति वार्षिक दूध उपलब्धता २.७४५ लिटर मात्र रहेको देखिन्छ जबकि न्यूनतम पौष्टिक तत्वहरूको आपूर्तिका लागि प्रतिव्यक्ति प्रतिवर्ष दूध ९१ लिटर आपूर्ति हुनुपर्ने मानिन्छ । यस आधारमा हेर्दा आफ्नो उत्पादनबाट नगरपालिकामा नगरवासीका लागि आवश्यक परिमाणमा दूध उत्पादन हुन सकेको देखिँदैन । यस्तै, अण्डा उत्पादन वार्षिक ४५०२२ वटा भएको तथ्यांक उपलब्ध छ। यसअनुसार प्रतिव्यक्ति वार्षिक अण्डा उपलब्धता करिब १.९ वटा मात्र पुग्ने देखिन्छ तर न्यूनतम पौष्टिक तत्वहरूको आपूर्तिका लागि प्रतिव्यक्ति प्रतिवर्ष ४८ ओटा आपूर्ति हुनुपर्ने मानिन्छ ।

उपलब्ध उपरोक्त अनुसारका तथ्यांकहरूको अध्ययन गर्दा नगरपालिकामा पशुपालनबाट हुने उत्पादन, उत्पादकत्व र नगरपालिकाको उत्पादनले समग्र नगरवासीको न्यूनतम आवश्यकता समेत धान्न नसकेको देखिन्छ। केही मात्रामा बाखा तथा कुखुरापालन फार्महरू सञ्चालनमा रहेको हुँदा पशुपालनको व्यवसायीकरण प्रारम्भिक अवस्थामा रहेको अनुमान गर्न सकिन्छ । यस परिवेशमा पशुपालन व्यवसायलाई आधुनिक, व्यावसायिक र रोजगारमूलक बनाउने उद्देश्यसहित यो योजना तर्जुमा गरिएको छ ।

क) सम्भावना, अवसर तथा समस्या विश्लेषण

भेरीगंगा नगरपालिका पशुपालनका दृष्टिकोणले पर्याप्त सम्भावना र अवसर भएको क्षेत्र हो। नगरपालिकामा बाखापालन अन्य पशुपालनको तुलनामा बढी व्यावसायिकरण भएको पाइन्छ यद्यपि अधिकांश कृषकहरू परम्परागत रुपमा बाखापालन गरिराखेका छन्। यसैगरि गाई, भैसी तथा बंगुरपालनको व्यवसायिक सम्भावना भएतापनि मानिसहरू निर्वाहमुखी व्यवसायमा सिमित रहेका छन्। उचित लगानीको कमी, उन्नत जातको पशु बिउको कमी, बजारको समस्या, उचित बजार मुल्यको कमी, बिचौलियाको अनुचित प्रभाव जस्ता चुनौतिहरू रहेका छन् ।

ख) सोच तालिका

पशुपालन क्षेत्रको विषयगत उद्देश्य, अपेक्षित प्रतिफल, सूचक तथा हालको अवस्था र लक्ष्य देहायअनुसार निर्धारण गरिएको छ :

अपेक्षित प्रतिफल	सूचक	हालको अवस्था (२०७५/७६)	लक्ष्य (२०७९/८०)	पुष्ट्याइँका आधार	पूर्वानुमान
विषगत उद्देश्य २: पशुजन्य उत्पादनको परिमाण र बिक्रीमा वृद्धि भएको हुनेछ ।	दूध उत्पादन (लिटर)	1600	3200	पशु सेवा शाखाको वार्षिक प्रतिवेदन	पशुपालन नगरपालिकाको प्राथमिकताप्राप्त क्षेत्रका रुपमा रहनेछ ।
	गाई (लिटर)	1000	2000		
	भैंसी (लिटर)	600	1200		
	किसानहरूले विक्री गरेको दूधको वार्षिक परिमाण (लिटर)	60000	120000		

अपेक्षित प्रतिफल	सूचक	हालको अवस्था (२०७५/७६)	लक्ष्य (२०७९/८०)	पुष्ट्याइँका आधार	पूर्वानुमान
	दैनिक मासु उत्पादन (केजी)				
	बाखा (केजी)	200	400		
	कुखुरा (केजी)	500	1000		
	बंगुर (केजी)	50	100		
	वार्षिक कुल मासु बिक्री परिमाण (केजी)	750	1500		
प्रतिफल २.१:व्यावसायिक पशुपालनका लागि सहयोग पुग्ने खालका पूर्वाधारमा वृद्धि भएको हुनेछ ।	दूग्ध चिस्यान केन्द्र संख्या	1	4	पशुपालन व्यवसाय सर्भेक्षण प्रतिवेदन पशु सेवा शाखाको वार्षिक प्रतिवेदन	पशुपालन नगरपालिकाको प्राथमिकताप्राप्त क्षेत्रका रुपमा रहनेछ ।
	कृत्रिम गर्भाधान केन्द्र संख्या	1	3		
	पशु बधस्थल संख्या	1	4		
	कार्यान्वयनमा रहेका मासु परीक्षण प्रयोगशाला संख्या	0	1		
	व्यावसायिक पशुपालनका लागि नगरपालिकाको लगानी	13 लाख	2 करोड		
प्रतिफल २.१:व्यावसायिक पशुपालन विस्तार भएको हुनेछ ।	व्यावसायिक पशुपालनमा आवद्ध घरधुरी संख्या	16	65	पशु सेवा शाखाको वार्षिक प्रतिवेदन	पशुपालन नगरपालिकाको प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रका रुपमा रहनेछ ।
	पशु फार्म संख्या	16	65		
	डेरी संख्या	9	15		
	पशु सेवा प्राविधिक संख्या	5	13		

ग) क्रियाकलाप तथा बजेट अनुमान

उपरोक्त अनुसारका उद्देश्य तथा प्रतिफल हासिल गर्न निम्नअनुसारका प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य पहिचान गरिएको छ :

(बजेट रु ०००)

क्र.सं.	प्रतिफल अनुसार प्रमुख क्रियाकलाप	५ वर्षको लक्ष्य		कुल बजेट	कार्यान्वयन वर्ष र लक्ष्य				
		इकाई	परिमाण		१	२	३	४	५
1	दुग्ध चिस्यान केन्द्र प्रवर्द्धन अनुदान	वटा	3	600		1	1	1	
2	पशु गर्भाधान केन्द्र स्थापना	वटा	3	1,500		1	1	1	
3	घाँस खेती विस्तारका लागि पशुपालन समूहहरुलाई अनुदान (१३ हेक्टर, १३ समूह)	हे	13	1,300	2	2	2	2	2
4	खोर तथा गोठ सुधार अनुदान	वटा	500	2,500	10	10	10	10	10
5	पशुपालन समूहहरुलाई उन्नत जातका राँगा, बोकामा अनुदान	समूह संख्या	13	1,300	3	6	4		
6	अगुवा पशुपालक कृषकलक्ष्यित आधुनिक पशुपालन तालिम (१०० जना, ४ लट)	जना	100	250	1	2	1		
7	युवालक्षित उन्नत गाई भैंसी पालन अनुदान	जना	50	2,000	10	10	10	10	10
8	पशुजन्य पदार्थ बजार विकास कार्यक्रम	वटा	1	2,000	1				
9	उत्कृष्ट पशुपालन व्यवसायीलाई पुरस्कार	जना	15	3,000	3	3	3	3	3

10	पशु बीमा प्रवर्द्धन(समूह छलफल, ब्रोसर वितरण, एफएम)	पटक	3	300	1	1	1	1	1
11	पशु स्वास्थ्य परीक्षण तथा खोप शिविर	वटा	65	3,250	13	13	13	131	13
12	मासु परीक्षण प्रयोगशाला स्थापनामा सहकार्य	वटा	1	200	1				
13	पशु प्राविधिक तालिम तथा अन्य क्षमता विकास कार्यक्रम	वटा	10	1,000	2	2	2	2	2
	कुल बजेट			**19,200**					

घ) क्रियाकलाप तथा वार्षिक वजेट अनुमान

माथिका कार्यक्रमहरुको वार्षिक खर्च अनुमान तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ छ।

क्र.सं.	प्रतिफल अनुसार प्रमुख क्रियाकलाप	५ वर्षको लक्ष्य		कुल बजेट	कार्यान्वयनको लागि आवश्यक अनुमानित लागत रु हजारमा				
		इकाई	परिमाण		१	२	३	४	५
1	दुग्ध चिस्यान केन्द्र प्रवर्द्धन अनुदान	वटा	3	600		200	200	200	
2	पशु गर्भाधान केन्द्र स्थापना	वटा	3	1,500		500	500	500	
3	घाँस खेती विस्तारका लागि पशुपालन समूहहरुलाई अनुदान (१३ हेक्टर, १३ समूह)	हे	13	1,300	250	250	250	250	300
4	खोर तथा गोठ सुधार अनुदान	वटा	500	2,500	500	500	500	500	500
5	पशुपालन समूहहरुलाई उन्नत जातका राँगा, बोकामा अनुदान	समूह संख्या	13	1,300	250	250	250	250	300
6	अगुवा पशुपालक कृषकलक्षियत आधुनिक पशुपालन तालिम (१०० जना, ४ लट)	जना	100	250	50	50	50	50	50
7	युवालक्षियत उन्नत गाई भैंसी पालन अनुदान	जना	50	2,000	400	400	400	400	400
8	पशुजन्य पदार्थ बजार विकास कार्यक्रम	वटा	1	2,000	400	400	400	400	400
9	उत्कृष्ट पशुपालन व्यवसायीलाई पुरस्कार	जना	15	3,000	600	600	600	600	600
10	पशु बीमा प्रवर्द्धन(समूह छलफल, ब्रोसर वितरण, एफएम)	पटक	3	300	60	60	60	60	60
11	पशु स्वास्थ्य परीक्षण तथा खोप शिविर	वटा	65	3,250	650	650	650	650	650
12	मासु परीक्षण प्रयोगशाला स्थापनामा सहकार्य	वटा	1	200	200				
13	पशु प्रा. तालिम तथा अन्य क्षमता विकास	वटा	10	1,000	200	200	200	200	200
	कुल बजेट			**19200**	**3560**	**4060**	**4060**	**4060**	**3460**

ङ) कार्यनीति

पशुपालन क्षेत्रको व्यावसायिकरणका लागि नगरपालिकाले विभिन्न नीतिहरूको अवलम्बन गर्नेछ जुन देहायअनुसार हुनेछ :

- आवश्यक ज्ञान, सीप हस्तान्तरण र पूँजी लगानीमा सहजीकरणमार्फत् आधुनिक व्यावसायिक पशुपालन पेशामा युवा पुस्तालाई आकर्षित गरिनेछ। वैदेशिक रोजगारीबाट फर्केका इच्छुक युवाहरूलाई प्राथमिकताका साथ यस्ता कार्यक्रमहरूमा समावेश गरिनेछ ।
- सडक, विद्युत्, सञ्चारजस्तापूर्वाधारको विस्तार गर्दै पशुपन्छीपालनमा यान्त्रिकीकरण, आधुनिकीकरण रव्यवसायीकरणमा लाग्ने वातावरण सिर्जना गरिनेछ ।
- पशु आहारा, खोर सुधार, पशु प्रजनन् तथा स्वास्थ्यलगायतका क्षेत्रमा एकीकृत ढंगमा सुधार गर्न आवश्यक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।
- पशुपंक्षी तथा घाँसको स्थानीय प्रजातिको संरक्षणर उन्नत जात तथा प्रजातिको आपूर्ति गरी स्थान विशेषमा प्रवर्द्धन गरिनेछ ।
- पशु बीमा कार्यक्रमहरू विस्तार गरी पशुपालक कृषकहरूको जोखिम न्यूनीकरण गरिनेछ ।
- पशु सेवा शाखालाई पशुपन्छीसम्बन्धी आधारभूत तथ्याङ्क संकलन, प्रशोधन र विश्लेषण गरी अनुसन्धानको नतिजाका आधारमा पशुसेवा कार्यक्रमहरू सिफारिश गर्न सक्षम बनाइनेछ ।
- पशुसेवा सम्बन्धी आवश्यक ज्ञान, सीप विस्तारका लागि सचेतना मूलक कार्यक्रमहरू, जानकारीमूलक कार्यक्रमहरूको सञ्चालनका लागि हरेक वडामा पशुपालनको घनत्व र प्राथमिकताका आधारमा पशु प्राविधिकहरूको व्यवस्था गरिनेछ ।
- नगर स्तरसम्म पशुस्वास्थ्य प्रयोगशाला सञ्चालन गर्ने र यस्ता प्रयोगशालामार्फत रोग सर्विलेन्सको कार्य अघि बढाइनेछ ।
- निजी क्षेत्रको सहयोगमा साना दुग्ध प्रशोधन संयन्त्रको (Milk Processing Plant) स्थापनामा टेवा पुऱ्याइनेछ ।
- नगरपालिकाले बैंक तथा वित्तीय संघसंस्थाहरूसँग सहकार्य/सम्झौता गरी विना धितो ऋण, न्यूनतम व्याजदरको ऋणलगायतका विभिन्न प्याकेज कार्यक्रमहरूमार्फत् युवा जनशक्तिलाई व्यावसायिक कृषिप्रति आकर्षित गरिनेछ ।
- स्थानीयस्तरमा रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना गर्न सक्षम सफल व्यावसायिक युवा पशुपालकहरूका लागि हरेक वर्ष पुरस्कारको व्यवस्था गरिनेछ ।
- पशुजन्य वस्तुहरूको उत्पादन संकलन, प्रशोधन र बजारसम्म पुऱ्याउन नगरपालिकाले आवश्यक समन्वय गर्नेछ ।
- पशुजन्य उत्पादनको गुणस्तर सुनिश्चित गर्न पशु बधशाला, मासु परीक्षण प्रयोगशालालगायतको पूर्वाधारको विकास गरी बिक्री अघि परीक्षण गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।

4.1.3 उद्योग, पर्यटन, व्यापार, व्यवसाय

आर्थिक विकासका महत्वपूर्ण आधार भनेको उद्योग, पर्यटन, व्यापार, व्यवसाय हुन् । ।अर्को अर्थमा यो क्षेत्र आर्थिक विकासको इञ्जिन नै हो ।घरधुरी सर्भेक्षण २०७४ अनुसार नगरपालिकामाउद्योग क्षेत्रमा संलग्न घरधुरी कुल घरधुरीको ०.९८ प्रतिशत मात्र रहेको छ । व्यापार व्यवसायमा संलग्न घरधुरीको संख्या ५१८

अर्थात् ५.८२ प्रतिशत रहेको छ। यस नगरपालिकामा ठूला उद्योगहरू रहेका छैनन्। घरेलु, साना, र मझौला गरी कुल ३९ वटा उद्योग भएको तथ्यांक उपलब्ध छ र लघु उद्यम ५० वटा रहेको अनुमान छ। यसरी लघु उद्यम समेत जोड्दा यस नगरपालिकामा कुल ८९ वटा उद्योगहरू सञ्चालनमा रहेको देखिन्छ।

यस नगरपालिकामा रहेका प्रमुख बजार केन्द्रहरूमा छिञ्चु बजार, रामघाट बजार, मैनतडा, बबई बजार खोला वारी, जात्री, सत्तरी र पैंसट्ठी बजार रहेका छन्। प्रमुख संभाव्य पर्यटकीय स्थलहरूमा भेरी किनार (र्‍याफ्टिङका लागि), सिद्धचुली, तोपढुंगा, देउती बज्यै मन्दिर, चमेरे गुफा, सिद्धबाबा मन्दिर, बडाहा डाँडा, डरमकोट मुख्य छन्। गेरुवानी मेला, छेलो फाल्ने मेला, सोरठी नाचलगायतका चाडपर्वलाई समेत आन्तरिक पर्यटन प्रवर्द्धनमा उपयोग गर्न सकिन्छ। यी सबै परिवेश तथा विद्यमान सम्भावना तथा अवसरहरूलाई समेत मध्यनजर गर्दै उद्योग व्यवसाय र वाणिज्यलाई स्थानीय अर्थतन्त्रको महत्वपूर्ण हिस्सा र स्थानीयस्तरमा रोजगारी तथा जीविकोपार्जनको प्रमुख माध्यमका रुपमा विकास गर्ने उद्देश्यसहित यो योजना तर्जुमा गरिएको छ।

क) सम्भावना, अवसर तथा समस्या विश्लेषण

नगरमा वनले ढाकेको ठूलो क्षेत्र भएको हुँदा वनको दीगो व्यवस्थापन गरी वनमा आधारित उद्यमहरुको सिर्जना गर्न सकिने अवस्था छ। नेपालका दुई ठूला सहरहरुको आवागमन मार्गमा अवस्थित भएको, उद्योग, व्यवसाय विकास गर्न पर्याप्त जमिनको उपलब्धता रहेको कारण यहाँ मझौला र ठूला उद्योग धन्दाका लागि पनि उपयुक्त जमिन रहेको छ। यहाँ उत्पादित सामग्रीहरु तराई, पहाड, हिमाल सबै भूभागमा निर्यात गर्न सडक सञ्जाल उपलब्ध छ। नेपाल सरकारले गरिबी निवारणका लागि लघु उद्यम विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरिरहेको हुँदा यसबाट लाभान्वित हुन सक्ने अवस्था रहेको छ।

यस क्षेत्रमा विद्यमान समस्याहरुमा साना, ठूला तथा मझौला उद्योगहरू सञ्चालनमा आएको भएतापनि जनस्तरको माग बमोजिमको गुणस्तरिय वस्तु तथा सेवाको उत्पादन वृद्धि र विस्तार भएको छैन। उद्यम तथा रोजगारी क्षेत्रको एकीकृत, सामाजिक तथा लैंगिक रुपमा खण्डीकृत तथ्याङ्क उपलब्ध तथा अद्यावधिक हुन सकेको छैन। स्थानीय निकाय, विषयगत कार्यालय, गैरसरकारी संस्थाहरूबीच कार्यक्रम सञ्चालनमा एकरुपता तथा समन्वयमा कमी हुँदा विकास कार्य प्रभावकारी हुन सकेको छैन। साथै उच्च गुणस्तरिय आधुनिक प्रविधिसम्बन्धी जानकारीको कमी, स्थानीय स्तरमा प्राप्त हुने कच्चा सामग्रीको सही पहिचान र परिचालन हुननसक्नु, सीपयुक्त जनशक्तिको कमी हुनु लगायतको कारणलेउत्पादन लागत न्यून गर्न सकिएको छैन।

पर्यटन विकासका सन्दर्भमा पर्यटकीयस्थल, सेवा तथा सुविधा र सुरक्षाबारे जानकारी तथा सूचनाको उपलब्धता प्रवाहमा कमी हुनु, पर्यटन पूर्वाधारको यथोचित विकास हुन नसक्नु, परम्परागत संस्कृतिको संरक्षण, सम्बर्द्धन र प्रवर्द्धन हुन नसक्नु तथा सम्भावनायुक्त नयाँ प्रकारका पर्यटकिय सेवा प्रवर्द्धन हुन नसक्नुलगायत विभिन्न कारणले पर्यटन प्रवर्द्धन अपेक्षित गति हुन सकेको छैन। समग्रमा भन्नु पर्दा व्यावसायिक अवसरहरूको पहिचान, विश्लेषण गरी सो अनुसार योजना कार्यान्वयन हुन नसक्दा उद्योग, पर्यटन, व्यापार, व्यवसाय क्षेत्र पछाडि परिहेको छ।

ख) योजना सोच तालिका

उद्योग, पर्यटन, व्यापार, व्यवसाय क्षेत्रको विषयगत उद्देश्य, अपेक्षित प्रतिफल, सूचक तथा हालको अवस्था र लक्ष्य देहायअनुसार निर्धारण गरिएको छ :

अपेक्षित प्रतिफल	सूचक	हालको अवस्था (२०७५/७६)	लक्ष्य (२०८०/८१)	पुष्ट्याइँका आधार	पूर्वानुमान
विषगत उद्देश्य ३ : उद्योग, पर्यटन, व्यवसाय र वाणिज्यलाई नगरको अर्थतन्त्रको महत्वपूर्ण हिस्साको रुपमा विकास गर्ने ।					
प्रतिफल ३.१: स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगहरूको विकास भएको हुनेछ ।	लघु उद्यम संख्या	50	150	उद्योग शाखा/घरेलु तथा साना उद्योग विकास समितिको कार्यालयको अभिलेख	औद्योगिक लगानीका लागि उत्साहजनक वातावरण तयार भएको हुनेछ ।
	घरेलु उद्योग संख्या	26	50		
	साना उद्योग संख्या	11	20		
	मझौला उद्योग संख्या	1			
	नगरबाट निकासी हुने प्रमुख औद्योगिक उत्पादनको प्रकार	-	5		
	उद्योग ग्रामको संख्या	0	1		
प्रतिफल ३.२: उद्योगहरूको स्थापना र विकासमा स्थानीय तह, प्रदेश र संघीय सरकारको लगानी वृद्धि भएको हुनेछ ।	उद्योग स्थापना र प्रवर्द्धनमा नगरपालिकाको वार्षिक लगानी रकम (रु. करोड)	-	10000	उद्योग शाखा/घरेलु तथा साना उद्योग विकास समितिको कार्यालयको अभिलेख	नपा, प्रदेश सरकार तथा संघीय सरकारबीच औद्योगिक लगानीमा सहकार्य भएको हुनेछ ।
	उद्योग स्थापना र प्रवर्द्धनमा संघ र प्रदेश सरकारको वार्षिक लगानी रकम (रु. करोड)	-	50000		
प्रतिफल ३.३: व्यापार तथा व्यवसायको क्षेत्रमा लगानी र रोजगारी वृद्धि भएको हुनेछ ।	सञ्चालित व्यापार व्यवसाय संख्या	300	1000	उद्योग शाखा/घरेलु तथा साना उद्योग विकास समितिको कार्यालयको अभिलेख	कृषि र पर्यटन क्षेत्रको विकास उत्साहजनक भएको हुनेछ ।
	बजार केन्द्र संख्या	4	13		
	व्यापार व्यवसायमा प्रत्यक्ष रोजगारी पाउने जनसंख्या	1000	4000		
प्रतिफल ३.४: पर्यटकीय पूर्वाधारहरूको विकास भएको हुनेछ । (गिद्धेडाँडा, हरितपार्क)	पर्यटकीय क्षेत्रको रुपमा पहिचान पाएका स्थलहरु	1	8	नगर वस्तुगत विवरण	
	पर्यटन स्थलसम्म पुग्ने सडक निर्माण, सुधार (किमी) सिंढी निर्माण	-	100		
	पर्यटन सूचना केन्द्र संख्या	-	1		
	पर्यटकीय पदमार्ग संख्या	-	1		
	क्रियाशील टुर गाइडको संख्या	-	5		
	पर्यटकीय स्तरका होटल संख्या	2	4		
	होम स्टे संख्या (स्थान)	-	2		

ग) क्रियाकलाप तथा बजेट अनुमान

उपरोक्त अनुसार लघु, घरेलु, साना र मझौला उद्योगको सिर्जना विकास र विस्तार उद्देश्य तथा अपेक्षित प्रतिफल हासिल गर्न निम्नअनुसारका प्रमुख क्रियाकलाप बजेट प्रस्ताव गरिएको छ :

(बजेट रु ०००)

क्र.सं.	प्रतिफल अनुसार प्रमुख कार्यक्रम	५ वर्षको लक्ष्य		कुल बजेट	कार्यान्वयन वर्ष र लक्ष्य				
		इकाई	परिमाण	(००० मा)	१	२	३	४	५
1.	उद्यम विकास कोष स्थापना	वटा	1	10,000		1			
2.	उद्योग सम्भाव्यता अध्ययन	वटा	1	500					1
3.	औद्योगिक ग्राम स्थापना	वटा	1	10,000		1			
4.	उद्यमीहरूकालागि अध्ययन भ्रमण	वटा	5	1,000	1	1	1	1	1
5.	प्राविधिक सीप विकास तालिम	वटा	10	1,000	2	2	2	2	2
6.	उद्योग प्रवर्द्धन कार्यक्रम	वटा	1	500			1		
7.	लघु तथा साना उद्यमी प्रदर्शनी मेला	वटा	5	2,500	1	1	1	1	1
8.	लघु उद्यमीहरुका लागि साझा सुविधा केन्द्र निर्माण	वटा	4	2,000		1	1	1	1
9.	व्यापार मेला संचालन	वटा	5	5,000	1	1	1	1	1
10.	व्यापारीहरुका लागि क्षमता विकास तालिम	वटा	5	2,500	1	1	1	1	1
11.	पर्यटकीय महत्वका स्थानहरूको संरक्षण तथा पुननिर्माण	वटा	8	25,000	1	1	1	1	1
12.	पर्यटकीय महत्वका स्थानहरूसम्मको पहुँच सडक मर्मत तथा निर्माण	किमी	100	10,000	25	30	25	10	
13.	पर्यटन सूचना केन्द्र स्थापना	संख्या	1	2,500		1			
14.	पर्यटकीय पदमार्ग निर्माण	किमी	50	15,000	10	10	10	10	10
15.	टुर गाइड तालिम	जना	5	150	1	2	2		
16.	वनभोज स्थल निर्माण	संख्या	1	5,,000	1	1			
	कुल बजेट			**92,750**					

घ) क्रियाकलाप तथा बजेट अनुमान

माथिका कार्यक्रमहरुको वार्षिक खर्च अनुमान तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ छ ।

क्रसं	प्रतिफल अनुसार प्रमुख कार्यक्रम	बजेट	कार्यान्वयनको लागि आवश्यक अनुमानित लागत				
		(०००)	१	२	३	४	५
1	उद्यम विकास कोष स्थापना	10,000		5,000	5,000		
2	उद्योग सम्भाव्यता अध्ययन	500		500			
3	औद्योगिक ग्राम स्थापना	10,000				5,000	5,000
4	उद्यमीहरूका लागि अध्ययन भ्रमण	1,000	200	200	200	200	200
5	प्राविधिक सीप विकास तालिम	1,000	200	200	200	200	200
6	उद्योग प्रवर्द्धन कार्यक्रम	500	100	100	100	100	100
7	लघु तथा साना उद्यमी प्रदर्शनी मेला	2,500	500	500	500	500	500

8	लघु उद्यमीहरुका लागि साझा सुविधा केन्द्र निर्माण	2,000		1,000	1,000		
9	व्यापार मेला संचालन	5,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
10	व्यापारीहरुका लागि क्षमता विकास तालिम	2,500	500	500	500	500	500
11	पर्यटकीय महत्वका स्थानहरूको संरक्षण तथा पुनर्निर्माण	25,000	5,000	5,000	5,000	5,000	5,000
12	पर्यटकीय महत्वका स्थानहरूसम्मको पहुँच सडक मर्मत तथा निर्माण	10,000	2,000	2,000	2,000	2,000	2,000
13	पर्यटन सूचना केन्द्र स्थापना	2,500			1,500	1,000	
14	पर्यटकीय पदमार्ग निर्माण	15,000	3,000	3,000	3,000	3,000	3,000
15	टुर गाइड तालिम	250	50	50	50	50	50
16	वनभोज स्थल निर्माण	5,000			2,500	2,500	
	कुल बजेट	**92,750**	**12,550**	**19,050**	**22,550**	**21,050**	**17,550**

ङ) कार्यनीति

उद्योग, पर्यटन, व्यापार, व्यवसायमा वृद्धि र विकास गर्न उल्लिखित प्रमुख कार्यक्रम बजेटका अतिरिक्त नगरपालिकाले विभिन्न नीतिहरूको अवलम्बन गर्नेछ जुन देहायअनुसार हुनेछ :

- नेपाल सरकारको एक स्थानीय तह, एक औद्योगिक ग्रामको नीतिअनुसार औद्योगिक ग्राम स्थापनाका लागि नगरपालिकाबाट जग्गा व्यवस्था गरी पूर्वाधार निर्माणका लागि नेपाल सरकारसँग पहल गरिनेछ ।
- औद्योगिक पूर्वाधारको व्यवस्था र लगानी मैत्री नीतिगत व्यवस्था गरिनेछ । नगरपालिकाभित्रको सम्भावनाको आधारमा उद्योग स्थापनाका लागि नेपालका औद्योगिक घरानासँग नगरपालिकाले संवाद अघि बढाउनेछ ।
- कृषि र पशुजन्य उद्योग स्थापनामा जोड दिईआर्थिक क्षेत्रका विभिन्न उपक्षेत्रहरूबीचको परिपूरक सम्बन्ध विस्तार गरिनेछ ।
- लगानी बृद्धिका लागि सार्वजनिक निजी साझेदारीको अवधारणालाई व्यवहारमा कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।
- विपन्न र मझौला आम्दानी भएका परिवारका लागि साझा सुविधा केन्द्र अथवा साझा उद्यम स्थल निर्माण गर्न नगरपालिकामार्फत् आर्थिक वा प्राविधिक सहयोग गरिनेछ ।
- बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई उत्पादनमूलक क्षेत्रमा लगानी गर्न आवश्यक प्रोत्साहन गरिनेछ ।
- सबै वडाहरूमा वित्तीय संस्थाहरूको उपस्थिति विस्तार गरिनेछ ।
- रेमिटेन्सबाट प्राप्त आम्दानी औद्योगिक क्षेत्रमा लगानीका लागि सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ ।
- वनजन्य उद्योगको सम्भाव्यता अध्ययन गरी उद्योग स्थापनाका लागि आवश्यक कार्य अघि बढाइनेछ ।

- प्राकृतिक, सांस्कृतिक, धार्मिक स्थलहरूको संवर्द्धन गरी उक्त स्थलहरूसम्म पुग्ने पदमार्ग एवम् अन्य पर्यटकीय पूर्वाधार निर्माण गरिनेछ ।
- पर्यटकीय पदमार्गहरू पहिचान र विकास गर्दै पर्यटन बोर्ड, ट्राभल/ट्रेकिङ एजेन्सीलगायत पर्यटन सम्वद्ध निकायहरूसँग समन्वय गरी राष्ट्रियस्तरको एउटा पर्यटकीय गन्तव्यका लागि नगरपालिकालाई विकास गर्न पहल गरिनेछ ।

4.1.4 बैंक, वित्तीय संस्था तथा सहकारी

बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले आर्थिक क्षेत्रको इञ्जिनमा इन्धन सरह हुन् ।यस नगरपालिकामा कृषि विकास बैंक र एनसीसी बैंकजस्ता क वर्गका बैँकहरु रहेका छन् भने अन्य चारवटा वित्तीय संस्थाहरु (स्वदेशी लघुवित्त, छिमेकी विकास, ग्रामीण विकास, बौद्ध विकास) रहेका छन् ।

यस बाहेक भेरीगङ्गा नगरपालिकामा आ. व. २०७४ मसान्तसम्मको अभिलेख अनुसार जम्मा ६२ वटा सहकारी संस्थाहरू रहेका छन्। ती मध्ये ११ वटा बचत तथा ऋण सहकारी, ४० वटा कृषि, पशुपालनसँग सम्बन्धित सहकारी, ५ वटा बहुउद्देश्यीय सहकारी र ६ वटा अन्य प्रकारका सहकारीहरु रहेका छन् ।उक्त अभिलेख अनुसार यी सहकारी संस्थाहरूको कूल चुक्ता पूँजी रु.७करोड ७७लाख, ७२ हजार ५ सय बत्तीस रहेको छ भने यी सहकारी संस्थाहरूमा जम्मा २२ हजार ५६६ जना सदस्यहरू रहेका छन् ।

क) सम्भावना, अवसर तथा समस्या विश्लेषण

संविधान अनुसार नगरपालिकाभित्र कार्यक्षेत्र रहेका सहकारी संस्थाहरूलाई नियमन गर्ने निकाय नगरपालिका हो । दुई वा सोभन्दा बढी स्थानीय सरकार कार्यक्षेत्र रहेको सहकारी संस्थाहरूलाई प्रदेशले र दुई वा सोभन्दा बढी प्रदेशमा कार्यक्षेत्र रहेको सहकारी संस्थाहरूका लागि संघीय सरकारलेनियमनगर्ने व्यवस्था छ ।भेरिगङ्गा नगरपालिकाको स्थानीय सहकारी ऐन हालसम्म जारी नभएको हुँदा अन्योलको अवस्था श्रृजना हुन गएको छ ।संघीय संरचनापश्चात् सहकारी संस्थाहरूलाई कुनै किसिमको सहयोग, सुविधा स्थानीय तहबाटै प्राप्त हुन सक्ने व्यवस्था भएको हुँदा सहकारीहरूलाई कार्य गर्न सहज भएको छ ।

ख) क्रियाकलाप तथा बजेट अनुमान

बैंक, वित्तीय संस्था तथा सहकारी क्षेत्रको विषयगत उद्देश्य तथा प्रतिफल प्राप्तिका लागि देहायअनुसारको कार्यक्रम बजेट प्रस्ताव गरिएको छ :

(बजेट रु ०००)

क.सं.	प्रतिफल अनुसार प्रमुख कार्यक्रम	५ वर्षको लक्ष्य		कुल बजेट	कार्यान्वयन वर्ष र लक्ष्य				
		इकाई	परिमाण	(००० मा)	१	२	३	४	५
1.	व्यावसायीहरूका लागि क्षमता विकास तालिम	वटा	10	1000	2	2	2	2	2
2.	स्तरोन्नति तालिम तथा उपयुक्त प्रविधि सहयोग	जना	50	1000	10	10	10	10	10
3.	सौगात गृह स्थापना	वटा	1	1000		1			
4.	औद्योगिक प्रदर्शन मेला	वटा	5	1000	1	1	1	1	1
5.	सहकारी तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी बृहत् गोष्ठी	वटा	1	100	1				

क.सं.	प्रतिफल अनुसार प्रमुख कार्यक्रम	५ वर्षको लक्ष्य		कुल बजेट (००० मा)	कार्यान्वयन वर्ष र लक्ष्य				
		इकाई	परिमाण		१	२	३	४	५
6.	सहकारी सेयर लगानीमा रामघाटमा फलफूल प्रशोधन केन्द्र निर्माण	वटा	1	800		1			
7.	सहकारी संस्थाहरुको तथ्यांक संकलन तथा डाटावेस निर्माण र अद्यावधिकरण	पटक	1	500	1				
	कुल बजेट			**5400**					

ग) क्रियाकलाप तथा वार्षिक बजेट अनुमान

माथिका कार्यक्रमहरुको वार्षिक खर्च अनुमान तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ छ ।

क्र.सं.	प्रतिफल अनुसार प्रमुख कार्यक्रम	बजेट (०००)	कार्यान्वयनको लागि आवश्यक अनुमानित लागत				
			१	२	३	४	५
1.	व्यवसायीहरूका लागि क्षमता विकास तालिम	1,000	200	200	200	200	200
2.	स्तरोन्नति तालिम तथा उपयुक्त प्रविधि सहयोग	1,000	200	200	200	200	200
3.	सौगात गृह स्थापना अतिथि	1,000		500	500		
4.	औद्योगिक प्रदर्शन मेला	1,000	200	200	200	200	200
5.	सहकारी तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी बृहत् गोष्ठी	100	100				
6.	सहकारी सेयर लगानीमा रामघाटमा फलफूल प्रशोधन केन्द्र निर्माण	800		800			
7.	सहकारी संस्थाहरुको तथ्यांक संकलन तथा डाटावेस निर्माण र अद्यावधिकरण	500	500				
	कुल बजेट	**5,400**	**1,200**	**1,900**	**1,100**	**600**	**600**

घ) कार्यनीति

बजेट र कार्यक्रमका अलावा नीतिगत व्यवस्थाहरूलक्ष्य प्राप्तिका लागि उत्तिकै महत्वपूर्ण हुने गर्दछन् । नीतिगत व्यवस्थाले काम गर्ने वातावरणमा सुधार, लगानी आकर्षण तथा कार्यमा प्रभावकारिता वृद्धि गर्न सहयोग गर्दछ । यस परिप्रेक्ष्यमा बैक, वित्तीय संस्था तथा सहकारी क्षेत्रको उद्देश्य तथा अपेक्षित प्रतिफल प्राप्तिका लागि निम्नानुसारका कार्यनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछ :

- नगरपालिकाकोसहकारी तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन छिटो तर्जुमा र जारी गरी उपरोक्त संस्थाहरूको नियमन र प्रवर्द्धन गरिनेछ ।
- विद्यमान सहकारी संस्थाहरूकोसूचना संकलन गरी सहकारीको वास्तविक अवस्था पहिचान गरी नियमित अद्यावधिकरणको व्यवस्था गरिनेछ ।

- सहकारी तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी बृहत् गोष्ठी आयोजना गरी उनीहरूका समस्या र चासोहरू संकलन गर्दै जायज चासोहरूको सम्बोधन गरिनेछ । सहकारी तथा वित्तीय संस्थाहरूको नाफाको अधिकतम हिस्सा लक्षित समुदायको उत्थानमा लगाउन नीतिगत व्यवस्था गरिनेछ ।
- आफ्नो कार्यक्षेत्रका कृषक, कालिगढ, श्रमिक, न्यून आय समूह एवं सीमान्तकृत समुदाय वा सर्वसाधारण उपभोक्ता माझ छरिएर रहेको पूँजी, प्रविधि तथा प्रतिभालाई एकीकृत गर्दै सहकारी खेती, उद्योग, वस्तु तथा सेवा व्यवसायको माध्यमबाट आत्मनिर्भर तथा दिगो अर्थतन्त्रको विकासमा टेवा पुर्‍याउनु सहकारीको सिद्धान्त एक महत्वपूर्ण हिस्सा भएको हुँदा सहकारीहरूलाई यस दिशामा डोर्‍याउन नगरपालिकाले नियमनकारी निकायको भूमिका प्रभावकारी रुपमा निर्वाह गर्नेछ ।
- निष्पक्ष, पारदर्शी नियमकारी व्यवस्था कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ र संस्थाको सेवाको स्तरका आधारमा नगरपालिकामार्फत् सहयोग गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
- सहकारीमा सञ्चालन सुशासन तथा वित्तिय सुशासनको अवस्था अनुगमनको व्यवस्था गरी प्रभावकारी ढङ्गले सञ्चालन हुन नसकेका वा निष्क्रिय रहेका सहकारीहरूको लागि पहिलो चरणमा क्षमता अभिवृद्धि गर्ने र यसपश्चात् पनि कार्यसम्पादन सुधार हुन नसकेमा अन्य सहकारीसँग गाभ्न सहयोग गर्ने वा खारेजीको व्यवस्था गरी सहकारी शुद्धिकरण गरिनेछ ।
- वित्तीय संस्था तथा सहकारीहरूलाई गुणस्तरिय तथा सुशासनयुक्त बनाई सहकारीको प्रभावकारिता अभिवृद्धि गरिनेछ ।
- सञ्चालनमा रहेका राम्रा संस्थाहरूलाई अझ प्रभावकारी ढङ्गले चलाउन क्षमता अभिवृद्धि तालिम, प्राविधिक सहयोग, प्रविधि तथा पूर्वाधारमा सहयोग गरिनेछ ।सहकारी संस्थाहरूलाई आवश्यक आर्थिक, प्राविधिक सहयोग दिई बढी आधुनिकीकरण तथा व्यवसायीकरणतर्फ उन्मुख गराउन आवश्यक अध्ययन थालनी गरिनेछ ।
- नगरपालिकाभित्र बैंक, वित्तीय संस्था तथा सहकारी एकाईको गठन गरी उक्त संरचनामार्फत् यस क्षेत्रको नियमन प्रक्रिया अघि बढाइनेछ ।
- बैंक, वित्तीय संस्थाबाट संकलित रकम अधिकतम हदसम्म उत्पादनमूलक क्षेत्रमा लगानी गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।

4.2.सामाजिक विकास योजना

सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपालको संविधानले स्वस्थ र सभ्य संस्कृतिको विकास गरी सामाजिक सुसम्बन्धमा आधारित समाजको निर्माण गर्ने राज्यको सामाजिक र सांस्कृतिक रुपान्तरणसम्बन्धी नीति अवलम्बन गरेको छ । आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा, आधारभूत स्वास्थ्य र सरसफाइ, ज्येष्ठ नागरिक, अपांगता भएका व्यक्ति र अशक्तहरूको व्यवस्थापन, खानेपानी, भाषा, संस्कृति, ललितकलाको संरक्षण र विकासलाई नेपालको संविधानले स्थानीय तहको अधिकारको सूचीमा राखेको छ। यस परिच्छेदमा नगरपालिकाको परिवेश र उल्लिखित संवैधानिक दायित्वसमेतलाई मध्यनजर गरी सामाजिक विकास योजना तर्जुमा गरिएको छ ।

वि.सं. २०६८ सालको जनगणनाअनुसार यस नगरपालिकाको कुल जनसंख्या ४१,४०७ रहेको छ भने घरधुरी संख्या ८,८२५ रहेको छ। औसत परिवार संख्या ४.८७ रहेको छ। भेरीगंगा नगरपालिकाको

सामाजिक संरचना बहुजातीय, बहुभाषिक रहेको छ। राष्ट्रिय जनगणना २०६८ अनुसार यसर नगरपालिकामा कुल साक्षरता दर ७०.९ प्रतिशत रहेको छ। लैंगिक सहभागिताको कुरा गर्दा यस नगरपालिकामा घर व्यवहार सम्बन्धी निर्णयमा पुरुषहरुको भन्दा महिलाहरु निर्णायक हुने घर परिवार बढि भएको पाइएको छ।

नगरपालिकास्तरको गरिबीको अवस्थामा सम्बन्धी कुनै तथ्यांक उपलब्ध छैन तर केन्द्रीय तथ्यांक विभागको अध्ययन अनुसार सुर्खेत जिल्लाको गरिबीको दर ३०.४५ प्रतिशत र गरिबीको गहनता २.६३ प्रतिशत रहेको देखिन्छ।

4.2.1 शिक्षा

क) पृष्ठभुमि

शिक्षा व्यक्ति एवं समाज विकासको लागि मेरुदण्ड हो।आधारभूत शिक्षा तथा माध्यमिक शिक्षास्थानीय तहको अधिकार क्षेत्रमा परेकाले यस क्षेत्रको व्यवस्थापनमा नगरपालिकाको दायित्व बढेको छ। गुणस्तरीय तथा समयानुकूल शिक्षा प्रदान गरी राष्ट्रिय अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्र प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने नागरिक तयार गर्नु नगरपालिकाको दायित्व बनेको छ। हालको अवस्था हेर्दा यस नगरपालिकामा विद्यालय शिक्षाका लागि आधारभूत पूर्वाधार तयार भएको छ। शिक्षण संस्थाहरूमा पूर्व प्राथमिक तहको पढाइ हुने प्राथमिक विद्यालयदेखि उमाविसम्म पढाइ हुने विद्यालयहरू रहेका छन्। यद्यपि गुणस्तरीय शिक्षाका दृष्टिकोणले भने कमजोर अवस्था रहेको छ। नगरपालिकाका धेरैजसो विद्यालयमा ए प्लस वा ए ग्रेडमा उत्तीर्ण गर्ने विद्यार्थी पाउन निकै मुश्किलको अवस्था छ। प्राविधिक उच्च शिक्षाका लागि क्याम्पसको अभाव छ। शैक्षिक सत्र २०७४ मा कुल १४,१४० विद्यार्थी विद्यालय भर्ना भएको अभिलेख छ जसमध्ये आधारभूत तहमा ७० प्रतिशत र बाँकी ३० प्रतिशत माध्यमिक तहमा भर्ना भएका छन्। २०७५ को घरधुरी सर्भेक्षणअनुसार ६ वर्षभन्दामाथिको कुल जनसंख्यामध्ये करिब १० प्रतिशत मानिस निरक्षर, करिब ७७ प्रतिशत साक्षर, १० प्रतिशत एसएलसी उत्तीर्ण, ३.२ प्रतिशत प्रवीणता प्रमाणपत्र तह वा सो सरह उत्तीर्ण, १.० प्रतिशत स्नातक तह उत्तीर्ण, ०.१ प्रतिशत स्नातकोत्तर तह उत्तीर्ण र २ जनाले विद्यावारिधी गरेका छन्। विद्यार्थीहरूलाई घरबाट विद्यालयसम्म पुग्न लाग्ने समयको अध्ययन गर्दा करिब ५० प्रतिशत विद्यार्थीलाई विद्यालयको पहुँच १५ मिनेटको दुरीमा, करिब २५ प्रतिशत विद्यार्थीलाई १५-३० मिनेटको दुरीमा, करिब १० प्रतिशत विद्यार्थीलाई ३० मिनेटदेखि १ घण्टासम्मको दुरीमा र करिब १५ प्रतिशत विद्यार्थीलाई विद्यालय पुग्न १ घण्टाभन्दा बढी लाग्ने अवस्था छ।

उपरोक्त सबै परिवेशलाई मध्यनजर गर्दै दक्ष, सीपयुक्त तथा बजार र समयको माग अनुकुलको जनशक्ति उत्पादन गर्ने उद्देश्यका साथ यो योजना तर्जुमा गरिएको छ।

ख) सम्भावना, अवसर तथा समस्या विश्लेषण

नगरपालिकामा अधिकांश विद्यालयहरू आधारभूत तथा माध्यमिक तहसम्म मात्र पठनपाठन हुने गरेको पाइन्छ। मुख्यतया उच्च शिक्षा अध्ययन गर्ने उमेर युवाहरू कामको खोजीमा भारततर्फ पलायन हुने अवस्था रहेको छ। केही युवाहरू अध्ययनका लागी नजिकैको सहर सुर्खेत तथा नेपालगञ्ज जाने गरेको पाइन्छ। नगरपालिकाको शिक्षा क्षेत्रमा रहेका अन्य समस्याहरूमा उपलब्ध रहेको शिक्षा पनि गुणस्तरिय नहुनु, सामुदायिक विद्यालयमा विद्यार्थीको चासो कमी हुनु, कक्षा छोड्ने दोहोऱ्याउने दरमा वृद्धि हुनु, शिक्षकहरूमा मनोबलमा कमी तथा पेशाप्रति उदासिन हुनु, विद्यालयमा भौतिक पूर्वाधारहरू बालमैत्री,

अपाङ्गमैत्री, छात्रामैत्री र सिकारु मैत्री हुन नसक्नु, शिक्षामा, व्यवहारिक, व्यावसायिक तथा प्राविधिक विषयको कमी हुनु रहेका छन् ।

शिक्षा क्षेत्रका चुनौतिहरूमा शिक्षाका सबै तहमा गुणस्तर अभिवृद्धि गर्ने, शिक्षालाई व्यावसायिक तथा रोजगारीमूलक बनाउने, सबै तहको शिक्षालाई समतामूलक र समावेशी बनाउने, प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमलाई आमनागरिकको पहुँचसम्म पुऱ्याउने, शिक्षकहरूको माग र आपूर्तिबीच सन्तुलन कायम गर्ने, लगानीअनुरूपको प्रतिफल सुनिश्चित गर्ने, संविधान प्रदत शिक्षासम्बन्धी हकहरूको उपभोग गर्ने साथै समग्र शैक्षिक क्षेत्रको व्यवस्थापनमा सुधार गरी सुशासनको प्रत्याभूति गर्ने कार्य प्रमुख छन् । यसैगरी कक्षा १-१० को ३७.९प्रतिशत रहेको टिकाउ दरलाई वृद्धि गर्ने, कक्षा १-५ सम्मको कक्षा छाड्ने दर ३.९ प्रतिशत र दोहोऱ्याउने दर ७.६ प्रतिशत रहेकाले यी दरहरूलाई घटाउने जीर्ण संरचनाहरूको पुनर्स्थापन र पुनर्निर्माण गर्ने चुनौती पनि रहेको छ ।

शैक्षिक पूर्वाधारहरूको विस्तारै विकास भएको, महिला, दलित, जनजाति र अपाङ्गता भएका एवम् सीमान्तकृत समुदायका बालबालिका र विद्यार्थीहरूको सबै तहमा भर्ना दरमा उल्लेखनीय रूपमा वृद्धि हुँदै गएको, साधारण शिक्षाका अतिरिक्त माध्यमिक र उच्च शिक्षामा पनि प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा एवम् तालिमको विस्तारको लागि मार्ग प्रशस्त भएको छ । यस्तै, समुदायमा शिक्षाप्रतिको आकर्षण बढेको, शैक्षिक अधिकारप्रतिको सजगता बढेको, शैक्षिक सूचना प्रणाली र शैक्षिक सुशासनका लागि आधारशिला तयार भएको साथै डिजिटल डिभाइडलाई न्यून गर्दै लैजाने क्रममा शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार भएको आदि कारणहरूले गुणात्मक शिक्षाको विकास गर्ने अवसर सिर्जना भएको छ ।

ग) योजना सोच तालिका

शिक्षा क्षेत्रको विषयगत उद्देश्य, अपेक्षित प्रतिफल, सूचक तथा हालको अवस्था र लक्ष्य देहायअनुसार निर्धारण गरिएको छ :

नतिजा	सूचक	२०७५/२०७६	२०७९/२०८०	पुष्ट्याइँका आधार	पूर्वानुमान
विषयगत उद्देश्य ५: समयानुकूल ज्ञान, सीप, व्यावसायिक दक्षतायुक्त प्रतिस्पर्धी मानव संशाधन विकास गर्ने	माध्यमिक शिक्षा परीक्षा (SEE)तथा १२ को अन्तिम परीक्षामा ७० प्रतिशतभन्दा बढि अंक ल्याई उत्तीर्ण विद्यार्थी प्रतिशत	8	50	न.पा. शिक्षा शाखाको अभिलेख	शिक्षा क्षेत्रमा नगरपालिका तथा राज्यको प्राथमिकताले निरन्तरता प्राप्त गरेको हुनेछ ।
	कक्षा १-५	63	90		
	कक्षा ६-८	45	80		
	कक्षा ९-१०	38	70		
	कक्षा ११-१२	35	70		
प्रतिफल ५.१:माध्यमिक तहसम्मको	विद्यार्थी टिकाउ दर	37	90	परीक्षाको नतिजा	कार्यक्रममा समयानुकूल परिवर्तन
	लोक सेवा आयोग, शिक्षा सेवा आयोग जस्ता सरकारी सेवामा स्थायी भएको जनशक्ति	10	100	नगर शिक्षा शाखाको वार्षिक	

नतिजा	सूचक	२०७५/२०७६	२०७९/२०८०	पुष्ट्याइँका आधार	पूर्वानुमान
शिक्षाको गुणस्तरमा वृद्धि भएको हुनेछ ।	आधारभूत शिक्षण सिकाइ तालिमप्राप्त शिक्षकको संख्या	166	245	प्रतिवेदन	शिक्षा क्षेत्रमा स्थानीय तहको प्राथमिकता र लगानी
	आवश्यक मात्रामा विषय शिक्षक भएको विद्यालय संख्या	18	53		
	तालिमप्राप्त बाल शिक्षकको संख्या	0/51	51/51		
	विद्यालय खेल प्रशिक्षकको संख्या	0	4		
	विद्यालय सुधार योजना कार्यान्वयन भएका विद्यालय	35	65		
	नेतृत्व विकास तालिम प्राप्त प्रअ भएका विद्यालय संख्या	12	53	नगर शिक्षा शाखाको अभिलेख	
प्रतिफल ५.२: व्यावसायिक शिक्षाको अवसरमा वृद्धि भएको हुनेछ ।	प्राविधिक धारका मावि संख्या	0	13	नगर शिक्षा शाखाको प्रतिवेदन	प्राविधिक शिक्षाको माग र चासो
	व्यावसायिक तालिम केन्द्रको संख्या	1	6		
	स्वरोजगार युवा (कुल घरधुरीको) प्रतिशत महिला पुरुष	 NA NA	 10 5	सर्भेक्षण प्रतिवेदन	स्वदेशी रोजगारप्रति आकर्षण वृद्धि
प्रतिफल ५.३:शैक्षिक पूर्वाधार र अतिरिक्त क्रिया कलापमा वृद्धि भएको हुनेछ ।	हालको विद्यालयमध्ये उपयुक्त र पर्याप्त संख्यामा कक्षा कोठा, फर्निचर र घेराबार भएको विद्यालय संख्या	13	53	नगर शिक्षा शाखाको प्रतिवेदन	सरकारका तहहरु, विकास साझेदार तथा गैससहरुको सहयोगमा निरन्तरता र वृद्धि
	विज्ञान प्रयोगशाला, कम्प्युटर ल्याब तथा इन्टरनेट सुविधा भएको मावि संख्या	0	12		
	खेल मैदान, खेल सामग्री तथा प्राथमिक उपचार सामग्रीको व्यवस्था भएका विद्यालय संख्या	31	46		
	छात्रा मैत्री, बालमैत्री तथा अपाङ्गमैत्री शौचालय भएका विद्यालय संख्या	1	53		
	पानीको पर्याप्त व्यवस्था भएको विद्यालय संख्या	25	40		
	विद्यालयमा आयोजना हुने अतिरिक्त क्रियाकलापहरूको औसत वार्षिक संख्या	0	24		
	स्थानीय पाठ्यक्रम लागु गरेका विद्यालय संख्या	0	12		

घ) कार्यक्रम तथा बजेट

माथि उल्लेख गरिए अनुसारका विषयगत उद्देश्य र अपेक्षित प्रतिफल प्राप्तिका लागि निम्नानुसारको कार्यक्रम बजेट प्रस्ताव गरिएको छः

क.सं.	प्रतिफल अनुसार प्रमुख कार्यक्रम	५ वर्षको लक्ष्य		कुल बजेट(००० मा)	कार्यान्वयन वर्ष र लक्ष्य				
		इकाई	परिमाण		१	२	३	४	५
1.	कक्षा कोठा निर्माण	वटा	65	52000	13	13	13	13	13
2.	विज्ञान प्रयोगशाला	वटा	12	3600		3	3	3	3
3.	कम्प्युटर प्रयोगशाला	वटा	19	6000		5	5	5	4
4.	खेलमैदान	वटा	15	4500	3	3	3	3	3
5.	घेराबार निर्माण विद्यालय	वटा	13	2600	3	3	3	3	1
6.	शौचालय निर्माण	वटा	11	1100	3	3	3	2	
7.	विद्यालयमा पानीको व्यवस्था	वटा	15	1500	5	5	5		
8.	विद्यालयमा इन्टरनेट जडान	वटा	21	420	10	11			
9.	छात्रवासको सुविधा	वटा	1	7500			1		
10.	विद्यालयमा खेलकुद सामग्रीको व्यवस्था	वटा	53	1000	53	53	53	53	53
11.	फर्निचरको व्यवस्था	वटा	33	15000	6	6	6	6	6
12.	स्ट्रेचर प्राथमिक उपचारको साधनको व्यवस्था	वटा	53	1000	25	28			
13.	शिक्षक नियुक्ति	जना	35	15000	7	7	7	7	7
14.	शिक्षकलाई तालिम	जना	245	2500	50	50	50	50	50
15.	प्र.अ.तालिम (संस्थागत समेत)	जना	65	1500	65	65	65	65	65
16.	विद्यालय सुधार योजना (SIP) निर्माण कार्यशाला	वटा	10	1500	2	2	2	2	2
17.	बाल शिक्षक तालिम	जना	75	1500	15	15	15	15	15
18.	लेखा तालिम	वटा	5	250	1	1	1	1	1
19.	खेल प्रशिक्षक नियुक्ति	जना	4	2500		1	1	1	1
20.	अनुगमन तथा मूल्याङकन	पटक	5	250	1	1	1	1	1
21.	शिक्षक प्रोत्साहन भत्ता	जना	5	125	1	1	1	1	1
22.	फिङ्गर प्रिन्ट मेसिन	वटा	53	300	10	20	23		
23.	प्राविधिक धारको विद्यालय सञ्चालनका लागि शिक्षकको व्यवस्था	जना	13	10000	2	2	3		
24.	स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण	वटा	1	500	1				
25.	कम्प्युटर शिक्षक ब्यवस्था	जना	12	4,680	12				
26.	नृत्यनिर्देशक टीम	जना	5	6,400	5				
27.	वाद्यबादन साधन खरिद	वटा	10	1,200	10				
28.	अपाङ्ग छात्राबास र बिद्यालय	वटा	2	1,0000			1		1
29.	प्राबिधिक क्याम्पस पूर्वाधार निर्माण	वटा	2	20,000			1		1
	कुल बजेट			**199500**					

घ) कार्यक्रम तथा वार्षिक बजेट

माथिका कार्यक्रमहरुको वार्षिक खर्च अनुमान तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ छ ।

क्र.सं.	प्रतिफल अनुसार प्रमुख कार्यक्रम	कुल बजेट (००० मा)	कार्यान्वयनको लागि आवश्यक अनुमानित लागत रु हजारमा				
			१	२	३	४	५
1	कक्षा कोठा निर्माण	52,000	10,400	10,400	10,400	10,400	10,400
2	विज्ञान प्रयोगशाला	3,600		900	900	900	900
3	कम्प्युटर प्रयोगशाला	6,000		1,500	1,500	1,500	1,500
4	खेलमैदान	4,500	900	900	900	900	900
5	घेराबार निर्माण विद्यालय	2,600	600	600	600	600	200
6	शौचालय निर्माण	1,100	300	300	300	200	
7	विद्यालयमा पानीको व्यवस्था	1,500	500	500	500		
8	विद्यालयमा इन्टरनेट जडान	420	200	220			
9	छात्रवास निर्माण सुविधा (प्राविधिक तर्फ)	27,500		9,166	9,167	9,167	
10	विद्यालयमा खेलकुद सामग्रीको व्यवस्था	1,000	200	200	200	200	200
11	फर्निचरको व्यवस्था	15,000	3,000	3,000	3,000	3,000	3,000
12	स्ट्रेचर प्राथमिक उपचारको साधनको व्यवस्था	1,000	500	500			
13	शिक्षक नियुक्ति	15,000	3,000	3,000	3,000	3,000	3,000
14	शिक्षकलाई तालिम	2,500	500	500	500	500	500
15	प्र.अ.तालिम (संस्थागत समेत)	1,500	300	300	300	300	300
16	विद्यालय सुधार योजना (SIP) निर्माण कार्यशाला	1,500	300	300	300	300	300
17	बाल शिक्षक तालिम	1,500	300	300	300	300	300
18	लेखा तालिम	250	50	50	50	50	50
19	खेल प्रशिक्षक नियुक्ति	2,500		600	600	600	700
20	अनुगमन तथा मूल्याङकन	250	50	50	50	50	50
21	शिक्षक प्रोत्साहन भत्ता	125	25	25	25	25	25
22	फिङ्गर प्रिन्ट मेसिन	375	75	150	150		
23	प्राविधिक धारको विद्यालय सञ्चालनका लागि शिक्षकको व्यवस्था	15,000	3,000	3,000	3,000	3,000	3,000
24	स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण	500		500			
25	कम्प्युटर शिक्षक ब्यवस्स्था	4,680		1,170	1,170	1,170	1,170

क.सं.	प्रतिफल अनुसार प्रमुख कार्यक्रम	कुल बजेट (००० मा)	कार्यान्वयनको लागि आवश्यक अनुमानित लागत रु हजारमा				
			१	२	३	४	५
26	नित्यनिर्देशक टीम	6,400		1,600	1,600	1,600	1,600
27	बाध्यबादन साधन खरिद	1,200		300	300	300	300
28	अपाङ्ग छात्राबास र बिद्यालय	10,000		2,500	2,500	2,500	2,500
29	प्राबिधिक क्याम्पस पूर्वाधार निर्माण	20,000		5,000	5,000	5,000	5,000
	कुल बजेट	**199,500**	**24,200**	**47,531**	**46,312**	**45,562**	**35,895**

ङ) कार्यनीति

शिक्षा क्षेत्रको विषयगत उद्देश्य, अपेक्षित प्रतिफल हासिल गर्नका लागि निम्नअनुसारका कार्यनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछ:

- दरबन्दी मिलान तथा अपुग स्थानमा थप शिक्षकको व्यवस्था गरी सबै विद्यालयमा शिक्षक विद्यार्थी अनुपातलाई राष्ट्रिय मापदण्डअनुसार कायम गरिनेछ ।
- विद्यालय कम्पाउण्ड, कक्षा कोठा थप, फर्निचर, ल्याव, पुस्तकालय, कम्प्युटरलगायत पूर्वाधार र शैक्षिक सामग्रीहरूको व्यवस्था गरी पठन पाठनको वातावरणमा सुधार गरिनेछ ।
- आधारभूत तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा स्थानीय तहको मातहत हुने संवैधानिक व्यवस्था भएको परिप्रेक्ष्यमा हरेक विद्यालयको पठनपाठनको स्तर अनुगमन मूल्यांकन, कार्यसम्पादन मूल्यांकन प्रक्रियालाई प्रभावकारी बनाई शैक्षिक गुणस्तर सुधार गर्न वार्षिक कार्ययोजनासहितको कार्यक्रम अघि बढाइनेछ ।
- विद्यालय छाड्ने दर बढी भएका विद्यालयहरू पहिचान गरी अतिरिक्त क्रियाकलाप, बालमैत्री शिक्षालगायतका कार्यक्रमको विस्तार गरी विद्यालयमा विद्यार्थीको आकर्षण कायम राखिने छ र त्यसक्षेत्रमा अभिभावकसँग समेत विशेष छलफलहरू सञ्चालन गरिनेछ ।
- विद्यालयमा बालमैत्री वातावरण, दिवा खाजालगायतका प्रवर्द्धनात्मक क्रियाकलापहरूमार्फत् भर्नादर, टिकाउ दर तथा उत्तीर्ण दरमा वृद्धि र पुनरावृत्ति दर तथा विद्यालय छाड्ने दरलाई घटाउन विशेष पहल गरिनेछ ।
- शिक्षकहरूको क्षमता अभिवृद्धिका लागि तालिमलगायत क्षमता अभिवृद्धिका क्रियाकलापहरू सञ्चालन गरिनेछ ।

4.2.2 स्वास्थ्य

क) पृष्ठभुमि

राष्ट्रियस्तरमा निःशुल्क आधारभूत स्वास्थ्य सेवामा पहुँच विस्तार गर्दै गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामार्फत् उत्पादनशील र स्तरीय जीवनयापनको वातावरण तयार गर्ने उद्देश्यअनुरुप स्वास्थ्य कार्यक्रमहरू सञ्चालन भैरहेकाछन् । स्वास्थ्य सेवाका लागि यस नगरपालिकामा अस्पताल छैन । विभिन्न पाँच वटा (रामघाट, सादीखोला, मैनतडा, छिञ्चु, सहरी स्वास्थ्य चौकी) स्वास्थ्य चौकी तथा सो अन्तर्गतको संरचना

र आयुर्वेदिक औषधालय नै यस नगरपालिकामा स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गर्ने मुख्य माध्यमहरू हुन्। नागरिकहरूमा उपचारको लागि स्वास्थ्य सेवा छनोटको प्राथमिकता अध्ययन गर्दा स्वास्थ्य चौकी करिब ७५ प्रतिशत नागरिकको पहिलो प्राथमिकता, अस्पताल करिब २२ प्रतिशत नागरिकको पहिलो प्राथमिकता, परम्परागत विधि (लामा, धामी, झाँक्री) ३ प्रतिशत नागरिकको पहिलो प्राथमिकतामा परेको देखिन्छ। यहाँका सबै स्वास्थ्य चौकीमा प्रसुती सेवा, परिवार नियोजन सेवा, खोप सेवा, परामर्श सेवा, सुरक्षित मातृत्व सेवा उपलब्ध छ तर ल्याव, एक्स रे, रक्त सञ्चार लगायत अन्य आधारभूत स्वास्थ्य सुविधा भने रहेको देखिँदैन। नगरपालिकामा देखा पर्ने रोगहरूमा निमोनिया, झाडापखाला, दम, ग्याष्ट्रिक, टाइफाइड, जुका, आउँ मुख्य छन्। स्वास्थ्य सेवामा नगरपालिकाको स्तर रोकथाममूलक र प्रवर्द्धनात्मक भएको देखिन्छ। उपचारात्मक स्वास्थ्य सेवा खासै देखिँदैन।

यो योजना तर्जुमाका सिलसिलामा स्वास्थ्य सम्बन्धी केही महत्वपूर्ण सूचकहरू मातृ मृत्युदर, शिशु मृत्युदर, बाल मृत्युदर उपलब्ध हुन सकेन। नेपाल मानव विकास प्रतिवेदन २०१४ अनुसार नेपालको औसत आयु ६८.८ वर्ष भएकोमा सुर्खेत जिल्लाको ६७.२८ वर्ष र विद्यालय जाने औसत उमेर नेपालको ३.९ भएकोमा सुर्खेतको ३.८८ देखिन्छ। लक्षित वर्गको जीवनस्तर सुधार गर्ने र जीवन निर्वाह सहज बनाउने विषयगत उद्देश्यसहित यो योजना तर्जुमा गरिएको छ।

ख) सम्भावना, अवसर तथा समस्या विश्लेषण

नगरपालिकामा साविकका गाविसका आधारमा रहेका स्वास्थ्य संस्था बाहेक अन्य स्थानहरूमा सुविधायुक्त स्वास्थ्य संस्था नभएकोले मानिसहरूलाई सहज रुपले सुविधा लिन नपाएको अवस्था छ। यसको साथसाथै अत्यावश्यक सेवा तथा औषधीको उपलब्धताको कमीले गर्दा मानिसहरू छिन्चु बजार, सदरमुकाम तथा अन्य सहरहरूमा जानुपर्ने अवस्था रहेको छ। स्वास्थ्य क्षेत्रमा मुख्यगरी अस्पतालको अभाव, हाल भएका स्वास्थ्य संस्थामा पनि आवश्यकता अनुसार मानव संशाधन तथा भौतिक पूर्वाधारहरूको कमी, सेवाग्राहीको चाप अनुसार अस्पताल तथा स्वास्थ्य संस्थाहरूको स्तर वृद्धि हुन नसक्दा गुणस्तरीय र सबैको पहुँचयुक्त स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध हुन सकेको छैन। गुणस्तरीय सेवा प्रवाहमा कमी, स्वास्थ्य तथा सरसफाइको चेतना तथा व्यवहारमा कमी तथा आवश्यक मात्रामा स्ट्रेचर लगायतका स्वास्थ्य सम्बन्धी औजार, उपकरण र यातायात साधनको कमी स्वास्थ्य सेवा प्रवाहको क्षेत्रमा रहेका अन्य प्रमुख समस्या हुन्।

ग) योजना सोच तालिका

स्वास्थ्य क्षेत्रको विषयगत उद्देश्य, अपेक्षित प्रतिफल, सूचक तथा हालको अवस्था र लक्ष्य देहायअनुसार निर्धारण गरिएको छ :

अपेक्षित प्रतिफल	सूचक	२०७५/७६	२०७९/८०	पुष्ट्याइँका आधार	पूर्वानुमान
विषयगत उद्देश्य ६: नगरवासीको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थामा सुधार	नवजात शिशु मृत्युदर (प्रतिहजार जीवित जन्म)	21	15	स्वास्थ्य सर्भेक्षण प्रतिवेदन	संघीय सरकार, प्रदेश सरकारको स्वास्थ्य क्षेत्रको प्रतिबद्धता कायम हुनेछ।
	शिशुमृत्युदर (प्रतिहजार जीवित जन्म)	32	21		
	मातृमृत्युदर (प्रतिलाख जीवित जन्म)	239	227		
	बालमृत्युदर (प्रतिहजार जीवित जन्म)	39	28		

अपेक्षित प्रतिफल	सूचक	२०७५/७६	२०७९/८०	पुष्ट्याइँका आधार	पूर्वानुमान
गर्ने	पाँच वर्षमुनिका बालबालिकामा कुपोषण दर (प्रतिशत)	29	20		
प्रतिफल ६.१: स्वास्थ्य सेवाको पहुँच र गुणस्तरमा सुधार भएको हुनेछ ।	स्वास्थ्य संस्थामा प्रसुति हुनेको प्रतिशत	62	90	नगर स्वास्थ्य शाखाको वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन	विकास साझेदारहरुको सहयोगले निरन्तरता पाउनेछ ।
	स्वास्थ्य बिमा गरेका घरधुरी प्रतिशत				
	टीटी खोप लिने गर्भवती महिलाको प्रतिशत				
	आयुर्वेद सेवाबाट लाभान्वित जनसंख्या				
	निशुल्क प्रदानहुने औषधीहरूको संख्या				
	जनस्वास्थ्य आपत्कालिन स्वास्थ्य, महामारी नियन्त्रण योजना				
	परिवार नियोजनका साधनको उपयोग दर	0	1		
	यौन रोग संक्रमितको संख्या				
	दरबन्दीअनुसार पदपूर्ति प्रतिशत (डाक्टर, हेल्थ असिस्टेन्ट, नर्स)				
प्रतिफल ६.२:स्वास्थ्य पूर्वाधारमा सुधार भएको हुनेछ ।	स्वास्थ्य संस्थाको संख्या			नगर स्वास्थ्य शाखाको अभिलेख	संघीय सरकार, प्रदेश सरकारको स्वास्थ्य क्षेत्रको प्रतिबद्धता कायम हुनेछ ।
	अस्पताल	0	1		
	हेल्थपोष्ट	4			
	आर्युवेद	2			
	सहरी स्वास्थ्य क्लिनिक	1			
	गाउँघर क्लीनिक				
	खोप क्लिनिक				
	आफ्नै भवन भएका अस्पताल, हेल्थपोष्ट तथा आयुर्वेद कार्यालयको संख्या	6			
	कुल शैचया	0			
	बर्थिङ सेन्टर संख्या	4			
प्रतिफल ६.३: आयुर्वेद सेवाको उपलब्धता, पहुँच र उपभोगमा वृद्धि भएको हुनेछ ।	आयुर्वेद सेवाबाट लाभान्वित जनसंख्या			नगर स्वास्थ्य शाखाको अभिलेख	वैकल्पिक स्वास्थ्य सेवासम्बन्धी राज्यको प्रतिवद्धताको निरन्तरता
	आयुर्वेद औषधालय संख्या				
	उत्पादित आयुर्वेद औषधीको प्रकार				
	उक्त रक्तचाप, मुटुको रोग, मधुमेहजस्ता रोग निको हुने दर				

घ) कार्यक्रम तथा बजेट

पछि पारिएको समुदाय लगायत सबै नागरिकको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थामा सुधार गर्ने र अपेक्षित प्रतिफल प्राप्तिका लागि निम्नानुसारको कार्यक्रम बजेट प्रस्ताव गरिएको छ:

(बजेट रु ०००)

क.सं.	प्रतिफल अनुसार प्रमुख कार्यक्रम	५ वर्षको लक्ष्य		कुल बजेट	कार्यान्वयन वर्ष र लक्ष्य				
		एकाइ	परिमाण		१	२	३	४	५
	पहुँच र गुणस्तर वृद्धि								
1.	बालस्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रम	वटा	1	2,500			1		
2.	परिवार स्वास्थ्य तथा सुरक्षित मातृत्व कार्यक्रम	वटा	1	2,500			1		
3.	रोग नियन्त्रण कार्यक्रम (क्षय रोग, औलो, कुष्ठ, कीटजन्य रोग)	वटा	1	2,500			1		

क्र.सं.	प्रतिफल अनुसार प्रमुख कार्यक्रम	५ वर्षको लक्ष्य		कुल बजेट	कार्यान्वयन वर्ष र लक्ष्य				
		एकाइ	परिमाण		१	२	३	४	५
4.	अन्य नसर्ने रोगको रोकथाम उपचार कार्यक्रम	वटा	1	2,500			1		
5.	एच.आई.भी.एड्स एवम् अन्य यौन रोग निवारण कार्यक्रम	वटा	1	1,000			1		
6.	निःशुल्क स्वास्थ्य शिविर संचालन	पटक	5	5,000	1	1	1	1	1
7.	पाठेघर सम्बन्धी शिविर तथा जनचेतना अभिवृद्धि (पोष्टर, ब्रोसर)	पटक	5	2,500	1	1	1	1	1
8.	विद्यालयहरुमा निःशुल्क आँखा जाँच शिविर	पटक	5	2,500	1	1	1	1	1
9.	सहरी स्वास्थ्य क्लिनिक स्थापना	वटा	2	10,000	1	1			
10.	स्वयम्सेविका प्रोत्साहन पुरस्कार (५ वर्ष, १ जना, १३ वडा)	जना	65	325	13	13	13	13	13
11.	निःशुल्क आयुर्वेद तथा योग स्वास्थ्य शिविर हरेक वर्ष	वटा	5	3,000	1	1	1	1	1
12.	विद्यालय शिक्षा कार्यक्रम (नसर्ने रोग, योगा, पञ्चकर्म सम्बन्धमा आयुर्वेदिक सचेतना कार्यक्रम	विद्यालय	5	500	1	1	1	1	1
13.	स्वास्थ्यकर्मीका लागि क्षमता अभिवृद्धि तालिम	वटा	5	1,000	1	1	1	1	1
14.	धामी, झाँक्री तथा परम्परागत उपचारकहरुका लागि आधारभूत तालिम	वटा	5	500	1	1	1	1	1
15.	स्वास्थ्य कार्यक्रम समीक्षा	पटक	5	100	1	1	1	1	1
16.	स्वास्थ्य कार्यक्रम अनुगमन	निरन्तर	5	500	1	1	1	1	1
	स्वास्थ्य पूर्वाधार सुधार								
17.	नगर अस्पताल निर्माण	वटा	1	40,000			1		
18.	स्वास्थ्य चौकीहरूमा स्वास्थ्य उपकरण थप	सेट	4	20,000		2	2		
19.	स्वास्थ्य चौकीहरूमा औषधालय सञ्चालन	वटा	4	5,000		2	2		
20.	स्वास्थ्य चौकीकालागि कम्प्युटर, कम्प्युटर टेवल तथा प्रिन्टर सेट	सेट	4	800	2	2			
21.	औषधि खरिद, ढुवानी, भण्डारण	पटक	5	2,500	1	1	1	1	1
22.	पञ्चकर्म तथा योगाहल निर्माण (छिन्चु, मैनतडा, रामघाट)	वटा	3	15000		1	1	1	
23.	आयुर्वेद सेवाका लागि जडिबूटी संकलन तथा प्रशोधन केन्द्र स्थापना	वटा	1	1,000				1	
24.	एकीकृत नगर स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणाली स्थापना र संचालन	वटा	1	500		1			
	स्वास्थ्य उपक्षेत्रको जम्मा बजेट			**121,725**					

ङ) कार्यक्रम तथा बजेट

माथिका कार्यक्रमहरुको वार्षिक खर्च अनुमान तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ छ ।

क्रसं	प्रतिफल अनुसार प्रमुख कार्यक्रम	कुल बजेट	कार्यान्वयनको लागि अनुमानित लागत रु हजारमा				
			१	२	३	४	५
	पहुँच र गुणस्तर वृद्धि						
1	बाल स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रम	2,500	500	500	500	500	500
2	परिवार स्वास्थ्य तथा सुरक्षित मातृत्व कार्यक्रम	2,500	500	500	500	500	500

क्रसं	प्रतिफल अनुसार प्रमुख कार्यक्रम	कुल बजेट	कार्यान्वयनको लागि अनुमानित लागत रु हजारमा				
			१	२	३	४	५
3	रोग नियन्त्रण कार्यक्रम (क्षय रोग, औलो, कुष्ठ, कीटजन्य रोग)	2,500	500	500	500	500	500
4	अन्य नसर्ने रोगको रोकथाम उपचार कार्यक्रम	2,500	500	500	500	500	500
5	एच.आई.भी.एड्स एवम् अन्य यौन रोग निवारण कार्यक्रम	1,000	200	200	200	200	200
6	निःशुल्क स्वास्थ्य शिविर संचालन	5,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
7	पाठेघर सम्बन्धी शिविर तथा जनचेतना अभिवृद्धि (पोष्टर, ब्रोसर)	2,500	500	500	500	500	500
8	विद्यालयहरुमा निःशुल्क आँखा जाँच शिविर	2,500	500	500	500	500	500
9	सहरी स्वास्थ्य क्लिनिक स्थापना	10,000	5,000	5,000			
10	स्वयम्सेविका प्रोत्साहन पुरस्कार (५ वर्ष, १ जना, १३ वडा)	325	65	65	65	65	65
11	निःशुल्क आयुर्वेद तथा योग स्वास्थ्य शिविर हरेक वर्ष	3,000	600	600	600	600	600
12	विद्यालय शिक्षा कार्यक्रम (नसर्ने रोग, योगा, पञ्चकर्म सम्बन्धमा आयुर्वेदिक सचेतना कार्यक्रम	500	100	100	100	100	100
13	स्वास्थ्यकर्मीका लागि क्षमता अभिवृद्धि तालिम	1,000	200	200	200	200	200
14	धामी, झाँक्री तथा परम्परागत उपचारकहरुका लागि आधारभूत तालिम	500	100	100	100	100	100
15	स्वास्थ्य कार्यक्रम समीक्षा	100	20	20	20	20	20
16	स्वास्थ्य कार्यक्रम अनुगमन	500	100	100	100	100	100
	स्वास्थ्य पूर्वाधार सुधार						
17	नगर अस्पताल निर्माण	40,000		20,000	20,000		
18	स्वास्थ्य चौकीहरूमा स्वास्थ्य उपकरण थप	20,000	4,000	4,000	4,000	4,000	4,000
19	स्वास्थ्य चौकीहरूमा औषधालय सञ्चालन	5,000		2,000	1,000	1,000	1,000
20	स्वास्थ्य चौकीकालागि कम्युटर, कम्प्युटर टेवल तथा प्रिन्टर सेट	800	400	400			
21	औषधि खरिद, ढुवानी, भण्डारण	2,500	500	500	500	500	500
22	पञ्चकर्म तथा योगाहल निर्माण (छिन्चु, मैनतडा, रामघाट)	15,000		5,000	4,000	3,000	3,000
23	आयुर्वेद सेवाका लागि जडिबूटी	1,000			500	500	

क्रसं	प्रतिफल अनुसार प्रमुख कार्यक्रम	कुल बजेट	कार्यान्वयनको लागि अनुमानित लागत रु हजारमा				
			१	२	३	४	५
	संकलन तथा प्रशोधन केन्द्र स्थापना						
24	एकीकृत नगर स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणाली स्थापना र संचालन	500		500			
	स्वास्थ्य उपक्षेत्रको जम्मा बजेट	**121,725**	**15,285**	**42,785**	**35,385**	**14,385**	**13,885**

च) कार्यनीति

स्वास्थ्य क्षेत्रको विषयगत उद्देश्य, अपेक्षित प्रतिफल हासिल गर्नका लागि निम्नअनुसारका कार्यनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछः

- अस्पताल स्थापनाका लागि केन्द्र र प्रदेश सरकारसँग पहल गरिनेछ ।
- आयुर्वेद स्वास्थ्य सेवाको उपयोग क्रमशः बढाउँदै आयुर्वेदिक उपचारलाई एक मुख्य स्वास्थ्य उपचार पद्धतिका साथ स्थापित गरिनेछ ।
- तोकिएको पूर्ण अवधि डाक्टर/स्वास्थ्यकमीहरू स्वास्थ्य संस्थामा उपलब्ध हुने वातावरण तर्जुमा गरिनेछ ।
- औषधि खरिद तथा भण्डारण प्रक्रियालाई नियमित तथा वैज्ञानि बनाई निशुल्क प्रदानहुने भनी तोकिएका औषधीहरू वर्षैभरि अटुट रुपमा उपलब्ध गराउने व्यवस्था सुनिश्चित गरिनेछ ।
- सरकारले निःशुल्क उपचार गर्ने भनी घोषणा गरेका रोगहरूको सहज उपचारको लागि आवश्यक व्यवस्था गरिनेछ ।
- परिवार नियोजन, जनसंख्या शिक्षा तथा चेतना अभिवृद्धिका माध्यमबाट जनसंख्या व्यवस्थापन गरिनेछ ।

4.2.3 महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग

क) पृष्ठभुमि

महिलाका क्षेत्रमा राष्ट्रियस्तरमा सबै सामाजिक समूह, वर्ग र क्षेत्रका महिलाहरूको आर्थिक, सामाजिक र राजनीतिक सशक्तीकरण गर्ने लक्ष्यका साथ काम भइरहेको छ। यस्तै, बालबालिका तथा किशोर किशोरीको लागि बाल बचावट, संरक्षण, सहभागिता र विकाससम्बन्धी रणनीति लिई विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिएका छन् । लक्षित वर्गको संरक्षणलाई लक्ष्यित गर्दै नेपालको संविधानले सामाजिक सुरक्षाको हकलाई मौलिक हकको रुपमा स्थापित गरेको छ । यस वर्ग अन्तर्गत आर्थिक रूपले विपन्न, अशक्त र असहाय अवस्थामा रहेका, क्षेत्रगत विकास नीतिहरू, विपन्न एकल महिला, अपाङ्गता भएका, बालबालिका, आफ्नो हेरचाह आफैं गर्न नसक्ने तथा लोपोन्मुख जातिका नागरिक, दलित लगायतका समुदायहरू संलग्न गरिएका छन् ।

यस नगरपालिकाको कुल जनसंख्या ४२,९८७ मध्ये २१,२३६ जना अर्थात् ४९.४ प्रतिशत महिला रहेका छन् । कुल जनसंख्यामा दलित २५ प्रतिशत, जनजाति करिब २३ प्रतिशत र मधेशी ४ प्रतिशत रहेका छन् । अपांगहरूको जनसंख्या २८७ रहेको छ । घरव्यवहार सम्बन्धी निर्णयमा महिला पुरुष दुवैको साथ

रहने गरे पनि घरेलु काममा पुरुषको कम र महिलाको संलग्नता निकै बढी रहेको पाइन्छ ।महिला, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक, अपांगता भएका तथा अन्य अल्पसंख्यक र सीमान्तकृत वर्गको संरक्षण सुनिश्चित गर्दै जीवन निर्वाह सहज बनाउन उद्देश्य सहित यो योजना तर्जुमा गरिएको छ ।

ख) सम्भावना, अवसर तथा समस्या विश्लेषण

महिला तथा बालबालिकाको विकासका लागि विभिन्न महिला समूह, महिला बचत समूह, तथा बाल क्लबहरू गठन गरिएको छ । महिला तथा बालबालिकाको क्षेत्रमा स्थानीय शासन र निर्णय प्रक्रियामा महिलाहरूको सक्रियता कम देखिनु, लैंगिक, जातिय विभेद कायम रहनु, महिला तथा बालबालिका लक्षित कार्यक्रमबाट अपेक्षित नतिजा प्राप्त नहुनु, सानो उमेरमा गर्भधारण हुनु, लक्षित तथा सिमान्तकृतलाई प्राथमिकतामा राखेर रोजगारीको कार्यक्रमहरू नआउनु, बालक्लब गठन नहुनु तथा गठन भैसकेका क्लबहरू सक्रिय हुन नसक्नु तथा बालसमूह तथा संजालमा बालबालिकासम्बन्धी सूचना, सुविधा, नीति र कार्यक्रमबारे कमी हुनु, अपाङ्गतासम्बन्धी कार्यक्रमहरू समुदायमा पर्याप्त मात्रामा सञ्चालन नभएको, विभिन्न सार्वजनिक तथा सामुदायिक स्थानहरू अपाङ्गमैत्री नहुनु, अपाङ्गता भएका व्यक्तिको यथोचित प्रतिनिधित्व गराउन नसक्नु, ज्येष्ठ नागरिक आश्रय स्थलको कमी हुनु, सरकारी सेवा उपलब्ध हुने स्थान ज्येष्ठ नागरिक-मैत्री नहुनु, तथा बालबालिकाको मनोरञ्जनको लागि बालउद्यानको कमी जस्ता समस्याहरू रहेका छन् ।

ग) योजना सोच तालिका

महिला, बालबालिका तथा लक्ष्यित वर्ग क्षेत्रको विषयगत उद्देश्य, अपेक्षित प्रतिफल, सूचक तथा हालको अवस्था र लक्ष्य देहायअनुसार निर्धारण गरिएको छ :

अपेक्षित प्रतिफल	सूचक	२०७५/२०७६	२०७९/२०८०	पुष्ट्याइँका आधार	पूर्वानुमान
विषयगत उद्देश्य७: महिला, बालबालिका, दलितलगायत सबै लक्षित समूहहरुको जीवन यापनमा सुधार भएको हुनेछ ।					
प्रतिफल ७.१: महिला, बालबालिका, दलित, अपांगलगायत सबै लक्षित एवम् सीमान्तिकृत वर्गको क्षमता विकास भएको हुनेछ	अध्यक्ष, सचिव, कोषाध्यक्षमध्ये कुनै एक पद महिला भएको समिति तथा संस्था प्रतिशत	50	100	सर्भेक्षण प्रतिवेदन	स्थानीय सरोकारवाला तथा अन्तर्राष्ट्रिय साझेदारहरु को प्रतिवद्धता र साझेदारीमा निरन्तरता
	गमनशीलता तालिम प्राप्त गर्ने अपांगको प्रतिशत	60	90		
	घरव्यवहार र कारोवारमा महिलाको अर्थपूर्ण सहभागिता हुने घरपरिवारको प्रतिशत	NA	50	सर्भेक्षण प्रतिवेदन	
	बालबालिका सहभागी भइ तयार स्थानीयस्तरको योजना तर्जुमा कार्यक्रमको प्रतिशत	0	100	नगर पालिकाको माइन्युट	
	लक्षित तथा सीमान्तकृत वर्गमा रोजगारी प्रतिशत	25	50	सर्भेक्षण प्रतिवेदन	
प्रतिफल ७.२: लक्षित तथा सीमान्तकृत	व्यावसायिक, सीपमूलक तालिम प्राप्त गरी आय आर्जनमा संलग्न महिला प्रतिशत	NA	25	आर्थिक, सामाजिक सर्भेक्षण	लक्षित वर्गमा लगानी

अपेक्षित प्रतिफल	सूचक	२०७५/२०७६	२०७९/२०८०	पुष्ट्याइँका आधार	पूर्वानुमान
वर्गको जीवनयापनका अवसरहरुमा वृद्धि भएको हुनेछ ।	सिपमुलक तथा चेतनामुलक तालिम पाएका लक्षित समूहका मानिसहरुका प्रतिशत	NA	25	प्रतिवेदन	
प्रतिफल ७.३: लक्षित तथा सीमान्तकृत वर्गको सेवा सम्मको पहुँचमा बृद्धि भएको हुनेछ ।	उद्दार, उपचार एवम् सहयोग प्राप्त गर्ने महिलाको प्रतिशत	NA	25		सीमान्तिकृत वर्गप्रतिको प्राथमिकता र चासो
	हेरचाह केन्द्रबाट सेवा पाएका बेसहारा वृद्धवृद्धाको संख्या	-	15	हेरचाह केन्द्रको प्रतिवेदन	
	कुल बालबालिकामध्ये श्रम क्षेत्र/विद्यालय बाहिर रहेकाहरुको प्रतिशत	NA	0		

घ) कार्यक्रम तथा बजेट

माथि उल्लेख गरिएअनुसारका विषयगत उद्देश्य र अपेक्षित प्रतिफल प्राप्तिका लागि निम्नानुसारको कार्यक्रम बजेट रहेको छ ।

(बजेट रु ०००)

क्र.सं.	प्रतिफल अनुसार प्रमुख कार्यक्रम	५ वर्षको लक्ष्य		कूल बजेट	कार्यान्वयन वर्ष र लक्ष्य				
		इकाई	परिमाण		१	२	३	४	५
1	नयाँ संरचना, संविधान र देवानी संहिता सम्बन्धमा आमा समूहहरुलाई अभिमुखीकरण	वटा	13	260	3	5	5		
2	नयाँ संरचनाअनुसार नगरस्तरीय सञ्जाल (महिला, बालबालिका, दलित, अपांग र अन्य सीमान्तिकृत वर्ग) को पुनर्गठन र अभिमुखीकरण	वटा	5	250	1	1	1	1	1
3	दृष्टि विहिनको लागि गमनशिलता तालिम	वटा	5	200	1	1	1	1	1
4	अपाङ्गता भएकाहरूकालागि सीपमुलक तालिम	वटा	5	500	1	1	1	2	
5	व्यावसायिक तथा सीपमुलक तालिम	वटा	52	2,080	10	10	12	10	10
6	बाल क्लब गठन	वटा	14	70	14				
7	बेसहरा बृद्धबृद्धा हेरचाह केन्द्र	वटा	1	5,000		1			
8	बाल प्रतियोगिता (खेलकुद हाजिरी जवाफ आदि)	वटा	265	3,180	53	53	53	53	53
9	बहुविवाह न्यूनीकरण अभियान	वटा	5	500	1	1	1	1	1
10	अपाङ्गता तथा ज्येष्ठ नागरिक परिचय पत्र वितरण शिविर संचालन	वटा	65	1,300	13	13	13	13	13
11	नगरस्तरीय लैंगिक हिंसा न्यूनीकरण अभियान	वटा	5	500	1	1	1	1	1
12	घरेलु हिंसा विरुद्धको वडास्तरीय अभियान	वटा	5	500	1	1	1	1	1
13	अपांग, असहायहरूको हेरचाह सम्बन्धी अभिमुखीकरण तालिम	वटा	5	500	1	1	1	1	1
14	बालश्रमिक पुनर्स्थापना कार्यक्रम	वटा	5	1,000	1	1	1	1	1
15	एकल महिला स्वाबलम्बन कार्यक्रम	वटा	25	200	5	5	5	5	5
16	उद्घोषण तालिम	वटा	10	500					
	जम्मा			**16,480**					

ङ) कार्यक्रम तथा बजेट

माथिका कार्यक्रमहरुको वार्षिक खर्च अनुमान तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

क्रसं	प्रतिफल अनुसार प्रमुख कार्यक्रम	कुल बजेट	कार्यान्वयनको लागि अनुमानित लागत रु हजारमा				
			१	२	३	४	५
1	नयाँ संरचना, संविधान र देवानी संहिता सम्बन्धमा आमा समूहहरुलाई अभिमुखीकरण	260	60	100	100		
2	नयाँ संरचनाअनुसार नगरस्तरीय सञ्जाल (महिला, बालबालिका, दलित, अपांग र अन्य सीमान्तिकृत वर्ग) को पुनर्गठन र अभिमुखीकरण	250	50	50	50	50	50
3	दृष्टि विहिनको लागि गमनशिलता तालिम	200	40	40	40	40	40
4	अपाङ्गता भएकाहरूकालागि सीपमुलक तालिम	500	100	100	100	200	
5	व्यावसायिक तथा सीपमुलक तालिम	2,080	400	400	480	400	400
6	बाल क्लब गठन	70	70				
7	बेसहरा बृद्धबृद्धा हेरचाह केन्द्र निर्माण	5,000		2,500	2,500		
8	बाल प्रतियोगिता (खेलकुद हाजिरी जवाफ)	3,180	636	636	636	636	636
9	बहुविवाह न्यूनीकरण अभियान	500	100	100	100	100	100
10	अपाङ्गता तथा ज्येष्ठ नागरिक परिचय पत्र वितरण शिविर संचालन	1,300	260	260	260	260	260
11	नगरस्तरीय लैंगिक हिंसा न्यूनीकरण अभियान	500	100	100	100	100	100
12	घरेलु हिंसा विरुद्धको वडास्तरीय अभियान	500	100	100	100	100	100
13	अपांग, असहायहरूको हेरचाह सम्बन्धी अभिमुखीकरण तालिम	500	100	100	100	100	100
14	बालश्रमिक पुनर्स्थापना कार्यक्रम	1,000	200	200	200	200	200
15	एकल महिला स्वाबलम्बन कार्यक्रम	500	100	100	100	100	00
16	उद्घोषण तालिम	500	100	100	100	100	100
	जम्मा	**16,840**	**2,416**	**4,886**	**4,966**	**2,386**	**2,186**

च) कार्यनीति

महिला, बालबालिका तथा लक्ष्यित वर्गको विषयगत उद्देश्य, अपेक्षित प्रतिफल हासिल गर्नका लागि निम्नअनुसारका कार्यनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछ:

- ज्येष्ठ नागरिक, एकल महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, लोपोन्मुख समुदायका परिवारहरूलाई दिइँदै आएको सामाजिक सुरक्षा भत्ता सहज तथा समयमै उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिनेछ ।
- स्थानीय शासनका सबै तहमा बञ्चितीकरणमा परेका समुदायको प्रतिनिधित्व सुनिश्चित गरिनेछ ।

- योजना तर्जुमा र कार्यान्वयनको निर्णायक तहमा महिला सहभागिता ५० प्रतिशत कायम गर्न जोड दिइनेछ ।
- अपांग, लोपोन्मुख, अति गरिब, एकल महिला, दलित र अन्य सीमान्तीकृत वर्गलाई स्वरोजगार तथा आयआर्जनका क्रियाकलापमा संलग्न गराइनेछ ।
- वित्तीय संस्थामा पिछडिएका समुदायको पहुँच वृद्धिका लागि वित्तीय संस्था र लक्षित समुदायबीचको अन्तरक्रियात्मक कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।
- ज्येष्ठ नागरिकहरूको ज्ञान, सीपको उपयोग/हस्तान्तरणकालागि संगम स्थलहरू पहिचान र प्रवर्द्धन गरिनेछ ।

4.2.4 युवा तथा खेलकुद

क) पृष्ठभूमि

राजनीतिक, आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक रुपान्तरणमा युवा वर्गको जोडदार भूमिका रहन्छ । युवाहरूलाई उपयुक्त वातावरण प्रदान गर्न सकिएमा युवा वर्गको सिर्जनशीलता र साहस नगरपालिका निर्माणको प्रमुख श्रोतका रुपमा समेत रहन सक्छ । नेपालमा १६ देखि ४० वर्ष उमेर समूहको जनसंख्यालाई युवा भनिएको छ । यस नगरपालिकामा यस उमेर समूहको जनसंख्या कुल जनसंख्याको करिब ३८ प्रतिशत रहेको छ ।

स्थानीयस्तरमा युवाहरूका लागि शिक्षा, रोजगारी, व्यक्तित्व विकासका लागि अवसरहरूको अभावका कारण युवाहरूको ठूलो हिस्सा देशभित्र र देशबाहिर गएको अवस्था छ ।नगर वस्तुगत विवरण २०७४ अनुसार वैदेशिक रोजगारमा गएकाहरूको कुल संख्या १२९५ रहेको छ ।वैदेशिक रोजगारमा गएकाहरूमध्ये ६७ प्रतिशत भारत, १६ प्रतिशत मलेसिया र ९ प्रतिशत साउदी अरेबिया गएको देखिन्छ भने बाँकी ८ प्रतिशत अन्य खाडी मुलुक गएको देखिन्छ । युवाहरूको व्यक्तित्व विकास, रोजगारीका अवसर, क्षमता विकासलगायका कार्यक्रममार्फत् समयानुकूल प्रतिस्पर्धी जनशक्ति विकास गर्ने विषयगत उद्देश्य यो योजनाले लिएको छ ।

यस योजनाले युवालाई रोजगारी, व्यक्तित्व विकास लगायतका अवसरहरू उपलब्ध गराई समयानुकूल जनशक्ति विकास गर्ने लक्ष्य लिएको छ भने खेलकुदको क्षेत्रलाई व्यसायिक बनाउँदै जीविकोपार्जनको माध्यम बनाउन सक्ने वातावरण सिर्जना गर्ने लक्ष्यका नीति, कार्यक्रम तथा बजेट तर्जुमा गरिएको छ ।

ख) सम्भावना, अवसर तथा समस्या विश्लेषण

नगरपालिकामा खेलकुदका मुख्य पूर्वाधार भनेका विद्यालयहरूमा रहेका मैदान नै मुख्य रहेको स्थिति छ । यसका साथै खेलकुदमा इच्छा तथा उत्साह भएका खेलाडीहरूको बाहुल्यता रहेको छ । नगरपालिकामा खेलमैदानका साथै खेलकुदको पूवार्धार, सामग्री र प्रशिक्षणमा कमी हुँदा प्रतिभाशाली खेलाडीहरुलाई राष्ट्रिय खेलाडीका रुपमा विकास गर्न सकिएको छैन । नगरपालिका स्तरबाट युवा लक्षित कार्यक्रमको लगानीमा कमी, युवाहरूमा स्वास्थ्य, सिप, प्राविधिक शिक्षा, सूचनाको कमी हुँदा अधिकांश युवा शक्ति सस्तो ज्यालादारीमा आधारित काम गर्न विदेश गइरहनु परेको स्थिति छ । यौन तथा जीवन उपयोगी शिक्षामा कमी, उद्यम सिर्जना र विकासमा युवाको सहभागितामा कमी, व्यवसायिक तथा व्यवहारिक शिक्षा सिपको कमी हुन जाँदा युवाहरु सही गति र दिशाउन्मुख हुन नसकिरहेको अवस्था छ । स्थानीय

तह र स्वदेशमा समेत रोजगारीका अवसरहरुको अभावका कारणयुवाशक्तिको अमूल्य समय भारत तथा अन्य मुलुकमा सस्तो श्रममा व्यय भइरहेको छ ।

ग) योजना सोच तालिका

युवा तथा खेलकुद क्षेत्रको विषयगत उद्देश्य, अपेक्षित प्रतिफल, सूचक तथा हालको अवस्था र लक्ष्य देहायअनुसार निर्धारण गरिएको छ :

अपेक्षित प्रतिफल	सूचक	२०७५/ २०७६	२०७९/ २०८०	पुष्ट्याइँका आधार	पूर्वानुमान
विषयगत उद्देश्य ८ : स्वस्थ, अनुशासित नागरिक तथा व्यावसायिक खेलाडी उत्पादन गर्ने	राष्ट्रियस्तरका खेलाडीको संख्या	10	25		खेलकुद क्षेत्रमा नगरपालिकाको प्रतिवद्धता र बजेट उपलब्धता
	नियमित रुपमा आयोजना हुने नगरस्तरीय खेलकुद प्रतियोगिताको संख्या	0	5		
प्रतिफल ८.१: खेलकुदको पूर्वाधारको विकास भएको हुनेछ ।	प्रदेश स्तरका खेलकुद मैदानको संख्या	1	1	नगरपालिका, युवा तथा खेलकुद शाखा अभिलेख	खेलकुद क्षेत्रमा नगरपालिकाको प्रतिवद्धता र बजेट उपलब्धता
	वडा स्तरीय खेलकुद मैदानको संख्या		13		
	कभर्डहलको संख्या	0	1		
	दक्ष प्रशिक्षकको संख्या	3	13		
	खेलकुद मैदान भएका विद्यालयको संख्या	31	46		
प्रतिफल ८.२: खेलकुद क्षेत्रको विकासका लागि लगानी वृद्धि भएको हुनेछ ।	खेलकुद क्षेत्रका लागि न.पा.ले छुट्याएको वार्षिक बजेट (रु. हजारमा)	3000	5000	नगर पालिका, युवा तथा खेलकुद शाखा अभिलेख	खेलकुद क्षेत्रमा नगरपालिकाको प्रतिवद्धता र बजेट उपलब्धता
	औपचारिका रुपमा खेलकुद क्षेत्रमा निजी लगानी (रु. हजार)	0	500		
प्रतिफल ८.३: खेलाडी तथा प्रशिक्षकहरूकोक्षमता विकास भएको हुनेछ ।	खेलकुद तालिमको संख्या	0	5	नगरपालिका, युवा तथा खेलकुद शाखा अभिलेख	
	नियमित रुपमा आयोजना गरिने खेलकुद प्रतियोगिताको संख्या (नगरस्तरीय)	2	10		
प्रतिफल ८.४: युवाहरू उद्यमशील र सामाजिक काममा क्रियाशील भएका हुनेछन् ।	उद्यम, व्यवसाय र स्वरोजगारीमा संलग्न युवा संख्या	0	200	सर्भेक्षण प्रतिवेदन	युवा लक्ष्यित कार्यक्रमहरुको निरन्तरता
	सामाजिक कार्यमा संलग्न युवाक्लवहरुको प्रतिशत	25	75		

घ) कार्यक्रम तथा बजेट

माथि उल्लेख गरिए अनुसारका विषयगत उद्देश्य र अपेक्षित प्रतिफल प्राप्तिका लागि निम्नानुसारको कार्यक्रम बजेट प्रस्तावित गरिएको छ :

क.सं.	प्रतिफल अनुसार प्रमुख कार्यक्रम	५ वर्षको लक्ष्य		कुल बजेट	कार्यान्वयन वर्ष र लक्ष्य				
		इकाई	परिमाण		१	२	३	४	५
1	साविकका गाविसस्तरीय खेलकुद मैदान निर्माण	वटा	4	1,300	1	1	1	1	
2	नगरस्तरीय खेलकुद प्रतियोगिता संचालन	वटा	10	3,500	1	1	1	1	
3	खेलकुद सामग्री व्यवस्थापन	सेट	13	6,500	4	2	3	4	
4	छेलो प्रतियोगिता आयोजना	वटा	5	250	1	1	1	1	1
5	राष्ट्रिय स्तरको प्रशिक्षकबाट तालिम संचालन	वटा	10	500	2	2	2	4	
7	राउटे डाँडाको कभर्डहल निर्माण पुरा गर्ने	वटा	1	250		1			
8	खेलकुद भवन निर्माण	वटा	4	5,000	1	1	1	1	1
9	खेलकुद मैदान निर्माण	वटा	3	900		2		4	
10	लाखेनाच प्रतियोगिता संचालन	वटा	5	500	1	1	1	1	1
	युवा तथा खेलकुद उपक्षेत्रको जम्मा			**18,700**					

ङ) कार्यक्रम तथा वार्षिक बजेट

माथिका कार्यक्रमहरुको वार्षिक खर्च अनुमान तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ छ।

क सं	प्रतिफल अनुसार प्रमुख कार्यक्रम	कुल बजेट	कार्यान्वयनको लागि आवश्यक अनुमानित लागत रु हजारमा				
			१	२	३	४	५
1	साविकका गाविसस्तरीय खेलकुद मैदान निर्माण	1,300	325	325	325	325	
2	नगरस्तरीय खेलकुद प्रतियोगिता संचालन	3,500		1,167	1,167	1,167	
3	खेलकुद सामग्री व्यवस्थापन	6,500	2,000	1,000	1,500	2,000	
4	छेलो प्रतियोगिता आयोजना	250	50	50	50	50	50
5	राष्ट्रिय स्तरको प्रशिक्षकबाट तालिम संचालन	500	100	100	100	100	100
7	राउटे डाँडाको कभर्डहल निर्माण पुरा गर्ने	250		250			
8	खेलकुद भवन निर्माण	5,000	1,250	1,250	1,250	1,250	
9	खेलकुद मैदान निर्माण	900		600		300	
10	लाखेनाच प्रतियोगिता संचालन	500	100	100	100	100	100
	युवा तथा खेलकुद उपक्षेत्रको जम्मा	**18,700**	**3,825**	**4,842**	**4,492**	**5,292**	**250**

च) कार्यनीति

युवा तथा खेलकुद क्षेत्रको विषयगत उद्देश्य, अपेक्षित प्रतिफल हासिल गर्नका लागिनिम्नअनुसार नीतिगत व्यवस्थाहरू प्रस्ताव गरिएको छ।

- युवाहरूलाई आधुनिक कृषि तथा पशुपालन, उद्योग, पर्यटनलगायत उत्पादनशील क्षेत्रमा आकर्षित गर्न प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रमहरू ल्याइनेछ ।
- दुर्व्यसन, कुलत जस्ता असामाजिक क्रियाकलापहरूबाट युवाहरूलाई टाढै राख्न समुदाय तथा गैससहरूसँग सहकार्यमा कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।
- नगर तथा वडास्तरमा नियमित रुपमा खेलकुद प्रतियोगिताहरू आयोजना गरी प्रतिभाशाली खेलाडीहरू पहिचान गर्ने, पहिचान भएका खेलाडीहरूलाई थप अवसरहरू प्रदान गर्ने काम गरिनेछ ।
- परम्परागत मौलिक खेलकुदहरूको प्रवर्द्धन गरी पर्यटनसँग आवद्ध गरिनेछ ।
- खेलकुदको व्यवासयिक विकास लागि आवश्यक न्यूनतम खेलमैदान, कभर्डहल, रंगशाला लगायत पूर्वाधारहरूको आवश्यकता र सम्भाव्यता अध्ययन कार्यलाई तुरुन्त अघि बढाई त्यसको प्रतिवेदनका आधारमाखेलकुद पूर्वाधारविकासलाई प्राथमिकताका साथ अघि बढाइनेछ ।
- स्काउट कार्यक्रमको विस्तार गरी युवाहरूमा अनुशासन र खेलकुद प्रवर्द्धन गरिनेछ ।
- खेलकुदको विविधिकरणका लागि पर्वतीय, परम्परागत, साहसिक खेलकुद प्रतियोगिताहरूको सम्भावना खोजी गरिनेछ ।
- संस्थागत तथा सामुदायिक विद्यालयहरूसँगको सहकार्यमा नियमितरुपमा विद्यालयस्तरीय खेलकुद प्रतियोगिताहरू आयोजना गरिनेछ ।

६.सहरी तथा भौतिक विकास योजना

६.१ पृष्ठभूमि/वर्तमान भू उपयोग

पौष २०७३ मा लिइएको गुगल भू-उपग्रह नक्सालाई डिजिटाइज गरी स्थलगत सूचनाहरुलाई स्थानीय समुदायबाट प्रमाणीकरण गर्दा भेरीगङ्गा नगरपालिकाले ओगटेको जम्मा क्षेत्रफल २८३.७२ वर्ग कि.मी. रहेको पाइयो । जुन काठमाडौं महानगरपालिकाभन्दा झण्डै छ गुणाले ठूलो छ । यस नगरपालिकाको करिब ८० प्रतिशत क्षेत्र सार्वजनिक तथा निजी वनले ओगटेको पाइएको छ । करिब १७ प्रतिशत जमिन कृषि क्षेत्र तथा भवनले ओगटेको छ भने बाँकी ३ प्रतिशत क्षेत्र नदीनाला, बलौटे भूमि तथा अन्य रहेका छन् ।

वन जङ्गलको प्रतिशत वडा ५ मा सबभन्दा बढी (८५%) देखिएको छ भने वडा ८ मा केवल ३०% मात्र रहेको छ । तसर्थ सबैभन्दा बढी कृषियोग्य भूमि (५६%) वडा ८ मा पाइएको छ । वडा ६, ७, ९, १० तथा १२ मा २०% देखि ३२% सम्म कृषियोग्य भूमि रहेका छन् । क्षेत्रफलको दृष्टिकोणले सबैभन्दा ठूलो वडा ५ भएता पनि कृषियोग्य भूभाग बढी भएको वडा भने २ रहेको देखिन्छ, जसमा ७१६ हेक्टर कृषियोग्य जमिन छ । प्रतिशतमा सबैभन्दा बढी कृषि भूभाग भएको वडा ८ मा भने ४१८ हेक्टर कृषियोग्य जमिन रहेको पाइएको छ ।

वर्तमान भू उपयोग

वडा	कृषि क्षेत्र	भवन	सार्वजनिक वन	बलौटे क्षेत्र	निजी वन	नदीनाला, जलक्ष्येत्र	अन्य	कुल
1	442	0	2,924	83	3	28	96	3,577
2	716	0	3,514	92	14	24	4	4,363
3	361	0	2,229	50	2	15	0	2,658
4	433	2	2,410	42	12	4	7	2,910
5	430	6	4,005	175	6	18	56	4,697
6	370	11	1,393	15	25	0	1	1,816
7	168	4	407	6	36	0	2	623
8	418	0	229	34	31	11	30	753
9	292	7	731	25	25	15	1	1,096
10	265	12	528	7	5	4	2	824
11	86	33	668	14	9	8	13	833
12	348	19	926	14	110	42	2	1,461
13	376	11	2,137	43	132	62	1	2,762
कूल	**4,705**	**107**	**22,100**	**601**	**411**	**232**	**216**	**28,372**
प्रतिशत	**16.6%**	**0.4%**	**77.9%**	**2.1%**	**1.4%**	**0.8%**	**0.8%**	**100.0%**

श्रोत : भू-उपग्रह नक्सा, पौष २०७३

६.२ जनघनत्व

२०६८ सालको जनगणना अनुसार भेरीगङ्गा नगरपालिकाको जनसंख्या ४१,४०७ रहेकोमा पछि २०७२ सालमा गरिएको घरधुरी सर्भेक्षण अनुसार जनसंख्या ४२,९८७ रहेको पाइयो । चार बर्षको अवधिमा जम्मा १,५८० जनसंख्या बृद्धि भएको जसको बार्षिक बृद्धिदर ०.९४% रहेको पाइयो । वनजङ्गल ८०% रहेको नगरपालिकामा कूल क्षेत्रफलको आधारमा जनघनत्व निकालिदा तर्कसंगत नहुने हुँदा कृषि, भवनले

ओगटेको क्षेत्रलाई मात्र बसोवास हुन सक्ने क्षेत्र मानि जनघनत्व निकालिएको छ । जसअनुसार वडा ११ सबैभन्दा बढी जनघनत्व (३७ जना प्रति हेक्टर) भएको वडा देखिएको छ भने वडा २ र ५ सबैभन्दा कम जनघनत्व अर्थात पातलो वस्ती (५ जना प्रति हेक्टर) भएको वडा देखिन्छ । ५ देखि ३७ जना प्रति हेक्टर रहेका वडाहरुलाई जनघनत्वको आधारमा चार श्रेणीमा विभाजन गर्न सकिन्छ, जसअनुसार वडा ६,७, १० र १३ "क" श्रेणीमा जसको विगत चार बर्षको बृद्धिदर ४% वा सो भन्दा माथि रहेका छन्, वडा ४, ९ र ११"ख" श्रेणीमा जसको बृद्धिदर ३% देखि ४% भन्दा कम रहेका छन्, वडा ८ "ग" श्रेणीमा जसको बृद्धिदर २% सम्म रहेको छ भने बाँकी १, २, ३, १२ र ५ वडाहरुको बृद्धिदर नकारात्मक रहेको हुँदा ती वडाहरुलाई "घ" श्रेणीमा वर्गाकरण गरिएको छ ।

वर्तमान जनसंख्या तथा जनघनत्व

वडा	साविक गाविस	जनसंख्या		जनसंख्या वृद्धि		कृषि, भवन क्षेत्र	जन घनत्व
		2068	2072	ब्यक्ति	प्रतिशत		
1	लेखपराजुल	3,020	2,910	-110	-0.92%	442	6.58
2	लेखपराजुल	3,519	3,309	-210	-1.53%	716	4.62
3	लेखपराजुल	2,357	2,072	-285	-3.17%	361	5.73
4	छिञ्चु	3,575	4,061	486	3.24%	435	9.34
5	छिञ्चु	3,378	2,047	-1,331	-11.77%	436	4.69
6	मैनतडा	3,035	3,576	541	4.19%	381	9.39
7	मैनतडा	1,713	2,070	357	4.85%	172	12.04
8	मैनतडा	3,248	3,466	218	1.64%	418	8.28
9	मैनतडा	3,191	3,648	457	3.40%	299	12.22
10	छिञ्चु	3,660	4,279	619	3.98%	277	15.43
11	रामघाट	3,796	4,405	609	3.79%	120	36.82
12	छिञ्चु	3,423	2,944	-479	-3.70%	367	8.03
13	रामघाट	3,492	4,200	708	4.72%	387	10.84
	जम्मा	41,407	42,987	1,580	0.94%	4,812	8.93

६.३ छिञ्चु बजारको ऐतिहासिक विस्तारीकरण

पौष २०५७ सालदेखि पौष २०७३ सम्मका चार वटा भू-उपग्रह तस्वीरहरु र फरकपन बारे तल तालिकामा दिइएको छ । समग्रमा २०६८ सालदेखि छिञ्चु बजारमा घरहरु बन्ने क्रम बढेको पाइन्छ । उपयुक्त मापदण्डको अभावमा राजमार्गबाट जहीतही भित्री बाटो खोलिएको पाइन्छ । आपसी सहमतिमा खोलिएका यस्ता बाटाहरुमा कुनै निश्चित मापदण्ड अपनाइएको पाइदैन । छिञ्चु खोलाको उत्तर र दक्षिणका केही भूभागहरु मात्र अलि समतल परेको र वस्ती विकासको लागि उपयुक्त देखिन्छ । यी दुई स्थानहरुमा विकासको लागि करिब ४,३०० रोपनी (२१९ हेक्टर) जग्गा उपलब्ध हुन सक्ने देखिन्छ । समयमै जग्गा एकिकरणको माध्यमबाट नगर विकास योजना नबनाइए आगामी १५ बर्षमा छिञ्चु बजार पूर्णतः अव्यबस्थित बसोवासमा परिणत हुन सक्ने खतरा देखिन्छ ।

भू उपयोग तस्वीरमा छिञ्चु बजारमा देखिएको परिवर्तन

तस्वीर १ : मंसीर २०५७ सालमा लिइएको भू उपग्रह तस्वीरमा जाजरकोट जाने जंक्शन अगाडि उत्तर दक्षिण भित्री बाटो बनिसकेको देखिन्छ । पूर्व पश्चिम मूल सडक र यस उत्तर दक्षिण सडकको दुवैतिर छिटफुट घरहरु बनेको देखिन्छ ।

तस्वीर २ : फागुन २०६४ सालको तस्वीरमा मूल सडकका घरहरु करिब ५०० मी. पूर्वतर्फ थपिएको देखिन्छ ।

तस्वीर ३ : फागुन २०६८ सालको तस्वीरमा राजमार्गभन्दा उत्तरमा करिब ८०० मी.को समानान्तर बाटोको साथै राजमार्गबाट उक्त बाटोमा पुग्ने पहुँच मार्गको साथै अन्य केही छोटा पहुँच बाटोहरु बनेको पाइन्छ ।

तस्वीर ४ : पौष २०७३ सालको तस्वीरमा माथिको तस्वीरभन्दा निकै घर तथा बाटोहरु थपिएका देखिन्छन् । साथै छिञ्चु खोलाभन्दा दक्षिणी भूभागमा पनि घरहरु यत्रतत्र बनेको देखिन्छ ।

६.४ जनसंख्या प्रक्षेपण

जनसंख्याको बार्षिक बृद्धिदर २०६८ देखि २०७२ सालभन्दा त्यसभन्दा अघिको १० बर्षमा बढी भएको देखिएको छ । त्यस अवधिमा १.५५% रहेको जनसंख्या बृद्धिदर २०६८ पछिको चार बर्षमा ०.९४% भएको पाइएको छ । २०५८ देखि २०६८ सालमा साविक मैनतडा र रामघाट भन्दा लेखपराजुल र छिञ्चुमा बृद्धिदर बढी भएको पाइयो भने त्यसपछिको चार बर्षमा त्यसको ठीक विपरीत स्थिति देखा परेको छ अर्थात मैनतडा र रामघाटमा बृद्धिदर तीन प्रतिशतभन्दा माथि देखिएको छ भने लेखपराजुल र छिञ्चुमा बृद्धिदर नकारात्मक रहेको पाइएको छ ।

२०५८, २०६८ र २०७२ सालको जनसंख्या अनुसार वृद्धिदर

साविक गाविस	2058	2068	वृद्धिदर (२०५८-६८)	2072	वृद्धिदर (२०६८-७२)	वृद्धिदर (२०५८-७२)
लेखपराजुल	7,192	8,896	2.15%	8,291	-1.75%	-1.75%
छिञ्चु	10,911	14,036	2.55%	13,331	-1.28%	-1.28%
मैनतडा	10,520	11,187	0.62%	12,760	3.34%	3.34%
रामघाट	6,894	7,288	0.56%	8,605	4.24%	4.24%
जम्मा	**35,517**	**41,407**	**1.55%**	**42,987**	**0.94%**	**0.94%**

जनसंख्या प्रक्षेपण गर्न चार बर्षको तथ्याङ्क पर्याप्त नहुने हुँदा २०५८ सालदेखिकै बृद्धिदलाई आधार मान्दै भविष्यमा छिञ्चु, मैनतडा तथा रामघाटमा हुन सक्ने वस्ती विकासलाई ध्यानमा राखी आगामी २५ बर्ष अर्थात वि.सं. २१०० सम्मको जनसंख्या प्रक्षेपण गरिएको छ । जसअनुसार आगामी २५ बर्षमा करिब ४३,००० जनसंख्या थप हुने अनुमान गर्न सकिन्छ, जुन २०७२ सालको जनसंख्या भन्दा करिब दोब्बर हुनेछ ।

वडागत जनसंख्या प्रक्षेपण

वडा	साविक गाविस	वृद्धिदर श्रेणी	अनुमानित वृद्धिदर	जनसंख्या प्रक्षेपण				जन घनत्व	थप जनसंख्या
				2085	2090	2095	2100		
1	लेखपराजुल	ग	1.75%	3,647	3,978	4,339	4,733	11	1,823
2	लेखपराजुल	घ	1.00%	3,766	3,959	4,161	4,374	6	1,065
3	लेखपराजुल	घ	1.00%	2,359	2,480	2,607	2,740	8	668
4	छिञ्चु	घ	1.75%	5,089	5,551	6,055	6,604	15	2,543
5	छिञ्चु	ग	1.00%	2,330	2,449	2,574	2,706	6	659
6	मैनतडा	क	3.25%	5,420	6,360	7,463	8,758	23	5,182
7	मैनतडा	क	3.25%	3,138	3,683	4,322	5,072	29	3,002
8	मैनतडा	ख	2.50%	4,778	5,406	6,117	6,921	17	3,455
9	मैनतडा	ख	2.50%	5,029	5,690	6,438	7,285	24	3,637
10	छिञ्चु	क	3.25%	6,486	7,611	8,931	10,480	38	6,201
11	रामघाट	ख	2.50%	6,073	6,872	7,776	8,798	74	4,393
12	छिञ्चु	क	3.25%	4,462	5,236	6,144	7,210	20	4,266
13	रामघाट	क	3.25%	6,366	7,470	8,766	10,287	27	6,087
	जम्मा		**2.51%**	**58,943**	**66,745**	**75,693**	**85,968**	**18**	**42,981**

जनघनत्वको दृष्टिकोणबाट वडा ११ सबैभन्दा बढी (७४ जना प्रति हेक्टर), त्यसपछि क्रमशः वडा १० (३८ जना प्र.हे.), वडा ७ (२९ जना प्र.हे.) रहने अनुमान गरिएको छ । साविक गाविस अनुसार सबैभन्दा

बढी जनसंख्या मैनतडामा हुनेछ, त्यसपछि क्रमशः छिञ्चु, रामघाट र सबैभन्दा कम लेखपराजुलमा हुने अनुमान गरिएको छ । नगरपालिकाको समग्र बृद्धिदर २.५१% को आसपासमा हुने प्रक्षेपण गरिएको छ ।

सावित गाविस अनुसार जनसंख्या प्रक्षेपण

साविक गाविस	यथार्थ जनसंख्या			यथार्थ बृद्धिदर	प्रक्षेपित जनसंख्या				प्रक्षेपित बृद्धिदर
	2058	2068	2072		2085	2090	2095	2100	
लेखपराजुल	7,192	8,896	8,291	1.02%	9,772	10,417	11,107	11,847	1.28%
छिञ्चु	10,911	14,036	13,331	1.44%	18,367	20,847	23,704	27,000	2.55%
मैनतडा	10,520	11,187	12,760	1.39%	18,365	21,139	24,340	28,036	2.85%
रामघाट	6,894	7,288	8,605	1.60%	12,439	14,342	16,542	19,085	2.89%
जम्मा	**35,517**	**41,407**	**42,987**	**1.37%**	**58,943**	**66,745**	**75,693**	**85,968**	**2.51%**

६.५ भेरीगङ्गा नगरपालिकाको संभाव्य क्षेत्रहरु

नक्सा १: नगरपालिकाको वडा सीमाना तथा भूउपयोग नक्सानक्सा

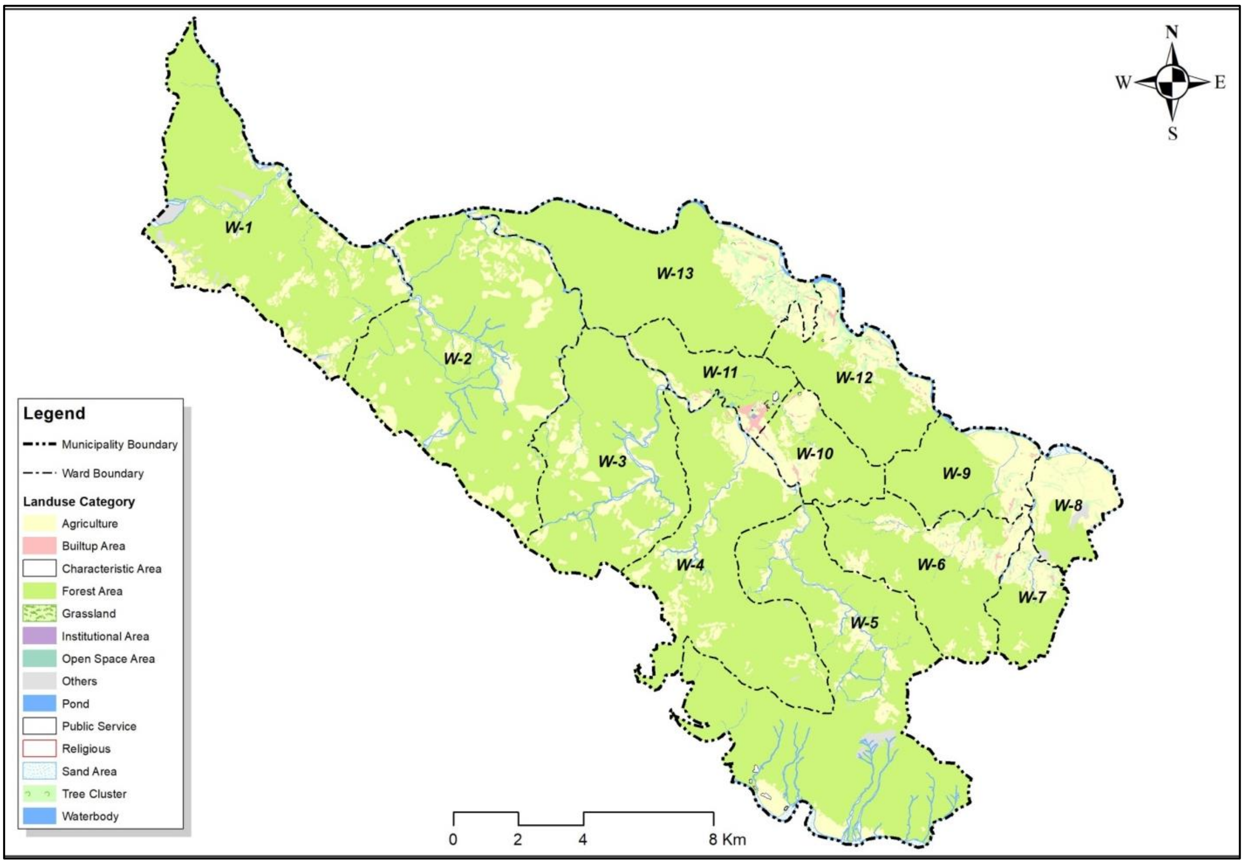

भेरीगङ्गा नगरपालिकाका प्राथमिक तथा सहायक संभाव्य क्षेत्रहरू

वडा नं.	स्थान	संभाव्यता
1	लेखपराजुल	तरकारीखेति तथा बाख्रापालन
2	माथिल्लो कालपानी, सत्तरी	तरकारीखेति तथा बाख्रापालन
3	ढुङ्गी खोला	तरकारीखेति तथा बाख्रापालन
4	मुरली खोला, सानो हर्रे, ठूलो हर्रे, दमारे गाउँ, हात्ती सुँडे	तरकारीखेति , कुखुरापालन, पर्यटन
5	टोली खोला, भर्लेनी, सिरेनी, लामितडा, सिरेनी, लेखहात्तीखाल, बबई हात्तीखाल, बबई गेरवानी	तरकारीखेति , बाख्रापालन,कुखुरापालन, जडिबुटि
6	किचघारी, झिङ्गरी	तरकारीखेति , जडिबुटि
7	झ्याक्रेघारी, भगवती टोल, कार्की टोल	तरकारीखेति , जडिबुटि
8	लोदे, कुइरे	तरकारीखेति , पर्यटन, जडिबुटि
9	ठूलो जात्रे	तरकारीखेति , जडिबुटि
10	झिलझिले, छिन्चु	तरकारीखेति जडिबुटि तथा कुखुरापालन
11	रामघाट, मसिनेघाट, जाजरकोट टोल, गणेशपुर, छिन्चु	फलफूल, तरकारी, कुखुरापालन तथा पशुपालन
12	छिन्चु	पर्यटन, कुखुरापालन, जडिबुटि
13	रामघाट	फलफूलहरु, पशुपालन, कुखुरापालन

६.६ प्रस्तावित भौतिक विकास योजना

छिञ्चु, रामघाट तथा जहरे यी तीन स्थानहरु भेरीगङ्गा नगरपालिकाको मुख्य बजार क्षेत्र हुन् । दुइ मुख्य राजमार्गहरु (कोहलपुर - सुर्खेत सडक तथा छिञ्चु - जाजरकोट सडक) को इन्टरसेक्सनमा परेको र भू बनोट समतल भएको कारणले पनि छिञ्चु बजार अन्य दुइ बजारहरु भन्दा बढी सम्भाव्य देखिन्छ । जनसख्याको चाप र घर निर्माण हुने क्रम पनि यस बजारमा तुलनात्मक रुपमा बढी देखिन्छ ।

त्यसैगरि नगरपालिकाका साविक लेखपराजुल (वडा १,२,३) गाविसमा तरकारी तथा फलफुल खेतिको संभावना छ । मुख्य बजारसम्म जोड्ने ब्यबस्थित बाटोको अभावको कारणले यस भेगका वासिन्दाको पैदल हिड्नुपर्ने वाध्यताको कारणले ती कृषिजन्य उपजले बजार पाउन सकेको देखिदैन । त्यसैगरी वडा ४ र ५ राजमार्गसँग जोडिएको भएतापनि धेरैजसो भूभागमा पहुँच मार्गको कठिनाई रहेको पाइन्छ । तुलनात्मक रुपमा मैनतडा (वडा ६,७, ८,९) बाटो तथा भूगोलको दृष्टिकोणबाट सुगम मान्न सकिन्छ । यस क्षेत्रमा कृषि, पशुपालन तथा साना घरेलु उद्योगहरुको संभावना देखिन्छ । त्यसैगरि रामघाटको ११ को छिञ्चुसँग जोडिएको केही भूभाग सुगम छ भने वडा १३ को रामघाट बजार रहेको उत्तरी भूभाग पनि सुगम देखिन्छ । मुख्य बजारसँग जोडिएका स्थानहरुमा व्यापारको सम्भावनाको साथै भित्री भूभागमा कृषिको लागि उपयुक्त मान्न सकिन्छ । पहुँचको दृष्टिकोणबाट सबैभन्दा सुगम क्षेत्र छिञ्चुको वडा १० हो जहाँको धेरैजसो भूभाग मुख्य राजमार्गसँग जोडिएको वा नजिक रहेको छ । वडा ४ को उत्तरमा छिञ्चु खोला नजिकको भूभाग तथा वडा १० को दक्षिणी भूभाग नै सहरी पूर्वाधारको विकास यथेष्ट गर्न सकिने तथा गर्नुपर्ने क्षेत्रहरु हुन् ।

भू उपयोग योजना नबनाइनु र बनाइएको योजना पनि कार्यान्वयनमा ल्याउन नसकिने कारणले नेपालका प्रायः सबैजसो सहरहरु अव्यबस्थित तवरले बढिरहेको पाइन्छ । खेतको आलि रहेका हिंड्ने गोरेटोहरु नै चौडा हुदै अन्ततः सहरी बाटोको रुप लिने गरेको उदाहरण जहीकही पाइन्छ, भेरीगङ्गा पनि यसमा अपवाद छैन । संभाव्य सहरी क्षेत्रमा जग्गा अधिग्रहण वा एकिकरण गरी सहरी पूर्वाधारको उचित प्रबन्धपछि मात्र घर बनाउन दिने प्रचलन केही सहरहरुको सीमित क्षेत्रमा मात्र भएको पाइन्छ । कृषिमा प्रयोग भइरहेको

जग्गामा अव्यबस्थित तवरले घर बनाइदा बाटो कम चौडा हुनु, बाङ्गोटिङ्गो हुनु, भित्री जग्गामा निकास नहुनु, अन्य पूर्वाधारहरु जस्तो ढल, फुटपाथ आदिको ब्यबस्था गर्न कठिनाई हुनु, खुला क्षेत्र पार्क आदिको अभाव हुनु आदि कारणले आवतजावतमा समस्या मात्र नभई विपदको समयमा उद्दार गर्न पनि कठिनाई हुने गरेको पाइन्छ । यस्ता समस्याको धेरै हदसम्म निराकरण गर्न सकिने उपाय भनेको जग्गा एकिकरण नै हो । यसको माध्यमबाट विभिन्न आकार तथा क्षेत्रफलको जग्गालाई एक ढिक्का बनाई न्यूनतम आवश्यक पूर्वाधारको ब्यबस्था गरी बाँकी रहेको जग्गा निश्चित प्रतिशत कटाई पुनः साविक जग्गा धनीहरुलाई नै फर्काइने गरिन्छ । पूर्वाधार निर्माणको लागि आवश्यक खर्च पनि केही प्रतिशत जग्गा बिक्रि गरी निकालिने भएकोले यसमा सरकारको लगानी न्यून हुन्छ । सार्वजनिक पूर्वाधारहरु जस्तो बसपार्क, स्टेडियम, तरकारी बजार आदिको लागि भने सरकारी अनुदान आवश्यक पर्दछ । साधारणतया जग्गाधनीहरुले एक तिहाई जग्गा योगदान गरेमा यस किसिमको आयोजना सहजै सञ्चालन गर्न सकिनेछ । माथि उल्लेखित आवश्यकता तथा संभावनालाई दृष्टिगत गरी निम्न बमोजिमको भौतिक विकास योजना प्रस्ताव गरिएको छ ।

क) मुख्य सडक सञ्जालको स्तरोन्नति

यस नगरपालिकामा दुई मुख्य राजमार्ग बाहेक पीच गरिएका अन्य सडकहरु ज्यादै न्यून छन् । सम्पूर्ण वडाहरुमा बाह्रै महिना मोटर चल्नसक्ने स्थिति छैन । कतिपय बाटोहरु ट्रयाक मात्र खनिएको र कतिपय आंशिक रुपमा मात्र साधारण ग्रावेल बिछ्याइएको अवस्था छ । नगरपालिकाभित्र रहेका अधिकांश वस्तीहरुको आवागमनको अवस्थालाई सुदृढ गर्न निम्न १३ वटा बाटोहरुको नियमित मर्मत सम्भार तथा स्तरोन्नति गर्नुपर्ने देखिन्छ । साथै ती सडकहरुको अधिकार क्षेत्र पनि कायम गर्नुपर्ने देखिन्छ । प्राथमिकतामा परेका यी सडकहरुको न्यूनतम अधिकार क्षेत्र १५ मि. कायम गरिएको छ ।

मुख्य सडकहरुको वर्तमान अवस्था तथा सुधारको प्रस्ताव

क्रसं	सडकको नाम	प्रस्तावित अधिकार क्षेत्र (मि.)	वर्तमान अवस्था	सुधार गर्न प्रस्ताव गरिएको
१.	रत्न राजमार्ग	50	पिच	साधारण मर्मत सम्भार
२.	छिन्चु जाजरकोट राजमार्ग	30	पिच	साधारण मर्मत सम्भार
३.	भेरीगङ्गा चक्रपथ	15	Trackखनिएको	ग्रावेल गर्नुपर्ने (विभिन्न स्थानमा पुल निर्माण गर्नुपर्ने)
४.	छिन्चु घारीबन काल्चे कालीमाटी	30	Trackखनिएको	ग्रावेल गर्नुपर्ने (विभिन्न स्थानमा पुल निर्माण गर्नुपर्ने)
५.	छिन्चु चाईनापुल मुरलीखोला हर्रे सडक	15	Trackखनिएको	ग्रावेल गर्नुपर्ने (विभिन्न स्थानमा पुल निर्माण गर्नुपर्ने)
६.	हर्रे मनिरामकाडाँ सडक	15	Trackखनिएको	ग्रावेल गर्नुपर्ने (विभिन्न स्थानमा पुल निर्माण गर्नुपर्ने)
७.	जहरे लेखफिङ्गनी सडक	30	आधा ग्रावेल आधा कच्ची	पूरै ग्रावेल बनाइनुपर्ने
८.	सत्तरी बाग्ले सडक	15	Trackखनिएको	ग्रावेल गर्नुपर्ने
९.	छिन्चु डुंगीखोला सडक	15	Trackखनिएको	ग्रावेल गर्नुपर्ने
१०.	वडा नं.८ रिङ्गरोड	15	आधा ग्रावेल आधा कच्ची	पूरै ग्रावेल बनाइनुपर्ने
११.	मैनतडा सामाखोरी सडक	15	आधा ग्रावेल आधा कच्ची	पूरै ग्रावेल बनाइनुपर्ने
१२.	बबई पुलदेखि कुईने खोला	15	ग्रावेल	नियमित मर्मत सम्भार तथा

क्रसं	सडकको नाम	प्रस्तावित अधिकार क्षेत्र (मि.)	वर्तमान अवस्था	सुधार गर्न प्रस्ताव गरिएको
				सडक ढलको व्यबस्था गर्नुपर्ने
१३.	कालीदमार लामीतडाँ भर्लेनी सिरेनीचिउरी गैरा हुँदै लेखहात्तीखाल	15	ग्रावेल	नियमित मर्मत सम्भार तथा सडक ढलको व्यबस्था गर्नुपर्ने

स्तरोन्नति प्रस्तावमा टयाक खनिएका बाटो ग्रावेल र ग्रावेल भइसकेका बाटोहरुमा नियमित मर्मत सम्भारको अलावा ढलको व्यबस्था गर्न प्रस्ताव गरिएको छ ।

ख) खानेपानी आयोजना निर्माण, मर्मत तथा व्यबस्थापन

भेरीगङ्गा नगरपालिकाका तीन प्रमुख बजार क्षेत्रमा बाहेक अन्य वस्तीहरुमा खानेपानीको अवस्था राम्रो भएको पाइदैन । कतिपय वस्तीहरुमा नजिकै श्रोत नहुनु, भएका श्रोतमा पनि पर्याप्त पानी नहुनु, छरिएको वस्ती भएको कारणले एउटै आयोजनाले धेरै घरहरुलाई समेट्न नसक्नु, पानीको गुणस्तरियतामा खासै ध्यान नजानु, अधिकांश आयोजनाहरु अनौपचारिक हुनु आदि यहाँका समस्या हुन् । भेरी नदीका किनारमा रहेका कतिपय वस्तीहरुले अझै नदी कै पानी पिउनु पर्ने वाध्यता पनि छ । अलि ठूलोस्तरको जहरे खानेपानी आयोजना, काठेघारी खानेपानी आयोजनाको काम सम्पन्न हुन नसकी अधुरो अवस्थामा रहेको छ । त्यसैगरी मैनतडा बृहद खानेपानी आयोजना निर्माणाधीन अवस्थामा रहेको पाइन्छ । वडा २ को मोहटी कालपानी खानेपानी आयोजना (जसले करिब २०० घरधुरी समेटेको छ) भने निर्माण सम्पन्न भएको छ । यसबाहेक ग्रामीण वस्तीमा साना ठूला गरी करिब ४२ वटा खानेपानी आयोजनाहरुको आवश्यकता रहेको देखिन्छ । खानेपानीको वर्तमान समस्याहरुलाई हल गर्नुको साथै स्तरोन्नति गर्न निम्न कार्य गर्न अति आवश्यक देखिन्छ ।

- निर्माण सम्पन्न नभएका आयोजनाहरु यथाशिघ्र सम्पन्न गर्नुपर्ने ।
- सञ्चालनमा रहेका साना ठूला सबैखाले आयोजनाहरु प्रत्येकको व्यबस्थापन समिति बनाई नगरपालिकामा पंजिकरण हुनुपर्ने अनिवार्य व्यबस्था गर्ने । व्यबस्थापन समितिले महसूल उठाउनुको साथै नियमित मर्मत सम्भार गर्ने कार्य मुख्य रुपमा गर्ने ।
- सबै व्यबस्थापन समितिबाट चुनिएर आएका प्रतिनिधीहरु सम्मिलित नगर स्तरीय खानेपानी व्यबस्थापन महासमिति बनाउने जसले नगरभित्रका खानेपानी आयोजनाहरुको अवस्थाबारे नियमित अनुगमनको साथै स्तरोन्नतिको कार्य गर्ने ।
- खानेपानी व्यबस्थापन समितिका पदाधिकारीको क्षमता अभिबृद्धि गर्न प्रदेश वा संघीय सरकारबाट समय समयमा तालिम, गोष्ठी, भ्रमण आदिको व्यबस्था हुन पहल गर्ने ।
- खानेपानीको श्रोतको विकल्प नभएको वस्तीहरुमा बर्खेपानी संकलन गर्ने आयोजना बनाउने ।
- संभाव्य ठूला आयोजनाहरुमा पानीको गुणस्तरको नियमित चेकजाँच गर्न न्यूनतम उपकरणहरुको व्यबस्था गर्ने ।
- घना वस्ती भएका क्षेत्रहरुमा प्रत्येक घरमा र छरिएका वस्तीहरुमा बढीमा पाँच घरमा एउटा धाराको व्यबस्था गर्ने गरी कार्ययोजना बनाउने । पानी घरमा ल्याउने समय अधिकतम ३० मिनेटभन्दा बढी हुनु नहुने । पानी ल्याउनुपर्ने कारणले गर्दा बालबालिकाको विद्यालय जान नसक्ने स्थितिको अन्त्य गर्ने ।

- खानेपानी आयोजनाहरुको निर्माणमा कम्तिमा २०% लगानी उपभोक्ताको हुनुपर्ने र पानीको न्यूनतम महसूल तोक्ने ब्यबस्था मिलाउने ।

ग) छिञ्चु, झिलमिले तथा मदानेचौर बस्ती विकास

स्थानीय सरकारको आफ्नै स्वामित्वमा रहेको जग्गा एकदम न्यून हुने कारणले गर्दा विभिन्न सार्वजनिक पूर्वाधारको लागि जहिले पनि जग्गाको अभाव हुने गर्दछ । यसको लागि दाताको खोजी गर्नुपर्ने वा नदीले छोडेको बलौटे भूमि वा जङ्गल क्षेत्र नै रोज्नुपर्ने वाध्यता छ । धेरैजसो यस्ता जग्गाहरु क्षेत्रफल, स्थानविशेषको दृष्टिकोणले अनुपयुक्त हुनुको साथै लागत पनि बढ्न जाने हुन्छ । यस नगरपालिकामा पनि सार्वजनिक जग्गाको नितान्त अभाव रहेको छ । यसको साथै आगामी २५ बर्षमा दोब्बर हुनसक्ने अनुमान गरिएको जनसंख्यालाई ब्यबस्थित गर्नुपर्ने चुनौति पनि रहेको छ । यी दुबै समस्यालाई धेरै हदसम्म समाधान गर्ने उद्देश्यले वडा ४, १० र ११ को समतल जमिनमा वस्ती विकासको अवधारणा प्रस्ताव गरिएको छ । जसको विस्तृत बिवरण तल दिइएको छ ।

१) छिञ्चु वस्ती विकास

रत्न राजमार्गको उत्तरी तथा दक्षिणी क्षेत्रको पातलो बस्ती भएको भूभागको ४,४७० रोपनीमा यस वस्ती विकासको परिकल्पना गरिएको छ ।

छिञ्चु बजारको वर्तमान नक्सा

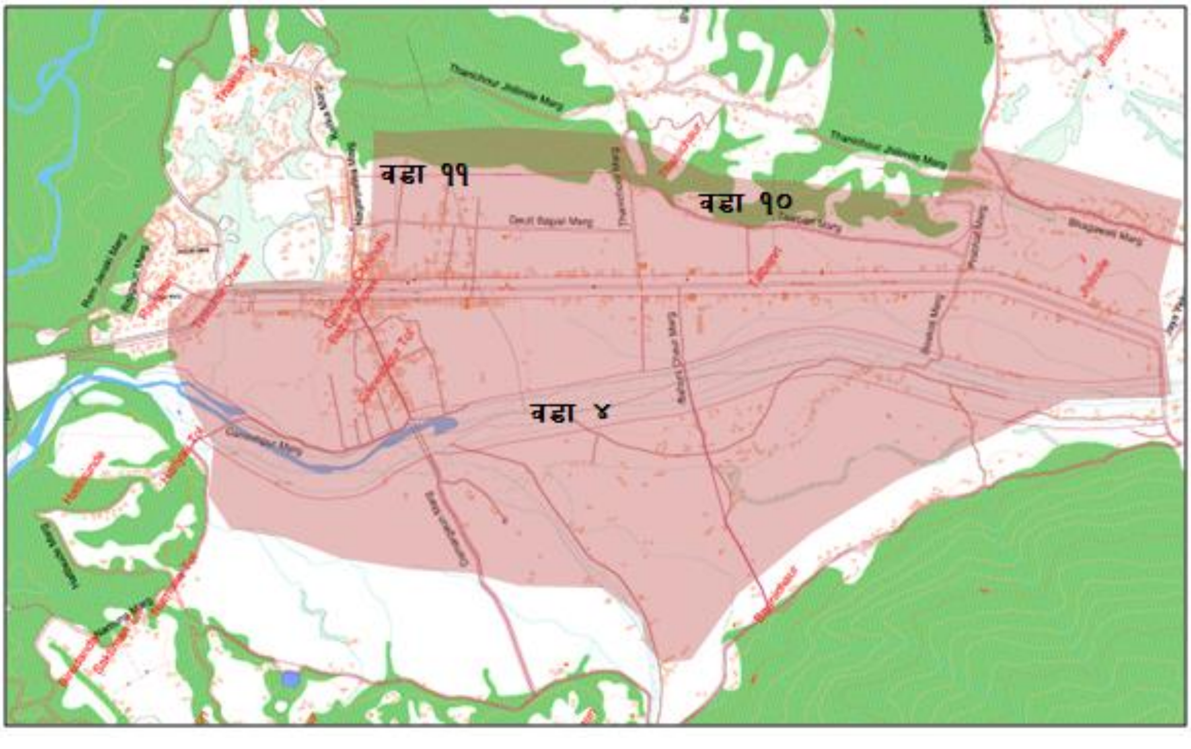

यस क्षेत्रलाई जम्मा तीन क्षेत्रमा विभाजन गरिएको छ । पहिलो क्षेत्र रत्न राजमार्गको उत्तरी भूभाग हुनेछ जसको ८५७ रोपनीमा यो कार्यक्रम लागू गर्ने प्रस्ताव गरिएको छ । पहिलो क्षेत्रलाई क्षेत्र क र ख गरी दुई उपक्षेत्रमा विभाजन गरिएको छ । पहिलो उपक्षेत्र ५०० रोपनीको हुनेछ भने दोश्रो ३५७ रोपनीको हुनेछ । यस क्षेत्रमा जम्मा ८५७ रोपनी मध्ये मिश्रित उपयोग (व्यापारिक तथा आवासीय) को लागि जम्मा ६६९

रोपनी (७८%) जग्गा छुट्याइएको छ भने पार्कको लागि ३७ रोपनी (४%), गाडी पार्किङ्गको लागि १ रोपनी र सडकको लागि १५१ रोपनी (१८%) जग्गा छुट्याइएको छ ।

त्यसैगरि दोश्रो क्षेत्र रत्न राजमार्गको दक्षिण तथा छिञ्चु खोलाको उत्तरी भूभागको १,१८३ रोपनी तोकिएको छ । जसमा क, ख, ग गरी तीन उपक्षेत्र हुनेछन् । पहिलो उपक्षेत्र ३९१ रोपनी, दोश्रोमा ३६२ र तेश्रोमा ४३० रोपनीको हुनेछ । जसको "क" उपक्षेत्रमा बसपार्क रहनेछ । सुर्खेत, जाजरकोटबाट आउने बसहरु छिञ्चु पुल अगावै मुख्य बजारको बाटो नआई दक्षिणतिर लाग्नेछन् र यात्रुहरुलाई झार्ने र लिने गर्दछन् । त्यसैगरि नेपालगञ्जबाट आउने बस पनि टोलीखोला पुल कट्ने बित्तिकै मुख्य बजारतिर नलागि दक्षिण मोडी बसपार्कतिर लाग्नेछन् । यो बसपार्क ५० रोपनी क्षेत्रफलको हुनेछ । बसपार्क वरिपरिका क्षेत्रहरुमा होटल, लज, रेष्टुरेण्ट तथा अन्य व्यावसायिक प्रयोजनका भवनहरुको निर्माण हुनेछन् । उपक्षेत्र "ख" र "ग" को छिञ्चु खोला किनारमा तरकारी बजार हुनेछ । खोलाबाट हुनसक्ने नदी कटान नियन्त्रण गर्न घाटको निर्माण साथै रुख बिरुवा लगाइएको बफर क्षेत्र हुनेछ । उपक्षेत्र "ग"को खोला पूर्वी किनारमा फोहर ढल प्रशोधन केन्द्रको लागि जग्गा छुट्याइएको छ । जहाँ क्षेत्र १ र २ को ढललाई प्रशोधन गरी निश्चित मापदण्ड पूरा भएको पानी खोलामा निष्काशन गरिनेछ । यस उपक्षेत्रमा बफर क्षेत्र बाहेक जम्मा १९ रोपनीको पार्क र २५ रोपनीमा गाडी पार्किङ्गको लागि खुला क्षेत्र हुनेछ । मिश्रित प्रयोजनको लागि जम्मा ६७२ (६१%) रोपनी जग्गा छुट्याइएको छ ।

तेश्रो क्षेत्र छिञ्चु खोलाको दक्षिणी भूभाग वडा ४ लाई लिइएको छ, जुन क्षेत्र अन्य दुई क्षेत्रभन्दा निकै ठूलो हुनेछ र यसको क्षेत्रफल २,४३० रोपनी हुनेछ । यस क्षेत्रलाई पनि तीन उपक्षेत्रमा विभाजन गरिएको छ । पहिलो उपक्षेत्र वडा ४ जोड्ने पुलको पश्चिमी भूभाग हुनेछ, जसको क्षेत्रफल ७९६ रोपनीको, दोश्रो उपक्षेत्र बीचको भूभाग ९३१ रोपनीको र तेश्रो भूभाग ७०४ रोपनीको हुनेछ । तेश्रो क्षेत्रको पहिलो उपक्षेत्रमा रङ्गशालाको लागि १३० रोपनी जग्गा छुट्याइएको छ । त्यसमध्येको ३० रोपनीमा नगरपालिका कार्यालय तथा नगर अस्पताल बनाउँन पनि सकिनेछ । तीनवटै उपक्षेत्रमा जम्मा १०० रोपनीको पार्क, १,७८४ रोपनी (७६%) को मिश्रित क्षेत्र, गाडी पार्किङ्गको लागि ११ रोपनी र फोहोर पानी प्रशोधनको लागि ९ रोपनी जग्गा उपलब्ध हुनेछ ।

छिञ्चु बजारको प्रस्तावित वस्ती विकासको नक्सा

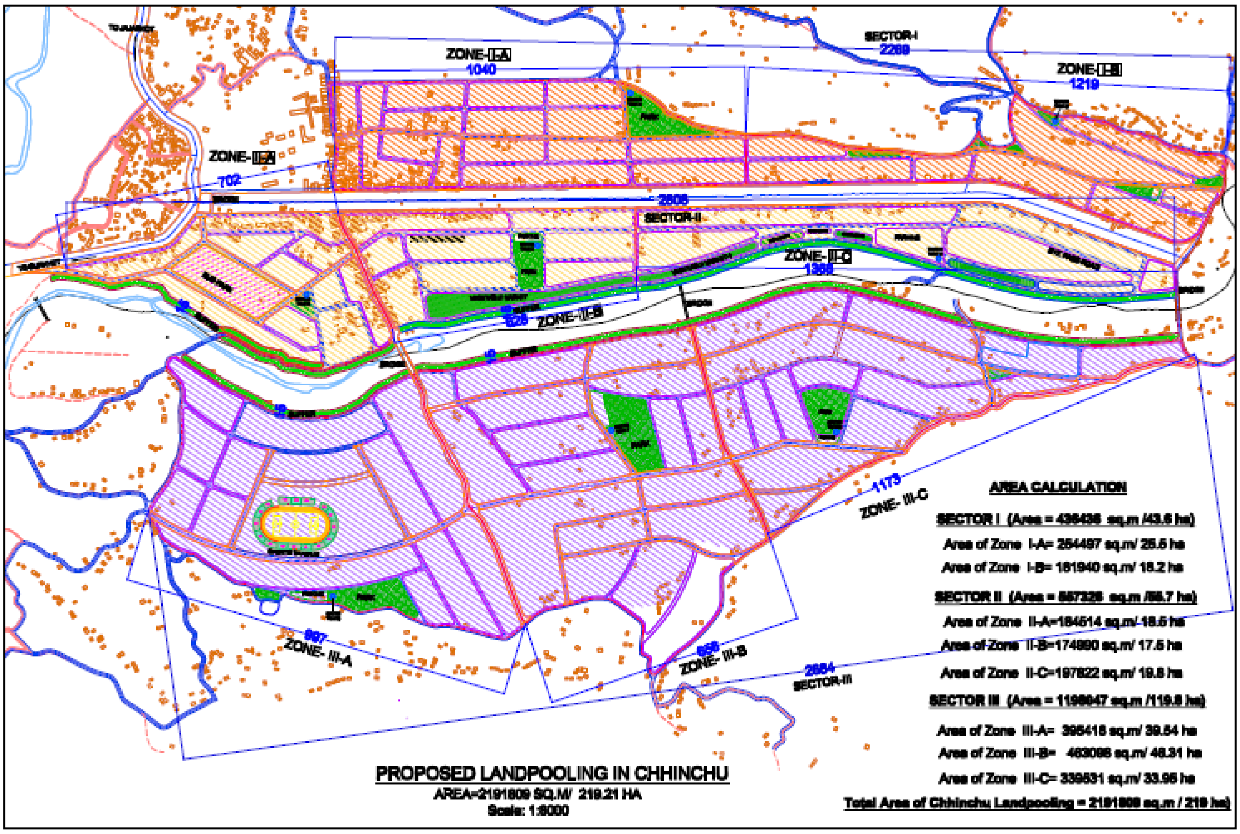

माथि उल्लेखित तीनवटै क्षेत्रमा ८ मी. देखि १४ मी. सम्मका सडक, ढल, बिजुली बत्ती, फुटपाथ आदि हुनेछन्। १४ तथा १२ मी. बाटोको विभिन्न स्थानमा बस स्टेण्डहरु पनि राखिएका छन् । खानेपानीको टैंकी तथा प्रशोधन खुला क्षेत्रमा राखिएको छ ।

प्रस्तावित छिञ्चु वस्ती विकासको क्षेत्र तथा भूउपयोग

भू उपयोग क्षेत्र	क्षेत्रफल (रोपनी)				प्रतिशत			
	क्षेत्र १	क्षेत्र २	क्षेत्र ३	जम्मा	क्षेत्र १	क्षेत्र २	क्षेत्र ३	जम्मा
बसपार्क	0	50	0	50	0%	4%	0%	1%
पार्क (हरियाली)	37	19	100	155	4%	2%	4%	3%
मिश्रित (आवासीय,	669	672	1,784	3,125	78%	57%	73%	70%
गाडी पार्किंग	1	25	11	37	0%	2%	0%	1%
सडक	151	255	319	725	18%	22%	13%	16%
रंगशाला	0	0	130	130	0%	0%	5%	3%
तरकारी बजार	0	56	0	56	0%	5%	0%	1%
फोहोर ढल प्रशोधन	0	9	9	18	0%	1%	0%	0%
बफर	0	96	77	172	0%	8%	3%	4%
जम्मा	**857**	**1,183**	**2,430**	**4,470**	**100%**	**100%**	**100%**	**100%**

२) मदानेचौर वस्ती विकास

छिञ्चु बजारदेखि उत्तरमा रहेको मदानेचौर आवासीय प्रयोजनको लागि उपयुक्त छ। चारैतिर वनले ढाकिएको यस क्षेत्र उच्च स्थानमा रहेको हुँदा जहरे, मैनतडा आदि वस्तीहरु देख्न सकिन्छ ।

मदानेचौरको वर्तमान नक्सा

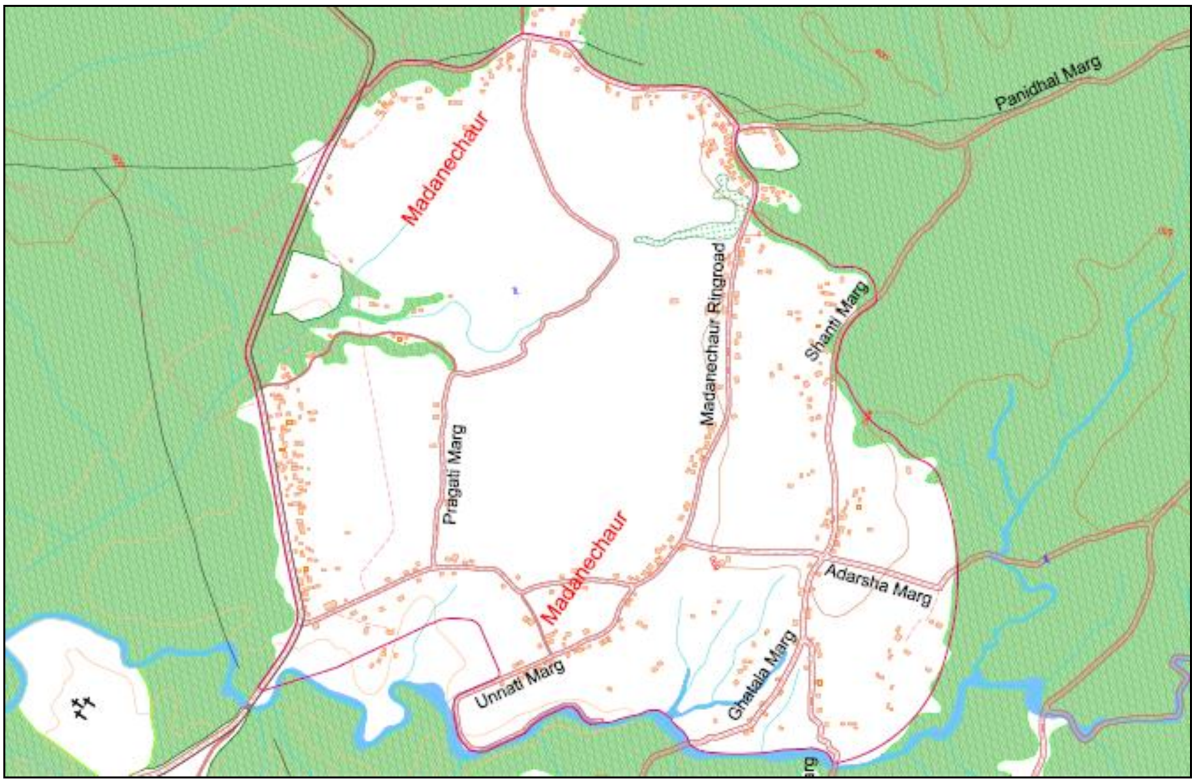

यस क्षेत्रमा रहेको करिब सम्पूर्ण भूभाग (१,८३७ रोपनी) वस्ती विकासको लागि उपयुक्त छ । यस क्षेत्रको मुख्य आकर्षण वनस्पति उद्यान (६९ रोपनी) हुनेछ, जहाँ विभिन्न प्रजातिको फलफुल, बोटविरुवा लगाइनेछ । घुम्न आउनेको लागि बस्ने बेञ्च, सुखा पिकनिक क्षेत्र, बगैंचा, नर्सरी, तलाउ आदि हुनेछन् । अवलोकन तथा वनस्पति अध्ययन केन्द्रको रुपमा यसलाई विकसित गरिनेछ । यहाँको नर्सरीबाट नगरपालिकाको सार्वजनिक जग्गाको साथै निजी आवासहरुमा फुल बिरुवा सहुलियत दरमा दिन सकिनेछ । त्यसैगरि अन्य ससाना पार्कहरु पनि हुनेछन् । सामुदायिक क्षेत्रको लागि १० रोपनी जग्गा छुट्याइएको छ, जसमा महिला, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिकको लागि भवन वा कृषि उपज संकलन स्थलको रुपमा विकास गर्न सकिनेछ । यस क्षेत्रमा पनि न्यूनतम ८ मी.देखि अधिकतम १४ मी. सम्मका सडकहरु हुनेछन् ।

मदानेचौरको प्रस्तावित वस्ती विकास नक्सा

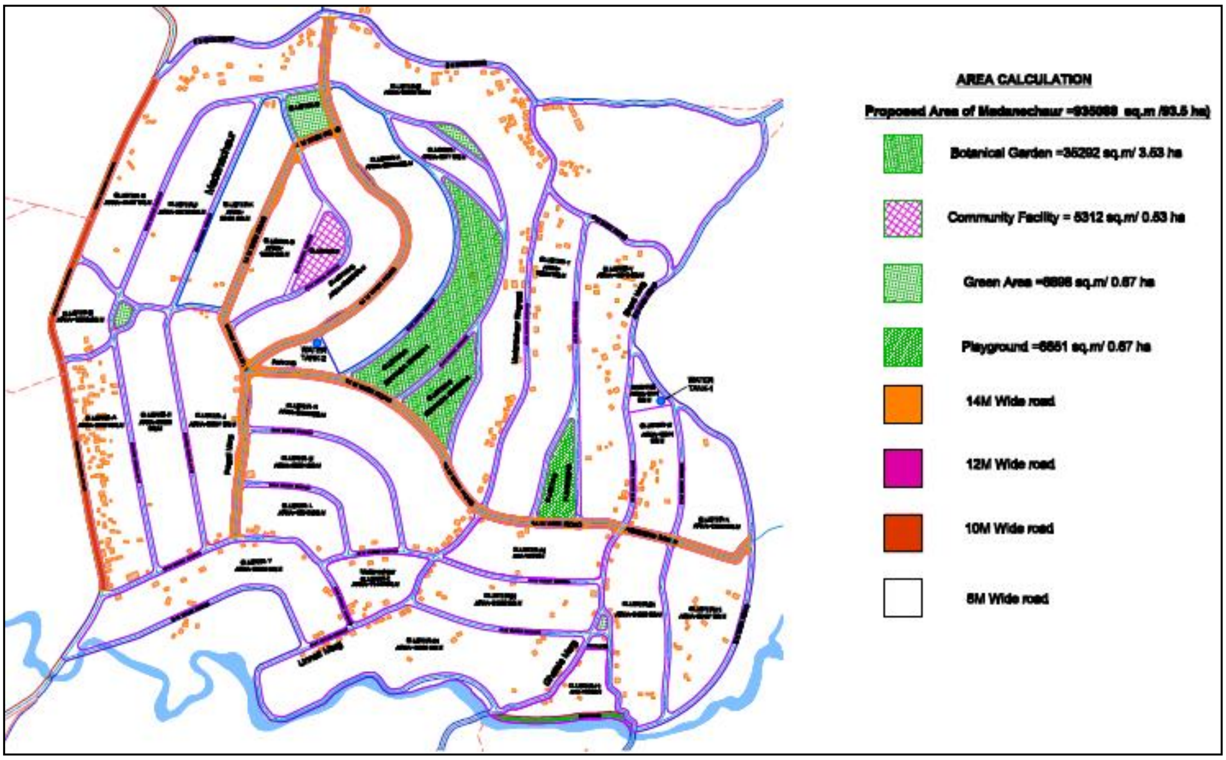

३) झिलमिले वस्ती विकास

छिञ्चु बजारदेखि पूर्व उत्तरमा रहेको झिलमिले क्षेत्र पनि आवासीय प्रयोजनको लागि उपयुक्त छ । यस क्षेत्रको तीनतिर वन र दक्षिणी क्षेत्रमा छिञ्चु बजारको पूर्वी वस्ती रहेको छ । यहाँको जम्मा १,३२१ रोपनीमा वस्ती विकासको योजना अघि सारिएको छ । उक्त क्षेत्रफलमध्ये १,०५० रोपनी आवासीय प्रयोजनको लागि साविक जग्गाधनीहरुलाई नै फिर्ता दिइनेछ भने बाँकी रहेको क्षेत्रमा पार्क (१७ रोपनी), गाडी पार्किङ्गको लागि ६ रापनी, सामुदायिक क्षेत्रको लागि ६ रोपनी र केटाकेटी तथा युवाको लागि ३५ रोपनीको खेलकुद क्षेत्र छुट्याइएको छ ।

बाटोको चौडाई यहाँ पनि ८ मी. देखि १४ मी.सम्म कायम गरिएको छ ।

झिलमिलेको वर्तमान नक्सा

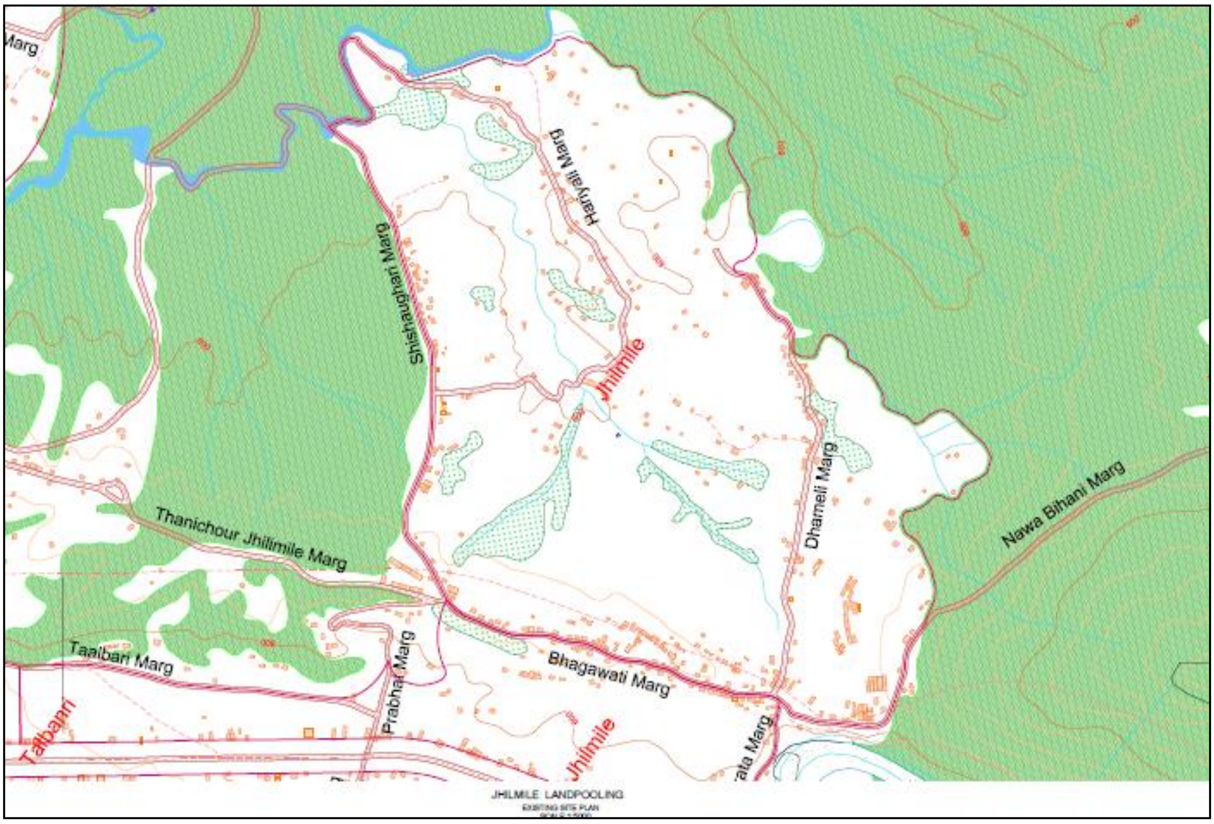

झिलमिलेको प्रस्तावित वस्ती विकास नक्सा

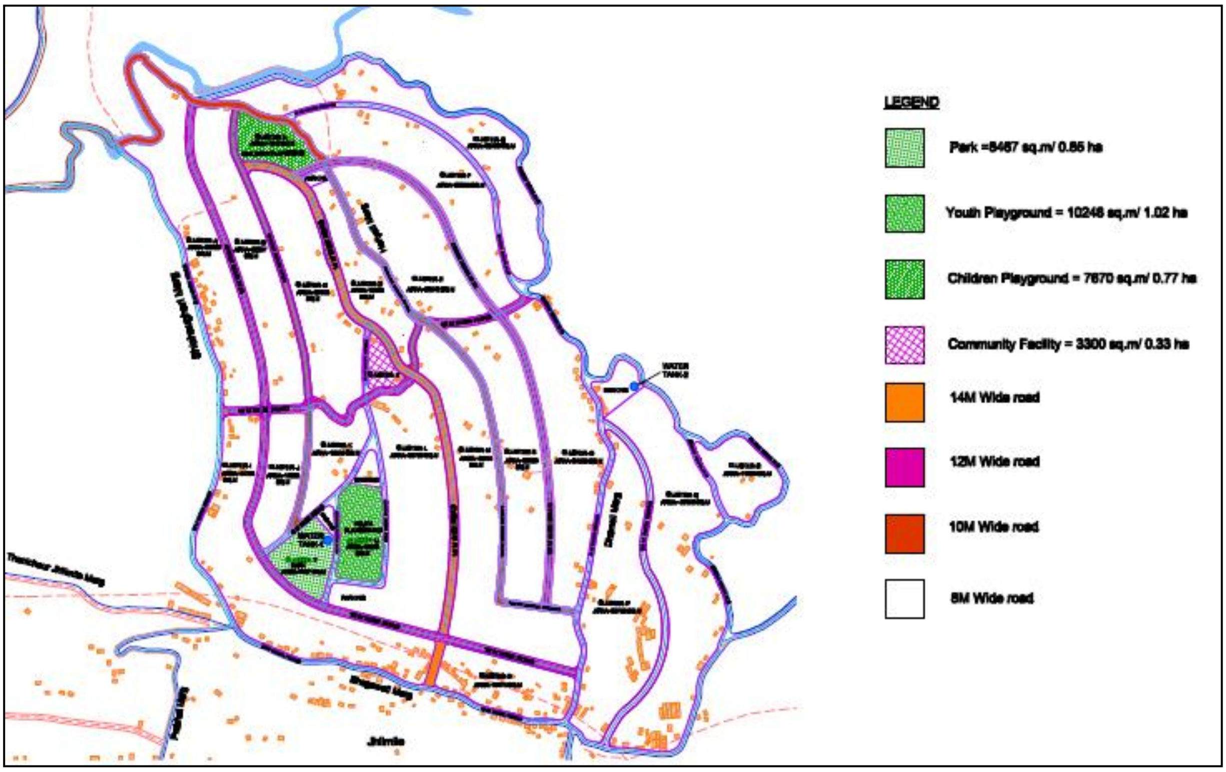

प्रस्तावित मदानेचौर र झिलमिले वस्ती विकासको क्षेत्र तथा भूउपयोग

भूउपयोग क्षेत्र	मदानेचौर		झिलमिले		जम्मा	
	रोपनी	प्रतिशत	रोपनी	प्रतिशत	रोपनी	प्रतिशत
वनस्पति उद्यान	69	4%	0	0%	69	2%
पार्क (हरियाली क्षेत्र)	14	1%	17	1%	30	1%
आवासीय क्षेत्र	1,438	78%	1,050	79%	2,489	79%
गाडी पार्किंग	14	1%	6	0%	21	1%
सडक	278	15%	207	16%	485	15%
सामुदायिक क्षेत्र	10	1%	6	0%	17	1%
खेलकुद क्षेत्र	13	1%	35	3%	48	2%
जम्मा	**1,837**	**100%**	**1,321**	**100%**	**3,159**	**100%**

जनसंख्या व्यवस्थापन

माथि तालिका ४ मा दिइएको वडागत जनसंख्या प्रक्षेपण अनुसार आगामी २५ बर्षमा बढ्न सक्ने अनुमान गरिएको करिब ४३,००० जनसंख्या वस्ती विकासका कार्यक्रम नभई यथास्थितिमा हुने हो भने वस्तीहरु पातलो हुने मात्र नभई पूर्वाधार ब्यबस्थापन गर्न पनि कठिन हुने विदितै छ । तर बढ्न सक्ने सम्पूर्ण जनसंख्यालाई पूर्ण रुपमा ब्यबस्थापन गर्न सम्भव देखिदैन । प्रस्तावित तीन वस्ती विकासका क्षेत्रहरु विकसित गरिएमा करिब २६,००० जनसंख्या अटाउन सक्ने देखिन्छ । तर उक्त जनसंख्या २५ बर्ष भित्रनै थपिने भन्ने चाहि नहुन पनि सक्छ र यसभन्दा केही बर्ष बढी पनि लाग्न सक्छ । छिञ्चु क्षेत्र १ र २ मा व्यावसायिक प्रयोजन धेरै हुनसक्ने भएको हुँदा भविष्यमा जनघनत्व १५० जना प्रति हेक्टर, क्षेत्र ३ मा व्यावसायिक प्रयोजन केही कम हुन सक्ने भएकोले १०० जना प्रति हेक्टर हुनसक्ने अनुमान गरिएको छ । मदानेचौर र झिलमिलेमा भने आगामी २५ बर्षमा पनि व्यावसायिक भन्दा आवासीय क्षेत्रकै रुपमा विकसित हुने सम्भावना भएकोले यहाँको जनघनत्व ५० जना प्रति हेक्टर अनुमान गरिएको छ ।

प्रस्तावित छिञ्चु, मदानेचौर तथा झिलमिलेमा अटाउन सक्ने जनसंख्या

स्थान	क्षेत्रफल		मिश्रित तथा आवासीय क्षेत्र	प्रस्तावित जनघनत्व	अटाउने जनसंख्या
	हेक्टर	रोपनी			
छिञ्चु	228	4,470	159.08		19,323
क्षेत्र १	44	857	34.04	150	5,107
क्षेत्र २	60	1,183	34.21	150	5,132
क्षेत्र ३	124	2,430	90.83	100	9,084
मदानेचौर	94	1,837	73.20	50	3,661
झिलमिले	67	1,321	53.42	50	2,672
जम्मा	**388**	**7,629**	**285.71**		**25,656**

<u>वस्ती विकासबारे केही जानकारी</u>

प्रस्तावित वस्ती विकास जग्गा एकीकरणको माध्यमबाट गरिनु उपयुक्त हुनेछ । जग्गा एकीकरण विषयमा केही जानकारी दिनु सान्दर्भिक नै हुनेछ ।

- जग्गा एकिकरण ससाना टुक्रामा छरिएर रहेका सार्वजनिक तथा निजी जग्गाहरुलाई एकै ढिक्का बनाई सोमा आवश्यक पूर्वाधारहरुको ब्यबस्था गरी सो मा लाग्ने जग्गा कटाई बाँकी रहेको जग्गा साविक जग्गा धनीहरुलाई नै फिर्ता गरिने विधि हो ।
- यो विधि सयबर्षभन्दा अघि जर्मनीबाट शुरु भई जापान, कोरिया, थाइल्याण्ड, भारत तथा नेपालमा पनि प्रचलित छ । ललितपुरको सैबु भैसेपाटी, काठमाण्डौका गोंगबु, डल्लु, इचंगु, नयाँबजार, चःमति, गोपिकृष्ण, सिनामङ्गल, बागमतिनगर, मनहरा तथा भक्तपुरका कमेरोटार, सिन्टीटार, कमल विनायक, लिवाली, तुमुचे दुमुरे आदि आवासीय क्षेत्रहरु यसै विधिबाट विकसित भएका हुन् ।
- यसमा जग्गा अधिग्रहण गरिदैन र साथै घरहरु पनि यथाशक्य भत्काइने छैन । सम्पूर्ण जग्गा प्रस्तावित बाटोमा परे तापनि प्रतिशत कटाई नजिकै जग्गा दिइनेछ ।
- जग्गाधनीले सामान्यतया बाटो, खुला क्षेत्र र पूर्वाधार निर्माण खर्चको लागि जग्गाको योगदान दिनुपर्ने हुन्छ । अन्य सार्वजनिक संरचना बनाउन लिइने जग्गाभने स्थानीय सरकारले खरिद गर्नुपर्ने हुन्छ । तर त्यस्ता संरचनाहरु जसको कारणले वरिपरिका जग्गाको भाऊ बृद्धिमा सहायक हुन्छ भने त्यसलाई पनि जग्गाधनीको योगदानको रुपमा लिनु उपयुक्त हुन्छ ।
- आयोजना शुरु गर्नको लागि ५०% भन्दा बढी जग्गाधनीहरुको लिखित सहमति चाहिने हुन्छ । आयोजनाको डिजाइन, निर्माण तथा ब्यबस्थापन गर्ने कार्यको लागि नगरपालिकाले छुट्टै आयोजनाको स्थापना गर्नुपर्ने हुन्छ । ब्यबस्थापन समितिको अध्यक्ष नगर प्रमुख हुनेछ । साथै जग्गाधनीहरुको उपभोक्ता समिति पनि बनाइनेछ जसले मुख्यतया ब्यबस्थापन समिति र जग्गाधनीहरुबीच समन्वयको कार्य गर्नेछ ।
- जग्गा कित्ताकाट र भवन निर्माण मापदण्ड ब्यबस्थापन समितिले बनाउनेछ । आयोजना अवधिमा निश्चित समयको लागि जग्गाको कित्ताकाट र भवन निर्माणमा रोक लगाइनेछ । तर पूरै कित्ता जग्गा बिक्रि गर्न वा कर्जाको लागि धितो राख्न वाधा पर्नेछैन ।

<u>छिञ्चु, मदानेचौर तथा भिलमिले वस्ती विकासको उपयुक्त तरीका</u>

प्रस्तावित तीनवटै क्षेत्रहरु तत्काल एकैपटक गर्न नगरपालिकाको क्षमताले भ्याउने देखिदैन । तथापी यसका केही कार्यहरुको थालनी भने गर्न सकिनेछ जसको प्रक्रिया निम्न हुन सक्नेछ ।

पहिलो चरण (आगामी ३ बर्षभित्र)

- तीनवटै क्षेत्रको जग्गा एकिकरणको माध्यमबाट वस्ती विकास गर्न सकिने संभावनाको अध्ययन गरी विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन तयार गर्ने । यसको लागि दक्ष प्राविधिकबाट इञ्जिनीयरिङ्ग सर्भे, कित्ता नापी नक्सालाई सर्भे नक्सामा राख्ने, जग्गाधनीहरुको लगत तयार गर्ने, सार्वजनिक जग्गा, बलौटे भूमि, खोलाले ओगटेको जग्गा आदि एकिन गर्ने, जग्गाको हालको वास्तविक भाउको मूल्याङ्कन गर्ने र उक्त मूल्याङ्कनको आधारमा जग्गालाई वर्गीकरण गर्ने ।प्रस्तावित जग्गा एकिकरण आयोजनाको सीमाना निर्धारण गर्ने ।
- आयोजना अघि बढाउन जग्गाधनीहरुको स्वीकृति लिने । आयोजना ब्यबस्थापन समिति गठन गर्ने । आयोजनाको नक्सा तथा प्रक्रिया स्वीकृत गरी स्थानीय राजपत्रमा प्रकाशित गरी आयोजना शुरु भएको घोषणा गर्ने । जग्गा धनीहरुबाट लालपूर्जा लिई सम्पूर्ण कित्ताहरुलाई एउटै कित्तामा परिणत गर्ने ।

- प्रस्तावित बाटोहरुलाई नापी नक्सामा उतार्ने र उक्त बाटोमा घर निर्माणको स्वीकृति नदिने ।

दोश्रो चरण (३ देखि ५ वर्षभित्र)

- साविक जग्गाको मूल्याङ्कन र पूर्वाधारमा लाग्ने खर्चको वास्तविक आधारमा योगदान प्रतिशत निर्धारण गर्ने । जग्गाधनीलाई फिर्ता दिनुपर्ने जग्गाबारे यकिन गर्ने र उक्त कित्ताहरु नापी नक्सा तथा फिल्डमा चिनो लगाउने ।
- फिर्ता दिनुपर्ने जग्गाको अस्थायी लालपूर्जा बनाई जग्गाधनीहरुलाई वितरण गर्ने ।
- आयोजनाभित्र पर्ने बाटोहरुको ट्र्याक खोल्ने । जसको खर्चको लागि अन्तरिम कोषको व्यबस्था गर्ने ।

तेश्रो चरण (५ देखि १०वर्षभित्र)

- सार्वजनिक पूर्वाधारमा लाग्ने जग्गाहरु खरिद गर्ने । पूर्वाधार निर्माणको लागि आवश्यक रकमको व्यबस्था गर्न विक्रिको लागि प्रस्तावित जग्गाहरु क्रमिक रुपमा खुला टेण्डरको माध्यमबाट विक्रि गर्ने प्रक्रिया शुरु गर्ने ।
- सडक तथा अन्य पूर्वाधारनिर्माण गर्ने ।
- स्थायी लालपूर्जा वितरण कार्य गर्ने ।

नगरपालिकामा हालका जनप्रतिनिधीहरुको कार्यकालमा पहिलो चरणको काम मात्र गर्न सकिने देखिन्छ । यतिमात्र हुन सकेपनि व्यबस्थित वस्ती विकासको जग हाल्ने कार्य हुनसक्छ र अर्को कार्यकालमा चुनिने प्रतिनिधीलाई यस कार्यको निरन्तरता दिनुपर्ने दबाव हुन्छ ।

घ) फोहोर मैला व्यवस्थापन

फोहोर मैला व्यबस्थापनको लागि नगरपालिकाले हाल मुख्य बजारहरुमा फोहोर संकलन गर्ने गरेको छ । तर संकलन गरिएका फोहोरलाई यथोचित व्यबस्थापन बिना दुई छुट्टाछुट्टै स्थानमा फ्याक्ने गरिएको छ । ल्याण्डफिल साइटको लागि उपयुक्त स्थानमा जग्गा नपाइने र पाएको जग्गामा समेत नजिकका वस्तीहरुबाट विरोध हुनसक्ने प्रबल सम्भावना भएको कारणले फोहोर व्यबस्थापनमा जटिलता आउने गर्दछ । फोहोरको समस्या हाल त्यति जटिल नदेखिएतापनि केही समयपछि यसले उग्ररुप लिन सक्छ । तसर्थ समयमै फोहोर व्यबस्थापनको उचित रणनीति तथा कार्यनीति बनाई अघि बढ्न उपयुक्त हुनेछ । फोहोर व्यबस्थापनमा प्रत्येक नगरवासीमा चेतना जागृत गर्नु, सकेसम्म घरमै फोहोरको उचित प्रबन्ध गर्नु र समुदायलाई “फोहोरबाट मोहर” बनाउँन उत्प्रेरित गर्नु र अन्ततोगत्वा “शून्य कसिंगर समाज” को निर्माण गर्नु यसको प्रमुख रणनीति हुनुपर्नेछ । जसको लागि घरमै जैविक (कुहिने) तथा अजैविक (नकुहिने) फोहोर छुट्याउने, बजारमा नगरपालिकाबाट जैविक र अजैविक फोहोर संकलन गर्ने दिन छुट्टाछुट्टै तोक्ने, जैविक फोहोरलाई उपयुक्त विधिबाट कम्पोष्ट मल बनाउँने जुन सहुलियत दरमा नगरवासीलाई बिक्रि गर्ने, अजैविक फोहोर जर्स्त प्लाष्टिक, शीसा, क्यान आदि लाई पुनः प्रशोधनको लागि कवाडीलाई बिक्रि गर्ने, निश्चित मापदण्डको प्लाष्टिक बाहेक अन्यलाई प्रतिबन्धित गर्ने आदि कार्यनीतिहरु तयार गरी लागू गर्नुपर्नेछ ।

फोहोर संकलन तथा व्यबस्थापन केन्द्र नगरपालिकाको वडा ११, ९ र ६ को छेउमा पर्ने बैरेनीडाँडामा राख्न उपयुक्त हुने सुझाव प्राप्त भएको छ । जसको थप अध्ययनको आवश्यकता छ ।

ङ) औद्योगिक ग्राम स्थापना

नगर स्वाबलम्बी हुनको लागि कृषि उत्पादन, व्यापारको साथै रोजगारीको पनि त्यतिकै आवश्यकता छ । अन्यत्र जस्तै यस नगरपालिकाका अधिकांश युवाहरु रोजगारीको लागि भारत, मलेशिया तथा खाडी मुलुक जाने गरेको पाइएको हुँदा त्यस्ता जनशक्तिलाई नगरमै रोजगारीको वातावरण श्रृजना गर्न औद्योगिक ग्रामले ठूलो भूमिका खेल्न सक्दछ । तर उक्त औद्योगिक ग्राम स्थापनाको लागि ठूलो परिमाणको जग्गा आवश्यकता पर्ने हुँदा यसको प्राप्ति भने त्यति सहज देखिदैन । यसको बारेमा नगरपालिकामा भएको भेलामा छलफल हुदा सहभागीहरुबाट वडा नं. १० को गोगनपानी र घारीबन जाने बाटोको पूर्व, वडा नं. ११ को राताचौर देखि दक्षिण, वडा नं. ९ को लोरे खोला देखि पश्चिम र दक्षिण तथा वडा नं. ६ को नाच्ने खोलाको देखि पश्चिमसम्मको क्षेत्र उपयुक्त हुने बताएका थिए । यसभन्दा बाहेकका अन्य स्थलहरु जस्तो वडा ६, ७, ८ र ९ को पातलो बस्ती भएको क्षेत्र पनि उपयुक्त हुन सक्छ ।

औद्योगिक ग्राम स्थापनामा निम्न चुनौतिहरु देखिन्छन् :

क) <u>पूर्व सम्भाव्यता अध्ययन तथा जग्गाप्राप्ति चरण</u>

- वस्ती नभएको तर न्यूनतम पूर्वाधार भएको स्थानमा पाउन कठीन हुने कारणले वन क्षेत्र वा बाढी जोखिम क्षेत्र वा सार्वजनिक क्षेत्रमा जग्गा प्राप्तिको लागि सिफारिस हुने गरेको ।
- निजी जग्गा अधिग्रहण गर्न खोज्दा चलनचल्तीभन्दा कैयन् गुणा बढी मूल्यको तिर्नुपर्ने वाध्यता रहेको ।
- निजी जग्गाको अधिग्रहण पछि स्थानीय वासिन्दा विस्थापित हुन जाने भएको ।
- जग्गासम्म जाने सहज पहुँच बाटो भेट्न कठिनाई हुने र भेटिएतापनि स्थानीय जग्गाधनीको चर्को मूल्य माग हुने गरेको ।
- वनको जग्गा लिंदा वातावरणीय प्रभाव मूल्याङ्कन चरण लामो तथा कठिन हुने भएको ।

ख) <u>भौतिक पूर्वाधार निर्माण चरण</u>

- अपायक वा सस्तो जग्गाको कारणले भौतिक पूर्वाधारमा बढी रकम खर्च हुने ।
- स्थानीय समुदायबाट असहयोग हुन सक्ने ।

ग) <u>क्षेत्र संचालन चरण</u>

- स्थानीय समुदायबाट रोजगारीको लागि हुनसक्ने दवाव ।
- उद्योगको लागि आवश्यक सेवा सुविधा (जस्तो गेष्ट हाउस, होटेल, प्राथमिक उपचार, शिशु स्याहार, शिशुकक्षा, प्रहरी, कुरियर सेवा, बैंक/एटीएम, सेक्रेटरिल सेवा, लौण्ड्री, सैलुन, बजार आदि) को नितान्त अभाव ।
- उद्योगको लागि आवश्यक पूरक सेवाहरु वा घरेलु उद्योगहरु (जस्तोः प्याकेजिङ्ग, प्रिन्टीङ्ग, हार्डवेयर, स्यानीटरीवेयर, रिपेयरिङ्ग, मिनरल वाटर, कम्प्युटर/ईलेक्ट्रोनिक्स) आदिको अभाव ।

औद्योगिक ग्राम संचालन गर्नुको उद्देश्य स्थानीय समुदायको जीवनस्तर उकास्नु पनि हो । यसो हुन नसकेमा सामाजिक सद्भावमा विचलन आई अन्ततः उक्त क्षेत्र नै संकटमा पर्न सक्ने सम्भावना पनि प्रबल देखिन्छ । अतः औद्योगिक ग्राम एकाकी रुपमा निर्माण गर्नुभन्दा यसको निर्माण स्थानीय समुदायको सहकार्यमा माथि उल्लेखित सेवा सुविधाकृत एकीकृत औद्योगिक ग्रामको निर्माण गर्नु बढी व्यावहारिक तथा दिगो हुन सक्ने देखिन्छ ।

६.८ औद्योगिक ग्राम स्थापना गर्ने प्रक्रिया

भेरीगङ्गा नगरपालिकामानिजी जग्गा प्रशस्त मात्रामा उपलव्ध छन् । यस नगरपालिका भित्रका क्षेत्रहरु जुन मुख्य बजार, राजमार्ग नजिक र विजुलीकोउपलव्धता भएका स्थानहरु छनौट गर्नुपर्ने हुन्छ । तत्पश्चात निम्न विधि अनुसार औद्योगिक ग्रामको निर्माण गर्न सकिन्छ ।

- क्षेत्रको लागि आवश्यक पर्ने जग्गाको अनुमान गरी सोभन्दा ५गुणा बढी जग्गाको खोजी गर्ने । त्यस्ता जग्गाहरुमा केही छिटपुट वस्ती भएतापनि त्यसले तात्विक असर पार्नेछैन ।
- उक्त ग्रामको चार सीमाना विद्यमान बाटो, नहर/कुलो, जङ्गल, खोला आदि हुनु पर्नेछ । यसरी चार सीमानाको निर्क्यौल नगरपालिका, वडा, राजनैतिक पार्टी प्रतिनिधी तथा स्थानीय जग्गाधनीहरुबीच छलफल गरी तय गर्न सकिन्छ । तोकिएको सीमानालाई “औद्योगिक ग्राम” औपचारिक घोषणा गरिनु पर्नेछ ।
- जग्गाधनीहरुको बृहत् भेलाले “औद्योगिक ग्राम उपभोक्ता समितिको” गठन गर्नेछ ।
- उक्त सीमानाभित्र नगरपालिकाले निश्चित अवधिको लागि जग्गा कित्ताकाट गर्न र नयाँ घर बनाउन रोक लगाउनेछ र सो को जानकारी जिल्ला नापी कार्यालयलाई दिनेछ । तर पुरै जग्गा बेच्न वा बैंकमा धितो राख्न बन्देज लगाइने छैन ।
- त्यसपछि सम्पूर्ण जग्गाको सर्भे गरी कूल जग्गाको २०% औद्योगिक ग्रामको लागि छुट्टयाइनेछ । बाँकी जग्गाको बांडफांड निम्न बमोजिम हुनेछ ।

- औद्योगिक ग्रामभन्दा बाहिरको बाटो	-	१५-१८%
- खुला क्षेत्र/पार्क	-	५%
- पूर्वाधार निर्माण खर्चको लागि	-	<u>७-१०%</u>
जम्मा		३०%

- औद्योगिक ग्रामको लागि २०% र बाँकी जग्गा विकासको लागि ३०% गरी जम्मा ५०% जग्गा निजी जग्गाधनीहरुबाट लिइनेछ र बाँकी ५०% जग्गाधनीहरुलाई नै फिर्ता गरिनेछ ।
- औद्योगिक ग्रामको लागि लिइएको २०% जग्गा सबै जग्गाधनीहरलाई आफ्नो जग्गाको समानुपातिक हिसाबले रकम दिइनेछ । जग्गाको रकम बजार भाउ अनुसार हुनेछ । (उदाहरणको लागि २० आना जग्गा हुनेले ४ आनाको नगद पाउनेछ र १० आना विकसित जमीन फिर्ता पाउनेछ)
- औद्योगिक ग्राम बाहिरको जग्गाको बजार क्षेत्र, बसोबास क्षेत्र, हरित क्षेत्र, सामुदायिक क्षेत्र आदि छुट्टयाई भवन निर्माण मापदण्ड लागू गरिनेछ ।
- माथि कट्टा गरिने ५०% जग्गा सरदर कट्टी प्रतिशत हो । जग्गाको मूल्याङ्कन अनुसार कट्टी हुने प्रतिशत कम बेसी हुन सक्तछ । उदाहरणको लागि कुनै जग्गा राजमार्गसंगै जोडिएकोछ भने कम कट्टी हुनेछ र पुछारमा रहेको वा बाटोको पहुँच नभएको जग्गाको बढी प्रतिशत कट्टी

हुनेछ) । जग्गा मूल्याङ्कन विधि वैज्ञानिक हुनेछ र जग्गा उपभोक्ता समितिबाट अनुमोदन गरेपछि मात्र लागू गरिनेछ ।

- औद्योगिक ग्रामभित्रको पूर्वाधार व्यवस्था विकास समितिले गर्नेछ भने वरिपरिको जग्गाको विकास गर्ने दायित्व स्थानीय नगरपालिकाले लिनेछ ।

यस विधिका फाइदाहरु

औद्योगिक ग्राम विकास समिति, स्थानीय नगरपालिका तथा स्थानीय जग्गाधनीहरु समेतको सहकार्यमा ग्राम स्थापना हुने भएको हुँदा तिनै पक्ष यसबाट लाभान्वित हुन सक्ने देखिन्छ ।

<u>विकास समितिलाई हुने फाइदा</u>

- औद्योगिक ग्रामलाई आवश्यक पर्ने जग्गाको बन्दोबस्त स्थानीय नगरपालिकाको सन्दर्भमा हुने भएको हुँदा यस कार्यमा समितिलाई झण्झट नहुने ।
- आवश्यक जग्गा चलनचल्तीको मूल्यमा खरिद गर्न सकिने ।
- औद्योगिक ग्रामभन्दा बाहिर पनि व्यवस्थित सहरी बसोवासलाई प्रोत्साहन हुने भएको हुँदा आवश्यक पूरक सेवा सुविधाहरु उपलव्ध हुन सक्ने ।
- तीनै निकायको आ-आफ्नो योगदान हुने भएकोले सबैबाट सहयोग हुन सक्ने ।

<u>नगरपालिकालाई हुने फाइदा</u>

- व्यवस्थित सहरी विकास हुन जाने ।
- पूर्वाधार विकासको लागि जग्गा बिक्री गरी रकम उठाइने हुँदा जग्गा विकासमा नगरपालिकाको लगानी अत्यन्त न्यून हुने ।
- भवन निर्माण मापदण्डको कार्यान्वयन सहजतापूर्वक हुन सक्ने ।
- सहरी सेवा सुविधाहरु (फोहोरवस्तु संकलन, ढल प्रणाली, सञ्चार, विद्युत) आदिको व्यवस्थापन गर्न सहज हुने ।
- अन्यत्र हुन सक्ने अव्यवस्थित बसोवासलाई निरुत्साहन गरी कृषियोग्य भूमि संरक्षण गर्न सहज हुने ।
- घर ठेगाना प्रणाली वैज्ञानिक किसिमले लागू गर्न सहज हुने ।
- कर प्रणाली व्यवस्थित गर्न सकिनुको साथै करको दायरा फराकिलो हुने ।
- जोखिम व्यवस्थापन (आगलागी/दुर्घटना) आदिमा सहयोग पुग्न जानुका साथै सुरक्षा प्रबन्ध सबल हुन सक्ने ।
- सहरी शासन प्रणाली सुदृढ हुने ।

<u>जग्गाधनीलाई हुने फाइदा</u>

- आफ्नो जग्गाको २०% प्रतिशत नगद पाइनुको साथै बाँकी ३०% योगदानले कृषि भूमि सहरी सेवा सुविधायुक्त जग्गामा परिणत हुने । जसको कारणले जग्गाको मूल्याङ्कन बढन गई प्रत्यक्ष फाइदा पुग्ने ।
- कोही पनि जग्गाधनीहरु विस्थापित हुन नपर्ने ।

- आफ्नो योग्यता र क्षमतानुसारको रोजगारी औद्योगिक ग्रामभित्र पाइने ।
- परिवारका सदस्यहरुले अन्य स-साना पूरक सेवाहरुमा संलग्न हुनसक्ने भएकोले पुरै परिवारको आर्थिक स्तरमा सुधार हुने ।
- बाटो, खानेपानी, ढलजस्ता सुविधाहरुको उपलव्धता सहज हुने ।
- साँध, सीमानासम्बन्धी विवादबाट मुक्त हुने ।
- सामुदायिक प्रयोजनको लागि पार्क, खेलमैदान, खुलाक्षेत्र आदि उपलव्ध हुने ।
- आकस्मिक सेवाहरु सहजतापूर्वक प्राप्त गर्न सकिने ।
- मोडेल सहरको रुपमा विकास हुने कारणले गर्दा समुदायको प्रतिष्ठा देशभित्र र बाहिर पनि बढ्ने ।
- सहरी पूर्वाधारको निर्माण तथा मर्मत सम्भारमा समुदायको प्रत्यक्ष संलग्नता रहने ।

यस विधिका चुनौतीहरु

यस किसिमको अवधारण नेपालमा नौलो भएको हुँदा केही चुनौतीहरु हुनु स्वाभाविकै हो । ती चुनौतीहरु निम्न छन्:-

- यसको अवधारणा र कार्यान्वयन पद्धतिबारे स्थानीय जग्गाधनीहरुलाई बुझाई तिनको लिखित सहमति लिने कार्य केही जटिल हुनसक्छ ।
- ऐलानी जग्गाहरुभएकोलाई पनि व्यवस्थित गर्नुपर्ने हुनसक्छ ।
- सम्पूर्ण ग्रामको पूर्वाधार विकास सम्पन्न हुन अलि बढी समय लाग्न सक्छ ।
- औद्योगिक ग्राम तथा जग्गा विकास दुवै एक अर्काका परिपूरक भएको हुँदा एकको कार्यान्वयनमा कठिनाई हुँदा दुवै प्रभावित हुन सक्ने ।

उद्योगको प्रकार तथा औद्योगिक ग्रामको लागि आवश्यक जग्गा

भेरीगङ्गा नगरपालिकामा ठूला उद्योगहरु भन्दा स्थानीय कृषि उपज तथा वन पैदावारसँग सम्बन्धित साना तथा घरेलु उद्योगहरुको स्थापना गर्नु उपयुक्त हुनेछ । यसको लागि १५० देखि २०० रोपनीसम्मको जग्गा पर्याप्त हुनसक्छ । ७५० देखि १००० रोपनीसम्मको पातलो बस्ती भएको क्षेत्र जहाँ सहजतापूर्वक पहुँच मार्ग तथा बिजुलीको प्रबन्ध गर्न सकिन्छ पहिचान गरी ग्रामीण वस्ती विकास तथा औद्योगिक ग्रामको स्थापना सँगसँगै लिएर जानु उपयुक्त विकल्प हुन सक्छ । यस सम्बन्धमा विज्ञ प्राविधिकको टोली बनाई छुट्टै संभाव्यता अध्ययन गर्नुपर्नेछ ।

६.९ भौतिक पूर्वाधार विकास योजनाको सोच तालिका

विषयगत लक्ष्य : नगरभित्र सन्तुलित विकासमा योगदान पुगेको हुनेछ ।

नजिता	सूचक	२०७५/२०७६	२०७९/२०८०	पुष्ट्याइँका आधार
विषयगत उद्देश्य ९: सडक, सफा उर्जा तथा आधुनिक संचारका साधन जस्ता भौतिक पूर्वाधारको दृष्टिले नगरबासीको जीवन थप सहज भएको हुनेछ ।	बाह्रै महिना चल्ने सडक जोडिएको वडा केन्द्र संख्या	10	13	नगर वस्तुगत विवरण
	कालोपत्रे सडकले वडा केन्द्र जोडिएको वडा संख्या	6	9	नगर वस्तुगत विवरण
	आधा घंटा हिँडेर सार्वजनिक यातायात चढ्ने पाउने जनसंख्या प्रतिशत	60	90	नगर वस्तुगत विवरण
	उज्यालोकोलागि सफा उर्जा प्रयोग गर्ने घरधुरी प्रतिशत	94	100	नगर वस्तुगत विवरण
	वत्तिको व्यवस्था भएको सडकको लम्बाइ किमी	0	5	नगर वस्तुगत विवरण
	खानापकाउनको लागि पूर्ण रुपमा सफा उर्जा प्रयोग गर्ने घरधुरी प्रतिशत	1.5	20	नगर वस्तुगत विवरण
	मोबाइलको प्रयोग गर्ने घरधुरी प्रतिशत	85	95	नगर वस्तुगत विवरण
	इन्टरनेटको प्रयोग गर्ने घरधुरी प्रतिशत	5	25	नगर वस्तुगत विवरण
प्रतिफल १: सडक पूर्वाधारको गुणस्तर तथा परिमाणमा बृद्धि भएको हुनेछ ।	कालोपत्रे गरिएको सडकको लम्बाइ किमी	68	100	नगर वस्तुगत विवरण
	बाह्रै महिना सवारीसाधन चल्न सक्ने सडकको लम्बाइ किमी	68	150	नगर वस्तुगत विवरण
	नाली सहितको सडकको लम्बाई किमी	0	10	नगर वस्तुगत विवरण
	मौसमी सडकको लम्बाई किमी	179	100	नगर वस्तुगत विवरण
प्रतिफल २: स्वच्छ खानेपानी को पहुँचमा बृद्धि भएको हुनेछ ।	खानेपानी आयोजनाहरुको संख्या	42		नगर वस्तुगत विवरण
	नियमित संचालनमा आएका आयोजनाहरुको प्रतिशत	25	100	नगर वस्तुगत विवरण
	धाराको पानी प्रयोग गर्ने घरधुरी प्रतिशत	50	90	नगर वस्तुगत विवरण
	घरमै खानेपानी उपलब्ध भएको घरधुरी प्रतिशत	20	50	नगर वस्तुगत विवरण
प्रतिफल ३:: सम्भावित स्थानहरुमा व्यवस्थित वस्ती विकास सम्बन्धी पूर्वाधार तयार भएको हुनेछ ।	वस्ति विकास सम्बन्धी विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन तयार भएका सम्भावित स्थानहरुको संख्या (छिन्चु, भिलमिले तथा मदानेचौर)	0	3	नगर वस्तुगत विवरण
	वस्ति विकासका लागि सडक पूर्वाधार तयार भएका वस्तिविकासका स्थानहरुको संख्या	0	3	नगर वस्तुगत विवरण
प्रतिफल ४: नगरभित्र पैदाहुने फोहोरको उचित	फोहोर मैला संकलन तथा व्यवस्थापन केन्द्रको संख्या	0	1	नगर वस्तुगत विवरण
	फोहोर मैलाबाट प्राप्त वार्षिक आम्दानी रु	0	500	नगर वस्तुगत

नजिता	सूचक	२०७५/२०७६	२०७९/२०८०	पुष्ट्याइँका आधार
व्यवस्थापन भएको हुनेछ ।				विवरण
प्रतिफल ६: नगरभित्र विद्युत सुविधामा वृद्धि भएको हुनेछ ।	विद्युत सेवा पुगेको वडा संख्या	10	13	नगर वस्तुगत विवरण
	विद्युत सेवा पुगेको जनसंख्या प्रतिशत	67	90	नगर वस्तुगत विवरण
प्रतिफल ७: नगरभित्र संचारको विस्तार भएको हुनेछ ।	मोबाइलको कभरेज नपुगेको घरधुरी प्रतिशत	25	0	नगर वस्तुगत विवरण
	इन्टरनेट सुविधा पुगेको घरधुरी प्रतिशत	10	50	नगर वस्तुगत विवरण

६.१० कार्यक्रम तथा बजेट

बजेट रु ००० मा

क्र.सं.	प्रतिफल अनुसार प्रमुख कार्यक्रम	५ वर्षको लक्ष्य		कुल बजेट	कार्यन्वयन वर्ष र लक्ष्य				
		एकाइ	परिमाण		१	२	३	४	५
	सडक								
1	कालोपत्रे सडक निर्माण (ग्राभेलबाट स्तरोन्नति)	किमी	34	680,000	5	5	8	8	8
2	कालोपत्रे सडक मर्मत संभार	किमी	68	34,000					
3	सडक ग्राभेल (कच्चीबाट ग्राभेल)	किमी	90	450,000	10	15	20	20	25
4	ग्राभेल सडक मर्मत सम्भार	किमी	90	45,000	10	15	20	20	25
5	सडक नाली निर्माण	किमी	10	50,000		1	1	1	2
6	पुल निर्माण	वटा	6	240,000		1	1	1	1
	वस्ती विकास तथा औद्योगिक क्षेज्ञ								
7	छिञ्चु वस्ती विकास योजनाको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयारी	रोपनी	4500	13,500	20%	30%	50%		
8	मदानेचौर वस्ती विकास योजनाको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयारी	रोपनी	1850	5,550	20%	30%	50%		
9	भिलमिले वस्ती विकास योजनाको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयारी	रोपनी	1300	3,900	20%	30%	50%		
10	वस्तीभित्रको बाटोको मध्यरेखाको रेखांकन	किमी	62	6,200		20	22	20	
11	औद्योगिक क्षेत्रको सम्भाव्यता अध्ययन	वटा	1	2,500			1		
12	औद्योगिक क्षेत्र स्थापनाको विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन तयार	वटा	1	7,500			50%	50%	
	फोहोर मैला ब्यबस्थापन								

क.सं.	प्रतिफल अनुसार प्रमुख कार्यक्रम	५ वर्षको लक्ष्य		कुल बजेट	कार्यन्वयन वर्ष र लक्ष्य				
		एकाइ	परिमाण		१	२	३	४	५
13	फोहोर मैला व्यवस्थापन केन्द्र	वटा	1	50,000			50%	50%	
14	फाहोर मैला व्यवस्थापनको लागि उपकरण खरिद	वटा	1	15,000					1
15	फोहोर मैला व्यवस्थापन सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम	वटा	5	5,000	1	1	1	1	1
	उर्जा तथा संचार								
16	काठे पोल विस्थापन कार्यक्रम	पोल वटा	1000	25,000	200	200	200	200	200
17	सोलार जडान	घरधुरी संख्या	2000	20,000	400	400	400	400	400
18	वायोग्यास प्रवर्द्धन कार्यक्रम	घरधुरी संख्या	2000	30,000	400	400	400	400	400
19	सुधारिएको चुल्हो प्रवर्द्धन कार्यक्रम	घरधुरी संख्या	2000	2,000	400	400	400	400	400
20	ल्याण्डलाईन टेलीफोन विस्तार कार्यक्रम	घरधुरी संख्या	1500	7,500	300	300	300	300	300
21	मोबाइल टेलिफोन सेवा विस्तार	वडा	3	15,000	1	1	1		
22	इन्टरनेट सेवा विस्तार कार्यक्रम	वडा	13	32,500	3	3	3	3	1
	जम्मा			**1,869,150**					

माथिका कार्यक्रमहरुको वार्षिक खर्च अनुमान तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

क.सं.	प्रतिफल अनुसार प्रमुख कार्यक्रम	कुल बजेट	कार्यान्वयनको लागि आवश्यक अनुमानित लागत रु हजारमा				
			१	२	३	४	५
	सडक						
1	कालोपत्रे सडक निर्माण (ग्राभेलबाट स्तरोन्नति)	680,000	100,000	100,000	160,000	160,000	160,000
2	कालोपत्रे सडक मर्मत संभार	34,000	6,800	6,800	6,800	6,800	6,800
3	सडक ग्राभेल (कच्चीबाट ग्राभेल)	450,000	50,000	75,000	100,000	100,000	125,000
4	ग्राभेल सडक मर्मत सम्भार	45,000	5,000	7,500	10,000	10,000	12,500
5	सडक नाली निर्माण	50,000	-	10,000	10,000	10,000	20,000
6	पुल निर्माण	240,000	-	60,000	60,000	60,000	60,000
7	**वस्ती विकास तथा औद्योगिक क्षेत्र**						
8	छिञ्चु वस्ती विकास योजनाको विस्तृत	13,500	2,700	4,050	6,750		

क.सं.	प्रतिफल अनुसार प्रमुख कार्यक्रम	कुल बजेट	कार्यान्वयनको लागि आवश्यक अनुमानित लागत रु हजारमा				
			१	२	३	४	५
	परियोजना प्रतिवेदन तयारी						
9	मदानेचौर वस्ती विकास योजनाको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयारी	5,550	1,110	1,665	2,775		
10	झिलमिले वस्ती विकास योजनाको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयारी	3,900	780	1,170	1,950		
11	वस्तीभित्रको बाटोको मध्यरेखाको रेखांकन	6,200			2,000	2,100	2,100
12	औद्योगिक क्षेत्रको सम्भाव्यता अध्ययन	2,500		2,500			
13	औद्योगिक क्षेत्र स्थापनाको विस्तृत आयोजना प्रतिवेदन तयार	7,500			3,500	4,000	
	फोहोर मैला व्यबस्थापन						
14	फोहोर मैला व्यवस्थापन केन्द्र	50,000			25,000	25,000	
15	फाहोर मैला व्यवस्थापनको लागि उपकरण खरिद	15,000					15,000
16	फोहोर मैला व्यवस्थापन सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम	5,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
	उर्जा तथा संचार						
17	काठे पोल विस्थापन कार्यक्रम	25,000	5,000	5,000	5,000	5,000	5,000
18	सोलार जडान	20,000	4,000	4,000	4,000	4,000	4,000
19	वायोग्यास प्रवर्द्धन कार्यक्रम	30,000	6,000	6,000	6,000	6,000	6,000
20	सुधारिएको चुल्हो प्रवर्द्धन कार्यक्रम	2,000	400	400	400	400	400
21	ल्याण्डलाईन टेलीफोन विस्तार कार्यक्रम	7,500	1,500	1,500	1,500	1,500	1,500
22	मोबाइल टेलिफोन सेवा विस्तार	15,000	3,000	3,000	3,000	3,000	3,000
23	इन्टरनेट सेवा विस्तार कार्यक्रम	32,500	6,500	6,500	6,500	6,500	6,500
		1869150	**214790**	**323,210**	**443,300**	**432,425**	**455,425**

६.११ खानेपानी तथा सरसफाइ

स्वच्छ खानेपानीको पहुँचलाई नेपालको संविधानले मौलिक हकका रुपमा स्थापित गरेको छ। तर खानेपानी आपूर्ति यस नगरपालिकाको सबैभन्दा ठूलो समस्यामध्ये रहेको छ। संविधान प्रदत्त यस मौलिक हकलाई व्यवहारमा उतार्न यस नगरपालिकामा अझ धेरै काम गर्नुपर्ने अवस्था छ। हालको समयमा पनि जनसंख्याको ठूलो हिस्साले कुवा, खोला, जरुवा लगायत असुरक्षित श्रोतका पानी ओसारेर पिउनु पर्ने बाध्यता रहेको छ। वि.सं. २०७५ को घरधुरी सर्भेक्षण तथ्यांकअनुसार कुल १२९२ घरधुरीलाई पानी ल्याउन आधी घण्टाभन्दा बढी समय लाग्दछ। शौचालय सबै घरधुरीमा रहेको रहेका छन्।

६.११.१ सम्भावना, अवसर तथा समस्या विश्लेषण

खानेपानीका लागि प्रयोग गर्न सकिने पानीका श्रोतहरूमा चिमिरे मुला (छिञ्चु-२), मुलपानी -छिञ्चु ३), हात्तीसुँढे (छिञ्चु ६), गोरुजुरे खानेपानी (मैनतडा) रहेका छन्। अन्य श्रोतहरू लेखपराजुलमा रहेका छन् जुनमध्ये ऐसेलुगैरा, पउँचमारे, चुच्चे गोठेरी, सुनकाउनिदास, च्यान गैरा, उदाउने मुल, चियानगैरा, सिरमुल, माझमुल, चरचरे मुल, पुराना गाउँ, मुलपानी मुख्य छन्। करिब ३००० घरधुरीमा कच्ची शौचालय रहेको छ र वर्षात्को समयमा यी कच्ची शौचालयमा सरसरफाइ कायम राख्न चुनौति हुने गरेको छ। नगरपालिका खुला दिसामुक्त घोषणा भएको सन्दर्भमा समेत खानेपानीको अभावले सरसफाइ कायम राख्न कठिन रहेको अवस्था छ।

६.११.२ योजना सोच तालिका

खानेपानी तथा सरसफाइ क्षेत्रको विषयगत उद्देश्य, अपेक्षित प्रतिफल, सूचक तथा हालको अवस्था र लक्ष्य देहायअनुसार निर्धारण गरिएको छ :

अपेक्षित प्रतिफल	सूचक	२०७५/२०७६	२०७९/२०८०	पुष्ट्याइँका आधार	पूर्वानुमान
विषयगत उद्देश्य १० : नियमित, गुणस्तरीय र सुलभ खानेपानी सेवा उपलब्ध गराउने	पानीजन्य रोगबाट वार्षिक रुपमा संक्रमित हुने जनसंख्या प्रतिशत	78	40	खानेपानी तथा सरसफाइ सर्भेक्षण प्रतिवेदन	संघ र प्रदेशस्तरबाट समेत नपाका ठूला खापा आयोजनाहरुमा लगानी पानीको श्रोतको उपलब्धता
	पाइपवितरित खानेपानी वर्षैभरि पर्याप्त प्राप्त गर्ने घरधुरी प्रतिशत	50	90		
	आधारभूत खानेपानी सेवा प्राप्त गर्न लाग्ने औसत समय मिनेटमा	30	15		
प्रतिफल १०.१: चालु हालतका खानेपानी आयोजनाहरूको संख्यात्मक र गुणात्मक वृद्धि भएको हुनेछ।	नेपाल मापदण्डअनुसार नियमित गुणस्तर परीक्षण गरिएका खानेपानी आयोजनाहरुको प्रतिशत	0	50	सर्भेक्षण प्रतिवेदन	
	निजी धारा भएका घरधुरी प्रतिशत	25	60	सर्भेक्षण प्रतिवेदन	
प्रतिफल १०.२: शौचालयको गुणस्तरमा सुधार भएको हुनेछ।	पक्की शौचालय प्रयोग गर्ने घरधुरी प्रतिशत	17	75	सर्भेक्षण प्रतिवेदन	नगरवासीको आम्दानी र सचेततामा वृद्धि
	अटुट रुपमा साबुन पानी राखिने शौचालयको प्रतिशत	50	90		
प्रतिफल १०.३: व्यक्तिगत सरसफाइमा सुधार भएको	जोखिम अवस्थामा साबुनपानीले हात धुने जनसंख्याको प्रतिशत	30	70	नगर स्वास्थ्य शाखाको	सबै वडाका नागरिकको

अपेक्षित प्रतिफल	सूचक	२०७५/२०७६	२०७९/२०८०	पुष्ट्याइँका आधार	पूर्वानुमान
हुनेछ ।	खानेपानीको सुरक्षित भण्डारण र उपयोगका बारेमा सचेत घरधुरी प्रतिशत	15	50	वार्षिक प्रतिवेदन र सर्भेक्षण प्रतिवेदन	सचेतताको स्तरमा वृद्धि

६.११.३ कार्यक्रम बजेट

माथि उल्लेख गरिएअनुसारका विषयगत उद्देश्य र अपेक्षित प्रतिफल प्राप्तिका लागि निम्नानुसारको कार्यक्रम बजेट प्रस्ताव गरिएको छः (बजेट रु ०००)

क्रसं	प्रतिफल अनुसार प्रमुख कार्यक्रम	५ वर्षको लक्ष्य		कुल बजेट	कार्यान्वयन वर्ष र लक्ष्य				
		इकाई	परिमाण		१	२	३	४	५
1	खानेपानी आयोजना निर्माण (साना, २५ घरधुरीभन्दा कम) सरदर २० घरधुरी	वटा	50	25,000	10	10	10	10	10
2	खानेपानी आयोजना निर्माण (मझौला, १०० घरधुरीभन्दा कम) सरदर ८० घरधुरी	वटा	20	40,000	4	4	4	4	4
3	खानेपानी आयोजना निर्माण (ठूला, १०० घरधुरीभन्दा बढी) सरदर १५० घरधुरी	वटा	6	22,500		2	2	2	
4	खानेपानी योजना मर्मत संभार	वटा	50	25,000	10	10	10	10	10
5	खानेपानी उपभोक्ता समिति गठन	वटा	50	5,000	10	10	10	10	10
6	खानेपानी उपभोक्ता समितिकोलागि संस्थागत विकास सम्बन्धी तालिम	वटा	50	5,000	10	10	10	10	10
7	स्वच्छ खानेपानी सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम	वटा	50	5,000	10	10	10	10	10
8	खानेपानी तथा सरसफाई मर्मत संभार कोष स्थापना र संचालन	वटा	3	1,500			1	1	1
9	खानेपानी आयोजना मर्मत संभार तालिम	जना	50	1400	10	10	10	10	10
10	सञ्चालनमा रहेका खानेपानीको मुहान र भण्डारणस्थल (घर) मा गुणस्तर परीक्षण कार्यक्रम	पटक	10	500	2	2	2	2	2
11	खानेपानी सुरक्षा योजना	संख्या	20	6000	5	5	5	5	
12	पर्याप्त र नियमित श्रोत नभएका वस्तीका लागि जनसहभागितामा आधारित आकासे पानी संकलन आयोजना	स्थान	10	10000	2	3	3	2	
13	खानेपानी तथा सरसफाई सम्बन्धी सडक नाटक	वटा	13	1300	0	6	7		
14	खानेपानी उपभोक्ता समितिलाई तालिम	वटा	20	1800	4	6	5	4	1
15	खानेपानी तथा सरसफाई सम्बन्धी घरदैलो कार्यक्रम	वटा	65	1800	65	65	65	65	65
16	मुख्य बजार केन्द्रहरुमा सार्वजनिक शौचायल निर्माण र व्यवस्थापन	संख्या	४	6000	1	1	1	1	
	खानेपानी उपक्षेत्रको जम्मा बजेट			**1578800**					

माथिका कार्यक्रमहरुको वार्षिक खर्च अनुमान तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ छ।

क.सं.	प्रतिफल अनुसार प्रमुख कार्यक्रम	कुल बजेट	कार्यान्वयनको लागि आवश्यक अनुमानित लागत रु हजारमा				
			१	२	३	४	५
1	खानेपानी आयोजना निर्माण (साना, २५ घरधुरीभन्दा कम) सरदर २० घरधुरी	25,000	5,000	5,000	5,000	5,000	5,000
2	खानेपानी आयोजना निर्माण (मझौला, १०० घरधुरीभन्दा कम) सरदर ८० घरधुरी	40,000	8,000	8,000	8,000	8,000	8,000
3	खानेपानी आयोजना निर्माण (ठूला, १०० घरधुरीभन्दा बढी) सरदर १५० घरधुरी	22,500	-	7,500	7,500	7,500	
4	खानेपानी योजना मर्मत संभार	25,000	5,000	5,000	5,000	5,000	5,000
5	खानेपानी उपभोक्ता समिति गठन	5,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
6	खानेपानी उपभोक्ता समितिको लागि संस्थागत विकास सम्बन्धी तालिम	5,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
7	स्वच्छ खानेपानी सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम	5,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
8	खानेपानी तथा सरसफाई मर्मत संभार कोष स्थापना र संचालन	1,500			500	500	500
9	खानेपानी आयोजना मर्मत संभार तालिम	1,400	280	280	280	280	280
10	सञ्चालनमा रहेका खानेपानीको मुहान र भण्डारणस्थल (घर) मा गुणस्तर परीक्षण कार्यक्रम	500	100	100	100	100	100
11	खानेपानी सुरक्षा योजना	6,000	1,500	1,500	1,500	1,500	
12	पर्याप्त र नियमित श्रोत नभएका वस्तीका लागि जनसहभागितामा आधारित आकासे पानी संकलन आयोजना	10,000	5,000	5,000			
13	खानेपानी तथा सरसफाई सम्बन्धी सडक नाटक	1,300	600	700			
14	खानेपानी उपभोक्ता समितिलाई तालिम	1,800	900	900			
15	खानेपानी तथा सरसफाई सम्बन्धी घरदैलो कार्यक्रम	1,800	360	360	360	360	360

क्र.सं.	प्रतिफल अनुसार प्रमुख कार्यक्रम	कुल बजेट	कार्यान्वयनको लागि आवश्यक अनुमानित लागत रु हजारमा				
			१	२	३	४	५
16	मुख्य बजार केन्द्रहरुमा सार्वजनिक शौचायल निर्माण र व्यवस्थापन	6,000			3,000	3,000	
	जम्मा	**157800**	**29740**	**37340**	**34240**	**34240**	**22240**

६.११.४ कार्यनीति

खानेपानी आपूर्ति र सरसफाइ प्रवर्द्धनका लागि निम्नानुसारको कार्यनीति अवलम्बन गरिनेछ :

- खानेपानीका परम्परागत श्रोतहरूको संरक्षण गरिनेछ र ती श्रोतमा आधारित खानेपानी आयोजनाहरू निर्माणका लागि तत्काल सम्भाव्यता अध्ययनको काम अघि बढाइनेछ ।
- खानेपानीको पर्याप्त र नियमित श्रोत नभएका वस्तीका लागि आकासे पानी संकलन, डीप बोरिङ लगायतका वैकल्पिक विधिहरु प्रयोग गरी खानेपानी सेवा सञ्चालन गरिनेछ ।
- घरधुरीस्तरमा खानेपानीको गुणस्तर परीक्षण जस्ता क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्दा अति गरिब परिवारलाई निःशुल्क र अन्यका लागि २० प्रतिशत रकम सम्बन्धित घर परिवारले र ८० प्रतिशत नगरपालिका⁄ सम्बन्धित खानेपानी आयोजनाले व्यहोर्ने गरी नीतिगत व्यवस्था गरिनेछ ।
- सार्वजनिक स्थल, संस्था र मानिसको आवागमन बढी हुने स्थानहरूमा सार्वजनिक शौचालय निर्माण गरिनेछ । निर्मित सार्वजनिक शौचालयहरु समुदायस्तरका संस्थाहरुबाट सञ्चालन गर्ने व्यवस्था मिलाई उनीहरुलाई शौचालयको सरसफाइप्रति जिम्मेवार र जवाफदेही बनाइनेछ र यसका लागि आवश्यक सहयोग नगरपालिकाले गर्नेछ ।
- खानेपानी क्षेत्रमा लगानी वृद्धिका लागि अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्था, दातृ निकाय तथा केन्द्र र प्रदेश सरकारसँग पहल गरिनेछ ।
- व्यक्तिगत, घरायसी, सामुदायिक सरसफाइ अभिवृद्धि गर्न चेतनामूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।

७. वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन योजना

७.१ पृष्ठभूमि

भेरीगंगा नगरपालिका समग्र विकासको दृष्टिकोणले प्रारम्भिक अवस्थामा रहेको भए पनि खासगरी अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रियस्तरका विकास र विनासका श्रृंखलाहरूका कारण वन र वातावरण क्षेत्र ठूलो जोखिममा रहेको अवस्था छ। वन र वातावरणमा क्षति पुग्न जाँदा वर्षेनी विपद्को आवृत्ति, प्रवृत्ति र सघनता वृद्धि हुँदै गइरहेको छ।कुनै पनि क्षेत्रमा वातावरणीय सन्तुलन कायम राख्न कुल क्षेत्रफलको ४० प्रतिशत भूमिमा वन क्षेत्र रहनुपर्ने मानिन्छ। हालसम्म छिञ्चु नगरपालिका उपलब्ध वनको क्षेत्रफल तथा जैविक विविधताका दृष्टिकोणले धनी नगरपालिकाको रुपमा रहेको छ। यस योजनामा विद्यमान वन र जैविक विविधतालाई संरक्षण, प्रवर्द्धन गर्दै जीविकोपार्जनसँग आवद्ध गर्ने हिसाबले योजना तर्जुमा गरिएको छ।

७.२ वन तथा वातावरण

भेरीगंगा नगरपालिकामा कुल क्षेत्रफलको करिब ७९ प्रतिशत भूगोल वन क्षेत्रले ढाकेको छ। यसका अतिरिक्त करिब १७ प्रतिशत कृषि क्षेत्र, ०.४ प्रतिशत भवनले ओगटेको क्षेत्र र बाँकी करिब ४ प्रतिशत बलौटे क्षेत्र, नदीनाला तथा अन्य रहेका छन्। नगरपालिकामा रहेका मुख्य नदी खोलाहरूमा भेरी नदी, बबई नदी, गोचे खोला, छिञ्चु खोला, मुरली खोला, झिंगनी खोला तथा नाच्ने खोला रहेका छन्। यस योजनामा विद्यमान वन तथा वातावरण सम्पदाको संरक्षण र संवर्द्धन गर्दै वन सम्पदालाई जीविकोपर्जनसँग आवद्ध गर्ने प्रयास गरिएको छ।

७.२.१ अवसर, सम्भावना तथा समस्या विश्लेषण

पर्याप्त भूभाग ओगटेको र जैविक विविधतामा धनी भएको हुँदा यहाँको वन सम्पदाले धैरै सम्भावना बोकेको छ। जडिबुटीको प्रचुर सम्भावना रहेको यस नगरपालिकामा काष्ठ र गैरकाष्ठ वन पैदावारको समुचित व्यवस्थापन गरी वनजन्य उद्यमको विकास गरी जीविकोपार्जनमा सुधार गर्न सकिने सम्भावना रहेको छ। वन क्षेत्रमा विद्यमान यस सम्भावनालाई यथार्थमा रुपान्तरण गर्नवन, जैविक विविधतार संरक्षणसम्बन्धी प्राविधिक ज्ञान, सीपमा वृद्धि गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ। अव्यवस्थित भू-उपयोग तथा अनियन्त्रित भौतिक पूर्वाधार विकासमा वृद्धि, प्राकृतिक श्रोतहरूको अनियन्त्रित दोहन, वन वातावरण सम्बन्धी एकीकृत योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन र सोको नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन हुन नसक्नुलगायतका कारणले वन क्षेत्रमाथि चाप बढ्न गएको छ। वन पैदावारको उत्पादन र निकासीबाट स्थानीय नागरिकले यथोचित लाभ लिन नसकिरहेको अवस्था छ। कृषियोग्य उर्वर जमिन अतिक्रमण गरी संरचना निर्माण हुनु, वनको उचित संरक्षण तथा वैज्ञानिक व्यवस्थापन हुन नसक्नु, वनश्रोतको बहुउपयोग हुन नसक्नु, वन डढेलो वर्षेनी बढेर जानु तथा विकास कार्यहरू वातावरणमैत्री नहुनुलगायतका समस्याहरूवन क्षेत्रका थप समस्याका रुपमा रहेका छन्।

७.२.२ योजना सोच तालिका

वन तथा वातावरण क्षेत्रको हकमा विषयगत उद्देश्य, अपेक्षित प्रतिफलहरुमात्र प्रस्तुत गर्न सकिएको छ। रणनीतिक उद्देश्य प्रतिफल प्राप्त गर्न योगदान पुग्ने खालका कार्यक्रमहरु कार्यन्ववनका लागि प्रस्ताव

गरिएको छन् र तीनका लागि आवश्यक बजेट प्रस्ताव गरिएको छ । आधार तथ्यांकको अभावको कारणले लक्ष्य निर्धारण गर्न सकिएको छैन ।

७.२.३ कार्यक्रम बजेट

माथि उल्लेख गरिएअनुसारका विषयगत उद्देश्य र अपेक्षित प्रतिफल प्राप्तिका लागि निम्नानुसारको कार्यक्रम बजेट प्रस्ताव गरिएको छ :

क.सं.	प्रतिफल अनुसार प्रमुख कार्यक्रम	५ वर्षको लक्ष्य		कुल बजेट	कार्यान्वियन वर्ष र लक्ष्य				
		एकाइ	परिमाण		१	२	३	४	५
	क) वन विकासका कार्यक्रमहरू								
1.	स्थायी नर्सरी निर्माण (७५ हजार बिरुवा क्षमता भएको)	वटा	5	2,500	1	1	1	1	1
2.	विरुवा उत्पादन (बहुमुल्य काठ जन्य, डालेघाँस, सौन्दर्य प्रजाती)	वटा	250000	4,000	500	500	500	500	500
3.	सडक किनार बृक्षारोपण	वटा	5000	1,000	1000	1000	1000	1000	1000
4.	सहरी पार्क, बगैचा निर्माण र बृक्षारोपण	हे.	25	2,500	5	5	5	5	5
5.	आतिक्रमण भएको वन क्षेत्रको व्यवस्थापन	हे.	25	1,000	5	5	5	5	5
6.	घर छाप्रो आवाद गरेको जग्गा हटाई तारबार र बृक्षारोपण	हे.	25	5,000	5	5	5	5	5
7.	भू-संरक्षण पहिरो नदि कटान खोला नदि किनार तथा जग्गा उकास कार्यक्रम	एकमुष्ट		10,000					
8.	तारजाली सहयोग कार्यक्रम	किमी	10	5,000	2	2	2	2	2
9.	नदि खोला किनारको बगर भू-क्षय पहिरो जाने संवेदनशिल क्षेत्रमा वृक्षारोपण	हे.	10	1,800	2	2	2	2	2
	ख) आयमूलक कार्यक्रम								
10.	गैह्र काष्ठ उद्योग स्थापना र सञ्चालन	वटा	5	3,000	1	1	1	1	1
11.	जाडीबुटी प्रशोधन केन्द्र स्थापन र संचालन	वटा	1	1,500		1			
12.	जडिबुटी क्षेत्र पहिचान, विकास, संरक्षण र खेती	हे.	25	7,500	5	5	5	5	5
13.	सालको दुनाटपरी फर्निचर तयारी तालिम र सामाग्री अनुदान सहयोग (समूहगत रुपमा)	वटा	15	2,000	3	3	3	3	3
18	सामुदायिक वन क्षेत्र, कबुलियती बनको रुपमा (सामुहिक भूँइघाँस, जडीबुटी खेती) समूहगत रुपमा	वटा	25	2,500	5	5	5	5	5
	ग) संस्थागत विकासका कार्यक्रमहरू								
19	सावउसको लागि लेखा तथा अभिलेख व्यवस्थापन तालिम	पटक	20	2,000	4	4	4	4	4
20	सामुदायिक वन व्यवस्थापन स्थलगत अभ्यास	पटक	20	2,000	4	4	4	4	4
21	वन डढेलो नियन्त्रण सधम्बन्धी सचेतना तालिम	पटक	20	400	4	4	4	4	4
22	डढेलो नियन्त्रण सम्बन्धी सामाग्री खरिद	सेट	5	500	1	1	1	1	1

23	वातावरण दिवस	पटक	5	250	1	1	1	1	1
24	डढेलो नियन्त्रणको लागि कार्यदल गठन र परिचालन	वटा	5	750	1	1	1	1	1
25	वन्य जन्तु संरक्षण सम्बन्धी प्रचार प्रसार	वटा	5	250	1	1	1	1	1
	वन उपक्षेत्रको जम्मा			**55,450**					

कार्यक्रम संचालन वार्षिक लागत यस प्रकार रहेको छ ।

क्र. सं.	प्रतिफल अनुसार प्रमुख कार्यक्रम	कुल बजेट	कार्यान्वियनको लागि आवश्यक अनुमानित लागत रु हजारमा				
			१	२	३	४	५
	क) वन विकासका कार्यक्रमहरू						
1	स्थायी नर्सरी निर्माण (७५ हजार बिरुवा क्षमता भएको)	2,500	500	500	500	500	500
2	विरुवा उत्पादन (बहुमुल्य काठ जन्य, डालेघाँस, सौन्दर्य प्रजाती)	4,000	800	800	800	800	800
3	सडक किनार बृक्षारोपण	1,000	200	200	200	200	200
4	सहरी पार्क, बगैचा निर्माण र बृक्षारोपण	2,500	500	500	500	500	500
5	आतिक्रमण भएको वन क्षेत्रको व्यवस्थापन	1,000	200	200	200	200	200
6	घर छाप्रो आवाद गरेको जग्गा हटाई तारबार र बृक्षारोपण	5,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
7	भू-संरक्षण पहिरो नदि कटान खोला नदि किनार तथा जग्गा उकास कार्यक्रम	10,000	2,000	2,000	2,000	2,000	2,000
8	तारजाली सहयोग कार्यक्रम	5,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
9	नदि खोला किनारको बगर भू-क्षय पहिरो जाने संवेदनशिल क्षेत्रमा वृक्षारोपण	1,800	300	300	300	450	450
	ख) आयमूलक कार्यक्रम						
1	गैह्र काष्ठ उद्योग स्थापना र सञ्चालन	3,000	600	600	600	600	600
2	जाडीबुटी प्रशोधन केन्द्र स्थापन र संचालन	1,500		1,500			
3	जडिबुटी क्षेत्र पहिचान, विकास, संरक्षण र खेती	7,500	1,500	1,500	1,500	1,500	1,500
4	सालको दुनाटपरी फर्निचर तयारी तालिम र सामाग्री अनुदान सहयोग (समूहगत रुपमा)	2,000	400	400	400	400	400

क्र. सं.	प्रतिफल अनुसार प्रमुख कार्यक्रम	कुल बजेट	कार्यान्वयनको लागि आवश्यक अनुमानित लागत रु हजारमा				
			१	२	३	४	५
5	सामुदायिक वन क्षेत्र, कबुलियती बनको रुपमा (सामुहिक भूँइघाँस, जडीबुटी खेती) समूहगत रुपमा	2,500	500	500	500	500	500
6	**ग) संस्थागत विकासका कार्यक्रमहरू**						
7	सावउसको लागि लेखा तथा अभिलेख व्यवस्थापन तालिम	2,000	400	400	400	400	400
8	सामुदायिक वन व्यवस्थापन स्थलगत अभ्यास	2,000	400	400	400	400	400
9	वन डढेलो नियन्त्रण सधम्बन्धी सचेतना तालिम	400	80	80	80	80	80
10	डढेलो नियन्त्रण सम्बन्धी सामाग्री खरिद	500	100	100	100	100	100
11	वातावरण दिवस	250	50	50	50	50	50
12	डढेलो नियन्त्रणको लागि कार्यदल गठन र परिचालन	750	150	150	150	150	150
13	वन्य जन्तु संरक्षण सम्बन्धी प्रचार प्रसार	250	50	50	50	50	50
	वन उपक्षेत्रको जम्मा	**55,450**	**10,730**	**12,230**	**10,730**	**10,880**	**10,880**

७.२.४ कार्यनीति

वन क्षेत्रको दीगो व्यवस्थापन मार्फत् रोजगारी सिर्जना तथा जीविकोपर्जनमा सुधार गर्न सहयोग गर्ने प्रयोजनका लागि निम्नअनुसारका कार्यनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछ :

- समुदाय, प्रशासन तथा सरोकारवालाहरूसँग समन्वय गर्दै वन अतिक्रमण, चोरी शिकारी तथा वन डढेलोको सहभागितामूलक ढंगले नियन्त्रण गरिनेछ ।
- नगरपालिकाभित्र पाइने वनस्पतिको अभिलेख तयार गरिनेछ तथा लोपोन्मुख वनस्पति तथा वन्यजन्तु प्रजातिहरूको पहिचान र संवर्द्धन गरी पर्यावरणीय पर्यटनमा टेवा पुऱ्याइनेछ । यसका लागि विशेष कार्यक्रमहरू तर्जुमा गरी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।
- वन समूहहरूलाई व्यवस्थित बनाई अव्यवस्थित चरिचरण नियन्त्रण गरिनेछ ।
- धेरै पुराना बोटविरुवाको व्यवस्थापन र नयाँ बोटविरुवा हुर्कने (regeneration) वातावरण सिर्जना गर्दै यस कार्यलाई विपन्न समुदायको जीविकोपार्जनसँग आवद्ध गरिनेछ ।

७.३ भूसंरक्षण तथा विपद् जोखिम व्यवस्थापन

विश्वभरि नै विपद्जन्य घटनाहरूबाट हुने जनधनको क्षति हरेक वर्ष बढिरहेको छ । नेपालमा वार्षिक औसत १५०० जनाको बाढी, पहिरोलगायत अन्य विपद्जन्य घटनाहरूबाट ज्यान जाने गरेको छ ।यस छिञ्चु नगरपालिकामा बाढी, नदी कटान तथा पहिरो ठूलो समस्याका रुपमा रहेको छ । नगरपालिकाको ठूलो क्षेत्र विपद् प्रभावित क्षेत्रका रुपमा रहेको छ । वि.सं. २०५१ सालको बाढीबाट ज्यान गुमाएका तथा

विस्थापनमा परेकाहरुले अझै पनि राहत प्राप्त गर्न सकेका छैनन् । यस योजनाले विपदजन्य घटनाहरूबाट हुने क्षति नोक्सानी कम गर्ने विषयगत उद्देश्य लिएको छ ।

७.३.१ सम्भावना, अवसर तथा समस्या विश्लेषण

नगरपालिकामा पर्याप्त वन क्षेत्र, जैविक विविधता भएका कारण वनसम्पदाको समुचित व्यवस्थापन गरी वन सम्पदालाई आम्दानी र रोजगारी वृद्धिका अवसरहरु वृद्धि गर्न सकिने अवस्था रहन्छ । वन सम्पदामा सामुदायिक तथा कबुलियती वन समूहहरुको पहुँच भएको हुँदा उक्त समुहहरुमा सुशासन स्थापित गर्दै पिछडिएको समुदायको जीविकोपार्जनमा वन क्षेत्रले प्रत्यक्ष लाभान्वित गर्न सक्ने अवस्था रहन्छ । साथै वन क्षेत्रको संरक्षणबापत राष्ट्रले कार्बन व्यापारबाट प्राप्त गर्ने लाभबाट नगरपालिका प्रत्यक्षरुपमा लाभान्वित हुने अवस्था रहन्छ ।

नगरपालिकामा वन क्षेत्रमा रहेका प्रमुख समस्याहरुमा डढेलो, चरिचरण तथा वन क्षेत्रको अतिक्रमण प्रमुख रहेका छन् । विपद्को दृष्टिकोणबाट हेर्दा यस नगरपालिकामा करिब ४१ स्थानमा बाढी, पहिरो तथा नदी कटानको समस्या रहेको छ ।विपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी पर्याप्त रुपमा पूर्वतयारी कम हुनु, विपद् न्यूनीकरणका कार्यहरु हुन नसक्दा वर्षेनी मानिसहरू विपद्बाट त्रसित भएर बाँच्नु परेको अवस्था छ ।नगरस्तरमा तालिमप्राप्त उद्धारकर्मीको कमी,आपत्कालीन उद्दार सामग्रीहरुको भण्डारण नहुनु, समुदायस्तरमा विपद् व्यवस्थापन कार्यदहरु प्रभावकारी हुन नसक्दाआपत्कालीन व्यवस्थापन प्रभावकारी हुन सकेको छैन । एकातिर विगत समयका बाढी, पहिरोबाट प्रभावितहरुको समस्या सम्बोधन गर्न नसक्नुतथा अर्कातिर हरेक वर्ष विपद्का असरहरु थपिँदै जाँदा समग्र विपद् व्यवस्थापन चुनौतिपूर्ण बन्दै गएको छ । विकास व्यवस्थापनको अवधारणा भौतिक विकासमा मूल प्रवाहीकरण हुन नसक्नु, नगर क्षेत्रमा बढ्दै गएको फोहोर व्यवस्थापनसम्बन्धी ठोस र प्रभावकारी योजना कार्यान्वयनमा आउन नसक्नु, जलवायु अनुकुलन योजना नहुनु लगायतका समस्याहरु यस क्षेत्रका थप समस्याहरु हुन् ।

७.३.२ योजना सोच तालिका

वन तथा वातावरण क्षेत्रको विषयगत उद्देश्य, अपेक्षित प्रतिफल, सूचक तथा हालको अवस्था र लक्ष्य देहायअनुसार निर्धारण गरिएको छ :

अपेक्षित प्रतिफल	सूचक	२०७५/२०७६	२०८०/२०८१	पुष्ट्याइँका आधार	पूर्वानुमान
विषयगत उद्देश्य ११ :जलाधार क्षेत्र तथा कृषियोग्य भूमिको संरक्षण र विपद्जन्य नोक्सानी न्यूनीकरण गर्ने	विपद्बाट बार्षिक मानविय क्षति (जना)	12	5	सर्भेक्षण प्रतिवेदन	भूसंरक्षण तथा विपद् व्यवस्थापनलाई सम्बन्धित सबै शाखा र कार्यालयले प्राथमिकताका दिएका हुनेछन् ।
	विपद्बाट विस्थापित घरपरिवार संख्या	400	200		
	पशु चौपायाको क्षति (वटा)	120	60		
प्रतिफल ११.१: कृषि तथा गैर कृषि भूमिको क्षयीकरणमा कमी भएको हुनेछ ।	भूक्षय नियन्त्रण (३,६,८,७,४ र १३ वडा तटबन्धन)	0	6	सर्भेक्षण प्रतिवेदन	
	रोकथाम भएका पहिरो संख्याको प्रतिशत	0	50		
	संरक्षित सडक पाखा संख्या	-	20		
प्रतिफल ११.२: पानीका श्रोतहरूको	संरक्षण भएका पानी मुहानहरू (वटा)	11	65	सर्भेक्षण प्रतिवेदन	समुदायको पर्याप्त

अपेक्षित प्रतिफल	सूचक	२०७५/२०७६	२०८०/२०८१	पुष्ट्याइँका आधार	पूर्वानुमान
विषयगत उद्देश्य ११ :जलाधार क्षेत्र तथा कृषियोग्य भूमिको संरक्षण र विपद्जन्य नोक्सानी न्यूनीकरण गर्ने संरक्षण भएको हुने छ ।	विपद्बाट बार्षिक मानविय क्षति (जना)	12	5	सर्भेक्षण प्रतिवेदन	भूसंरक्षण तथा विपद् व्यवस्थापनलाई सम्बन्धित सबै शाखा र कार्यालयले सहभागिता भएको हुनेछ ।
	विपद्बाट विस्थापित घरपरिवार संख्या	400	200		
	पशु चौपायाको क्षति (वटा)	120	60		
	वृक्षारोपण क्षेत्र (वर्ग किमी)	-	40		
	कुलो सुधार (किमी)	-	65		
	परम्परागत पोखरी सुधार (वटा)	-	39		
	निर्माण भएका पोखरी संख्या	-	13		
प्रतिफल ११.३: विपद्को पूर्व तयारीमा वृद्धि भएको हुनेछ ।	नगर स्तरीय विपद् पूर्वतयारी योजना	0	1	न.पा. विपद् व्यवस्थापन शाखाको अभिलेख	समुदायको पर्याप्त सहभागिता भएको हुनेछ ।
	वडा स्तरीय विपद् पूर्वतयारी योजना	0	13		
	आपत्कालीन उद्दार सामग्री भण्डारण (सेट/स्थान)	0	1		
	समुदायमा आधारित विपद् पूर्वतयारी कार्यदल (हरेक वडामा पूर्वसूचना, खोजउद्दार, प्राथमिक उपचार, आवास र खाद्यसम्बन्धी गरी चार कार्यदल)	0	13		
	आपत्कालीन आश्रयस्थल संख्या	0	13		
	कृत्रिम अभ्यास संख्या	0	65		
	एम्बुलेन्स संख्या	0	1		
	बारुणयन्त्र संख्या	0	1		

७.३.३ कार्यक्रम बजेट

माथि उल्लेख गरिएअनुसारका विषयगत उद्देश्य र अपेक्षित प्रतिफल प्राप्तिका लागि निम्नानुसारको कार्यक्रम बजेट प्रस्ताव गरिएको छ :

(बजेट रु ०००)

क.सं.	प्रतिफल अनुसार प्रमुख कार्यक्रम	५ वर्षको लक्ष्य		कुल बजेट	कार्यान्वयन वर्ष र लक्ष्य				
		इकाई	परिमाण		१	२	३	४	५
1	तटबन्ध निर्माण	किमी	30	300000	6	6	6	6	6
2	पहिरो रोकथाम	स्थान	75	37500	15	15	15	15	15
3	जोखिमपूर्ण सडकमा बायोइन्जिनियरिङ	किमी	20	100000	5	5	5	5	
4	पानी मुहान संरक्षणको लागि चेतनामुलक कार्यक्रम	वटा	5	325	1	1	1	1	1
5	जोखिमपूर्ण क्षेत्रमा वृक्षारोपण तथा बायोइन्जिनियरिङ	वर्ग किमी	20	10,000	4	4	4	4	4

6	बाढी पहिरोबाट क्षति भएका कुलोको तत्कालिन मर्मत संभार	किमी	5	5,000	1	1	1	1	1
	विपद् पूर्वतयारी योजना निर्माण (नगर तथा वडास्तरीय)	वटा	14	500	1				
7	विपद् व्यवस्थापन कार्यदल गठन	वटा	13	130		13			
8	विपद्को समयमा बस्नको सामुहिक आवास निर्माण	वटा	13	26,000	1	2	3	4	3
9	आपत्कालीन उद्दार सामग्रीको व्यवस्था	स्थान	1	1,000		1			
10	कृत्रिम अभ्यास तालिम	वटा	65	1,625	13	13	13	13	13
11	प्राथमिक उपचार तालिम	वटा	5	200	5	5	5	5	5
12	समुदायमा आधारित पूर्व सूचना प्रणाली स्थापना	वटा	3	1,500		1	1	1	
13	एम्बुलेन्स	वटा	1	5,000	1				
14	बारुण यन्त्र	वटा	1	9,000		1			
15	एम्बुलेन्स तथा बारुण यन्त्र व्यवस्थापन	एकमुष्ट		2,000	1				
16	एम्बुलेन्स तथा बारुण यन्त्र कर्मचारी	संख्या	2	3,950	1				
	भूसंरक्षण तथा विपद् जोखिम उपक्षेत्रको जम्मा			**503730**					

कार्यक्रम संचालनको वार्षिक लागत यस प्रकार रहेको छ ।

क्रसं	**प्रतिफल अनुसार प्रमुख कार्यक्रम**	**कुल बजेट**	**कार्यान्वयनकोलागि आवश्यक अनुमानित लागत रु हजारमा**				
			१	**२**	**३**	**४**	**५**
1	तटबन्ध निर्माण	300,000	60,000	60,000	60,000	60,000	60,000
2	पहिरो रोकथाम	37,500	7,500	7,500	7,500	7,500	7,500
3	जोखिमपूर्ण सडकमा बायोइन्जिनियरिङ	100,000	25,000	25,000	25,000	25,000	
4	पानी मुहान संरक्षणको लागि चेतनामुलक कार्यक्रम	325	65	65	65	65	65
5	जोखिमपूर्ण क्षेत्रमा वृक्षारोपण तथा बायोइन्जिनियरिङ	10,000	2,000	2,000	2,000	2,000	2,000
6	बाढी पहिरोबाट क्षति भएका कुलोको तत्कालिन मर्मत संभार	5,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
	विपद् पूर्वतयारी योजना निर्माण (नगर तथा वडास्तरीय)	500	500				
7	विपद् व्यवस्थापन कार्यदल गठन	130		130			
8	विपद्को समयमा बस्नको सामुहिक आवास निर्माण	26,000	2,000	4,000	6,000	8,000	6,000
9	आपत्कालीन उद्दार सामग्रीको व्यवस्था	1,000		1,000			
10	कृत्रिम अभ्यास तालिम	1,625	325	325	325	325	325
11	प्राथमिक उपचार तालिम	200	40	40	40	40	40
12	समुदायमा आधारित पूर्व सूचना प्रणाली स्थापना	1,500		500	500	500	
13	एम्बुलेन्स	5,000	5,000				

क्रसं	प्रतिफल अनुसार प्रमुख कार्यक्रम	कुल बजेट	कार्यान्वयनकोलागि आवश्यक अनुमानित लागत रु हजारमा				
			१	२	३	४	५
14	बारुण यन्त्र	9,000		9,000			
15	एम्बुलेन्स तथा बारुण यन्त्र व्यवस्थापन	2,000	2,000				
16	एम्बुलेन्स तथा बारुण यन्त्र कर्मचारी	3,950	3,950				
	भूसंरक्षण तथा विपद् जोखिम उपक्षेत्रको जम्मा	**503,730**	**109,380**	**110,560**	**102,430**	**104,430**	**76,930**

८.संस्थागत विकास तथा सुशासन

८.१ पृष्ठभूमि

नतिजामुखी विकास तथा प्रभावकारी सेवा प्रवाहको लागि एउटा प्रमुख शर्त भनेको स्थानीय शासनको प्रभावकारी संचालन हो र यसको लागि नगरपालिका र यस अन्तरगत रहेका निकायहरूको संस्थागत क्षमता विकास र सुशासनको आवश्यकता पर्दछ ।

हालको संवैधानिक व्यवस्था अनुसार नगरपालिका आफैँमा एउटा सरकार भएकोले यसको संस्थागत क्षमता विना नगरपालिकाले संविधानप्रदत्त दायित्व पुरा गर्न सक्दैन। संस्थागत क्षमता भन्नाले सामान्यतया यसको भौतिक पूर्वाधार जस्तै भवन, फर्निचर उपकरण प्रविधि आदि, मानवीय श्रोत तथा आवश्यक ऐन नियम तथा वित्तीय श्रोतको उपलब्धता आदि पर्दछन् । मानवीय, भौतिक तथा वित्तीय श्रोतहरूको सहि परिचालनका लागि यसको आवश्यकता पर्दछ। आन्तरिक श्रोतहरूको परिचालन र भ्रष्टाचार नियन्त्रण गरी जनताको आवश्यकता पुरा गर्नु नगरपालिकाको लागि एउटा चुनौतीपूर्ण कार्य भएको छ। भ्रष्टाचार नियन्त्रण गर्नु तथा दण्डहीनता अन्त्य गर्नु नै सुशासनका आधार तयार गर्नु हो। यसको अतिरिक्त स्थानीय तहमा रहेका नागरिक समाजका संस्थाहरू तथा अन्य सरकारी कार्यालयहरूको संस्थागत विकास तथा क्षमता अभिवृद्धिबाट मात्र गुणस्तरीय सेवा प्रवाहको अपेक्षा गर्न सकिन्छ। यस नगरपालिकाको समग्र विकासको उद्देश्यका साथ तयार भएको यस बृहत् नगर विकास योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि पनि नगरपालिकाको संस्थागत विकासको आवश्यकता पर्दछ। नगरपालिकालगायत यससँग प्रत्यक्ष रुपमा आवद्ध संस्थाहरूको संस्थागत विकासका लागि पनि प्रयासहरू हुँदै आएका छन् तर यसको महसुस हुन सकेको छैन। नगरपालिकामा जनप्रतिनिधिहरू बहाल भई कार्यभार सम्हाली रहेको र नगरपालिका एउटा स्वायत्त संस्था मात्र नभएर आफैँमा एउटा सरकार पनि भएकाले आफ्नो आधिकारको प्रयोग गर्दै क्षमता विकास तथा सुशासनको कामलाई अघि बढाउने अवसर उपलब्ध छ। भर्खर पुनर्संरचना भएको र कर्मचारी, व्यवस्थापन नभएकोले केही समस्याहरू भने निश्चित नै छन् । भवन लगायतका भौतिक पूर्वाधारक पर्याप्त नहुनु, आवश्यक कर्मचारी नहुनु र आवश्यक नीति नियमहरूको निर्माण नभैसकेको अवस्था नै यस क्षेत्रका प्रमुख समस्याको रुपमा लिन सकिन्छ। कर्मचारी समायोजनको प्रक्रियामा भएको ढिलाइले कर्मचारी व्यवस्थापनमा व्यवस्थापन तथा परिचालनमा समस्या हुन गएको छ।कानुनको तर्जुमा र त्यसको कार्यान्वयनको माध्यमद्वारा सुशासनका मान्यताहरूलाई व्यवहारमा उतार्ने प्रयास हुँदै आएको छ। नगरपालिकामा सुशासन कायम गर्नका लागि जन सहभागिता, कानूनको पालना, पारदर्शिता, जवाफदेहिता, उत्तरदायित्व, समता तथा समावेशीकरण, प्रभावकारिता आदिको प्रवर्द्धन गर्नु पर्ने अवस्था छ।

८.२ सम्भावना, अवसर तथा समस्या विश्लेषण

नगरपालिका निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरुबाट दीर्घकालीन विकासको सोचसहित कार्यरत रहेको अवस्था छ। नगरपालिका कार्यालय लगायत कुनै पनि वडा कार्यालयको आफ्नो भवन रहेको छैन । नगरपालिका पदाधिकारीहरुका लागि सरकारका विभिन्न तह, निकाय तथा विभिन्न संघसंस्थाहरुका तर्फबाट समय समयमा क्षमता विकास तालिम कार्यक्रमहरु आयोजना हुँदै आएका छन् । कार्यालय सञ्चालनका लागि कार्यालय भवनका अतिरिक्त फर्निचर, कम्प्युटर, प्रिन्टर, वाइफाइलगायत न्यूनतम पूर्वाधारहरुसहित कार्य गर्ने वातावरण बनेको छ। यसका अतिरिक्त नगरपालिकाको आफ्नो आन्तरिक श्रोत रहेको छ, संवैधानिक अधिकारहरु प्रयोग गरी करका दायराहरु विस्तार गर्ने अवसर रहेको छ। यसै सन्दर्भमा राजस्व परामर्श

समिति गठन भएको छ । स्थानीय सरकारका विभिन्न कानुनहरु तर्जुमाका अवस्थामा रहेका छन् । सरकारी संस्थाहरु र कमर्सियल बैंकहरुको उपस्थिति भएकाले कार्य सञ्चालन र कर्जा सुलभताको अवसर रहेको छ ।

अपेक्षित प्रतिफल	सूचक	२०७५/२०७६	२०८०/२०८१	पुष्ट्याइँका आधार	पूर्वानुमान
विषगत उद्देश्य १२ : नपा लगायत अन्य सार्वजनिक निकायको संस्थागत क्षमतामा विकास र आन्तरिक श्रोतमा वृद्धि गर्ने					
प्रतिफल १२.१: नगरपालिका तथा वडा कार्यालयहरुमा भौतिक पूर्वाधारको तथा मानवश्रोतको व्यवस्था भएको हुनेछ ।	नगरपालिका कार्यालयको आवश्यकताअनुकूलको कार्यालय भवन संख्या	0	1	नगरपालिका सूचना शाखाको अभिलेख	संघ, प्रदेश र गैरसरकारी र नीजि क्षेत्रको लगानी र कार्यक्रममा वृद्धि हुनेछ ।
	आफ्नै कार्यालय भवन भएको वडा संख्या	2	13		
	फर्निचर, कम्प्युटर, सवारी साधन, इन्टरनेट आदिको व्यवस्था भएको वडा कार्यालयको संख्या	2	13		
	पर्याप्त दरवन्दी भएको नपा कार्यालय	0	1		
	पर्याप्त दरवन्दी भएको नपा वडा कार्यालय संख्या	0	13		
प्रतिफल १२.२: कर्मचारी तथा जनप्रनिधिहरूको क्षमता विकास भएको हुनेछ ।	क्षमता अभिवृद्धि तालिम पाएका पदाधिकारी तथा कर्मचारीको प्रतिशत	10	100	नगरपालिका सूचना शाखाको अभिलेख	संघीय व्यवस्थाको मर्मअनुकूल स्थानीय तहमा कार्यालय तथा कर्मचारी समायोजन समयमा सम्पन्न भएको हुनेछ ।
	क्षमता अभिवृद्धि तालिम पाएका नगर सभाका सदस्यहरू	0	46		
	नतिजामुलक अनुगमन ढाँचा तर्जुमा र कार्यान्वय गरिएको योजना/कार्यक्रमको प्रतिशत	0	25		
प्रतिफल १२.३: नगरपालिकाको वित्तीय प्रणाली सुदृढीकरण र आन्तरिक श्रोतमा वृद्धि भएको हुनेछ ।	नगरपालिकाको कुल बजेटमा आन्तरिक आयको अनुपात	1>	1<		
	सफ्टवेरमा आधारित विजकीकरण प्रणालीको संख्या	0	1		
	आन्तरिक राजस्व परिचालनको आन्तरिक नियन्त्रणको संयन्त्र	0	1		
	नगरपालिकाबाट प्रदान गरिने सेवा प्रति जनताको सन्तुष्टीको तह वा प्रतिशत	50	75		

८.३ कार्यक्रम बजेट

माथि उल्लेख गरिएअनुसारका विषयगत उद्देश्य र अपेक्षित प्रतिफल प्राप्तिका लागि निम्नानुसारको कार्यक्रम बजेट प्रस्ताव गरिएको छ :

(बजेट रु ०००)

क्र.सं.	प्रतिफल अनुसार प्रमुख कार्यक्रम	५ वर्षको लक्ष्य		कुल बजेट (००० मा)	कार्यान्वयन वर्ष र लक्ष्य				
		इकाई	परिमाण		१	२	३	४	५
1.	नगरपालिकाको कार्यालय भवन	वटा	1	150000		1			
2.	वडा कार्यालय भवन	वटा	13	26000	4	4	5		
3.	सभा भवन	वटा	1	20000			1		
4.	नपा कार्यालय फर्निचर	सेट	1	10000		1			
5.	नपा उपकरण	सेट	1	5000		1			

क.सं.	प्रतिफल अनुसार प्रमुख कार्यक्रम	५ वर्षको लक्ष्य		कुल बजेट (००० मा)	कार्यान्वयन वर्ष र लक्ष्य				
		इकाई	परिमाण		१	२	३	४	५
6.	वडा कार्यालय उपकरण तथा फर्निचर	सेट	13	6500					
7.	सवारी साधन नपा	वटा	2	9000		1	1		
8.	इन्टरनेट नपा तथा वडा	सेट	13	200	1				
9.	जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीको लागि तालिम	वटा	5	2600	1	1	1	1	1
10.	अनुगमन तथा मूल्याङकन तालिम	वटा	5	5000	1	1	1	1	1
11.	अनुगमन तथा मुल्याँकन कार्यक्रम	वटा	5	5000	1	1	1	1	1
12.	सार्वजनिक सुनुवाई तथा लेखा परीक्षण	वटा	14	1400	2	3	3	3	3
13.	ऐन नियमहरुको निर्माण	वटा	5	500	2	3			
14.	वडाका लागी मोटरसाइकल	वटा	13	2,925	6	7			
15.	पञ्जीकरण सम्बन्धी क्षमता बिकास तालिम	वटा	5	500	1	1	1	1	1
16.	हेभी इक्युपमेन्ट	वटा	4	16,000		1			
	जम्मा			**241200**					

कार्यक्रम संचालन वार्षिक लागत यस प्रकार रहेको छ ।

क्रसं	प्रतिफल अनुसार प्रमुख कार्यक्रम	कुल बजेट	कार्यान्वयनको लागि अनुमानित लागत रु हजारमा				
		(०००मा)	१	२	३	४	५
1	नगरपालिकाको कार्यालय भवन	150,000		150,000			
2	वडा कार्यालय भवन	26,000	8,000	8,000	10,000		
3	सभा भवन	20,000			20,000		
4	नपा कार्यालय फर्निचर	10,000		10,000			
5	नपा उपकरण	5,000		5,000			
6	वडा कार्यालय उपकरण तथा फर्निचर	6,500	2,000	2,000	2,500		
7	सवारी साधन नपा	9,000		4,500	4,500		
8	इन्टरनेट नपा तथा वडा	200	200				
9	जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीको लागि तालिम	2,600	520	520	520	520	520
10	अनुगमन तथा मूल्याङकन तालिम	5,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
11	अनुगमन तथा मुल्याँकन	5,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
12	सार्वजनिक सुनुवाई तथा लेखा परीक्षण	1,400	200	300	300	300	300
13	ऐन नियमहरुको निर्माण	500	100	100	100	100	100
14	वडाका लागी मोटरसाइकल						
15	पञ्जीकरण सम्बन्धी क्षमता बिकास तालिम	500	100	100	100	100	100
16	हेभी इक्युप्मेन्ट	16,000		4,000	4,000	4,000	4,000
	जम्मा	**241,200**	**13,020**	**182,420**	**39,920**	**2,920**	**2,920**

९.बजेट विश्लेषण

९.१ नगरपालिकामा प्राप्त हुन सक्ने सम्भावित श्रोत

यो आवधिक योजनाकोकार्यान्वयन विभिन्न आन्तरिक तथा बाह्य श्रोतहरू परिचालन गरी गरिनेछ। उक्त श्रोतहरूमा नगरपालिकाको आन्तरिक श्रोत तथा संघीय सरकार तथा प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने निःशर्त तथा समानीकरण अनुदान, स्थानीय तहलाई राजस्व बाँडफाँडबापत प्राप्त हुने रकम, निर्वाचन क्षेत्र विकास कार्यक्रम जस्ता श्रोतहरूबाट प्राप्त हुने रकम, दातृ संस्था तथा राष्ट्रिय अन्तराष्ट्रिय संघसंस्थाबाट विभिन्न कार्यक्रमका लागि प्राप्त हुने रकम, निजी क्षेत्रबाट हुने लगानी तथा जनसहभागिता परिचालनबाट प्राप्त हुने रकम मुख्य छन्। पाँच वर्षको अवधिमा नगरपालिकामारु २ अर्ब ७३ करोड ७ द.लाख ३१ हजार प्राप्त हुने अनुमान गरिएको छ। पाँच वर्षको वार्षिक आय विवरण तल दिइएको छ।

योजना अवधिमा प्राप्त हुन सक्ने कुल अनुमानित बजेट

रकम रु. (०००)

आयको स्रोतहरु	२०७५/७६	२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	जम्मा
क) केन्द्रबाट प्राप्तहुने						
वित्तीय समानीकरण अनुदान	132,000	145,200	159,720	175,692	193,261	**805,873**
सशर्त अनदान	159,500	175,450	192,995	212,295	233,524	**973,763**
समपुरक	20,000	30,000	40,000	50,000	60,000	**200,000**
विशेष अनुदान	-	-	-	-	-	**-**
जम्मा	311,500	350,650	392,715	437,987	486,785	1,979,637
ख) प्रदेशबाट प्राप्त हुने						
वित्तीय समानीकरण अनुदान	5,590	6,149	6,764	7,440	8,184	**34,128**
सशर्त अनदान	-	-	-	-	-	-
समपुरक	-	-	-	-	-	-
विशेष अनुदान	-	-	-	-	-	-
जम्मा	5,590	6,149	6,764	7,440	8,184	34,128
ग) राजश्व वाँडफाँट						
केन्द्रीय	97,268	106,995	117,694	129,464	142,410	**593,831**
प्रदेश	642	706.20	776.82	854.50	939.95	1,033.95
जम्मा	97,910	107,701	118,471	130,318	143,350	594,865
केन्द्रीय तथा प्रदेशबाट प्राप्त हुने अन्य अनुदान	-	-	-	-	-	-
घ) आन्तरिक स्रोत	**10,000**	**11,000**	**12,100**	**13,310**	**14,641**	**61,051**
ङ) दातृनिकाय तथा संघसंस्थाबाट प्राप्त सहयोग	**10,000**	**11,000**	**12,100**	**13,310**	**14,641**	**61,051**
कुल जम्मा	**435,000**	**486,500**	**542,150**	**602,365**	**667,602**	**2,730,731**

९.२ योजना कार्यान्वयनमा आवश्यक अनुमानित बजेट

यस योजनामा वर्गीकृत विभिन्न पाँच विषयगत क्षेत्रहरुमा माथि उल्लिखित कार्यक्रम बजेटका आधारमा निम्नअनुसार बजेट लाग्ने अनुमान गरिएको छ । पाँच वटा विषयगत क्षेत्रहरुको ५ वर्षको कुल लागत ३ अर्ब ३६ करोड २६ लाख ९० हजार हुने अनुमान गरिएको छ । वार्षिक तथा विषयगत लागत तालिका नं. मा दिइएको छ ।

विषयगत क्षेत्रहरु	२०७५/७६	२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	जम्मा
आर्थिक विकास						
कृषि तथा सिँचाइ	25,485	43,335	42,725	44,225	34,475	**190,245**
पशु सेवा	3,560	4,060	4,060	4,060	3,460	**19,200**
उद्योग पर्यटन तथा व्यापार व्यवसाय	12,550	19,050	22,550	21,050	17,550	**92,750**
वित्तीय संस्था तथा सहकारी	1,200	1,900	1,100	600	600	**5,400**
जम्मा	**42,795**	**68,345**	**70,435**	**69,935**	**56,085**	**307,595**
सामाजिक विकास						-
शिक्षा	24,200	47,531	46,312	45,562	35,895	**199,500**
स्वास्थ्य	15,285	42,785	35,385	14,385	13,885	**121,725**
महिला तथा बालबालिका तथा लक्षित	2,416	4,886	4,966	2,386	2,186	**16,840**
युवा तथा खेलकुद	3,825	4,842	4,492	5,292	250	**18,700**
जम्मा	**45,726**	**100,044**	**91,155**	**67,625**	**52,216**	**356,765**
भौतिक विकास						
सडक	161,800	259,300	346,800	346,800	384,300	**1,499,000**
खानेपानी	29,740	37,340	34,240	34,240	22,240	**157,800**
वस्ती विकास (छिन्चु, भिलमिले, तथा मदाने चौर) तथा औद्योगिक क्षेत्र अध्ययन	4,590	9,385	16,975	6,100	2,100	**39,150**
फोहोरमैला व्यवस्थापन	1,000	1,000	26,000	26,000	16,000	**70,000**
उर्जा तथा संचार	28,400	28,400	28,400	23,400	23,400	**132,000**
जम्मा	**225,530**	**335,425**	**452,415**	**436,540**	**448,040**	**1,897,950**
वन वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन						-
वन तथा वातावरण	10,730	12,230	10,730	10,880	10,880	**55,450**
भूसंरक्षण तथा विपद् जोखिम व्यवसथापन	109,380	110,560	102,430	104,430	76,930	**503,730**
जम्मा	**120,110**	**122,790**	**113,160**	**115,310**	**87,810**	**559,180**

विषयगत क्षेत्रहरु	२०७५/७६	२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९	२०७९/८०	जम्मा
संस्थागत विकास तथा सुशासन						-
संस्थागत क्षमता विकास	13,120	182,620	39,820	2,820	2,820	**241,200**
सुशासन	-	-	-	-	-	-
जम्मा	**13,120**	**182,620**	**39,820**	**2,820**	**2,820**	**241,200**
योजनाको कुल लागत	**447,281**	**809,224**	**766,985**	**692,230**	**646,971**	**3,362,690**
अनुमानित कुल आय	**435,000**	**486,500**	**542,150**	**602,365**	**667,602**	**2,730,731**
नपुग रकम	**12,281**	**322,724**	**224,835**	**89,865**	**(20,631)**	**631,959**

९.३ योजना कार्यान्वयनमा अपुग रकम र सो रकम परिपूर्ति गर्ने रणनीति

यस आवधिक योजना अवधिमा कुल रु ३ अर्ब ३६ करोड २६ लाख ९० हजार खर्च हुने अनुमान गरिएको छ र यस रकममध्ये रु. २ खर्ब ७३ करोड ७ लाख ३१ हजार माथि उल्लेख गरिएका श्रोतहरुबाट प्राप्त हुने अनुमान गरिएको छ भने रु. ६३ करोड १९ लाख ५९ हजार अपुग हुने अनुमान गरिएको छ । सम्भावित तथा नपुग श्रोत परिचालनका लागि निम्नानुसार रणनीति अवलम्बन गरिनेछ :

- यस बृहत् नगर विकास योजना अवधिमा तर्जुमा गरिने वार्षिक नगर विकास योजनाहरू यस योजनाका लक्ष्य तथा उद्देश्यसँग तादत्म्य हुने गरी तर्जुमा गरिनेछ, जसले गर्दा योजना अवधिमा कार्यन्वयन हुने कार्यक्रम तथा बजेटले पूर्ण रुपमा यस बृहत् नगर विकास योजनाको लक्ष्य उद्देश्य प्राप्तिमा योगदान गर्ने अपेक्षा गरिएको छ ।
- निर्वाचन क्षेत्र विकास कार्यक्रमका नाममा प्राप्त हुने बजेटहरू रकमको प्रयोग यस बृहत् नगर विकास योजनामा रहेका क्रियाकलाप कार्यान्वयनमा प्रयोग गरिनेछ। निर्वाचन क्षेत्र विकास कार्यक्रमबाट नगरमा आउने रकमलाई नगरस्तरीय महत्व बोकेका ठूला आयोजना निर्माणमा उपयोग गरिनेछ ।
- गैरसरकारी संस्था तथा निजी क्षेत्रसँगको सहकार्यमा कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।
- अन्तराष्ट्रिय गैर सरकारी संस्था, द्विपक्षीय संस्था, बहुपक्षीय संस्थाहरूवाट प्राप्त हुने सहयोगलाई वृद्धि गर्न पहल गरिनेछ । कर तथा गैर राजश्वको सम्भाव्यता अध्ययन गरी त्यसको प्रभावकारी कार्यन्वयन मार्फत् संकलन तथा स्थानीय प्राकृतिक श्रोतको उचित परिचालनवाट थप रकम प्राप्त गरिनेछ ।
- स्थानीय बचत तथा ऋण समुहहरू, सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरू जस्ता सामुदायिक क्षेत्रहरूसँगको साझेदारीमा कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।
- उल्लेख्य कार्य सम्पादन गरी संघीय तथा प्रदेश सरकारबाट थप अनुदान प्राप्त गरिनेछ ।
- नगर क्षेत्रभित्र राष्ट्रिय र प्रदेशस्तरीय महत्वका योजनाहरू छनोट र कार्यान्वयन गर्न नगरपालिकाले संघ र प्रदेश सरकारसँग पहल गरी ठूला आयोजनामा नगरपालिकाको लगानी न्यूनीकरण गरिनेछ ।
- नगरपालिकाको राजश्व परिचालन क्षमता विस्तार तथा स्थानीय श्रम, श्रोत र साधन परिचालन र जनसहभागिता वृद्धि गरी श्रोत वृद्धि गरिनेछ ।
- मन्दिर, गुम्बालगायत सांस्कृतिक सम्पदाको पुनर्निर्माणमा निजी क्षेत्र, समुदाय र सम्भावित स्थलहरूमा पुरातत्व विभागको सहभागिता वृद्धि गरिनेछ ।

आयोजना तथा कार्यक्रमहरुलाई अल्पकालिन, मध्यमकालिन र दीर्घकालिन तीन समूहमा विभाजना गरिएको छ । तीन वर्ष भन्दा बढि समयलाग्ने आयोजना तथा कार्यक्रमलाई दीर्घकालिन, तीन वर्ष सम्म लाग्ने आयोजना तथा कार्यक्रमहरुलाई मध्यम कालिन र दुई वर्ष वा सो भन्दा कम समयमा सम्पन्न हुने वा निरन्तर चलिरहने कार्यक्रमहरुलाई अल्पकालिन कार्यक्रमको रुपमा लिइएको छ । कुन कुन कार्यक्रम कुन कुन वर्गीकरणमा पर्दछन भन्ने विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

क.सं.	आयोजनाको नाम	अवधि
1.	जग्गा एकीकरण तथा बस्ती विकास	दीघकालिन
2.	विद्युत् विस्तार कार्यक्रम	दीघकालिन
3.	कालोपत्रे सडक निर्माण (३२ किमी)	मध्यमकालिन
4.	एकीकृत नगर स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणाली स्थापना र संचालन	मध्यमकालिन
5.	बालस्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रम	दीघकालिन
6.	परिवार स्वास्थ्य तथा सुरक्षित मातृत्व कार्यक्रम	दीघकालिन
7.	रोग नियन्त्रण कार्यक्रम (क्षय रोग, औलो, कुष्ठ, कीटजन्य रोग)	दीघकालिन
8.	अन्य सबै क्रियाकलाप/योजना	अल्पकालिन

१०.अनुगमन तथा मूल्याङ्कन पद्धति

१०.१ पृष्ठभूमि

कुनै पनि योजना अपेक्षित गति, गुणस्तर र दिशामा अग्रसर भइरहेको छ भन्ने कुरा योजना कार्यान्वयनकै अवधिमा थाहा पाउन सके सम्बन्धित योजना तथा कार्यक्रमहरुलाई आवश्यकतानुसार परिमार्जन गरी सही दिशा दिन सकिन्छ। यही भूमिकाका कारण योजना चक्रमा अनुगमन[1]को भूमिका महत्वपूर्ण रहेको छ। नेपालको राज्यव्यवस्था लोकतान्त्रिक गणतन्त्रमा रुपान्तरण भइसकेपछि नागरिकमा तीव्र विकासको अपेक्षा रहेको छ। यस परिवेशमा यस अनुगमन मूल्यांकन ढाँचाले नगरपालिकाले सञ्चालन गर्ने योजना तथा कार्यक्रमहरु सही दिशा, गुणस्तर र गतिमा सञ्चालन भइरहेको छ छैन भनी नियमित अन्तरालमा जानकारी दिई निर्दिष्ट लक्ष्य, उद्देश्य तथा तथा अपेक्षित प्रतिफल हासिल गर्न सघाउ पुऱ्याउँछ।

मूल्यांकन कुनै पनि योजनाको अन्तिम क्रियाकलाप हो । यो योजना सम्पन्न भएको सामान्यतया दुईवर्षपछि गरिन्छ र योजनाको मध्यअवधिमा पनि गर्ने चलन छ। मूल्यांकनले सञ्चालित योजना तथा कार्यक्रमहरु समय सान्दर्भिक/औचित्यपूर्ण थिए वा थिएनन्, समयानुकूल थिए वा थिएनन्, ती योजना कार्यक्रम आफैंमा आवश्यक थिए वा थिएनन् भन्ने विषयमा तथ्यमा आधारित रही जानकारी गराउँदछ। यस अनुगमन मूल्यांकन ढाँचाले यस बृहत् योजनाको मूल्यांकनका लागि विधि तथा पद्धति स्थापित गर्दछ ।

अनुगमन, मूल्यांकनको उपरोक्त सैद्धान्तिक पृष्ठभूमिमा यस अनुगमन, मूल्यांकन पद्धतिले यस बृहत् नगर विकास योजनाको प्रभाव, असर मूल्यांकन तथाअपेक्षित प्रतिफलको नतिजा मापन तथा संचालित कार्यक्रमको प्रक्रिया अनुगमन गरिनेछ।नगरपालिकाले सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन समितिलाई परिचालन गरी यस योजनाको कार्यान्वयन प्रक्रिया अनुगमन तथा प्राप्त नतिजाको मापन गर्नेछ। नगर विकास योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको जिम्मेवारी तथा विधि देहायअनुसार रहने गरी प्रस्ताव गरिएको छ :

नगर विकास योजनाको अनुगमन प्रक्रियाको सम्पूर्ण सहजीकरण गर्ने जिम्मेवारी नगरपालिकाका कार्यालयको हुनेछ । नगरपालिका कार्यालयले यस बृहत् नगर विकास योजनाको सोच तालिका तथा कार्यान्वयन योजनामा आधारित रही वार्षिक अनुगमन कार्यान्वयन योजना तर्जुमा गरी सोको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक सहजीकरण गर्नेछ । योजना अनुगमनमा संलग्न हुने संयन्त्रहरु देहाय बमोजिम हुनेछन् :

- जिल्ला समन्वय समिति
- नगर कार्यपालिका तथा विषयगत समिति
- सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन समिति
- विषयगत शाखा उपशाखा, परियोजना, संघ, संस्था
- नागरिक समाज संस्था तथा तेश्रो पक्ष

[1]योजना, नीति, कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूमा लगानी तथा साधनको प्रवाह समुचित ढंगले भएको छ/छैन र कार्यतालिकाअनुसार क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयन भई लक्षित प्रतिफल प्राप्त भएको छ/छैन भनी विभिन्न तहका व्यवस्थापन वा व्यवस्थापनले तोकेको व्यक्ति तथा निकायबाट निरन्तर र आवधिक रूपमा निगरानी राख्ने कार्यलाई अनुगमन भनिन्छ। (राष्ट्रिय अनुगमन तथा मूल्याङ्कन दिग्दर्शन, राष्ट्रिय योजना आयोग, २०७० असार)

नगर विकास योजनाको अनुगमनका साधन तथा विधि देहायअनुसार हुनेछः

- स्थलगत अनुगमन
- वार्षिक कार्ययोजना (लक्ष्य) र प्रगतिबीच तुलना
- आवधिक योजनाको लक्ष्य र प्रगतिबीच तुलना
- नागरिक अनुगमन
- कार्यान्वयन योजनामा आधारित क्रियाकलाप अनुगमन र सोच तालिकामा आधारित प्रतिफल अनुगमन
- कार्यान्वयन योजना र सोच तालिकामा आधारित मध्यावधि समीक्षा
- सहभागितामूलक अन्तिम समीक्षा (तेस्रो पक्षबाट मूल्याङ्कन)

आवधिक तथा वार्षिक नगर विकास योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको प्रक्रिया देहायअनुसार हुनु पर्नेछः

के गर्ने	कसले गर्ने	कहिले गर्ने	कसरी गर्ने	फलोअप
अनुगमन प्रक्रिया				
कार्यक्रम वा प्रक्रिया अनुगमन	सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समिति, वडा समिति, सरकारी कार्यालय र गैसस, परियोजना	पटके, मासिक, चौमासिक र वार्षिक	• स्थलगत अनुगमन • वार्षिक योजनाको चौमासिक कार्ययोजनामा उल्लिखित लक्ष्य र प्रगति विवरणको तुलना • बृहत् योजनाको कार्यान्वयन योजनाको वार्षिक लक्ष्य र प्रगतिको तुलनात्मक अध्ययन	• अनुगमन टोलीले अनुगमन प्रतिवेदन तयार गरी नगरपालिका कार्यालयमा पेश गर्ने • नगरपालिका कार्यालयले प्रतिवेदनका सिफारिश कार्यान्वयनका लागि नपासमक्ष कार्ययोजना पेश गर्ने
प्रतिफल अनुगमन	नगर कार्यपालिका, सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समिति	चौमासिक, अर्ध वार्षिक, बार्षिक र मध्यावधि	• स्थलगत अनुगमन • वार्षिक कार्ययोजनाको लक्ष्य र प्रगति विवरणको तुलना • सञ्चालित योजनाहरुको कार्यान्वयनबाट सोच तालिकामा उल्लिखित अपेक्षित प्रतिफल के कति कारणले हासिल हुने देखिन्छ वा देखिँदैन भन्ने सम्बन्धी अध्ययन गरी प्रतिवेदन पेश गर्ने	
असर तह अनुगमन	नगर कार्यपालिका सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समिति र तेस्रो पक्ष	वार्षिक, मध्यावधि र अन्तिम वर्ष	• लक्षित समूह तथा सहभागितामूलक छलफल • नमूना सर्वेक्षणमार्फत् सोच तालिकाको लक्ष्यअनुरुप प्रगति मापन • योजनाबाट विषयगत उद्देश्य, अपेक्षित प्रतिफल के कति कारणले प्राप्त हुने वा नहुने विषयमा अध्ययन • प्रतिवेदन तयारी र नगरपालिकामा छलफल	
मूल्याङ्कन प्रक्रिया				
असर तह मूल्यांकन	स्वतन्त्र तेस्रो पक्ष	योजनाको मध्य अवधि	• लक्षित समूह तथा सहभागितामूलक छलफल • नमूना सर्वेक्षणमार्फत् सोच तालिकाको लक्ष्यअनुरुप प्रगति मापन • असर तहका सूचना संकलन गर्दा प्रारम्भिक तहका असरमा ध्यान दिने • प्रतिवेदन तयारी र नगरपालिकामा छलफल	
प्रभाव तह मूल्यांकन	नगर कार्यपालिका सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समिति र तेस्रो पक्ष	योजना सम्पन्न भएको दुई वर्षपछि	• लक्षित समूह तथा सहभागितामूलक छलफल • नमूना सर्वेक्षणमार्फत् योजनाको दीर्घकालीन सोच तथा विषयगत उद्देश्यहरु हासिल गर्ने दिशामा योजना के कति हदमा सफल भयो र योजना आफैंमा के कति सान्दर्भिक,	

के गर्ने	कसले गर्ने	कहिले गर्ने	कसरी गर्ने	फलोअप
अनुगमन प्रक्रिया				
			प्रभावकारी रह्यो र समग्र विकासको दीगो व्यवस्थापनमा योजनाले के कति योगदान गर्न सक्यो भनी अध्ययन ● प्रतिवेदन तयारी र नगरपालिकामा छलफल	

अनुसूचीहरु

अनुसूची १: निर्देशक समितिका पदाधिकारीहरुको नामावली

क्र. सं	विवरण	नाम	पद
1.	नगर प्रमुख	भुपेन्द्र ब चन्द	संयोजक
2.	उप-प्रमुख	उप प्रमुख	उप-संयोजक
3.	नवराज कार्की	वडा अध्यक्ष १	सदस्य
4.	नन्द ब बुढा क्षेत्री	वडा अध्यक्ष २	सदस्य
5.	जीत ब सुनार	वडा अध्यक्ष ३	सदस्य
6.	महाविर खत्री	वडा अध्यक्ष ४	सदस्य
7.	प्रेम ब सारु	वडा अध्यक्ष ५	सदस्य
8.	बल ब खड्का	वडा अध्यक्ष ६	सदस्य
9.	कर्ण ब मिजार	वडा अध्यक्ष ७	सदस्य
10.	पदमबहादुर खत्री	वडा अध्यक्ष-८	सदस्य
11.	लक्ष्मण राना	वडा अध्यक्ष-९	सदस्य
12.	मानबहादुर बुढामगर	वडा अध्यक्ष-१०	सदस्य
13.	तीलकराम डाँगी	वडा अध्यक्ष-११	सदस्य
14.	हरि प्रसाद कडेंल	वडा अध्यक्ष-१२	सदस्य
15.	टीकाराम सुबेदी	वडा अध्यक्ष-१३	सदस्य
16.	विष्णु खत्री	कार्यपालीका सदस्य	सदस्य
17.	भुमीकला सुनार	कार्यपालीका सदस्य	सदस्य
18.	मोतिसरा खत्री	कार्यपालीका सदस्य	सदस्य
19.	खिम कु. राना	कार्यपालीका सदस्य	सदस्य
20.	रमना दमाई	कार्यपालीका सदस्य	सदस्य
21.	शेर ब कामी	कार्यपालीका सदस्य	सदस्य
22.	खिम ब कामी	कार्यपालीका सदस्य	सदस्य
23.	प्रतिक्षा विक	कार्यपालीका सदस्य	सदस्य
24.	पुसे कामी	जिसस सदस्य	सदस्य
25.	शिक्षा शाखा	शाखा प्रमुख	सदस्य
26.	स्वास्थ्य शाखा	शाखा प्रमुख	सदस्य
27.	पशु सेवा शाखा	शाखा प्रमुख	सदस्य
28.	कृषि सेवा शाखा	शाखा प्रमुख	सदस्य
29.	प्राबिधिक शाखा	शाखा प्रमुख	सदस्य
30.	महिला बालबालिका शाखा	शाखा प्रमुख	सदस्य
31.	बन तथा बातावरण	शाखा प्रमुख	सदस्य
32.	राष्ट्रिय मान्यता प्राप्त राजनैतिक दल	प्रमुख वा प्रतिनिधि	सदस्य
33.	उद्योग बाणिज्य संघ	प्रतिनिधि	सदस्य
34.	गैसस वा अगैससका	प्रतिनिधि	सदस्य
35.	प्रमुख प्रशाकीय अधिकृत		सदस्य सचिव

अनुसूची २: आर्थिक विकास समितिका पदाधिकारीहरुको नामावली

क. सं	नाम	पद	समूह	वडा नं.
1.	कर्ण ब. मिजार	वडा अध्यक्ष	संयोजक	7
2.	प्रतिक्षा विक	कार्यपालिका सदस्य	सदस्य	9
3.	खिम ब. कामी	कार्यपालिका सदस्य	सदस्य	5
4.	कयर सिँ रावत	वडा सदस्य	सदस्य	2
5.	उदय ब. खड्का	वडा सदस्य	सदस्य	3
6.	प्रेम ब. सुनार	वडा सदस्य	सदस्य	6
7.	नर ब. बुढा	वडा सदस्य	सदस्य	1
8.	लाल मणि पौडेल	दलीय प्र नेकपा	सदस्य	12
9.	ज्ञानु भुषाल	सहकारी	सदस्य	12
10.	रत्न अधिकारी	उद्याग बाणिज्य	सदस्य	12
11.	गोरख ब. खत्री	व्यापारी	सदस्य	12
12.	हस्ते कामी	सिँचाइ उपभोक्ता	सदस्य	11
13.	कृष्ण प्र पौडेल	व्यावसायिक कृषक	सदस्य	4
14.	नन्दराम ओली	व्यावसायिक पशुपालक	सदस्य	4
15.	विष्णु खड्का	वडा सदस्य	सदस्य	4
16.	रुपी नेपाली	वडा सदस्य	सदस्य	8
17.	नरेन्द्र आर सि	वडा सदस्य	सदस्य	13
18.	सुनिल विक	वडा सदस्य	सदस्य	10
19.	धनकुमारी वोली	वडा सदस्य	सदस्य	11
20.	आइत राम खत्री	वडा सदस्य	सदस्य	3
21.	धनबहादुर बुढा	समाज सेवी	सदस्य	13
22.	बाबुराम कामी	वडा सदस्य	सदस्य	9
23.	मनकला खड्का	वडा सदस्य	सदस्य	12
24.	रजना बुढा	वडा सदस्य	सदस्य	1
25.	कृषि शाखा		सदस्य	
26.	पशु शाखा	सदस्य	सदस्य	

अनुसूची ३.सामाजिक विकास समितिका पदाधिकारीहरुको नामावली

क्र. सं	नाम	पद	समूह	वडा नं.
1.	पदम खत्री	वडा अध्यक्ष	सयोजक	8
2.	टीकाराम सुवेदी	वडा अध्यक्ष	सदस्य	13
3.	रमना दमाई	का.पा सदस्य	सदस्य	12
4.	राम ब. सिंङ	दलिय प्रतिनिधि नेका	सदस्य	11
5.	उमा गौतम	वडा सदस्य	सदस्य	10
6.	नर ब.बस्याल	वडा सदस्य	सदस्य	11
7.	खगीसरा नेपाली	वडा सदस्य	सदस्य	5
8.	दुर्गा सार्की	वडा सदस्य	सदस्य	1
9.	नन्द ब. बुढा	वडा सदस्य	सदस्य	2
10.	भरत ढकाल	समाजसेवी	सदस्य	12
11.	कृष्ण प्रसाद शर्मा	शिक्षा प्रेमी	सदस्य	8
12.	जय ब.सुनार	समाजसेवी	सदस्य	8
13.	कलोशी कामी	वडा सदस्य	सदस्य	3
14.	रुप सिङ वि.क.	वडा सदस्य	सदस्य	4
15.	देवि बि.क.	वडा सदस्य	सदस्य	6
16.	रुद्र ब.वि.क.	वडा सदस्य	सदस्य	
17.	भुपेन्द्र कु. रोकाय	शिक्षक	सदस्य	7
18.	प्रेम ब. आग्री	समाजसेवी	सदस्य	9
19.	फणिन्द्र किशोर वली	समाजसेवी	सदस्य	5
20.	ईश्वर पोखेल	अध्यक्ष,नगर स्तरीय खेलकुद	सदस्य	
21.	गिता कुँवर	टोल बिकास संस्था	सदस्य	
22.	कृष्ण ब. ओली	समाज सेवी	सदस्य	
23.	झुपेन्द्र गिरी	स्वास्थ्य शाखा प्रमुख	सदस्य	
24.	वलबीर सुनार	बि.बि.शिक्षा	सदस्य	
25.		महिला शाखा प्रमुख	सदस्य	

अनुसूची ४: भौतिक पूर्वाधार विकास समितिका पदाधिकारीहरुको नामावली

क. सं	नाम	पद	समूह	वडा नं.
1.	मान बहादुर बुढा मगर	वडा अध्यक्ष	संयोजक	10
2.	प्रेम सारु मगर	वडा अध्यक्ष	सदस्य	5
3.	मोतिसरा खत्री	कार्यपालिका सदस्य	सदस्य	6
4.	रेशम पुन	वडा सदस्य	सदस्य	4
5.	चन्द्र बं ओली	वडा सदस्य	सदस्य	7
6.	कुन्ती वि.क.	वडा सदस्य	सदस्य	9
7.	हरि बं थापा	वडा सदस्य	सदस्य	1
8.	प्रेम बिसि	निर्माण व्यवसायी	सदस्य	13
9.	प्रेम सिँ ठकुरी	निर्माण व्यवसायी	सदस्य	12
10.	सोम ढकाल	उद्योग बाणिज्य	सदस्य	12
11.	विद्युत कार्यालय		सदस्य	
12.	हरि पराजुली	समाजसेवी	सदस्य	12
13.	झर सिँ बुढामगर	समाजसेवी	सदस्य	11
14.	राम चन्द्र आचार्य	समाजसेवी	सदस्य	8
15.	भावी ब. थापा	समाजसेवी	सदस्य	3
16.	गोरख ब. बुढा	समाजसेवी	सदस्य	2
17.	लाल सिँ विसि	समाजसेवी	सदस्य	2
18.	सुदिप कर्ण	योजना शाखा	सदस्य	
19.	रुपी सुनार	वडा सदस्य	सदस्य	11
20.	देवी नेपाली	वडा सदस्य	सदस्य	13
21.	विष्णु खत्री	कार्यपालिका सदस्य	सदस्य	2

अनुसूची ५: वन वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारीहरुको नामावली

क्र. सं	नाम	पद	समूह	वडा नं.
1.	शेर ब.कामी	कार्यपालिक सदस्य	संयोजक	11
2.	लक्ष्मण राना	वडा अध्यक्ष	सदस्य	9
3.	भुमिकला सुनार	कापा सदस्य	सदस्य	4
4.	वल ब. खड्का	वडा अध्यक्ष	सदस्य	6
5.	रत्नखर चपाई	वडा सदस्य	सदस्य	12
6.	पर्से कामी	वडा सदस्य	सदस्य	8
7.	सीता शर्मा	वडा सदस्य	सदस्य	13
8.	बेदु गिरी	दलिय प्रतिनिधि नेका	सदस्य	12
9.	इन्द्र व. पुन	वन उपभोक्ता	सदस्य	6
10.	दिनेश पुलामी	समाजसेवी	सदस्य	1
11.	वेद ब. वली	समाजसेवी	सदस्य	3
12.	हरि ब. वराल	सामुदायिक वन अध्यक्ष	सदस्य	5
13.	चन्द्र व. खत्री	पूर्व अध्यक्ष रेडक्रस	सदस्य	7
14.	नरहरि रेग्मी	अध्यक्ष रेडक्रस शाखा	सदस्य	12
15.	हिरा सुनार	वडा सदस्य	सदस्य	10
16.	मान सिंङ राना	समाजसेवी	सदस्य	13
17.	सेक्टर वन कार्यालय		सदस्य	
18.	गोवर्धन वस्नेत	वडा सदस्य	सदस्य	11
19.	देविकला श्रेष्ठ	वडा सदस्य	सदस्य	3
20.	गीता कार्की	वडा सदस्य	सदस्य	7
21.	ओविसरा वस्याल	वडा सदस्य	सदस्य	7
22.	रुपमाया ओली	वडा सदस्य	सदस्य	5
23.	शंकर घर्त्ती	समाजसेवी	सदस्य	5

अनुसूची ६: संस्थागत विकास तथा सुशासन समितिका पदाधिकारीहरुको नामावली

क्र. सं	नाम	पद	समूह	वडा नं.
1.	जीत बहादुर सुनार	वडा अध्यक्ष	संयोजक	3
2.	नवराज कार्की	वडा अध्यक्ष	सदस्य	1
3.	खिम कु.राना	कापा सदस्य	सदस्य	8
4.	महाविर खत्री	वडा अध्यक्ष	सदस्य	4
5.	राम ब.सिङ	दलिय प्रतिनिधी	सदस्य	11
6.	मेवालाल मिजार	वडा सदस्य	सदस्य	7
7.	गोरख ब. खड्का	वडा सदस्य	सदस्य	5
8.	खगेन्द्र नगाल	समाजसेवी	सदस्य	8
9.	सन्त ब. गुरुङ्ग	वडा सदस्य	सदस्य	2
10.	कर्ण व. बराल	वडा सदस्य	सदस्य	6
11.	दुर्गा सुनार	समाजसेवी	सदस्य	9
12.	जगवीर ओली	वडा सदस्य	सदस्य	10
13.	देउ प्रसाद बस्नेत	वडा सदस्य	सदस्य	12
14.	राम ब.चन्द्र	समाजसेवी	सदस्य	13
15.	कुल ब. खड्का	प्रशासन	सदस्य	
16.	मान ब. ढाडा	लेखा	सदस्य	

अनुसूची ७: प्रारम्भिक कार्यशाला गोष्ठीमा सहभागीहरुको नामावली

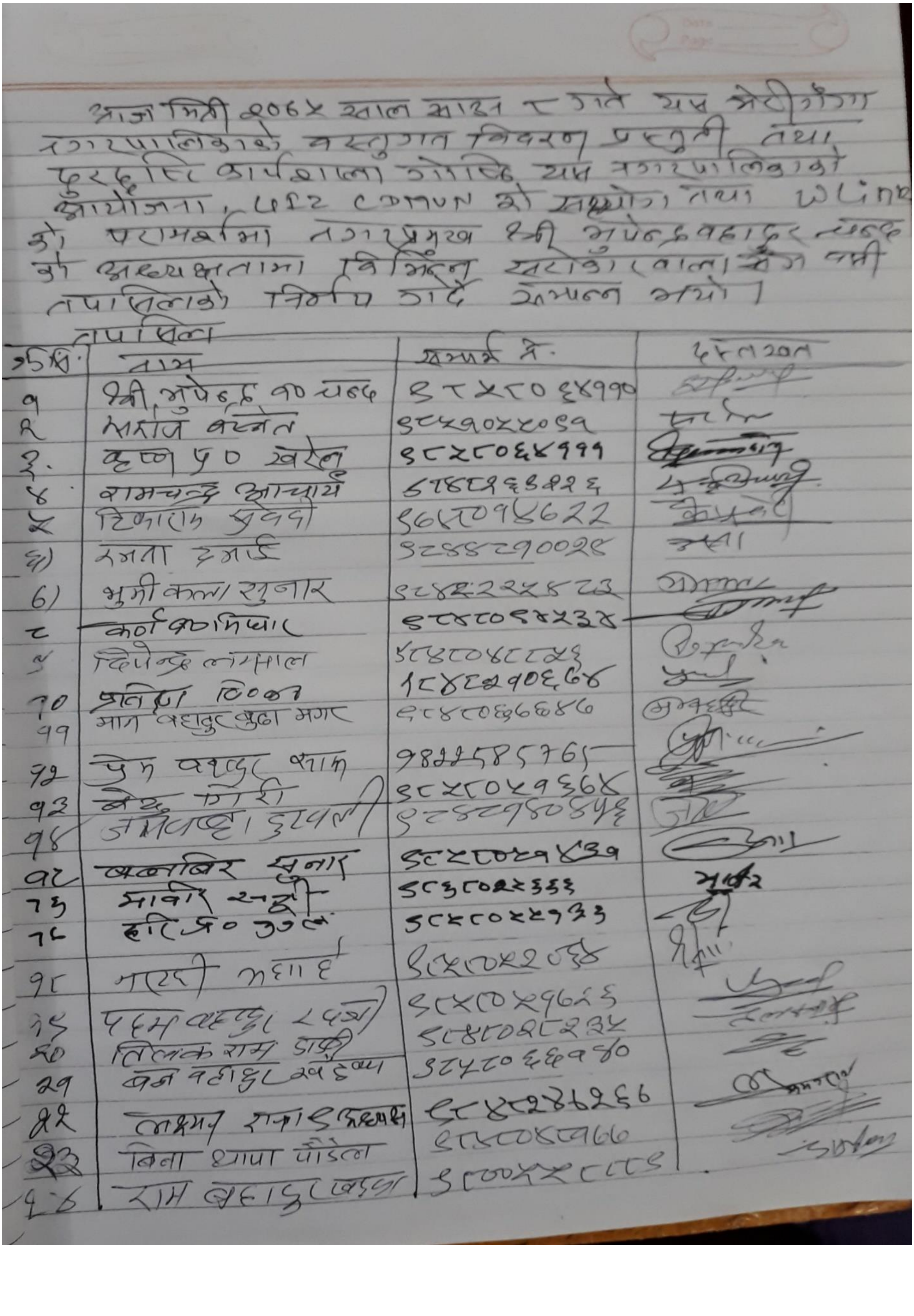

आज मिति २०७५ साल साउन ८ गते यस भेरीगंगा नगरपालिकाको वस्तुगत विवरण प्रस्तुती तथा पुरस्कृति कार्यशाला गोष्ठि यस नगरपालिकाको आयोजना, UPR Center को सहयोग तथा WLink को परामर्शमा नगरप्रमुख श्री भुपेन्द्रबहादुर चन्द को अध्यक्षतामा विभिन्न सरोकारवाला बीच तपसिलको निर्णय गर्दै सम्पन्न भयो।

तपसिल

क्र.सं.	नाम	सम्पर्क नं.	दस्तखत
१	श्री भुपेन्द्र ब० चन्द	९८५८०६४११०	
२	सरोज बस्नेत	९८५१०५५०९१	
३.	कृष्ण प्र० खरेल	९८५८०६४१११	
४	रामचन्द्र आचार्य	९७४८९६३४२६	
५	टिकाराम द्विवेदी	९६४८०९८६२२	
६	रमिता डगाई	९८४४८२१००२९	
७	भुमी कला सुनार	९८४२२५४८२३	
८	कर्ण कार्कि	९८४८०९४५३४	
९	विपेन्द्र लामसाल	९८४८०४८८५६	
१०	प्रतिभा विष्ट	९८४८२१०६६४	
११	मान बहादुर बुढा मगर	९८४८०६६६४६	
१२	प्रेम बहादुर शाह	9822585765	
१३	बेद गिरी	९८५८०५१३६४	
१४	जनकबहादुर डाँगी	९८४८१८०४५६	
१५	जनबिर सुनार	९८५८०५९४३१	
१६	माबिर रावल	९८३८०२५३३३	
१७	हरि प्र० उपा	९८५८०५५१३३	
१८	नरेन्द्र पहाडी	९८५८०५२०६४	
१९	पदम बहादुर रावल	९८५८०५१६२६	
२०	तिलक राम डाँगी	९८४८०२८२३५	
२१	जन बहादुर खड्का	९८५८०६६१४०	
२२	लक्ष्मण रानाभाट	९८४८२४६२६६	
२३	बिना थापा पौडेल	९८३८०४८१६६	
२४	राम बहादुर खड्का	९८००५५८८८९	

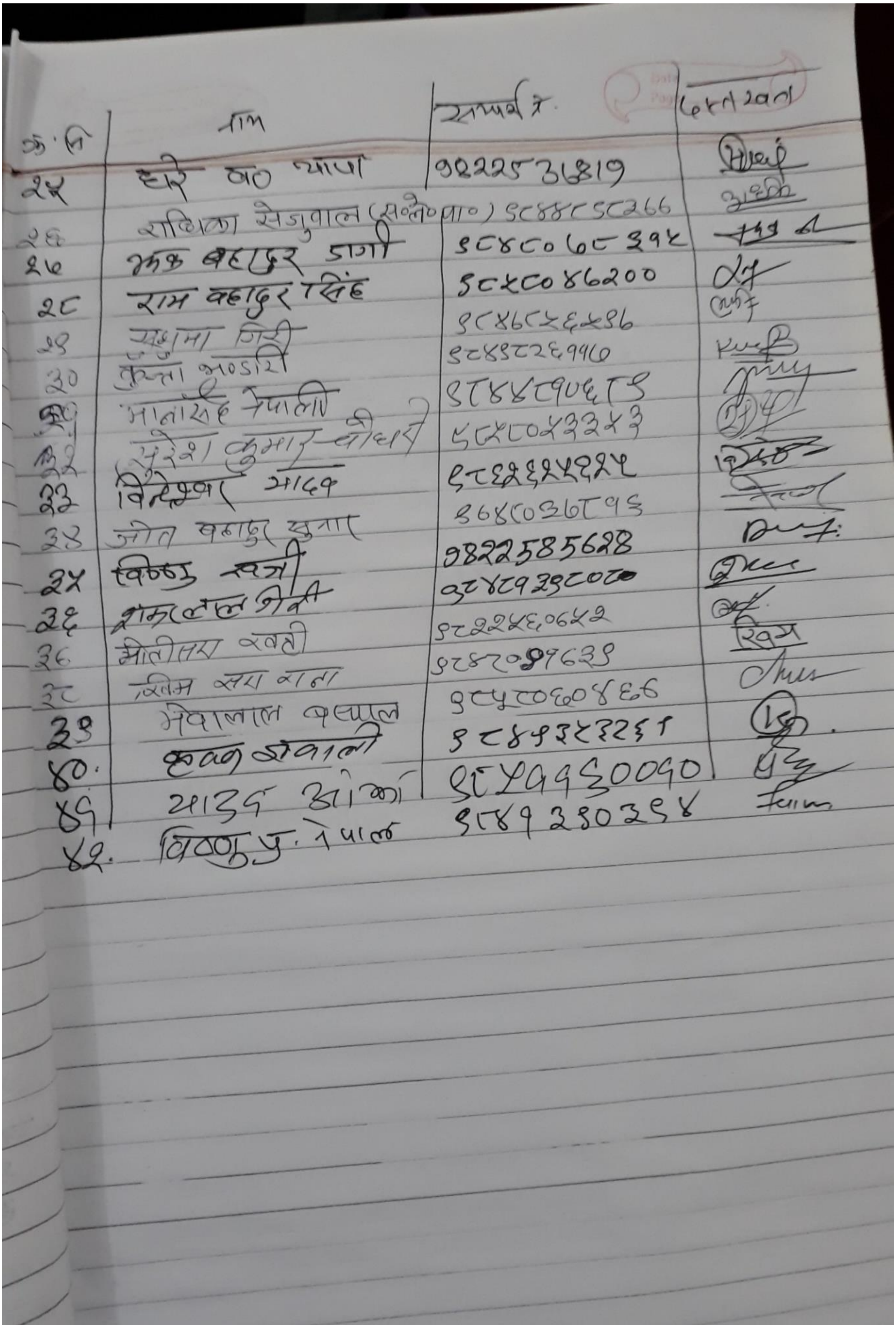

क्र.सं.	नाम	सम्पर्क नं.	हस्ताक्षर
२५	हरि ब० थापा	9822536819	[illegible]
२६	राधिका सेजुवाल (सं०ला०पा०)	९८४४८५८२६६	[illegible]
२७	झक बहादुर डाँगी	९८४८०६८३९५	[illegible]
२८	राम बहादुर सिंह	९८५८०४६२००	[illegible]
२९	सुषमा गिरी	९८४६८५६५३६	[illegible]
३०	कुन्ता भण्डारी	९८४९८२६११७	[illegible]
३१	मानसिंह नेपाली	९८४४८१०६८९	[illegible]
३२	सुरेश कुमार चौधरी	९८५८०५३३५३	[illegible]
३३	विन्देश्वर यादव	९८६२६२५६२५	[illegible]
३४	जोत बहादुर सुनार	९८४८०३७८१३	[illegible]
३५	विष्णु खत्री	9822585628	[illegible]
३६	[illegible]	९८४८१३१८०७०	[illegible]
३७	मोतीलाल रवती	९८२२५६०६५२	[illegible]
३८	[illegible] राना	९८४२०९७६३९	[illegible]
३९	मेवालाल [illegible]	९८५८०६०४६७	[illegible]
४०	[illegible]	९८४१३८३२६१	[illegible]
४१	[illegible] ओली	९८५११६००१०	[illegible]
४२	विष्णु प्र. नेपाल	९८४१२३०३१४	

अनुसूची ८: दीर्घकालीन सोच कार्यशाला गोष्ठीमा सहभागीहरुको नामावली

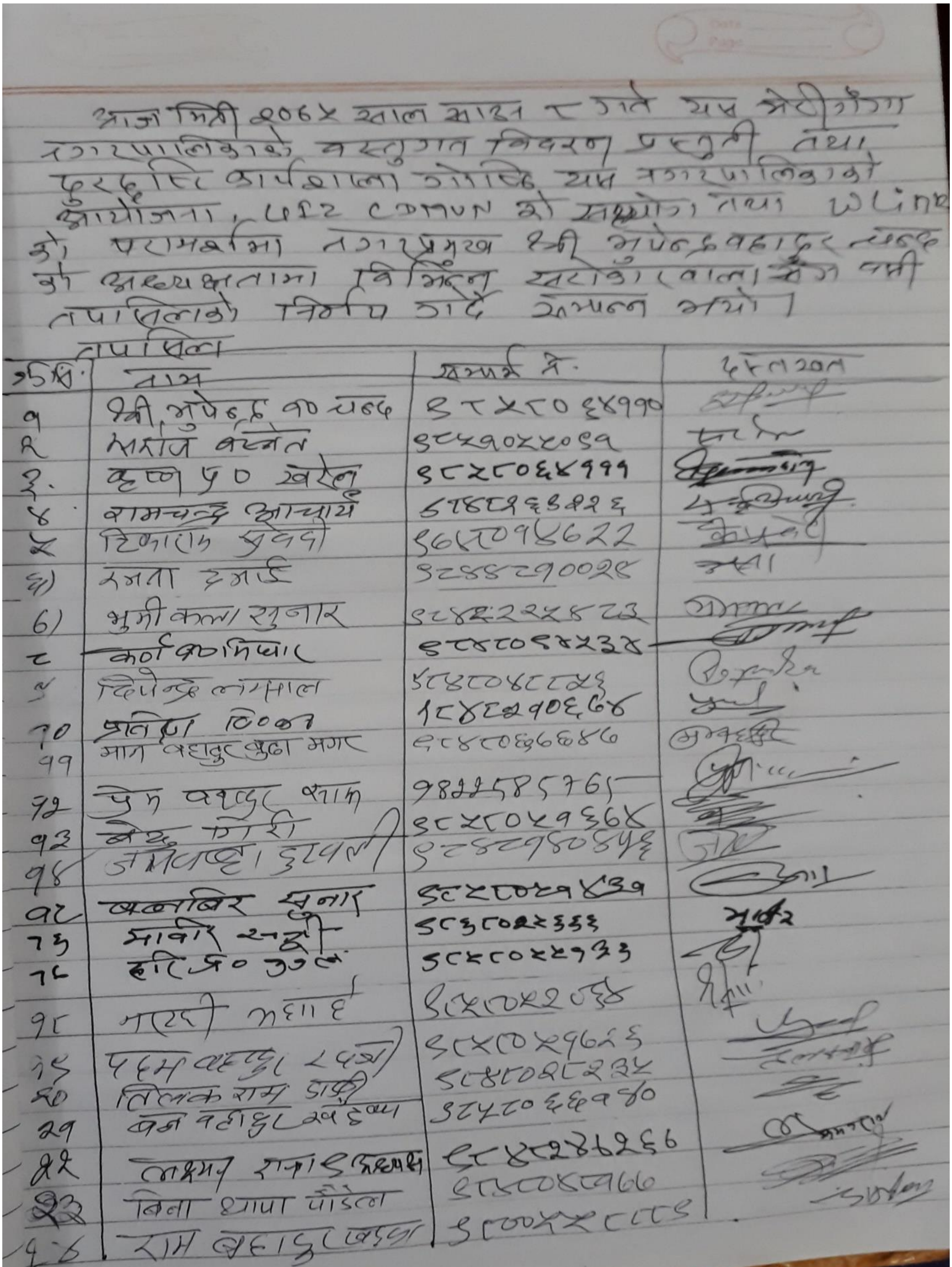

आज मिति २०७५ साल साउन ८ गते यस भेरीगंगा नगरपालिकाको वस्तुगत विवरण प्रस्तुती तथा [illegible] कार्यशाला गोष्ठि यस नगरपालिकाको आयोजना, [illegible] को सहयोग तथा Wlink को परामर्शमा नगरप्रमुख श्री भुपेन्द्रबहादुर चन्द को अध्यक्षतामा विभिन्न सरोकारवालाहरु बीच तपसिलको निर्णय गर्दै सम्पन्न भयो।

तपसिल

क्र.सं.	नाम	सम्पर्क नं.	हस्ताक्षर
१	श्री भुपेन्द्र ब० चन्द	९८५८०६४११०	
२	सरोज बस्नेत	९८५१०५५०५१	
३.	कृष्ण प्र० खरेल	९८५८०६४१११	
४	रामचन्द्र आचार्य	६१८६८१६३४२६	
५	टिकाराम द्विवेदी	९६४८०९४६२२	
६	ममता देवकोटा	९८४४८५१००२९	
७	भुमीकला सुनार	९८४८२२५८२३	
८	कर्ण कार्की	९८४८०९४५३४	
९	दिपेन्द्र लामाल	९८४८०४८८८५६	
१०	प्रतिभा [illegible]	९८४८२१०६६४	
११	मान बहादुर बुढा मगर	९८४८०६६६८६	
१२	प्रेम बहादुर शाह	9822585765	
१३	बेद गौरी	९८५८०५१३६४	
१४	जनकबहादुर डाँगी	९८४८१९८०८५६	
१५	जनाबिर सुनार	९८५८०५१४३१	
१६	मावीर शाही	९८३८०२५३६३	
१७	हरि प्र० उपाध्याय	९८५८०५५१३३	
१८	नरहरी न्यौपाने	९८५८०५२०६४	
१९	पदम बहादुर रेग्मी	९८५८०५१६५६	
२०	तिलक राम डाँगी	९८४८०२८२३५	
२१	कल बहादुर खड्का	९८५८०६६१४०	
२२	लक्ष्मण रानाभाट	९८४८२४६२६६	
२३	बिना थापा पौडेल	९८५८०४८१६६	
२४	राम बहादुर खड्का	९८००५५८८८९	

क्र.सं.	नाम	सम्पर्क नं.	हस्ताक्षर
२५	हरे ब० थापा	9822536819	[signature]
२६	राधिका सेजुवाल (सल्लेवा०)	९८४४८५८२६६	[signature]
२७	खड्क बहादुर डागी	९८४८०६८३९५	[signature]
२८	राम बहादुर सिंह	९८५८०८६२००	[signature]
२९	सुषमा गिरी	९८४६८५६५३६	[signature]
३०	कुन्ता भण्डारी	९८४९८२६११७	[signature]
३१	मानसिंह नेपाली	९८४४८१०६८९	[signature]
३२	सुरेश कुमार चौधरी	५८५८०५३३५३	[signature]
३३	विश्वेश्वर यादव	९८६२६५५६२५	[signature]
३४	जोत बहादुर सुनार	९६४८०३६८१६	[signature]
३५	विष्णु खत्री	9822585628	[signature]
३६	शंकरलाल भैरवी	९८४८१३९८०७०	[signature]
३७	मोतीलाल खत्री	९८२२५६०६५२	[signature]
३८	टिम लाल राना	९८५२०९१६३९	[signature]
३९	मेवालाल बज्याल	९८५८०६०४६६	[signature]
४०	कृष्ण डाँगाली	९८४९३८३२६१	[signature]
४१	प्रदिप ओझा	९८५११६००१०	[signature]
४२	विष्णु प्र. नेपाल	९८४१२१०२९४	

अनुसूची ९: आर्थिक विकास योजना तर्जुमा कार्यशाला गोष्ठीमा सहभागीहरुको नामावली

आज मिति २०७५ साउन ११ गतेका दिन भेरीगंगा नगरपालीकाको बृहत योजना तर्जुमाका लागी आर्थिक विकास समितिका संयोजक श्री कर्ण बहादुर मिजार ज्यूको अध्यक्षतामा CDMDN को सहयोग र Welink को परामर्शमा आर्थिक विकास सम्बन्धी योजनाको छलफल तपशिलको उपस्थितिमा तपशिल बमोजिमको निर्णय गरियो ।

आमन्त्रित

१. श्री रेणु आचार्य उप-प्रमुख [illegible]

तपशिल :

क.स.	नाम	पद	वडा नं.	हस्ताक्षर
१	श्री कर्ण बहादुर मिजार	संयोजक	6	[illegible]
२	हस्त बहादुर विक	सि. प्र. अधि.	११	[illegible]
३	गोरख बहादुर खत्री	व्यवसायी	१२	[illegible]
४	नरेन्द्र कुमार आर सी.	सदस्य	१३	[illegible]
५	मनकला खड्का	म सदस्य	१२	मनकला
६	बिष्णु खड्का	प्र. सदस्य	८	[illegible]
6	धन कुमारी वली	म सदस्य	११	धन
८	करसिंह रावत	वडासदस्य	२	[illegible]
९	खिम बहादुर कामी	नगर कार्यपालिका सदस्य	२	[illegible]
१०	ज्ञानु कुसाल	सहकारी अध्यक्ष	१३	[illegible]
११	सुरेश कुमार चौधरी	व्यापार संयोजक	भेरीगंगा	[illegible]
१२	महावीर खत्री	वडा अध्यक्ष	८	[illegible]
१३	देव ब० खत्री	कृषि व्यवसायी	८	[illegible]
(१४)	रुद्र ब० वली	व्यवसायी	८	[illegible]
१५	बिष्णुरुपी कामी	वडा ८ म. सदस्य	८	[illegible]

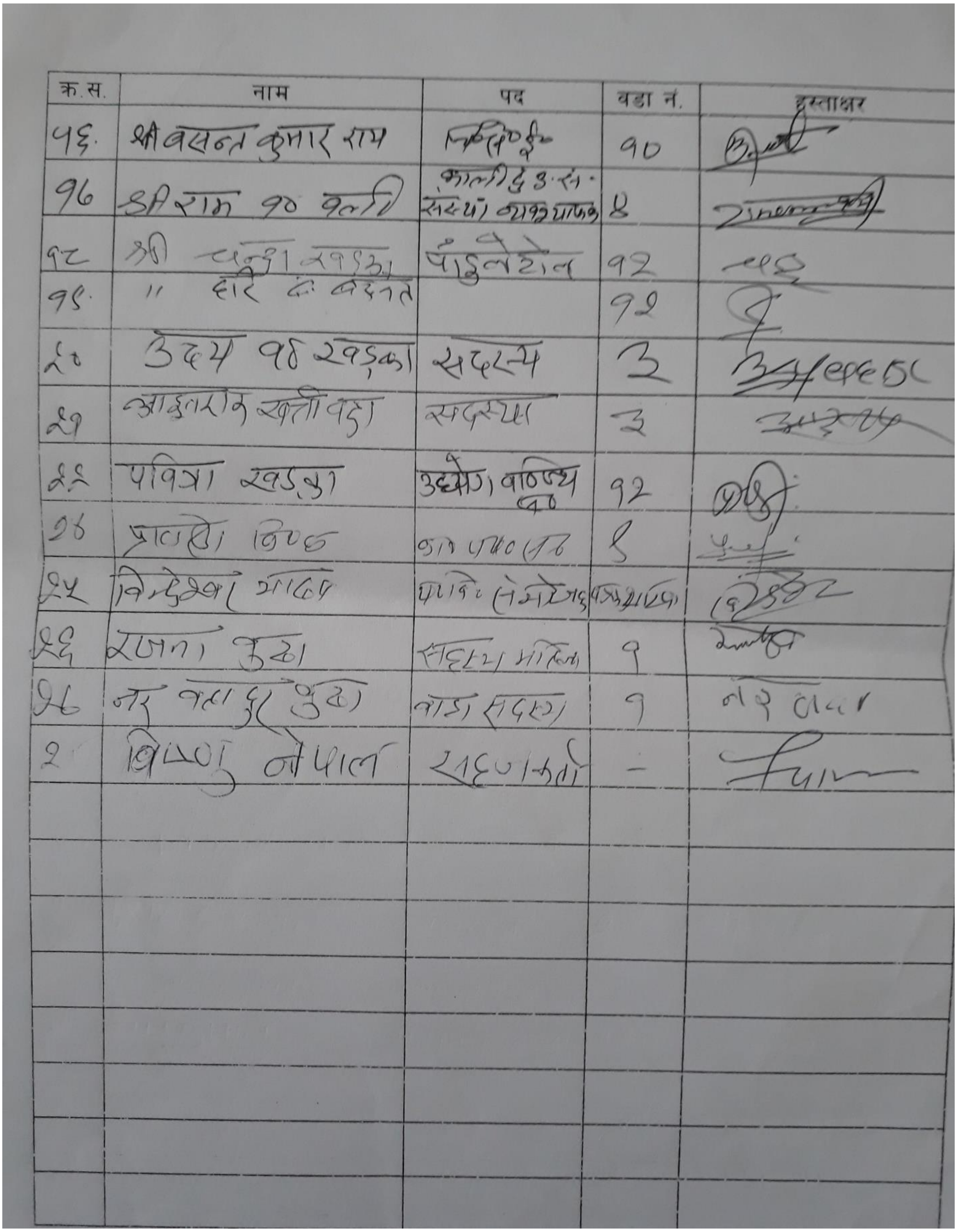

क.स.	नाम	पद	वडा नं.	हस्ताक्षर
१६.	श्री बसन्त कुमार राय	[illegible]	१०	[illegible]
१७	श्री राम व. बली	कालीदुङ उ.सं. संस्था व्यवस्थापक	४	[illegible]
१८	श्री चन्द्र खड्का	पाँडुले टोल	१२	[illegible]
१९.	" हरि ब. [illegible]		१२	[illegible]
२०	उदय ब. खड्का	सदस्य	३	[illegible]
२१	आइतराम खत्री [illegible]	सदस्य	३	[illegible]
२२	पवित्रा खड्का	उद्योग वाणिज्य संघ	१२	[illegible]
२३	[illegible]	[illegible]	४	[illegible]
२४	[illegible] यादव	[illegible]		[illegible]
२५	[illegible]	[illegible]	१	[illegible]
२६	नर बहादुर [illegible]	वडा सदस्य	१	[illegible]
२	विष्णु नेपाल	सहजकर्ता	-	[illegible]

अनुसूची १०: सामाजिक विकास योजना तर्जुमा कार्यशाला गोष्ठीमा सहभागीहरुको नामावली

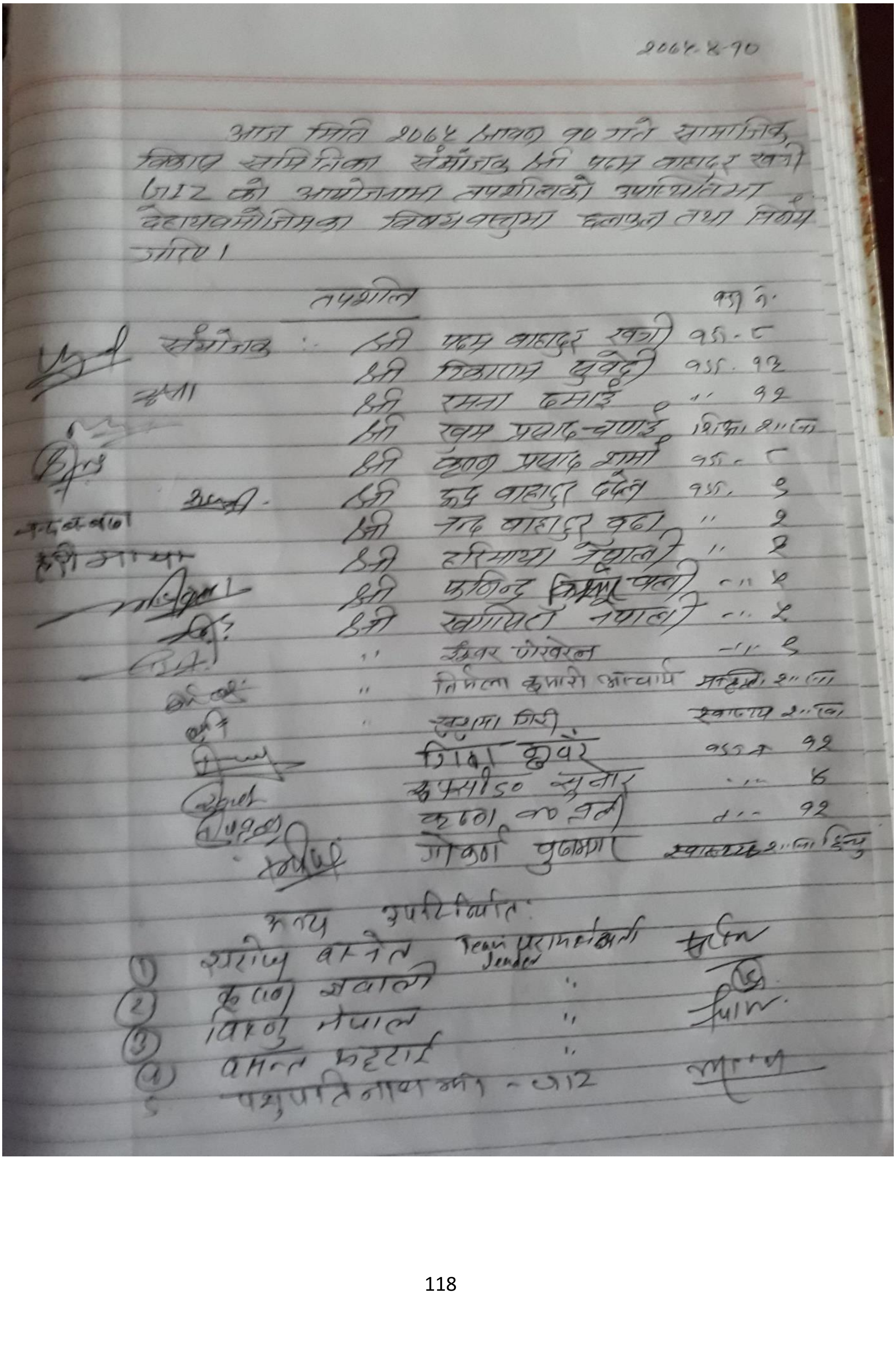

२०७४-४-१०

आज मिति २०७४ श्रावण १० गते सामाजिक विकास समितिका संयोजक श्री पदम बहादुर खत्री GIZ को आयोजनामा तपसीलको उपस्थितिमा देहायबमोजिमका विषयवस्तुमा छलफल तथा निर्णय गरिए।

तपसील — वडा नं.

संयोजक : श्री पदम बहादुर खत्री न.पा. ८
श्री निवारण दुवेदी न.पा. १२
श्री रमना कमाई " १२
श्री खम प्रसाद चपाई शिक्षा शाखा
श्री कृष्ण प्रसाद शर्मा न.पा. ८
श्री रुद्र बहादुर पछेल न.पा. ६
श्री नन्द बहादुर वली " २
श्री हरिमाया न्यौपाने " २
श्री फणिन्द्र [illegible] " ४
श्री खगिपति नेपाली " ४
" ईश्वर पोखरेल " ६
" निर्मला कुमारी आचार्य महिला शाखा
" सुषमा गिरी स्वास्थ्य शाखा
टिका कुवँर न.पा. १२
रूपसिंह सुनार " ६
कमला कठेत " १२
गोकर्ण पुनमगर स्वास्थ्य शाखा

अन्य उपस्थित:
1 सरोज बस्नेत Team Leader परामर्शदाता
2 कमला ज्ञवाली "
3 विष्णु नेपाल "
4 बसन्त भट्टराई "
5 पशुपति नाथ ओली - GIZ

अनुसूची ११: भौतिक पूर्वाधार योजना तर्जुमा कार्यशाला गोष्ठीमा सहभागीहरुको नामावली

आज मिति २०७५ साउन १२ गतेका दिन भेरीगंगा नगरपालीकाको बृहत योजना तर्जुमाका लागी भौतिक पूर्वाधार बिकास समितिका संयोजक श्री मान बहादुर बुढा मगर ज्यूको अध्यक्षतामा CDMUN को सहयोग र Welink को परामर्शमा भौतिक पूर्वाधार सम्बन्धी योजनाको छलफल तपशिलको उपस्थितिमा देहाय बमोजिमको निर्णय गरियो ।

श्री भूपेन्द्र बहादुर चन्द, मेयर,

श्री कृष्ण प्रसाद खरेल प्र. प्रशासकिय अधिकृत

तपशिल :

क.स.	नाम	पद	वडा नं.	हस्ताक्षर
१	श्री मान बहादुर बुढा मगर	संयोजक	१०	
२	" हरिप्रसाद कडेल	वडा अ.	११	
३	प्रेम बहादुर बुढा	निर्माण व्य.	१३	
४	गोरख बहादुर बुढा	[illegible]	०२	
५	लाल सिंह बुढा क्षेत्री	समाजसेवी	३	
६	प्रेम सिंह दङ्गी	निर्माण व्यवसायी	१२	
७	जनक बहादुर वली	वडा सदस्य	६	
८	सोमराज ढकाल	उद्योग वाणिज्य संघ सचिव	१२	
९	मोतीमाया खत्री	कार्यपालिका सदस्य	०६	
१०	रेशम के.सी.	वडा सदस्य	४	
११	कृष्ण प्र. पौड्याल	ने.वि.प्रा. [illegible]	-	
१२	कुन्ती बि.क	वडा सदस्य	९	
१३	प्रदिप वर्मा	इन्जिनियर	१२	
१४	भाविन्द्र थापा	कृषक	३	

क.स.	नाम	पद	वडा नं.	हस्ताक्षर
१६	अमरसिंह बुढामगर	सदस्य	११	
१७	रामचन्द्र आचार्य	,,	८	
१८	प्रेम बहादुर थापा	अध्यक्ष	५	
१९	कल बहादुर खड्का	,,	६	
२०	पदे वली	समाज सेवी	६	
२१	देविसरा नेपाली	उपसदस्य	१३	
२२	रुपी सुनार	उपसदस्य	११	
२३	पदम बहादुर ([illegible])	प्र. अध्यापक	८	
२४	शेर बहादुर कामी	का.पा.प्र.	११	
२५	जित बहादुर सुनार	वडा अध्यक्ष	२	

अनुसूची १२: वन, वातावरण तथा विपद् जोखिम योजना तर्जुमा कार्यशाला गोष्ठीमा सहभागीहरुको नामावली

आज मिति २०७५ साउन ११ गतेका दिन भेरीगंगा नगरपालीकाको बृहत योजना तर्जुमाका लागी बन वाताबरण तथा बिपद् व्यवस्थापन समितिका संयोजक श्री कर्ण बहादुर मिजार ज्यूको अध्यक्षतामा CDMUN को सहयोग र Welink को परामर्शमा बन वाताबरण तथा बिपद् व्यवस्थापन सम्बन्धी योजनाको छलफल तपशिलको उपस्थितिमा देहाय बमोजिमको निर्णय गरियो ।

तपशिल :

क्र.स.	नाम	पद	वडा नं.	हस्ताक्षर
१	श्री शेर बहादुर कामी	संयोजक	११	[illegible]
२.	खेत बहादुर वली	समाजसेवी	३	[illegible]
३.	पर्सी कामी	वडा सदस्य	८	[illegible]
४	रुप माया वली	वडा सदस्य	५	[illegible]
५.	हिरा सुनार	वडा सदस्य	१०	हिरा
६	सीता शर्मा	वडा सदस्य	१३	[illegible]
७	नरहरी रेग्मी	रेडक्रस उपशाखा सभापती	१२	[illegible]
८)	भुमी कला सुनार	कार्यपालिका	४	[illegible]

अनुसूची १३: संस्थागत विकास तथा सुशासन योजना तर्जुमा कार्यशाला गोष्ठीमा सहभागीहरुको नामावली

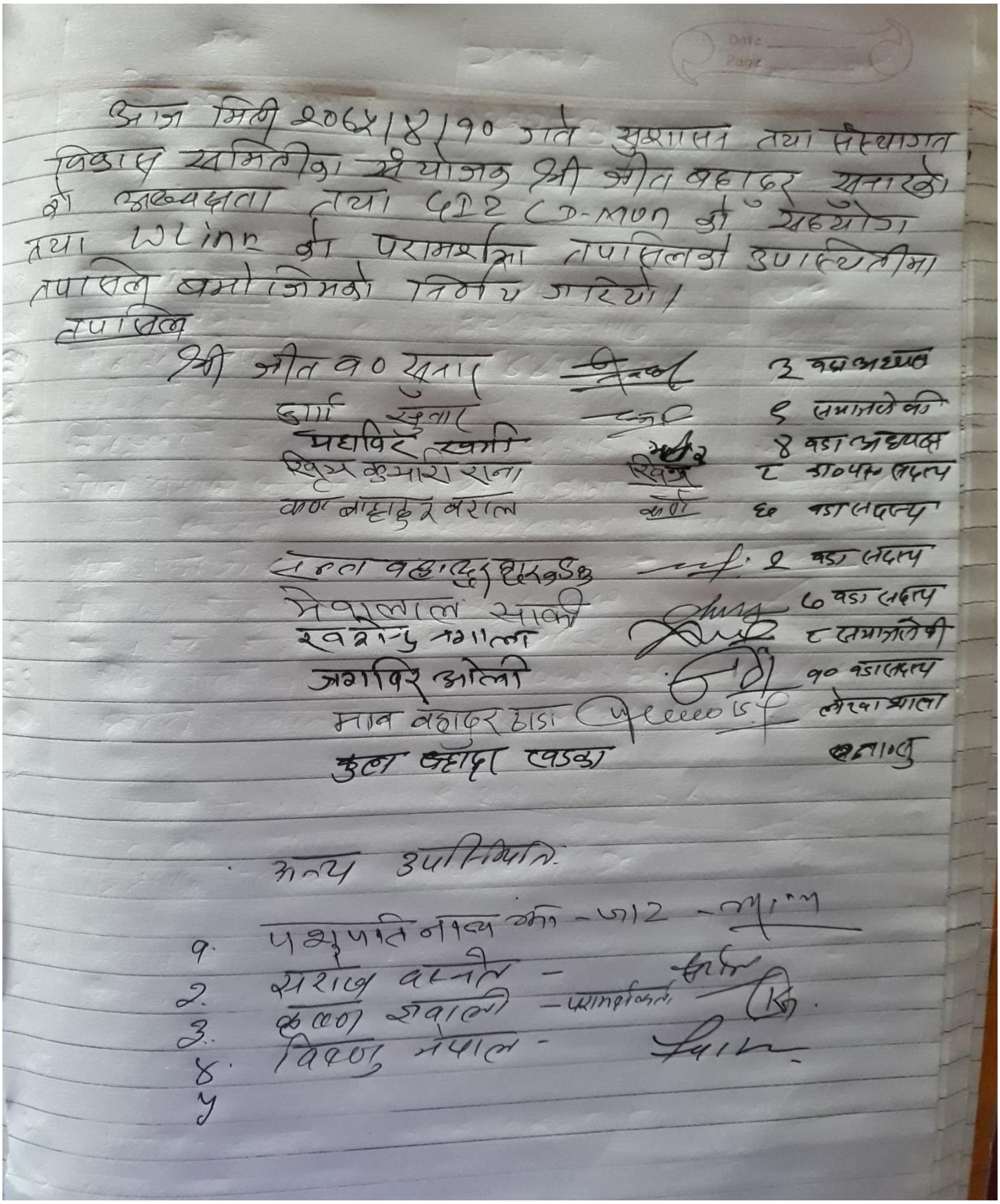

आज मिति २०७५/४/१० गते सुशासन तथा संस्थागत विकास समितिका संयोजक श्री जीत बहादुर सुनारको अध्यक्षता तथा UDLE CD-Mun को सहयोग तथा Wlink को परामर्शमा तपसिलको उपस्थितिमा तपसिल बमोजिमको निर्णय गरियो।

तपसिल

श्री जीत ब० सुनार	[signature]	३ वडा अध्यक्ष
दुर्गा सुनार	[signature]	९ समाजसेवी
महावीर स्वामी	[signature]	४ वडा अध्यक्ष
खिम कुमारी राना	[signature]	८ [illegible] सदस्य
कर्ण बहादुर बराल	[signature]	६ वडा सदस्य
रत्न बहादुर [illegible]	[signature]	२ वडा सदस्य
मेघलाल सार्की	[signature]	७ वडा सदस्य
रवीन्द्र [illegible]	[signature]	८ समाजसेवी
जगवीर ओली	[signature]	१० वडासदस्य
मान बहादुर [illegible]	[signature]	लेखापाल
कुल बहादुर खड्का		[illegible]

अन्य उपस्थिति

१. पशुपतिनाथ का - [illegible] - [signature]
२. सरोज बस्नेत - [signature]
३. कमल ग्वाली - परामर्शकर्ता [signature]
४. विष्णु नेपाल - [signature]
५.

अनुसूची १४: अन्तिम कार्यशाला गोष्ठीमा सहभागी हुनेहरुको नामावली

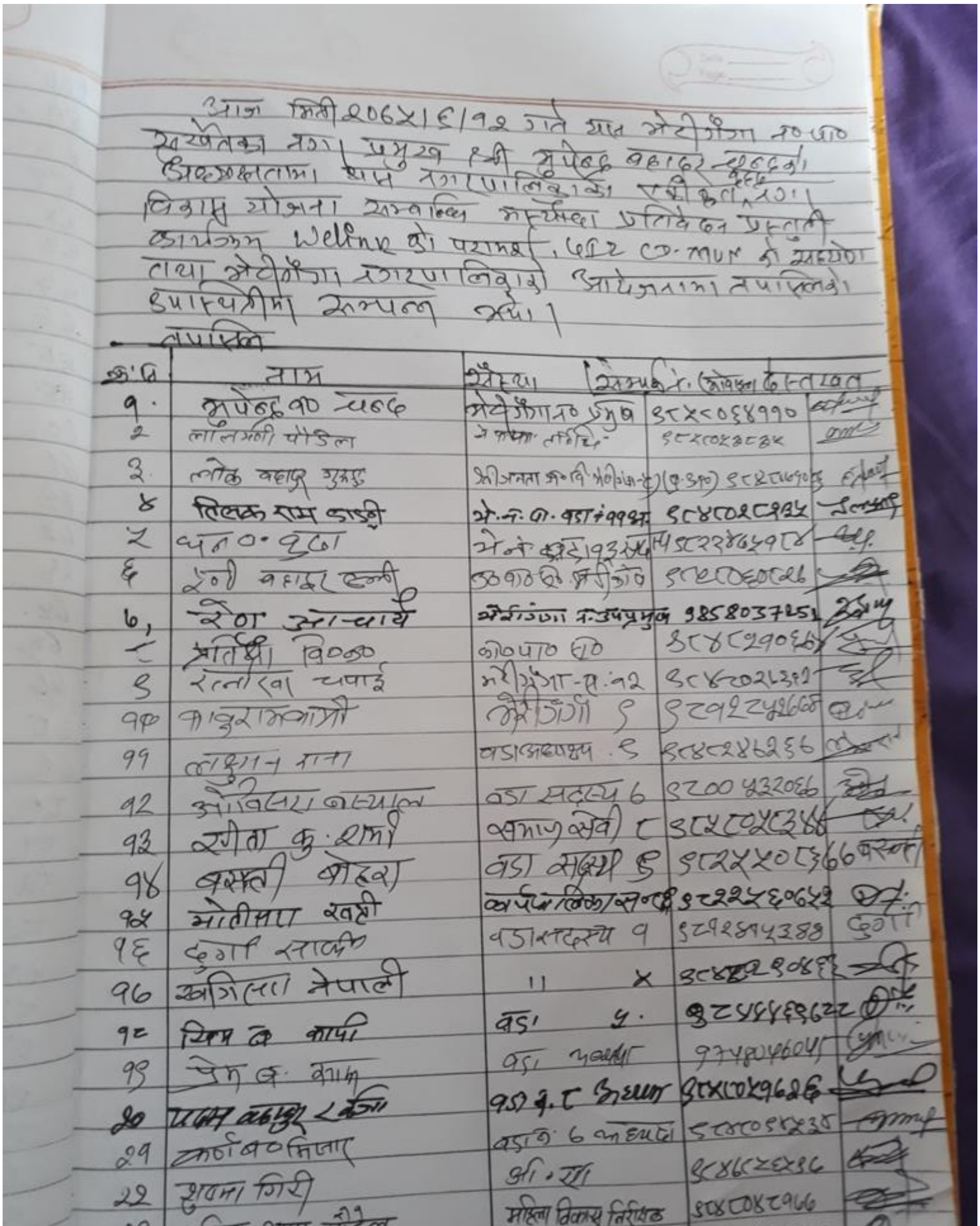

आज मिती २०७५।६।१२ गते यस भेरीगंगा न०पा० स्थापनाको नगर प्रमुख श्री भुपेन्द्र बहादुर थापाको अध्यक्षतामा यस नगरपालिकाको एकीकृत नगर विकास योजना सम्बन्धि मस्यौदा प्रतिवेदन प्रस्तुती कार्यक्रम Welink को परामर्श, UDLE co-mun को सहयोग तथा भेरीगंगा नगरपालिकाको आयोजनामा तपसिलको उपस्थितीमा सम्पन्न भयो।

तपसिल

क्र.सं.	नाम	पद/संस्था	सम्पर्क नं. (मोबाइल)	दस्तखत
१	भुपेन्द्र ब० थापा	भेरीगंगा न० प्रमुख	९८५८०६४११०	
२	लालमणी पौडेल	ने.क.पा. तदर्थ	९८५८०५३८३५	
३	लोक बहादुर गुरुङ	श्री जनता मा.वि. भेरीगंगा-५ (प्र.अ.)	९८४८०५६१०६	
४	तिलक राम कार्की	भे.न.पा. वडा नं ११	९८४८०२८९३५	
५	धन ब० बुढा	भे.न.पा. वडा नं १३ अध्यक्ष	९८२२३४६५१८४	
६	हर्क बहादुर खत्री	[illegible]	९८५८०६०८२६	
७	रेणु आचार्य	भेरीगंगा न. उपप्रमुख	9858037251	
८	प्रतिक्षा विष्ट	का०पा० स०	९८४८९९०६६	
९	रत्नरेखा चपाई	भेरीगंगा-न.१२	९८४८०२१३८१	
१०	बाबुराम भण्डारी	भेरीगंगा ९	९८१२८५६६०६	
११	लालकुमार राना	वडा अध्यक्ष ९	९८४८२४६२५६	
१२	ओमकला कल्याल	वडा सदस्य ६	९८०० ५३२०६६	
१३	गीता कु. शर्मा	समाज सेवी ८	९८५८०५८३४४	
१४	बसन्ती बोहरा	वडा सदस्य ६	९८५५५०८३६६	
१५	मोतीमाया खत्री	कार्यपालिका सदस्य	९८२२५६०६५२	
१६	दुर्गा खड्का	वडा सदस्य १	९८१२८१५३८८	
१७	अम्बिका नेपाली	" ५	९८४८२९०४६	
१८	चित्र ब० कार्की	वडा ५	९८५४४६९६७२	
१९	प्रेम ब. थापा	वडा अध्यक्ष	9748046045	
२०	पदम बहादुर रोका	वडा नं. ८ अध्यक्ष	९८५८०५९६२६	
२१	कर्ण ब० मिजार	वडा नं. ६ अध्यक्ष	९८४८०५५५३५	
२२	सुषमा गिरी	अ.न.मी.	९८४६५५६५३६	
२३	बिना थापा पौडेल	महिला विकास निरीक्षक	९८४८०४८९६६	
२४	सोमराज ढकाल	उद्योग वाणिज्य संघ	९८५८०५५५५५	

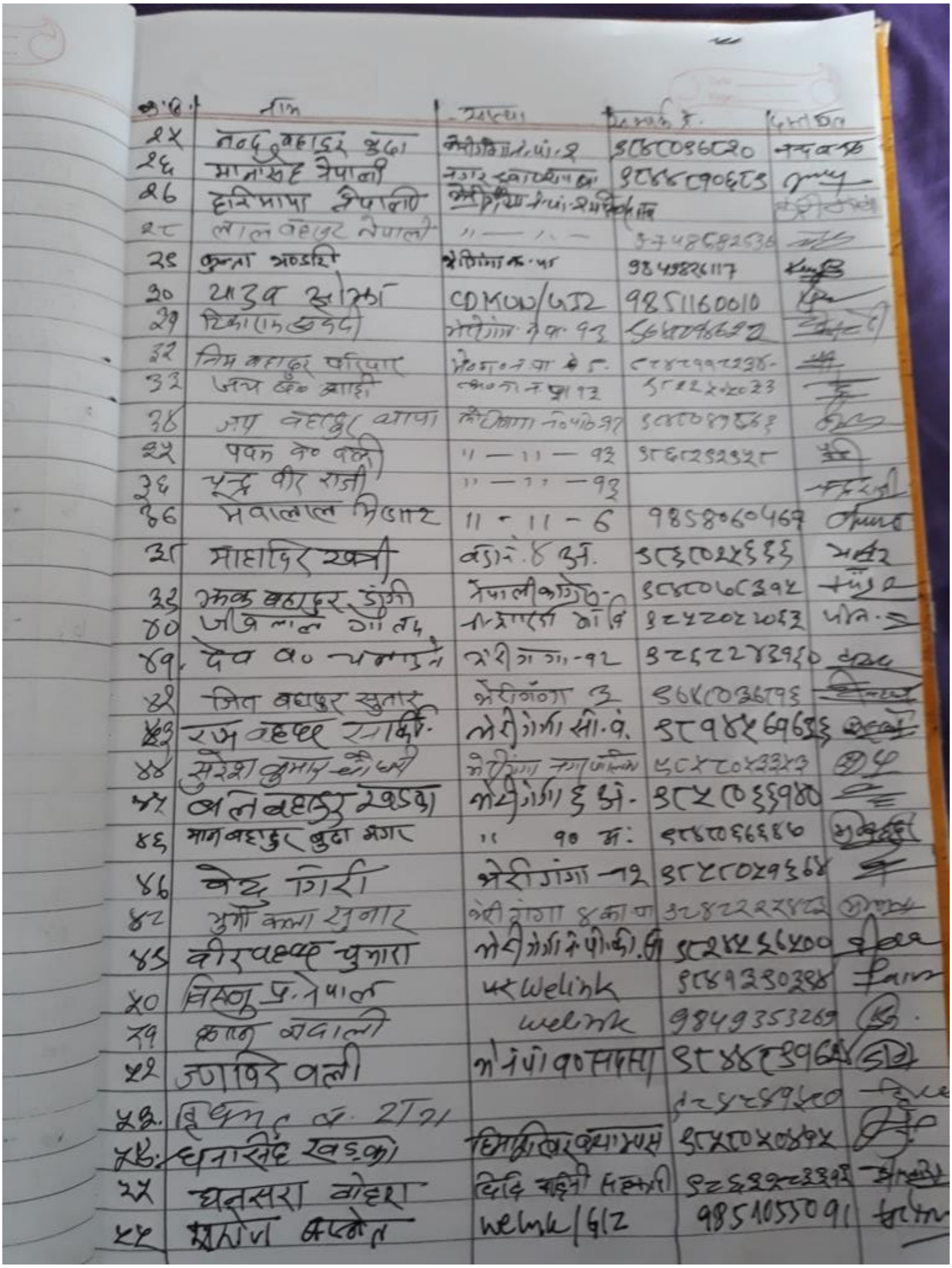

क्र.सं.	नाम	ठेगाना	सम्पर्क नं.	हस्ताक्षर
२५	नन्द बहादुर बुढा	भेरीगंगा न.पा.-२	9868086820	
२६	मानसिंह नेपाली	नगर स्वास्थ्य [illegible]	9868890623	
२७	हरिमाया नेपाली	भेरीगंगा न.पा. स्वास्थ्य [illegible]		
२८	लाल बहादुर नेपाली	,, — ,, —	9748682636	
२९	कृष्णा भण्डारी	भेरीगंगा न.पा.	9849826117	
३०	[illegible] ओझा	CDMUN/GIZ	9851160010	
३१	[illegible]	भेरीगंगा न.पा. १३	[illegible]	
३२	[illegible] बहादुर [illegible]	भेरीगंगा न.पा. ६	[illegible]	
३३	[illegible]	भेरीगंगा न.पा. १३	[illegible]	
३४	[illegible] बहादुर थापा	भेरीगंगा न.पा. १३	[illegible]	
३५	पवन के.सी.	,, — ,, — १३	[illegible]	
३६	चन्द्र वीर राजी	,, — ,, — १३		
३७	मेवालाल [illegible]	,, — ,, — ६	9858060469	
३८	[illegible] खत्री	वडा नं. ६ [illegible]	[illegible]	
३९	[illegible] बहादुर डाँगी	नेपाली काँग्रेस	[illegible]	
४०	[illegible] लाल [illegible]	[illegible]	[illegible]	
४१	देव ब. [illegible]	भेरीगंगा न.पा.-१२	[illegible]	
४२	जित बहादुर सुनार	भेरीगंगा ३	[illegible]	
४३	[illegible] बहादुर [illegible]	भेरीगंगा सी.व.	[illegible]	
४४	सुरेश कुमार [illegible]	भेरीगंगा नगरपालिका	[illegible]	
४५	[illegible] बहादुर खड्का	भेरीगंगा ६ [illegible]	[illegible]	
४६	मान बहादुर बुढा मगर	,, १० [illegible]	[illegible]	
४७	[illegible] गिरी	भेरीगंगा-१२	[illegible]	
४८	[illegible] कला सुनार	भेरीगंगा ४ [illegible]	[illegible]	
४९	वीर बहादुर [illegible]	भेरीगंगा [illegible]	[illegible]	
५०	[illegible] प्र. नेपाल	welink	[illegible]	
५१	[illegible]	welink	9849353269	
५२	[illegible] वली	[illegible]	[illegible]	
५३	[illegible]		[illegible]	
५४	धनसिंह खड्का	[illegible]	[illegible]	
५५	धनसरा बोहरा	[illegible]	[illegible]	
५५	[illegible]	welink/GIZ	9851055091	

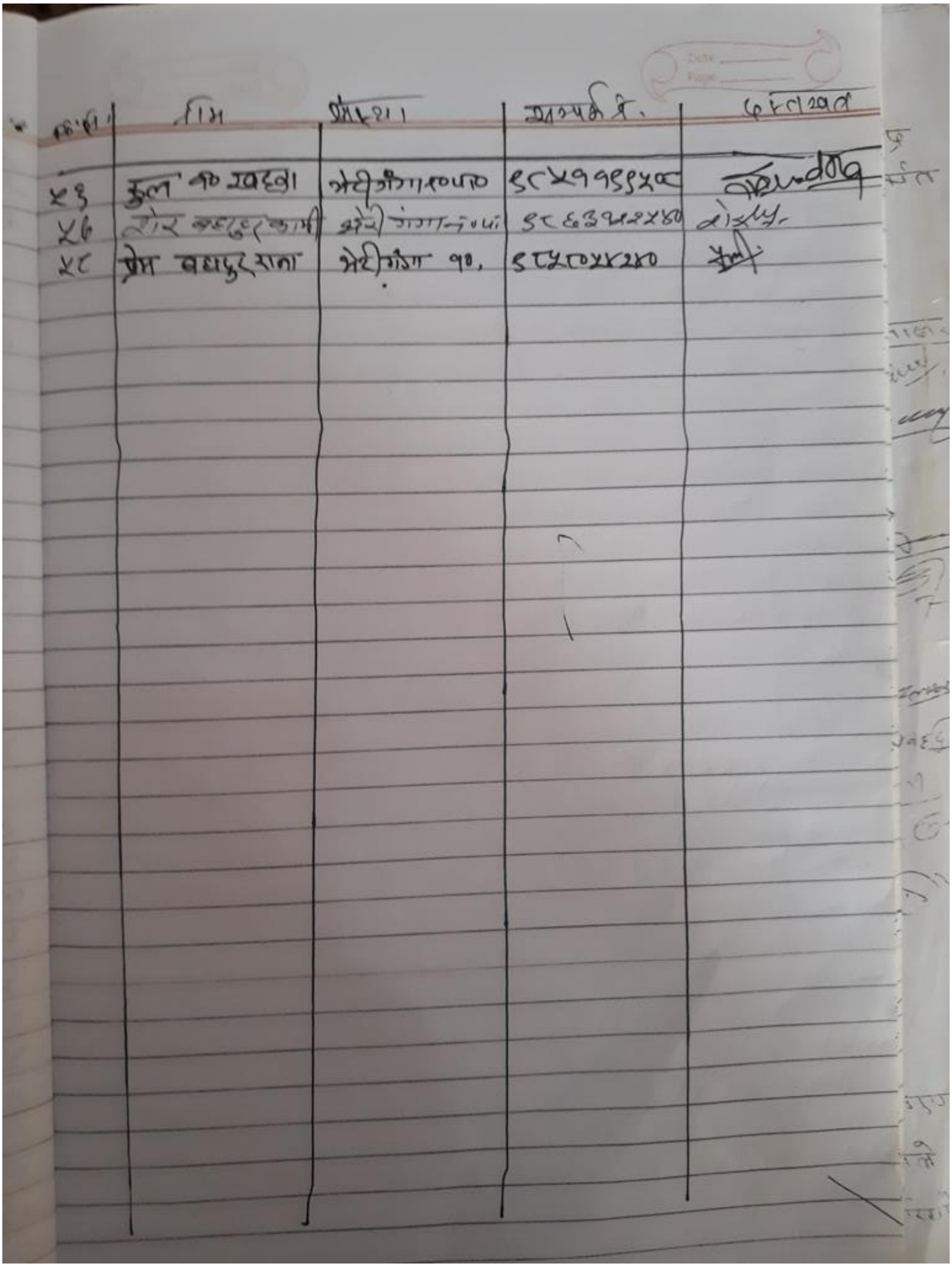

क्र.सं.	नाम	ठेगाना	सम्पर्क नं.	दस्तखत
५३	कुल ब. खड्का	भेरीगंगा १०	९८५११६६५८	[illegible]
५६	गोर बहादुर कामी	भेरीगंगा-१०	९८६३५२२४४०	[illegible]
५८	प्रेम बहादुर राना	भेरीगंगा १०,	९८५८०४४२४०	[illegible]

अनुसूची १५: दूरदृष्टि कार्यशाला गोष्ठीबाट आएका सुझावहरु

क) व्यक्तिगत तवरबाट आएको दुरदृष्टि सम्बन्धी सुझावहरु

1.	नगरपालिकाको १३ वटै वडामा सडक पक्की भएको	2.	नालीको व्यवस्था सहितको पिच बाटो
3.	सबै जनता साक्षर भएको	4.	आधुनिक कृषि प्रणाली भएको
5.	सबै जमिनमा माटो सुहाउँदो खेति भएको	6.	यातायात र इन्टरनेट घरघरमा पुगेको
7.	रोजगारको सुनिश्चितता भएको	8.	पर्यटन, धर्म संस्कृति तथा परम्पराको प्रवर्धन भएको
9.	विकासका सम्पूर्ण पूर्वाधार पुरा भएको	10.	वडामा स्वास्थ्य चौकीको व्यवस्था
11.	वातावरण मैत्री भएको	12.	वडामा नै सुरक्षाकर्मीको व्यवस्था
13.	सबै युवाले स्वदेशमा नै रोजगारी प्राप्त गरेको	14.	गुणस्तरीय शिक्षा
15.	प्रविधियुक्त भएको	16.	सबै गाँस बास र कपासको व्यवस्था
17.	हरियाली र सम्पूण सुविधाले भरिपूर्ण सहर	18.	कृषि उपजको निर्यातको व्यवस्था
19.	स्वास्थ्य शिक्षा र विद्युतको पहुँच सबै समुदायले उपयोग गर्न पाएको	20.	सफा र स्वच्छ नगरपालिका
21.	वातावरण हरियालीपूर्ण भएको	22.	सबै वडामा फूलबारीको व्यवस्था
23.	आत्मनिर्भर भएको	24.	मानिसको व्यवहारमा सकारात्मक परिवर्तन भएको
25.	शिक्षा र स्वास्थ्यमा सबैको पहुँच पुगेको	26.	निशुल्क स्वास्थ्य सुविधा
27.	उद्योग धन्दा आदिको व्यवस्था भई सबैले रोजगारी पाएको	28.	कक्षा १२ सम्म अनिवार्य शिक्षा
29.	व्यवस्थित बसोबास भएको	30.	नगरपालिका भित्र यातायात सुविधा भएको
31.	प्रत्यक घरमा रोजगारी	32.	समृद्ध भेरीगंगा, सम्पन्न भेरीगंगा, आत्मनिर्भर भेरीगंगा, प्रविधियुक्त भेरीगंगा
33.	सबै टोलमा सडकको स्तरोन्नती भएको	34.	भ्रष्टाचारमुक्त सुशासन युक्त नगर
35.	व्यवसायिक कृषि र पशुपालन भएको	36.	कम्प्युटर शिक्षाको व्यवस्था
37.	खानेपानी र सिँचाइ सुविधा भएको		

ख) समूहगत रुपमा आएको दुर दृष्टि सुझावहरु

समूह १

आत्मनिर्भर कार्यक्रम, स्वस्थ शिक्षित जनता, सभ्य सुन्दर समृद्ध भेरीगंगा नगरपालिका

समूह २

कृषि, यातायात, शिक्षा, स्वास्थ्य र विद्युत विस्तार समृद्ध भेरीगंगा निर्माणको आधार

आधुनिक कृषि शिक्षा, आधुनिक सहर, भेरीगंगा निर्माण हाम्रो रहर

समूह ३

प्रविधियुक्त सहर, स्वरोजगार सहितको हाम्रो नगर

स्वच्छ हराभरा र समृद्ध नगर, भेरीगंगा नगरबासीको रहर

समूह ४

शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी, यातायात संचार कृषि, तथा पर्यटन, र उर्जा गुणस्तरीय भेरीगंगा

बाल विवाह, बहुविवाह, घरेलु हिँसा र भ्रष्टाचार मुक्त तथा सुशासन युक्त भेरीगंगा नपा

औद्योगिक क्षेत्रको स्थापना भएको बेरोजगारमुक्त भेरीगंगा

कृषि क्षेत्रको सबल पक्ष, कमजोर पक्ष सम्भावना र चुनौतीहरु

सबल पक्ष	कमजोर पक्ष	सम्भावना	चुनौती
भूमि उर्वर छ।	माटाको गुणस्तर खस्कँदो छ।		
पानीको स्रोत प्रशस्त छ।	सिँचाई सुविधाको कमी छ। (करिव १५ प्रतिशत भुभागमा मात्र बर्षेभरी सिँचाई, ५० प्रतिशत बर्षैं भरी नलाग्ने र ३५ प्रतिशत आकाशे भरमा रहेको)		
बजारको सम्भावना छ।	कृषि उपजको ढुवानीको अभाव		
कृषकमा कृषि सम्बन्धी आधारभुत ज्ञान छ।	कृषिको व्यवसायीकरण नभएको		
सरकारको प्राथमिकतामा परेको छ।	प्राविधिकहरुको अभाव		
	कृषकहरुमा माटोको प्रकृति अनुसारको बाली लगाउने ज्ञान नभएको		
	गुणस्तरीय मल बिउ समयमा उपलब्ध हुने नगरेको		
	दैवी प्रकोपबाट भएको क्षतिको क्षतिपूर्ति नपाएको		
	कृषि विमा सर्वसुलभ नभएको		
	नयाँ रोग तथा किराको आक्रमण बढेको		

सवल पक्ष, दुर्वल पक्ष, अवसर र चुनौती

समूह १

सवल पक्ष	दुर्वल पक्ष
1. कर्णाली प्रदेशको प्रवेशद्वार 2. राष्ट्रिय गौरवको योजना भेरी बबई ड्राइभर्सन योजना संचालनमा रहेको 3. यातायातको सुविधा 4. शिक्षाको सुविधा 5. स्वास्थ्यको सुविधा 6. बजारको सुविधा 7. वन जंगलको सुविधा 8. सहकारी, बैक तथा वित्तीय संस्थाको सुविधा 9. विद्युतीकरण तथा सोलारबाट उर्जाको सुविधा 10. पशुपंक्षी, मौरीपालन लगायत आयमुलक कार्यक्रम संचालन भएको 11. सार्वजनिक स्थल प्रशस्त भएको 12. योजना निर्माण तथा कार्यान्वयनमा सहजता 13. पर्यटनको प्रचुर सम्भावना 14. सबै वडामा सेवा सुविधा विस्तार गर्न सजिलो	1. सडक कच्ची भएको र सबै वडामा पुर्‍याउन नसकिएको 2. खानेपानी तथा सिँचाई सुविधा सबै ठाउँमा नपुगेको 3. अस्पतालको अभाव रहेको 4. सडक नाली, ढल निकास, फोहोर व्यवस्थापन र सार्वजनिक शौचालयको अभाव 5. प्राविधिक शिक्षाको अभाव, कयौँ बालबालिका प्राथमिक शिक्षाको अवसरबाट समेत बञ्चित हुनु परेको 6. विकासको गुरु योजना नभएको र कर्मचारी तथा जनप्रतिनिधिहरु तथा राजनैतिक दलहरु विच आवश्यक छलफलको अभाव 7. नगर स्तरीय प्राथमिकताको आधारमा भन्दा पनि वडा स्तरीय गौरवका योजना छनौट गर्नमा प्रतिष्पर्धा हुनु 8. नगर भित्र आवास क्षेत्र, कृषि क्षेत्र, सहरी क्षेत्र, औद्योगिक क्षेत्र, शैक्षिक क्षेत्र, स्वास्थ्य क्षेत्र, फोहोर मैला व्यवस्थापन क्षेत्र, खेलकुद क्षेत्र, मनोरञ्जन क्षेत्र, बसपार्क आदि छुट्याएर योजना बनाउने र कार्यन्वयन गर्ने परिपाटीको विकास भै नसकेको 9. नदी तथा खोलाबाट जथाभावी बालुवा ढुंगा आदि निकाल्नु 10. बाढी पिडितलाई व्यवस्थापन गर्न नसकिएको 11. लक्षित वर्गको कार्यक्रमलाई आवश्यक निती नियम बनाउन नसकिएको 12. यूवा स्वरोजगार कार्यक्रम संचालन हुन नसकेको 13. सून्य भ्रष्टचार सिद्धान्त लागु हुन नसकेको र फजुल खर्चमा बढोत्तरी भएको 14. सिकेका र सिकाइएका कुरा लागु गर्ने प्रतिबद्धताको अभाव

अवसर	चुनौती
1. विकट जमिनको मात्रा कम भएकाले कम रकमबाट विकास गर्न सकिने 2. औद्योगिक क्षेत्रको स्थापना गर्न सकिने	1. भवन निर्माण आचार संहिता २०७२ लागु गर्नु 2. जनतामा नगरपाकिाको भावना विकास गर्नु

3. प्रदेशस्तरीय विमानस्थलको सम्भावना 4. भेरी किनारमा वस्ती विकास गर्न सकिने 5. उच्च शिक्षा, क्याम्पस, प्राविधिक शिक्षालय आदिको स्थापना संचालन गर्न सकिने 6. भेरी नदिबाट खानेपानी तथा सिँचाईको सुविधा उपलब्ध गराउन सकिने 7. शित भण्डार, फलफूलका जुस उत्पादन गर्न उद्योग संचालन गर्न सकिने 8. भेरी बबइको निर्माण पछि विद्युतको आपूर्ति सबै वडामा हुने	किनकी उनीहरुमा अझै पनि पुरानै गाविस तथा वडाको अवधारणा कायम भएको 3. एकीकृत सम्पत्तीकर लागु गर्नु 4. भौतिक पूर्वाधार विकासको लागि आवश्यका बजेट जुटाउनु 5. राजनैतिक हस्तक्षेप न्युनीकरण, राजनैतिक भागबण्डाको पद्धतिको न्यूनीकरण र राजनैतिक सहमति निर्माण

समूह २

सवल पक्ष	दुर्वल पक्ष
1. वडा नं १, २ र ३ बाहेका अरुवडा सडक सञ्जालमा आवद्ध भएको 2. वडा ६ देखि १३ सम्म शिक्षा तथा स्वास्थ्यको आधारभूत सुविधा पुगेको 3. कृषि तथा पशुपालन उपयुक्त हावापानी र जमिन 4. वडा नं. ४ देखि १३ सम्म सरकारी कार्यालयहरु रहेको 5. संचारको सुविधा बढ्दै गरेको 6. प्रशस्त वन जंगल भएको	1. वडा नं १, २ र ३ सडकबाट नजोडिएको 2. वडा नं १, २ र ३ मा शिक्षा तथा स्वास्थ्य सुविधा कमजोर रहेको 3. कृषि तथा पशुपालनबाट उत्पादित वस्तुको बजार नभएको 4. सरकारी कार्यलयहरु नभएको 5. आर्थिक रुपले विपन्न परिवार धेरै रहेको
अवसर	**चुनौती**
9. कृषि तथा पशु व्यावशायबाट आर्थिक उन्नती गर्न सकिने 10. कृषि उपजको बजार भएमा थप रोजगारी हुन सक्ने 11. हर्रे देखि मणिराम काँडासम्मको निर्माण भएमा पर्यटनको विकास हुन सक्ने 12. भेरी बबइ योजनाबाट लाभ प्राप्त हुने	6. बाढी पहिरोको उच्च जोखिम (१,२,३,४,६ र ११ मा) 7. विपद् न्युनीकरण र व्यवस्थापन 8. बर्दिया राष्ट्रिय निकुञ्जको सिमानामा वन्य जन्तुको उच्च जोखिम 9. नगरपालिकाले उठाउनुपर्ने कर उठाउन 10. शिक्षा र स्वास्थ्यको पहुँच बृद्धि 11. आशिक्षा, अन्ध विश्वास, कुरितीमा जकडिएको समाज 12. बढ्दो युवा बेरोजगारी जसका कारण युवाको विदेश पलायन

समूह ४

सवल पक्ष	दुर्वल पक्ष
15. कर्णाली प्रदेशको प्रवेशद्वार 16. सुर्खेत जिल्लाको दोश्रोठूलो बजार क्षेत्र 17. रत्न राजमार्ग नगरपालिकाको विच भएर जानु 18. राजधानीसँग जोडिएको 19. कृषियोग्य जमिन भएको 20. राष्ट्रिय गौरवको योजना भेरी बबई ड्राइभर्सन योजना भएको 21. धार्मिक सहिष्णुता र जातीय सद्भाव भएको 22. पर्यटकीय सम्भावना बोकेका स्थानहरु (रामजानकी हरित पार्क, चमेरे गुफा,) रहेकोडुमकोट, देउती बज्यै मन्दिर बाह्डाँडा	15. गुणस्तरीय सडक संजालको कमी 16. फोहोरमैला व्यवस्थापनको कमी 17. शुद्ध खानेपानीको अभाव 18. सिँचाइ सुविधाको अभाव 19. स्तरीय स्वास्थ्य सेवाको अभाव 20. उच्च शिक्षा अध्ययन गर्ने अवसरको कमी 21. अव्यवस्थित वस्ती 22. कृषि उपजको बजारको अभाव 23. सबै वडाहरुमा विद्युत सेवा पुगी नसकेको 24. केहि वडाहरुमा विकट भू बनौट भएको
अवसर	चुनौती
13. औद्योगिक क्षेत्रको विकासको सम्भावना 14. पर्यटन विकासको सम्भावना रहेको 15. प्रदेशस्तरीय विमानस्थल तथा रंगाशालाको सम्भावना 16. लिफ्ट सिँचाई गर्न सकिने 17. आधुनिक कृषि तथा पशुपालनको सम्भावना	13. विकासकोलागि आवश्यक स्रोतको व्यवस्थापन 14. विपद् न्युनीकरण र व्यवस्थापन 15. किसानहरुलाई समयैमा आवश्यक मात्रामा गुणस्तरीय मल विउ तथा प्रविधि उपलब्ध गराउनु 16. शिक्षामा सबैको पहुँच पुऱ्याउनु र शिक्षाको गुणस्तर अभिबृद्धि गर्नु 17. जलबायु परिवर्तनका असरहरुसँगको अनुकुलन